

خدا آفرین
 توژکجه - فارسی
 فرهنگی - اجتماعی - علمی

اسفند ۱۴۰۲ - شمارگان مسلسل ۲۲۲ - سال بیستم قیمت ۱۵۰۰۰۰ تومن

نوروز بایرمی مبارک اولسون

آذرفرین

شماره مسلسل ۲۲۱-اسفند- سال ۱۴۰۲ - ۱۴۰ صفحه

مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: تانای شرقی دره جک

علی محمد نیا

ویراستار: سمیه ستاری فر

مدیر سایت: مهندس فرید ستاری فر

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارساران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶ / ۶۶۴۶۰۸۹۵-فاکس: ۶۶۴۹۳۰۸۴

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت word به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۷۵۰۰۰۰ و یکساله ۱۴۰۰۰۰۰ هزار تومان

به شماره کارت بانک شهر ۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره

جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr
ncnessiner and chief Editr: Dr.HOSSEIN
SHARGHIDAREHJAK(SYTURK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dergi
Təsisçi və Baş Redaktor: Dr.HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)
Say222 MART 2024, Tehran

تیراژ: 1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>
khudafarin@yahoo.com

خداآفرین 222 Xudafərin

ایچینه کیلر:

یثنی یا یثنگی یادا نوروز یاخود ارگنه کون بایرامی انسانینلیق کولتورل

دیرلرینین اوزه کلریندن دیر ----- ۲

تورکیه آدریاتیکدن چین سدینه قدر اوزانان نوروز عنعنه سی ----- ۲

نوروز «تزه ایل» دنمک دیر ----- ۱۹

۱ نوروز بایرامی ندیر و هانسی اؤلکه لرده کنچیریلیر ----- ۲۰

نوروز بایرامینی قید ائدن دونیا اؤلکه لری ----- ۲۷

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی ----- ۳۲

اود تاریخی وطنین اود نغمه لی اؤولادی. ----- ۵۸

محمد امین رسول زاده (۱۹۵۵-۱۸۸۴) کیم دیر؟ ----- ۶۶

گوزل سوزلر ----- ۸۹

حکایه و اویکولر ----- ۹۳

شعیریمیز - شاعیریمیز - حکایه میز ----- ۱۱۲

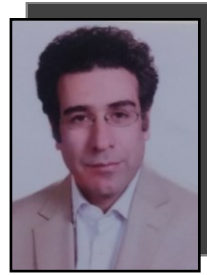
نوروز بایرامینیز و دونیا

آنا دیلی گونو مبارک

اولسون

یئنی یا یئنگی یادا نوروز یا خود ارگنه کون بایرامی انسانلیق کولتورل دیرلرینین اوزه کلریندن دیر

Yeni gün ya yengi yada novruz yaxud ərgənəkün bayramı
insanlıq kültür dəyərlərinin özəklərindəndir.

مدیر مسؤل و باش یازار :
دکتر حسین شرقی دره جک
Sorumlu müdür və baş yazar:
Dr. Hüseyin Şərqidərəcak SOYTÜRK

اوخوجولاری و عزیز میللتیمیز بایرامینیز مبارک
اولسون.

باخمیارق کی اقتصادی چتینلیکلره اوز – اوزه
بیک و دنیا سیاسی و اکونومی بحران ایچینده
چالخالنیر آنجاق گئنه ده حیاتا محکم توتونماق
گرکدیر. دعا ائدک غزه ده و دونیانین دیگر بولگه
لرینده انسانی کشتارلارا سون قویولسون.
گوروشمک دیله ییله اسن قالین...

تورکيه آدریاتیکدن چین سددینه قدر

اوزانان نوروز عننهسی

برگردان: دکتر حسین شرقی ره جک (سوی تورک)

تورک خالقلارینین عننوی میلی بایراملاریندان
بیری ده نوروزدور. نوروز بایرامینین تاریخی
تورکلرین تاریخی قدر قدیمدیر.

ایسلامدان اول تورکلر بو بایرامی «یئنی گون»،
«باهار بایرامی»، «اثرگئنکون بایرامی» کیمی
آدلارلا خاطرلایبیردیلا. مئتی خانین دؤوروندن
موجود اولان بو بایرام تورکلر آراسیندا طبیعت
بایرامی عننهسیدیر. نظامی گنجوی
«ایسکندرنامه» اثرینده ا.ا. او، یازیردی کی، نوروز
ئرامیزدان اول ۳۵۰-جی ایله تورکلر طرفیندن

یئنی یا یئنگی یادا نوروز یا خود ارگنه کون
بایرامی انسانلیق کولتورل دیرلرینین
اوزکلریندن دیر دئدیک ده اونو دئمک ایسته بیرم
کی بو انسان ایجادی ان دیرلی معنوی مدنیت
دیری دیر. بو مدنی عابده اولان نوروز انسانلار
خوش احوال روحیه ایله یاناشی هم بیرلیگ و
سئوگی ارمغان ائدیر. تماما خلقی و انسانی اورون
ürün (تولید) اولان بو بشری دست آورد انسانین
طبیعتله هارمونیا سنی شکیلندیریر. بو بایرام قارا
قیشدان یازا چیخیشین ذوقینی جانلیلارا او
جومله دن ده انسانلارا یاشادیر.

بو گلنک پایلاشماق و ال توتماق منطیقیندن الهام
وئریر. انسانلاری حتی میللتلری بیرلشدیریر. اولار
ان انسانی دیر اولان باریش صلحو تقدیم
ائدیر. قیشین آجیسینی اوره کلردن و روحلاردان
سیلیر. انسانا و دوغایا (طبیعته) یئنی دون
گئیندیریر. بیر سوزله نوروز یئنیلین و دیشیمین
چارچیسیدیر. شرقین درین کولرین دن و مین
ایلر بویو بیریکمیش مدنیت وارلیغیندان دوغان
قوجاقلایجی کولتور باغی دیر. دیرلی خدافرین

بۇيوك دۆولت بايرامى كىمى قئيد اولونوردو. فارسلا نووروز بايرامىنى ۱۱- جى عصرده قئيد ائديرلر. اونلار بونو ۱۹- جو عصردن قئيد ائتمه يه باشلاييبيلار. بو، ايفرات فارس ميللت چىسى اولان فردوسىنين تشويقى ايله باش وئردى. بعضيلرى يانليش بيلگى اساسلاناراق نووروزون توركلره فارسلاردان گلدينى ادعا ائديرلر. حالبوكى نووروز تورك

نووروز ا.ا. ۳۵۰ ايل. فارسلا نووروز بايرامىنى ۱۱- جى ايلدن قئيد ائتمه يه باشلاييبيلار. عصر بو، فارس ميللت چىسى فردوسىنين حدسىز تشويقى ايله اولموشدور. فارسلارين بعضى يانليش معلوماتلارا اساسلاناراق نووروزون توركلر اولدوغونو ايرلى سورور. نووروز ايسه شىمالدان جنوبا، شرقدن قربه گئنيش تورك دونياسىندا ياشايان تورك توپولوملارين قئيد ائتمه يه باهار بايرامىدير. نووروز بو جوغرافىيادا اينسانلارنى بيرلشديرير، بيرلىك و بيرلىك گونونو گوجلنديرير. تورك مدنيتىندن گلن نووروز بايرامى، تورك عادت- عنعنلرينى، عادت- عنعنلرينى، بئش مين ايللىك تارىخىنى مىللى بايراملار اساسىندا هر جور زنگىنلشديرميشدير. توركلرين اؤزلىرىنى تقويم گونو كىمى تورپاق ديشيكلىگى اويانديرير. آدرىاتىك دنيزىندن توشوش چين سددينه قدر بير چوخ اۆلكه يه عاييد بير چوخ منبع لرده بو بايرامى گلدينى موشاهيده ائده بيلريك. آچار سؤزلر: نووروز، توركلر، قافقاز، عثمانلى، توركىستان گيريش: نووروزون تارىخى اينكىشافي اسلامدان اول تورك ميللتى بو بايرامى «يئنى گون»، «باهار بايرامى»، «اثرگئنگون بايرامى» كىمى اءدلارلا خاطيرلايىردى. سونراكى عصرلرده بو بايرامى

دونياسىنين شىمالىندان جنوبونا، قريىندن دوغوسونا قدر اوزانان گئنيش جوغرافىيادا ياشايان توپولوملارين قئيد ائتمه يه باهار بايرامىدير. نووروز بو جوغرافىيادا اينسانلارنى بيرلشديرن، بيرلىك و همرايلىگى گوجلنديرن بير گوندور. تورك مدنيتىندن قايناقلانان نووروز بايرامى تورك عادت- عنعنلرى و عادتلىرى ايله هر جهتدن زنگىنلشن، بئش مين ايللىك تارىخه سؤيكن مىللى بايرامدير. توركلر بو تقويم ديشيكلىگىنى تورپاق اويانديغى گونله ائينلشديردیلر. آدرىاتىك دن توشوش چين سددينه قدر بير چوخ اۆلكه لرين منبع لرىندان بو بايرامى توركلردن آلىنديغىنى گۆره بيلريك. آچار سؤزلر: نووروز، توركلر، قافقاز، عثمانلى، توركىستان آدرىاتىكه بۇيوك چين سددينه اوزاتان نووروز عنعنهسى خلاصه نووروز تورك خالقىنين عنعنوى مىللى بايراملاريندان بيريدير. نووروز بايرامىنين تارىخى توركلر قدر قديمدير. توركلر بو گونو اسلامدان اول «يئنى گون»، «باهار بايرامى»، «اثرگئنگون بايرامى» كىمى موختليف آدلارلا قئيد ائديرديلر. مئته خان توركلرين عادت- عنعنه سىنده بو بايرام، طبيعت شولنى دؤوروندىن برى وار. نظامى گنجويى «ايسكندرنامه» ادلى كىتابىندا توركلر طرفىندان گئنيش مىللى بايرام كىمى قئيد اولونان

ائتسه لر ده، سلجوقلو سلطانی ملیکشاه مشهور ریاضیاتچی عمر خیاما تقویم حاضرلاتدیریب. بو تقویمین باشلانغیجی ۲۱ مارت کیمی گۆتورولوب. اونلار بو تقویمه جلال-اود دئولئ ابوالفتح مثلیکشاهین آدی ایله جلالی تقویمی و یا ملیکشاه تقویمی دئییردیلر. ایراهیم هاکی حضرتلری «معرفت نامه» آدلی اثرینده یئنی ایلی گونشین قوچ بورجونه داخیل اولدوغو گون، یعنی ۲۱ مارت (قافقاز) اولراق تعیین ائدیر. ی ۲۰۰۰ : ۲۹-۲۷). فارس اصیللی نظام المک «سیاستنامه» آدلی اثرینده نوروزون یئنی ایل اولدوغونو و

آدی کیمی فارسجا «نوروز» سۆزونو ایشلتمهیه باشلادیلار.

بیر چوخ باشقا مسئلهلرده اولدوغو کیمی، بو باخیمدان دا آد دییشیکلیگی چوخ غیری-عادی بیر وضعیت دئییل. مثلاً، تورکلر ۱۳. عصره قدر پیغمبر سۆزونون یئرینه یالواچ سۆزونو ایشلتمیشلر. سونرالار تورکلر عربجه رسول-نبی و فارسجا پیغمبر سۆزونو گۆتورموشلر. تأسف کی، بعضی اینسانلار یانلیش بیلگیه اساسلاناراق نوروزون تورکلره فارسلاردان گلدینی ادعا ائدیرلر. آنجاق آدریاتیکدن توتמוש چین

سددینه قدر بیر چوخ اۆلکه نین منبعلرینده نوروزون تورکلردن آلیندیغینی گۆره بیلریک. تورکلر ایستیفاده ائتدیکلری ۱۲ حیواندان عبارت تقویمه مارتین ۲۱-ی کیمی باشلایبیلار. تورکلر بو تقویمدن هیجری تقویمه قدر ایستیفاده ائدیردیلر. چوخ

تورکلرین بو بایرامی گنیش شکیده قئید ائتدینی یازیر (نظام الملک ۱۹۸۹: ۳۲-۳، ۱۱۴). البیرونی (۱۰۴۸-۹۷۳) «قدیم خالقلاردان قالان امانت لر»، «کانونی معسودی» و «التفهیم» آدلی اثرلرینده نوروزدان بحث ائدرکن، نوروز بایرامینین مرکزین هر یئرینده تورکلرده هیجانلا قئید اولوندوغونو قئید ائدیر. آسیا، کیچیک آسیا و حتی اوزاق شرقده. کاشقارلی محمود «دیوان لغات تورک» کیتابیندا یازیردی کی، نوروز تورکلرین یئنی ایل گونودور. عمر خیام (-۱۰۴۵ ۱۱۳۱) «نوروزنامه» اثرینده تورکلرین نوروز

ایستیفاده ائدیلن بو تقویم بو گون ده بعضی تورک توپولوملاریندا ایستیفاده اولونور. ان قدیم تورک بایرامی اولان نوروز شرق عنعنهلرینین داوامی اولراق گونوموزه قدر گلیب چاتمیشدیر. چین منبعلرینه اساسلاناراق، هونلارین اثرامیزدان یوز ایلر اول مارتین ۲۱-ده باهار شنلیکلری کئچیردیکلری و بوگونکو نوروز بایرامی عادتلرینین ده او دؤورده مؤوجود اولدوغو معلوم دور. عینی عنعنهلر هونلاردان سونرا اویغورلاردا دا موشاهیده اولونوب. تورکلر ایسلامی قبول ائتدیکن سونرا هیجری تقویمی قبول

قوروب. هم تاخت، هم ده لعل جواهرات لی پالتار و تاج دوغان گونشله نورا قرق اولموشدو. بو وضعیتی گۆرنلر «بو گونون بیر فرقلسلیگی وار، باشقا گونلر کیمی دئییل، یئنی گوندور» دئییردیلر. اونلار بو گونه «نوروز»، جمی ایسه «شید (ایشیق)» سۆزونو علاوه ائدرک «جمشید» آدلاندریبیلار. دیگر بیر ایران روایتی جمشیدین آتشی کشف ائتمهسی ایله باغلیدیر (پاکالین ۱۹۷۱: ۶۸۶). نوروز کیمی تانینان دیگر گون فروردین آیینین یئددینجی گوندور. بونا «نوروز» دئییلیر (پالا ۱۹۹۸: ۲۳۸). فارساردا تامامیله افسانوی کاراکتئر قازانان نوروز بو گون ده قئید اولونور. عربلر ده نوروز عنعنهسی یوخ دور. چونکی قدیم عربلر و یهودیلر آراسیندا یئنی ایل گئجهسی پاییزا تصادف ائدیردی. نوروز عنعنهسینین عرب دونیاسینا ساسانی دؤولتینین عربلر طرفیندن داغیدیلماسیندان سونرا داخیل اولدوغو گۆرونور. زامان کئچدیکجه ایسلام قیافهسی آلدی و بو گونه قدر ده داوام ائتدی. بو روایتلری بئله سیرالاماق اولار: (اونک ۱۹۷۲) ۱. الله گئجه ایله گوندوزون برابر اولدوغو نوروزدا دونیانی یاراتمیشدیر. ۲. آدم نوروزدا یارادیلیمیشدیر. جنننه یاشایان پیغمبر. آدم و حوا شیطانین آردینجا گئتدیکلری و قاداغان اولونموش مئوهلری یئدیکلری اوچون آدم سئرئندیس آداسینا، حوا ایسه جدیه سورگون ائدیلدی. پئشمان الله آدم و حوانی باغیشلادی و نوروز گونو اونلاری عرفاتدا بیر آرایا گئیردی. ۳. یوسف پیغمبری قارداشلاری قویویا آتدیلا. یوسف پیغمبری نوروزدا بیر تاجیر خلاص ائتدی. موسانین اساسی ایله قیرمیزی دنیزی یاریب آردیجیلارینی خلاص ائتدی گون نوروز ایدی. دئلفین طرفیندن اودولموش پیغمبر. یونوس نوروزدا ساحله بوراخیلدی. ۴. الله اینسانلاری

بایرامینی بیر داها خاطرلادیر (کافکاسیالی ۲۰۰۰: ۲۹-۲۸). دیگر طرفدن، نظامی گنجوی «ایسکندرنامه» اثرینده ا.ا. او، یازیردی کی، نوروز اثرامیزدان اول ۳۵۰-جی ایله تورکلر طرفیندن بؤیوک دؤولت بایرامی کیمی قئید اولونوردو (گنجوی ائت آل. ۱۹۸۲).

یئنی گونون اساسی شومئرلره گئدیپ چیخیر. شومئر افسانهسینه گۆره، طبیعت قیشدا محصولدارلیق تانریسی ایولون اولومو ایله قیش یوخوسونا گئدیر. ایولون اولوم تانریسی نئرقالین یئرالتی دونیاسیندان محصولون محصولدارلیق ایلاسهسی اینانناشتار طرفیندن خلاص ائدیلدی زامان طبیعت ده جانلانیر. ایول آیی و بونا گۆره ده طبیعتین اولوم یوخوسوندان اویانماسی خالق طرفیندن بایرام ائدیلدی. بو افسانه تورکلر ده اؤلتن-اؤلتنگ آدی ایله تانینیر (کافس اوغلو: ۲۰۰۰). فارسار نوروز بایرامینی ۱۱-جی عصرده قئید ائدیرلر. اونلار بونو ۱۹-جو عصرده قئید ائتمهیه باشلایبیلار. بو، فارس میللت چیسسی فردوسین تشویقی ایله باش وئردی. فردوسی بو بایرامی فارسارین بایرامی کیمی گؤستمیشدیر. حالبوکی فارسار نوروزو تورکلردن اؤیرنمیشلر. بو گون ده ایراندا اوتوز میلیون تورک یاشاییر. قزنویلر، سلجوقلولا، تئیموریلر، قارقویونلولا، آققویونلولا، صفویلر، قاجارلار، اوشارلار کیمی بیر چوخ تورک دؤولتلری عصرلر بویو بو بؤلگهیه حاکم اولموشدور (پارماکسیز اوغلو ۱۹۸۹: ۲۱۸). فارسار ایکی فرقلی گونو نوروز آدلاندریدیلا. بونلاردان بیری ده «نوروز نامه» کیمی تانینان شمسی تقویمینین بیرینجی آیی اولان «فروردین» آیینین بیرینجی گوندور. روایته گۆره، جم بوتون دونیانی گزدیکدن سونرا آذربایجانا گلیب، بورانی بینیب و تاخت-تاجینی

یاغیشلی یئر آلتیمیش نۆع گول له، آلتیمیش نۆو حیوان سوروسو ایله بزدیلمیش زامان یاران دین. ایلك دفعه کیشنه دی. " (بایکارا ۱۹۹۷) چین منبع لریندن کوتادقو نوروزلا باغلی قئیدلر بیلیگدن، کاشقارلی محموددان بیرونییه، نظام المولکون سیاستنامه سیندن ملیکشاهین تقویمینه، آققویونلو اوزون حسن بین قانونلارینا قدر معلوم دور. دیگر طرفدن، سیواس حکمداری کادی بورهان الدین احمد، صفوی دؤولتینین قوروجوسو شاه اسماعیل، سلطان ۱-جی احمد و سلطان ۶. مراد، قاضی مصطفی کمال آتاتورک، کازاسکئر باکی افندی و شیخ السلام یحیی افندی، شاعرلریمیز کول اوغلو، پیر سلطان آبدال، حسنو بابا، نظامی، فضولی، توسی، نوای افندی، نفی، ندیم، حسین سواد و محمت کیمی حکمدارلار عاکیف، نامیک کمال، شهریار و ماخدومکولونون اوزون مدت «نوروزیه» و یا «باهاریه» آدلی شعرلرله نوروز بایرامینین گلیشینینی قئید ائتدیکلری ده معلوم دور (بایکارا ۱۹۹۷). معلوم دور کی، تورک دونیاسیندا هونلاردان گونوموزه قدر گلیب چاتمیش طبیعتین اویانماسی معناسینی وئرن، بعضا موختلیف آدلارلا قئید اولونان نوروز شنلیکلری بو آدلارلا کئچیریلیر: نوروز، ناوروز، نوروز، سلطان-نوروز، ناورئز، نئوریس، ناوروس، نوروز، ناوریس اویبخ، ناوروس، گرئات دای اوف میللت، اولوکون، اثرگئنکون، بوزکورت، چاغان، کورکلو مارتا، باهار بایرامی، یئنی ایل، یئنی گون، دوققوزونجو مارت، مئرئکی، مئیرام، نارتوکان، نارتاوان، ایسیاخ بایرامی، مئوریس، باهار بایرامی، یئروک بایرامی، آلتای کؤدورگئنی. گؤرونديو کیمی، بوتون تورک توپولملاریندا فرقلی آدلارلا قئید اولونان نوروز بیرلیک و بیرلیک سیموولونا چئوریلیمشدير (چای

یاراداندا کایانداکی بوتون اولدوزلار حامل-قوچ بورجونده توپلانمیشدی. ابوالقازی باهادیر خانین تفررواتی ایله نقل اتندیی اثرگئنکون داستانیندا بو بایراملا باغلی معلوماتلار وار (سامی طرز: ۱۷۷۶-۱۴۷۴). تورکلرین سوننی، علوی و بئکتاشی طبقه لرینده نوروزلا باغلی موختلیف اینانجلار فورمالاشیب.

بئکتاشیلر، نوروز هز. علینین آد گونو کیمی قبول ائدی رلر. همین گون هز. فاطمین ائولندیینه اینانیرلار. علوی اینانجینا گؤره، نوروز حضرت پیغمبر طرفیندن. علینین (ع) خلیفه اعلان ائدیله گوندور (نویان ۱۹۹۳: ۱۰۳-۱۰۲). لاکین نوروزلا باغلی اینانجلار نظره آلیندیقدا بو گونون طبیعتین اویانماسی ایله بیرباشا علاقه لی اولدوغو گؤرونور. بو فاکتی نظره آلان گؤلپینارلی نوروزون «طبیعت بایرامی» اولدوغونو بیلدیریر (گؤلپینارلی ۱۹۵۷). ۱. نوروزون تورک مدنیتینده اؤنمی تورک خالق بون بوتون بایراملارین دینی و میلی اینانجدان، جمعیتی، عادت-عنعنه لری، دوغولاری و طبیعت حادثه سینی ناراحات ائدن اورتاق یادداش دان یاران دیغینا اینانیر. عمومسلیکده «یئنی گون» معناسینی وئرن نوروز آدلانان یاز بایرامی طبیعتده اینسان روحونون اویانماسی ایله قئید اولونان بایرام دیر. او دا معلوم دور کی، بئله بیر بایرام، یعنی فصللرین دییشمه سیندن دوغان خصوصی گونلر بیر چوخ خالق لارین اجتماعی حیاتیندا موختلیف آدلار آلتیندا باش وئیریر. بورادا دقت چکن مقام یازین باشلادیغی واخت دیر. ت

تورکلر بو تقویم دییشیکلیینی تورپاغین اویاندیغی گونه عینلشدیردیلر. تورک خالق بون شوؤوقو دعالاریندا بئله ایفاده ائدی ر: «سن (تورکلرین اجدادی) ایلك دفعه گوی گورلا یاندا،

اوچون بايراملار حقيقتن ده ميللى شعور و ميللى بيرلىك اوچون مهم زمين يارادير. بايراملاردا كاسيبلارا يئمك وئرليير، اينجينلر باريشير، احتياجى اولانلار كؤمكلىك گؤستريلير. قوهوملار، قونشولار، عائله آغساقاللار زيارت ائدليلير. بوتون بونلار جمعيتدهكى علاقهلر گوجلنديرير، فردلر آراسيندا عمومى كئيفيتلر آرتيرير. بو گون طبيعتين يئنيدين جانلانديغينا اينانيلير. اصلينده بو جور اينانجلار اسلامدان اولكى طايفالاردا دا يايگيندير. شومئرلرده "تامموز" آدى وئرلين و داها چوخ "آنتيس" كيمي تانينان ميفولوژى قهرمان ايرانيلرده "آدون"، يونانلاردا "آدونيس" كيمي تانينير. شرقده نوروزون قربةدهكى بو افسانهلرله اوخشارليغي دقتى چكىر. توركلر آراسيندا باهارين گليشينين سيموولو اولراق قئيد اولونان نوروز تاريخين قارانلىق دؤورلريندن برى توركلرين مدننى شكيلده ياييلديغي گئنيش بير اراضيده قئيد ائدليلير و بو گون ده قئيد اولونور. نوروز بو جوغرافيايدا اينسانلارنى بيرلشديرن، بيرلىك و همرايلىكى گوجلنديرن بير گوندور. ۲. عثمانلى ايمپئراتورلورونون نوروزيه شنليكلرى سلجوقلور و آنادولو بئسليكلرينده يئنى ايل گئجهسى گونشين قوچ بورجونه گيردى گون «نوروز» گونو كيمي قبول ائدليلردى. نوروزون تقويمين باشلانغيجى كيمي اهميتى عثمانلى ايمپئرياسى دؤورونده ده داوام ائتميشدير. نوروز هم خالق آراسيندا، هم ده ساراي عادت-عننهلرينده اؤز اهميتىنى قوروپوب ساخلاميشدير. سلجوقلو دؤولتى بو گونون يئنى ايل كيمي قبول ائديلمهسى مسئلهسنى اونون حياتينا باغلاميش و بو گونون ايلك گونونده وئرگى ييغميشدى. عىنى عننه عثمانليدا دا داوام ائتدى. اصلينده بيز

۱۹۹۳: ۷۲-۷۰). ح. حاجيبين تورك-ايسلام كلاسسيكلريندن بيرى كيمي تانينان «كوتادقو بيلگ» اثرينده يازين گليشى، طبيعتين قيرمىزى و قيرمىزى رنگلرله بزديلمهسى طبيعتين چوخ جانلى تصويرلر ائديلهرك ان گؤزل شكيلده تصوير ائديلميشدير (چاي ۱۹۹۳). (۷۳-۷۱). تورك ادبياتينين ۱۴-جو عصرى. عصرين ان بؤيوك نمايندهسى كايقوسوز آبدال نوروزو بئله تصوير ائدير: «باهار فصلى گلدى، بوتون دونيا ياشيلليغا بوروندو. كينات سؤزون اصل معناسيندا جنتته چئوريلدى. چيچكلر مين رنگه بويانميش كيمي الواندير. بعضيلرى قيرمىزى، بعضيلرى آغ، بعضيلرى ايسه آچيق ساريدير (گوزل ۱۹۹۵: ۹۳-۹۵). بنؤوشه بد نظرلره چاتدى و باهارى مؤژهلهدى. ريحان چاديرينى آچيب، لاله گلين كيمي اليه خينا ووروب، زانباق گول باغيندا يئلير. «سوبه چاغى بولبول اوخويار، اؤردك-قازلار سو كنارينا قونار» (اثرگون ۱۹۳۵: ۱۱۵). نوروز ميللى بيرلىك و همرايلىك بايراميدير. بو بايرامى چوبانان توتوموش سلطانا قدر موختليف مذهب و طريقتلردن اولان توركلر بيرلىكده قئيد ائديرلر. بو او دئمكدير كى، بيزيم مدنيتيميزده نوروز حقيقتن ده بيزيم اوچون ميللى بيرلىن، همرايلىن، قارداشليغين ان گؤزل نومونهلريندن بيرينى تمثيل ائدير. بو باخيمدان دينى و ميللى بايراملارين فردلرين جمعيتده اينتئقراسياسى، بيرلىن برقرار اولماسى باخيميندان مهم فونكسييالارى واردير. توركلرين بيلينن ان قديم تاريخيندن برى بايراملار بيرلىك و بوتؤولوپو تامين ائدن بير خصوصيته ماليكدير (كيليج ۲۰۰۰). موختليف تورك توپولوملارى آراسيندا موشاهيده ائدلين آتيشما اوللارى، توپلار، يوغلار و ضياقتلر بؤيوك جوشغو ايله قئيد اولوندو. توركلر

ان دقیق تقویملریندن بیرى اولان و لقبلى جئل‌لؤددئولئ ایله جلالی تقویمی آدلانديريلان تقویمین باشلاما تاریخی قرینویچه گۆره ۲۱ مارت اولارق سلطان ملیکشاهین دؤورونده حاضرلانمیشدیر. واخت (جمعه، ۹ رامازان ۴۷۱ هجری). بو تاریخ عثمانلیلاردا «نوروز سلطانی» آدلانیردی و نظامنامه‌لرده کی مودعا ایله وئرگینین ایلك

تاکسیتینین آلیندیگی واخت ایدی: «نوروز سلطانی و وئرگی درجه‌سی سونونجو پاییز آییندان اول گؤتورولور». بو مجله‌لرده نوروز «باهارین ایلك نوروز فصلی» اولارق ایفاده ائدیلمیشدیر (برکان ۱۹۴۳: ۲۰۴). هر ایل یئنی ایل گئجه‌سی «هدیه نوروزیه» آدلانان وزیر، وزیر و ایالت والیرلی طرفیندن سلطانلارا تههیز اولونموش آتلار و باحالی پارچالار هدیه ائدیلمیشدی. سادرازاملارین «نوروزیه پیشکش» آدی ایله وئریدی هدیه‌لره مثال اولارق ایلك عثمانلی سالنامه‌چیسى مصطفى نایما افندینین تاریخی و ایپشیر مصطفى پاشانین ۶. محمده تقدیم ائتدی نوروز حاقیندا و اونون باش وزیر تعیین اولونماسی حاقیندا معلومات وئریدی. نوروزدا هر ایل بیرینجی میرآخورون تقدیم ائدیجی قانون اولان «رکابه پیشکش» سببیه بیرینجی و ایکینجی مئرآخور، بؤیوک و کیچیک آهور شنلیکلی، آرپا روزنامچه‌سی کیمی دؤورون خصوصی مؤمنلری، آرپا مأمورو، پول دیشدیرجیسی، میر آخور اول کخدا و مأمور لیباس گئیینمیشلر. (اوزونچارشسلی ۱۹۴۵: ۵۰۳-۵۰۷). سارایین کناریندا، نوروزا بیر نچه گون قالمیش اجزایلار کیچیک چای ایستکانلارینا و یا ایستکانلارینا ترکیبی اولارا معلوم اولان مجونلا دولدوروب تانیش موشریلرینه، محلین نزاکتلی

بیلیریک کی، تورکیه جومهوریتی ۱۹۸۵-جی ایله قدر مارتی یئنی مالییه ایلی کیمی قئید ائدیردی. عثمانلیلاردا نوروز اوچون یازیلان شعرلره «نوروزیه» دئییردیله. بو مانیسلرده باهار و سئوگی وورغولانیب. «باش حکیمین هر مارتین ۲۱-ده ائتدی چوخ خصوصی بیر شئی.

سلطانین نوروز پاستاسی اوچون وئریدی "نوروز اوجو" هئچ واخت ۲۰۰ سیکه‌دن آز اولمامیشدیر (سامی ترز: ۱۴۷۵-۱۷۴۳). عثمانلی دؤورونده نوروز چوخ جانلی قئید اولونوردو. عثمانلی عائله‌سینی سورگون ائدن کابی طایفه‌سینا منسوب قاراکئی‌جسلی طایفه سینین عضولرینین مارتین ۲۱-ده ارتوغول قازینین توربه‌سی اطرافینا توپلاشاراق بورادا بایرام کئچیردیکلری معلوم‌دور. دئمک اولار کی، بو گونون آدینی مارتین ۲۱-ی سلطانین خالقین بایرامینی قئید ائتدی و شنلیکلرده ایشتیراک ائتدی گون اولماسی و «نوروز سلطانی»، یعنی نوروز بایرامی اولماسی ایله علاقه دار آلمیشدیر. سلطانین ایشتیراکی. چونکی عثمانلی دؤورونده تقویملر همیشه مارت آییندان باشلایدیردی. بو سبب‌دن عثمانلیلاردا مالییه ایلینین باشلانغیجی نوروز کیمی قبول ائدیلمیش و دئمک اولار کی، بوتون نظامنامه‌لرده وئرگینین ایلك حصه‌سینین ییغیلدیگی گوندور. تورکلره عایید اولان و دونیانین

عطرلى بېيەر، زنجفيل، زولومبا، قارا بېيەر، قايماقلى تارتار، كئشنىش، كابابىيە، كوكوس، خيار، ماستىك، زغفران، دارچىن، دارچىن چوبوغو، خارقال، مېررى صافى، ائليكسىر، ايندىقو، بيان بالى، كارانداش. سارى حالىلى، زىرە، سارى كوك، دارچىن چىچى، موسكات، قارا زىرە، دارى فولفول، راونت، ليمون دوزو، وانيل، پورتاغال قابىغى، ايتىمىش كۆك و شكر (اونوئەر ۱۹۷۶: ۲۲۷، ۲۲۸). بو معلوماتدان سونرا آغلا شوبهەسىز مانىسا مئسىر بايرامى گلير. عثمانلى دؤورونە عاييد اولان نوروزيە خالق طرفيندن عنعنوى اولاراق ۱۶-جى عصرە عاييد ائديلىر. بو، عصردن برى داواملى اولاراق قئيد اولونان بيريدير. ايجتيماعيت آراسيندا نوروزلا علاقەسى اونودولان و بو گون دە داوام ائدن بو مراسيملرە شفا تاپماق اوچون چوخ سايدا اينسان ايشتيراك ائدير. شاييەلرە گۆرە، بو عنعنە ۱۶-جى عصرە گئديب چىخير. ۱۶-جى عصرە تصوف حكيمى مركز مصلح الدين افندى طرفيندن باشلاميشدير. (اونوئەر ۱۹۷۶: ۲۲۷-۲۲۵). بوندان علاوه، نوروز عادت-عننەلرى آراسيندا يئنى چرى آغا ويكئەلە يئمك وئردى. بو ضيافته قوناقلار شكرلى ادوياتلاردان حاضرلانمىش پاستا ايكرام ائديلىردى (چاى ۱۹۸۹: ۱۹۳). نە عثمانلاردا اولدوغو كيمي مملوكلردە دە وروزون ماليە ايلينين باشلانغىچى و يازين ايلك گونو كيمي قئيد ائديلىدى گۆرولور (باركان ۱۹۴۳: ۲۰۰). ۳-جو عصرە تورك دؤولتى اولان صفولردە دە نوروز قئيد اولونوردو. احمد زامانيدا ائچسليكە ايرانا گؤندريلن دوررى افندينين «سفرنامه» سيندە قئيد ائديلميشدير (حالاجوغلو ۱۹۹۶: ۱۸۴-۱۸۷). ۳. بوگونكو توركيەدە نوروز عننەسى توركيەدە نوروزلا باغلى عادت-عننەلرە عرق و مذهبيندن

و ايمكانلى آداملارينا گؤندرديلر. بو هديهلر آلانلار، عاداتا، اوزيندە گوموش بير مئجيدى باھاسى وئير و اجزاجى شاگيردلرينى سئوينديريديلر. اجزاجيدان گتيريلن عربجە سين حرفى ايلە باشلايان نوروزيە و يئددى گونە (آغير گونە)، يعنى سود، سيميت، سوککتر، سالئپ، سيركە، سوغان سئمك (باليق) و يا هئيو نيمچەيە دوزولور و ائو صاحبينين يانينا گتيريلير و ائودە اولانلار نيمچنين اطرافينا قويولور، ايكى ديز اوستە اوتورولور. ائوين آغاسى هامينين گوزو اؤنوندە هر كسە بو اينقرئديئنتلردن بير ايستكان پايليار، گونورتا ساعتلاريندا گونشين قوچ بورجونە گيرجىي آنى گوزلييرديلر. ساعت دوز اولاندا اولجە مجون گؤتورولور، سونرا ديگرلرى «بوردا گئتدين» اونوانى ايلە گؤتورولور، ائوين آغاسى اوزون-اوزادى ايل موبارك دعا ائردى، اللر اؤپردى. مراسيم بيتهجكدى. خميرى يئديكدن سونرا سو، قيزيلگول و يا ليمون شربتى ايچمك عادت ايدى (حالاج اوغلو ۱۹۹۶: ۱۸۵-۱۸۳). هر ايل نوروز بايراميندا باش حكيملر موختليف بيرلشمەلردن «نوروزيە» آدى قيرمىزى و عطيرلى خمير حاضرلاييب، چينى قبالاردا نوروز گئجەسيندە سلطانا، شاهزادەيە، وزيرە و مؤهترەمە تقديم ائدر، موختليف ايكراملار آليرديلار. قارشيلغيندا هديهلر. نوروز مراسيمينى تقديم ائدن باش حكيمين سلطانين حضوروندا خز گئيينديريلمەسى عادت ايدى (اوزونچارشلى ۱۹۴۵: ۳۶۶، ۳۶۷). بوخاريدا قئيد ائتديمىز كيمي، توند قيرمىزى رنگلى، آغيزدا خيرتيلدايان سسلى، شكرلى موربىنى خاطرلادان نوروز پاستاسى سارايدا حاضرلانيردى و قيرخ موختليف اينقرئديئنتدن عبارت ايدى. بو مؤوضودا آپاريلان آراشديرمادا بو قيرخ نؤو ماددە آراسيندا؛ ميخك،

توپولوملاری، علوی، سوننی و موختلیف طایفالار بو گنجده بوتون جانلی و جانسیز وارلیقلارین الله سجده ائتدیکلرینه اینانیرلار. گون عرضینده قارشسلیقلی سفرلر ائدیلمیر. اولن یاخینلاری اوچون دعالار اوخونور. هر ایل روزی وئرلین گون اولدوغو اوچون ایمانلاریندان اینجیلینلر باریشار. بیرلیک و همرايیکک تامین ائدیلمیر (فیرات ۱۹۸۱: ۲۱۷). دیگر طرفدن، آنادولودا نووروز بایرامیندا اوینانان اوینلار ایسه بئله دیر؛ گؤکبؤری، آت یاریشلاری، قیلینچ ساللاما، گولش، سینسین، تئاتر، اورتا اویون، دوه اوینلاری، قیرمیزی گول اویونو، یاشیل یاریق اویونو، آتش اویونو و س.

بو اوینلارین بؤلگه دن آسلی اولاراق موختلیف آدلاری وار. بو گون تورکیه نین اورتا و قریب آنادولو کیمی بؤلگه لرینده قئید اولونان خدیر ایلیاس (خدیر ائلئز) بایرامی نووروز بایرامینین (قاراچیلارین داها چوخ ماراقلاندیغی) بیر واریانتیدیر. گؤروندویو کیمی، نووروز هنج بیر دین و طریقتله باغلی بایرام دئییل. ۴. قافقازدان اورتا آسییا نووروز عنعنه سی نووروز بایرامی تورکیه، چین حاکمیتی آلتیندا اولان شرقی تورکویستان، قازاخویستان، اؤزبکویستان، تورکمنویستان، قیرغیزویستان، شیمالی آذربایجان، جنوبی آذربایجان، قریب تراکیا، ماجاریستان، مولدووا (قافاوز)، یاکوتییا، تاتاریستان، تاجیکویستان کریم، آهیسکا، چوواش، باشقیردویستان، موصل، کرکوک، اربیل، کیپر، خاکاسییا، داغویستان و دیگر قافقاز جمهوریتلر و ایجمالاریندا قئید اولونور. دقت ائدیرسینیزسه، نووروز بوتون مسلمان تورک بؤلگه لرینده قئید اولونور. نووروز تورک دویاسیندا زامان، تقویم و طبیعتله باغلی عادت-عنعنه لر توپولوسودور. تکجه خالق یادداشیندا دئییل، هم ده سالنامه و تاریخی اثرلرده، سیاهت کیتاب و

آسلی اولمایاراق تورکلر، کوردلر، چرکز لر و لازلار داخیلیدیر؛ نووروز، سلطان نووروز، نووروز کیمی آدلارلا تانینان نووروز آنادولونون موختلیف بؤلگه لرینده قئید اولونور (اونوئر ۱۹۷۶: ۲۲۳، ۲۲۴). مارتین ۲۱-دن ۲۲-نه کئچن گنجه قونشولار، یاخین قوهوملار بیر-بیرینی زیارت ائدیر، بیرلیکده یئمک یئییرلر. سونرا بایرام ائدیرلر. قبری مارتین ۲۳-او سحر ساعتلاریندا زیارت ائدجکلر. گونا ائدنلر باریشار، گوناها لر باغیشلار. کند جاماتی بایرام گنتمه ینلردن اینجیگی. علوی-بئکتاشی تورک توپولوملاریندا ۲۱ مارت بؤیوک مراسیملرله قئید اولونور.

نووروز گونو جمع ریتوالی کئچیریلمیر. مراسیملر گون عرضینده باشلايیر و اثرته سی گون سحره قدر داوام ائدیر. میدان آچیلیر، یئنی سئوگسلیلر اؤز شعیرلرینی، شعیرلرینی اوخویورلار. سونرا نووروزیبه لر اوخونور (بئیسان اوغلو ۱۹۶۳: ۲۲۵). مارتین ۲۱-ده مانیسادا کئچیریلن شنلیکلرده خالقا پاسلانان «مسیر پاستاسی» نین ترکیبینده کی ادویاتلار ایله ایرانلیلارین نووروز بایرامیندا حاضرلادیقلاری «هفت سین» معجونو دئمک اولار کی، عینیدیر. بو گون سئنٹیابر آییندا قئید اولونان ارتوغرول قاضی مراسیمی عبدالحمیدین دؤورونده نووروز گونونده کئچیریلمیر. بو بایرام «یؤروک بایرامی» دا دئییرلر. مئرسینین سیلیفکی محلیندا کی کؤچری کندلر آراسیندا کئچمیشدن گونوموزه قدر نووروز موختلیف عادت-عنعنه لرله قئید اولونور.

جنوب-شرقی آنادولو بؤلگه لرینده یئرلی خالق طرفیندن مارتین ۲۲-ده قئید اولونان نووروز سلطان ناوروز دئییلیر. شرقی آنادولودا نووروز مارت آیینین سونوندا قئید اولونور. شرقی آنادولو

گنجوی «ایسکندرنامه» اثرینده نووروز بایرامیندان بحث ائدیر. بو اثرده نووروز اودوندان نووروز آتشی حاضرلانیر و سوفره لر نووروز یئمکلری ایله دولدورولور.

کیشی ایله جینسی علاقه ده اولماقدان صحبت گئدیر (گنجوی ۱۹۸۲). آذربایجان تورکلری زامان-زامان مستقیلیکلرینی ایتیرسه لر ده، نووروز عادت-عنعنلرینی همیشه قوروپوب ساخلامیشلار. اونلار نووروزو اؤز ایچلرینده یاشاتمیش، یئنی نسیلره اؤتورموشلر. بو گون آذربایجاندا بو بایرام نووروز آدی ایله یئنی ایل بایرامی کیمی قئید ائدیلیر، آذربایجاندا ایسه

نووروز یئنی ایلین باشلانغیجی کیمی قیمتندیریلیر. ۷ بایرامین شؤقله قئید اولونماسینی تامین ائتمک اوچون هر ائوده اولجه دن حاضرلیقلار باشلاپیر. ۱۸-۱۹-جو عصرده یاشامیش آلمان سیاحی آدام اولثارینین بو مؤوضودا یازدیقلاری دقتی چکیر. ۱۶۳۷-جی ایلین مارتیندا آذربایجانین شاماخی شهرینده کئچیریلن یئنی ایل شنلیینده ایشتیراک ائدن سییاح اورادا گؤردوکلرینی بئله تصویر ائدیر: «منجم تئز-تئز اوتوردوغو یئردن قالخیب گونشین هوندورلویونه باخیر، بئله لیکله ده آنی گؤزلیبیردی. گونشین گئجه ایله گوندوزون برابرلیگی نقطه سینه چاتا جاعی زامان. گؤزلدی آن گلیب

ژورناللاریندا یاشایان، شیفاهی و یازسلی ادبیاتدا گئنیش عکسینی تاپان نووروز هم ده میلی شعور عاملی کیمی بؤیوک اهمیت کسب ائدیر. سووئت حاکمیتی ایلرینده نووروزون رسمی شکیلده قاداغان ائدیلمه سی تورک میلی شعورونون اونودولماسینا خیدمت ائدیردی. بوتون شرق دونیاسینا یاییلان نووروزون تورکلر اوچون فرقلی اهمیتی و عظمتی وار.

کؤکلری شومئرلره گئدیپ چیخان و بوگونکو دونیادا گئنیش بیر جوغرافیایا یاییلان نووروزو قیرغیزلارلا اؤزبکلرین، تاتارلارلا قازاخلارین، باشقیردلارلا تورکمنلرین، قافقاز، آنادولو و بالکان تورکلرینین اورتاق دیری حساب ائتمک اولار.

قاراقالپاقلاردا "نووروز"، کریم تورکلرینده "نووروز"، آذربایجاندا "نووروز"، کازان تورکلرینده "نوروز"، یوقاسلاویا تورکلرینده "سلطان نوروز"، اورتا آسیادا "نووروز نئوباهار"، قریب تراکیا تورکلرینده "مئوریس"، "مئوریس" آنادولودا. اونو «اثرگئئکون، نوروز، خدیر نبی، خدیر ائللئز، یؤروک، مسیر بایرامی، باهار بایرامی» کیمی آدلارلا قئید ائدیرلر (کمالوو ۱۹۹۶: ۲۵۹-۲۵۷).

تورک جومهوریتلرینده ۲۱ مارت نووروز بایرامینی «میلی بایرام» اعلان ائدیبلر. اونلار بو گونو جوشقو ایله قئید ائتمه یه بؤیوک اهمیت وئریلر. تورک مدنیتیندن قاینانقلانان نووروز بایرامی هر جهتدن تورک عادت-عنعنلری ایله زنگینلشن، بئش مین ایلیک تورک تاریخینه سؤیکنن میلی بایرام دیر. ۱۹۹۱-جی ایله تورکیه ده بایرام اعلان ائدیلمه دن تورک دونیاسی ایله اورتاق بیر گون اولاراق بایرام اعلان ائدیلدی. ۴،۱. آذربایجاندا نووروز آذربایجاندا اوزون ایللردیر کی، نووروز بایرامی داوام ائدیر. ۱۱-جی-۱۲. ۱۹-جو عصرده یاشامیش آذربایجان تورک شاعری نظامی

اویونودور. گنجلردن بیرینه خز پالتارینی باشیاشاغی گئییندیریرلر. خز گئین شخص چئویک و آکتیو اینسان اولمالیدیر. بو آدامین اوزونو اونلاییب باشینا «موتال» آدلی اوزون پاپاق قویورلار.

اونون بوینونا زنگ تاخیب پالتارینین آلتیندان قارینا یاستیق باغلاپیرلار. اونا بیر چؤمچه وئریب قاپی-قاپی آپاریلار کی، نوروز هدییه‌لری بیغسین. ان چوخ یایلمیش نوروز ایلنجه‌لریندن بیر ده اوشاقلارین یومورتا سیندیرماسی اویونودور. یومورتاسی قیریلان اویونو اودوزور و یومورتالارینی قالبه وئریرلر. نوروز عادت‌لریندن بیر ده گئجه‌لر قاپیا قولاق آسماق عادتیدیر. بونا اویغون اولاراق گنجلر قولاق‌لارینی باغلاپیر، قونشونون قاپیسینا یاخینلاشیر، قولاق‌لارینی آچیر و ایچریدن گلن سسلری ائشیتمه‌یه چالیشیرلار. ایلک ائشیتدیکلری سؤزلر گؤزل سؤزلر اولسا آرزولارین گئرچکلشجینه اینانلیر.

قیشین سون ایکی آیی، ۶۰ گون بؤیوک چیللره و کیچیک چیللره بؤلونور. بؤیوک چیل اوچون ۴۰ گون، کیچیک چیل اوچون ایسه ۲۰ گون لازیم‌دیر. بؤیوک باشلانغیچ گونونون گئجه‌سی "چیللر گئجه‌سی" آدلانیر. بو گئجه کیشیلر نیشانلی قیزلارا «چیل» دئییلن هدییه‌لر گتیریرلر. چیل بؤیوک نیمچه‌ده گؤتورولور. بو نیمچه‌ده عائله عضولرینه سوونیرلر گتیریلیر. اونلار کورسویه توپلاشیب گئجه بو یو صحبت ائدیرلر (ایدیرسی ۱۹۹۵: ۲۳۰-۲۲۹) ۴،۲. اورتا آسیادا نوروز تورکمینیستاندا تورکیه و آذربایجانداکی عنعنه‌یه بنظر شکیلده قئید اولونور. تورکمن کلاسیک شعرلرینده نوروز سؤزونه تئز-تئز راست گلینیر. گؤرکه‌ملی تورکمن شاعری ماهتومقولونون میصراعلاری: نصیبیمیز چوخ

چاتاندا اوجا سسله دئدی: "یئنی ایلدیر!" درحال توپلاردان آتش آچیلدی، شهرین قالا دیوارلاری اطرافیندا ناغارا چالیندی و بایرام شنلیگی باشلادی. منججیم اولمایان کندلرده، شهرلرده یئنی ایل یاخینلاشاندا آغساقاللار دیری بالیق‌لاری سو ایله دولو قبا قویاردیلار. ایلین دیشدیریلمه‌سی آنیندا بالیق آرخاصی اوسته چئوریلیر. «کؤهنه ایلین سونو و یئنی ایلین باشلانغیجی بالیق‌لارین گئری قاییتماسیندان بللی اولاردی» (شهریار ۱۹۸۷).

آذربایجاندا نوروز بایرامی عمومیتله مارتین ۲۰-۲۱-ده قئید اولونسا دا، بو گونلردن اوولکی دؤرد هفته نین چرشنه‌لری ده نوروز عادت-عنعه‌لری باخیمیندان اؤنملیدیر. بو چرشنه‌لر مووافیق اولاراق سو چرشنه‌سی، اود چرشنه‌سی، یئل چرشنه‌سی و تورپاق چرشنه‌سی آدلانیر. بو چرشنه‌لرده موختلیف تدبیرلر تشکیل اولونور. نوروز بایرامی گونلرینده ائولرده بایرامین اولدن بیتیمیش رمزی «سمنی» (بوغدا اوتو) اؤز یئرینی توتور. دئسئرتلر بایرامین وازکئچیلمز ائلئمئنترلی آراسیندادیر. ان اهمیت‌لی نوروز دئسئرتلری شئکئربورا، پاخلاوا و شکر چؤریدیر.

بایرامی تبریک ائتمک اوچون ائو-ئو گزن اوشاقلارا فیندیق، قوز، پوسته کیمی موختلیف قوز-فیندیقلاردان حاضرانان قاریشیقلار و کونفئتلر وئریلیر. اینسانلار نوروزو اؤز ائولرینده بایراما حاضرلیق گؤره‌رک قئید ائتمکله یاناشی، هامینین ایشتیراک ائتدی شهر و کندلرده کوتلوی ایلنجه‌لر تشکیل ائتمکله، بایرام عنعنه‌لرینه خاص تئاتر تاماشالاری نومایش ائتدیرمکله بایراما رنگ قاتیر. بایرام گونلرینده گنجلرین و اوشاقلارین ان چوخ ایستیفاده ائتدی و سئویملی اویونلاریندان بیر ده «کؤسا»

بول ات، تروز و کره یاغی ایله مشهور اۇزبک پلووو حاضرلانماسی معلوم عادتلردن بیریدیر. بو عادت «قازان دولو» آدلانیر و «روزیمیز دولسون» (اسگروو ۱۹۹۵: ۲۳۷) آرزوسو ایله باغلیدیر. اۇزبکیستاندا نووروزون سیموولیک قهرمانی وار. بو قهرمان «نووروز آنا» دیر. یاشیل پالتار گئیینیر. بو رنگ باهار رنگین سیموولودور. بعضا اونا «بابا نوروز» اوزینه «بابا دهقان» (بابا چیفتچی) ده دئییرلر. مارتین ایستیلن شنبه و یا بازار گونو اینسانلار ایماملا بیرلیکده قییریستانلیغا گئدیرلر. یاشادیقلاری ائولری تمیر ائدیپ تمیزلییرلر. محله کومیتهلری مدنی تدبیرلر،

اولمادی، پاییزدان ایستدیم سنی، دئدین قیش اوخوسون، تزه نووروزدان سنه پرستیش ائدیره م بونا مثال دیر (ماختموقولو ۱۹۹۳: ۴۰).

تورکمنیستاندا نووروز حاقیندا معلوماتلاری نشر اولونان اثرلردن اؤیرنیریک. آ. جیکیئو نشر ائتدیردی ائربنده (1۹۸۳Чикиеv) نووروزون آدینی چکییر. تورکمنیستاندا گون، هفته و آیا عایید آدلارین نووروزلا باغلی آدلاری وار.

اۇزبکیستاندا نووروز بایرامی اوزون مدتدیر کی، قئید اولونور. لاکین کمونیزمین ۷۰ ایللیک حؤکمرانلیغی دؤورونده دار بیر دایرهده کندلی و فئرمئرلر طرفیندن عائله بایرامی کیمی قئید

اولونوردو. ایندی اۇزبکیستان دؤولتی بونو خالق بایرامی کیمی قئید ائتمک قرارینا گلیب. اۇزبکیستاندا نووروز عادتتا بیر هفته داوام ائدیر. اۇزبکلره گۆره نووروز؛ باهار و امک، گنجلیک و گۆزلیک، سئوینچ و خوشبختلیک بایرامیدیر. نووروز بایرامیندا اینسانلار آراسیندا دوشمنچلیک آرادان قالخیر، دوستلوق توخوملاری جوجره رک گوجلنیر. اینسانلار چؤلره، تپه لره، داغتی اراضیلره گزمه یه گئدیرلر. اۇزبکیستاندا آنالار قیزلارینی و گلینلرینی اۇزلری ایله آپاریر و موختلیف مئیوه-تروزلردن یئمک حاضرلاییر، سوفره لری بزیر. یئمکلره دولو قازانلار بیشریرلر.

اویونلار و ایلنجه لر تشکیل ائدیر. شاعرلر شعر شنیلیکلری تشکیل ائدیر، قوجالار صحبت ائدیر. اۇزبکیستاندا نووروزا «نئوباهار» دا دئییرلر. اۇزبکلر و تاجیکلر اوشاقلارینا بو آدلاری قویورلار. اوغلانلارا نوروز، قیزلارا ایسه نئوباهار و باهاری آدلاری قویولور (آسکاروو ۱۹۹۵: ۲۳۸-۲۳۷).

تورک میللتینین اورتاق بایرامی ساییلان نووروز قازاخیستاندا عصرلردیر قئید اولونور. قازاخ تورکلری نووروز اؤنجه سی ائولرینده عمومی تمیزلیک ایشلری آپاریر و هر کس اؤز پالتارینی گئیینیر. غضبلننلر باریشیر. اینسانلار بیر-بیرلری اوچون دعا ائدیرلر. قازاخلار ان آزی یئددی نؤو

گۈل، حيوانىم)، بونو منىم قولوم يوخ، اكينچىنىن قولو ائتدى! دئيهرك ايشه باشلايىر. اود ياندىرىپ اونون اوستوندىن توللانماق عادتى ديگر تورك توپولوملارنىدا اولدوغو كىمى قيرغىزلاردا دا مؤوجوددور. ديگر طرفدن، بو بايراما اسلامى كىملىك وئرمك ايستەينلر ده وار. لاكين قاقاوز، چوواش و بولقار كىمى خرىستىيان توركلر ده بو بايرامى قئيد ائديرلر. ديگر طرفدن، نه خرىستىيان، نه ده مسلمان، بير نؤو شامان اولان ياكوتىيا ساكا توركلرى ده بو بايرامى قئيد ائديرلر. بو بايرام افغانىستان، پاكىستان و هيندىستاندا دا قئيد اولونور. نوروز موغاللارى زامانىدا اورايا گئتمىشىدى. قاراقالپاقلاردا نوروز بايرامى مارتىن ۲۱-ده قئيد اولونور و اوچ گون داوام ائدير. ديگر تورك توپولوملارنىدا اولدوغو كىمى، نوروز بايرامىندا دا گنج قىزلار و اوغلانلار آيرى-آيرى ئولره يىغىشاراق نيت ائدير، گلهجك اوچون دعا ائديرلر. دوبروجادا كريم توركلرى آراسىندا نوروز عنعنەسى بو گون ده قئيد اولونور. كريم توركجەسىندە نوروز سؤزو «نورئز» كىمى يازىلىر (چاى ۱۹۹۳: ۱۱۱-۱۰۹). قازان توركلرى آراسىندا نوروز ديگر تورك توپولوملارى ايله موقاييسەده او قدر ده تانىمىر. بونونلا بئله، قازان توركلرىنىن اجدادلارى سايبان وولقا بولقارلارى آراسىندا بولقار قهرمانلارى كىمى بير نوروز قوشماسى دا تانىمىر (چاى ۱۹۹۳: ۱۱۱-۱۱۰). دوبروجا توركلرى، او جملهدن نوقايىلار دا اودون اوستوندىن توللانير. بو عنعنە "داماسك آتلاما" كىمى تانىمىر. ۵. ياخين شرقە و بالكانلاردا نوروز عنعنەسى.. اورتا آسىيا، ياخين شرق و بالكانلار خالقلىرى دا داخىل اولماقلا گئنىش بير بؤلگەده يئرلى رنگلر و اينانجلارلا قئيد اولونان نوروز، هر بير خالقين اؤز بايرامى ايله ائينىلىشىدىرى و

يئمكلە حاضرلادىقلارى خصوصى يئمك حاضرلايىرلار كى، بونا «نوروز كؤزاسى» دئىيرلر. هر كس اؤز ايمكانلارى داخىلىندە نوروزو قئيد ائدير. بيرى قويون كسىر، قوجالارا حؤرمە علامتى اولاراق كسىلن قويونون باشى بيشىرلىر، سوفرەيە وئرىلىر. ائو نه قدر چوخ قوناق گلەسه، ائو صاحىبى بير او قدر راضى اولار. يئمكەدن سونرا قوناقلار ائو صاحىبنە خوش آرزولار و خىر-دعا دىلىرلر. بايرامدا دوغولان اوشاقلار نوروزباي و مئيرامبئك آدلارنى وئرىرلر (تاجى اوغلوگىل ۱۹۹۵: ۳۲۳). آسىيانىن ان قديم تورك بويلارنىدان بيرى اولان قيرغىزىستاندا نوروز عصرلدىر بايرام كىمى قئيد اولونور. شرقى توركوستان تارىخچىسى انور بايتور، نوروز ۱۱. عصر، چين منبعلرینه اساسلاناراق بىلدىرىر كى، بايرام ۱۹-جو عصرده قورولموش بؤيوك قيرغىزىستان دؤولتىندە قئيد اولونوردو (كارا تائو ۱۹۹۵: ۱۳۶-۱۳۴). قيرغىزلاردا نوروزلا باغلى بئله بير سؤز-صحبەت وار: «آتامىز ايسحاقىن اوغلو اولان تورك آتامىز بؤيويىندە جالالاي آدلى بىرىنىن نوروز آدلى قىزى ايله ائولنمىشىدى. مارتىن ۲۴-نە تصادف ائدن بو مقدس گون قيرغىز خالقىنا ميراث قالمىشىدىر» (كارا تائو ۱۹۹۵: ۱۳۷-۱۳۵). قيرغىزىستاندا نوروز بايرامى بير هفته اول باشلايىر. اوجاقدا يئددى قازاندا يئددى نؤو خؤرك بيشىرلىر. قىزلار يئمك يئدىكەن سونرا اؤكوز آراباسىنىن آرخاسىنا گوالى آغاجىنىن بوداقلارنى، ياشىل اوتلارى سارىر و اؤكوزلرى تارلادا سورمەيە باشلايىرلار. بو سيموولىك حادثەدير. باهارىن گلىشى و يئنى ايلده ايلك تارلادا گؤرولن ايش دئمكدير. ياشلى آدم تارلادا بوغدا اكمەيە باشلايىر. اؤكوز آراباسىنى سونن ايگىد دئدى: «چو، حيوانىم (چو،

تقویم دیشیکلیینی ده ایفاده ائدن بو شنلیکله نظر سالدیقدا تورکلرین قئید ائتدی یاز بایرامینین دا تقویم دیشیکلیینی عکس ائتدیردیینی گؤروروک. معلوم دور کی، شومئرلر، بابیللیر، کئنانلیلار، عبرانیلر و ایرانلیلار، ائل جه ده قدیم یونانلار و رومالیلار، طبیعتین یئنی ایلینی قارشیلماق اوچون شنلیکلر کئچیریردیلر. اوزاق آسییادان بالکانلارا قدر تورک عادت-عنعنلرینی بئله عمومیلشدیرمک اولار: «هونلار مارتین ۲۱-۵ه چؤلره گئدیر، شنلیکلر تشکیل ائدیر، تورکلر ایسه ائرگئنئکوندان چیخدیقلاری گونو عینی گونو حساب ائدیرلر» (کافس اوغلو ۱۹۹۷: ۲۹-۱۱، و س.).

۶. نوروز روسیادا و اوزاق شرقده یاشادیر. بلکه ده نوروزون معین معنادا نه قدر اونیوترسال اولدوغونون ان پارلاق ثبوتو کؤهنه روس بایرامیدیر. «ماسلئنیچچا» آدلانان و قیشین سونو و یازین باشلانغیجی بایرامی کیمی کئچیریلن شنلیکلر گئجه ایله گوندوزون برابرلشدیی مارتین ۲۱-دن بیر هفته اول باشلا بیر و ۱۵ گون داوام ائدیر. ماسلئنیچچا "یاغ" معناسینی وئرن "ماسلا" سؤزوندن گلیر.

سیمووللاشدیردیغی بیر گوندور. مدنی دیرلر و ماهیت اعتباری ایله یازین گلشی جوشقو ایله قارشسلانیر. قری تراکیا تورکلری آراسیندا نوروز عادت-عنعنهسی «مئوریس» کیمی تانینیر. نوروز گونو اینسانلار کند شنلیکلرینه گئدیرلر.

بنؤوشه لر تارالاردان بیغیلیر. بو بنؤوشه لر همین گون شنلیکلرده ایشتیراک ائده بیلمه ینلره وئریلیر. نوروز مراسیملرینده ایشتیراک ائتمه ینلر بو بنؤوشیی ۳ دفعه قوخولاییر و گؤزلرینه چکیرلر. نوروز عنعنهسی یوقوسلاوییا تورکلری آراسیندا کیفیت قدر یایگیندیر و "سلطان ناوروز" کیمی تانینیر. نوروز گونونده ایلنجه لر تشکیل ائدیلیر، آرزولار ائدیلیر.

نوروز، آنادولودا گؤرولن تطبیقلره پارالل اولاراق کیپر تورکلری طرفیندن ده یاشانیر (چای ۱۹۹۳: ۱۲۶-۱۱۴). بو، خریستیان دونیاسینین دینی مضمونلا فورمالاشدیردیغی، ماراللارین چکدی کیرشه لرله سئوینج و اومیدلر داشیدیغی «میلاد بایرامیدیر». سانتا کلاوسون سیموولو اولان قار دیاری. فرقلی بیر نومونه تشکیل ائدیر. بو شنلیکلرده شام آغاجی موتیوی اطرافیندا باهار هسرتی فورمالاشیر.

بايراميدير. چوخ گئنيش بير جوغرافيايدا ياشايان تورک و مسلمان خالقلاريني بيرلشديرن ميللي عادت و عنعنلر توپلوسو اولان نوروز ديني بايرام کيمي قئيد اولونور، ميللي بيرليک و همرايلىک سيموولو کيمي گورولور. اولکلره و زامانا گوره موختليف عادت-عنعنلر اولسا دا، نوروز يوخاريداکي عادت-عنعنلرين وئردبي مئسازلاردا اولدوغو کيمي سوله، تولئرانتيق، همرايلىک و خوشبختلىک دئمکدير. فيکريميزجه، يئني گون طبيعتين هر کسه هديه سيدير. بو، تکجه بير عرق اوچون دئييل، بوتون بشریت اوچون حيات سئوينجيدير.

يئري گل ميشکن، بيرلشميش ميللتلر تشکيلاتی ۱۹۶۵-جی ایلدن بری ۱۵۰-دن چوخ اولکلده مارتین ۲۱-ده «عمومدونيا عرقی آیری-سئچکيلين آرادان قالدیريلماسی گونو» نو قئيد ائدير. چونکی گونش آیری-سئچکسلیک ائتمه دن دونيانی و بوتون بشریتی قیزديرير. هر جانلی بيتکی، هر حيوان و هر اينسان بو يئني گونده گونشين عدالتی ایله ایسينمه يه باشلاير. عينيله، گوره سن، نيه «عمومدونيا مئشه چيلیک گونو» مارتین ۲۱-ده ۱۵۰-دن چوخ اولکلده قئيد اولونور؟ چونکی طبيعتين ايلک دفعه فيدانلارينا قوجاق آچديغی گون نوروز گونودور. مئشه لرده کی هر جور بيتکی باهاری قارشيلايان تورپاغا راست گل ميين سئوينجيني ياشاير.

بنله بير گوندن نئجه عرق چسلیک و آیری-سئچکسلیک واسطه سی کيمي ايستيفاده ائتمک اولار؟ نوروز تورکيه ده جومهوريتين ايلک ايللرينده رسمی اولاراق داوام ائديردي. آرخا پلاندا قالان و آز قالا اونودولموش تورک خالقينا اؤز مدنی کيملينی و کيملينی وئرمک حرکاتی آتاتورکون باشلاتديغی حرکات ایدی. اونا گوره ده

شيمالين سويوغوندا "بلين" آدلانان يوكسک ياغلی دئسئرتين ساری رنگی اوزون قيشدا حسرتله گوزلنيلن گونشی سيمووللاشديرير. باهارين گليشى ایله باغلی هر چاغدا نوروز مراسيملرينه بنظر اينانچ و مراسيملره راست گلينير. مثلاً، ياکوتلار آراسيندا گوی تانريسینين آدی ایله مراسيملر کئچيريلدي، اينسانلارين ياشيل آغالارین آلتيندا کيميز ايجدی، حتی اورتادا يانان اودون اوستوندن توللانديغی معلوم دور. عینی شکيلده، مونقوللارين، کالمیکلارين و تونقوسلارين دا اوخشار مراسيملر تشکيل ائتدی گورونور.

معاصر اويغور رسامليندا اويغورلارين نوروز شنليکلرينی عکس ائتديرن رسملر چکيل ميشدير. فيردوسينين «شاهنامه» سی و نوروزو ايران عادت-عننه سی ایله علاقه لنديرن ديگر منبع لر يالنيشدير. چونکی ۱۱-جی عصرده نوروزلا باغلی معلوماتلار وار. عصر دن بری گورونور. معلوم اولدوغو کيمي، ايران متلرينده ميلاددان اولکی ايلرده نوروزلا باغلی هئچ بير قئيد يوخ دور. لاکين هونلاردا بو قئيدلرين اولدوغو معلوم دور. ۱۲ حيوانلی تورک تقويمينين باشلانغيچينين ۲۱ مارت اولدوغو دا معلوم دور (ايلتعبير ۱۹۹۶: ۲۰۹-۲۲۰). نتيجه: جاری قيمتلنديرمه نوروز بايرامی تورپاغا، اينسانا، طبيعته سئوگی بايراميدير. بو محبتله يارانان بو عادت-عننه لر، آتالار سؤزلری، خالق ماهنيلاری، خالق ماهنيلاری، شنليکلر، خالق رقصلری اجدادلاريميزين دونيا گوروشونو، طبيعته، اينسانليغا سئوگيسيني عکس ائتديرير. بورادا هم ده ساغلام حيات طرزی، اجتماعي ديرلر، اينسان و وطن کيمي معنوی و ميللي ثروتلر اؤن پلانا چکيلير. نوروز دوستلوق، قارداشليق، ياخشسليق و خوشبختلىک

جوغرافىيادا ياشاتىلىر. ۲۰. عصرىن اوللرئنه عايىد اولدوغو تثبىت ائدىلن نووروز شنلىكلرى بو دۇوردن سونرا نظرچارپاجاق درجەدە اىتمك اوزرهدير.

بو گون ايجتىماعىتىن اكثرىتىنه معلوم دئىيل، بىلنلر آراسىندا يانلىش شرح اولونور. معلوم دور كى، مدنى دىرلرئمىزه قارشى دويارسىزلىغىمىز بىرلىمىزى، بوئولويوموزو سارسىتماقدا سون درجە تاثيرلىدير. بو سبب دن دده قورقودو، يونوس امرنى، حاجى بئكتاش ولىنى، آهى ائورانى، فضولىنى، محمت عاكىفى و نووروز كىمى قديم دۇرلردن كۆك سالان عادت و عنعنه لرىمىزى خاطرلاياق، بايرام ائدك. نووروز عنعنه سى دىنىن، مذهبىن بايرامى دئىيل. بو سبب دن بىر مذهب و يا ائتىك منشا آدىنى گؤسترمك و يا اىستىمار ائتمك، اونو آيرسلىق ائلمئنتى كىمى تقدىم ائتمه يه چالشماق دوزگون دئىيل. بو، تاريخىن بوتون فاكلارينا ضيددير.

بونولا بئله، بۇيوك خالقلار و دۇولتلر ان ساده عنعنوى دىرلرئنى بئله قورويورلار. ادبىيات عسكروو، آخماتاح، (۱۹۹۵)، نوروز اؤزبكىستاندا يئنىدن خالق بايرامينا چئوريلدى، (ترجمه ائدن: حسين اؤزباي)، آنكارا: آكم نشرلىرى. آتاتورك، م. كمال، آتاتورك سايس، (۱۹۸۱)، آنكارا: مئب يايىنلارى، باركان، اؤمئر ل، (۱۹۴۳)، ۱۵-جى و ۱۶. عصرلر ده عثمانلى ايمپئرىياسىندا كند تصروفاتى اقتصادياتىنىن حقوقى و ماليه اساسلارى، قانونلار، جيلد: ى، اىستانبول. بايكارا، تونجئر، (۱۹۹۷)، تورك كولتور آراشدىرمالارى، ايزمير: آكادئمى كىتاپئوى. بئيسانوغلو، شؤوكت، (۱۹۶۳)، ديارباكير، بوتون جبهه لرى ايله اىستانبول. جيكيئو، آ، (۱۹۸۳)، توركمنلرئن تقليد بايراملارى، فئستيواللارى و اويونلارى،

آتاتورك دئىير: «بىلك كى، اؤز كىملىينه صاحب اولا بىلمه ين مىللتلر باشقا مىللتلرئن شىكايىتىدير. آلاجقلارى تحصيلىن حدودلارنىندان آسلى اولمايلاق، گنجلرئمىزه و اوشاقلارئمىزا اىلك نؤوبه ده اؤز عادت-عنعنه لرىنه، مىللى عادت-عنعنه لرىنه، توركىه نىن موستقىللىينه دوشمن اولان عنصرلره موباريزه آپارماق لازىم اولدوغو اؤيردىلمه لىدير» (آتاتورك ۱۹۸۱: ۲۲-۱۹). .

دىگر طرف دن، اؤز كىملىگى، شخصىتى، مىللى كىملىگى بخش ائدىلمىش مىللته معاصر اولما يولونو اىضاح ائتمك آتاتورك حركاتىنىن اساسلارنىندان بىرئدير.

جومهورىتىن اىلك اىللىرىنه قدر رسىمى بايرام اولان نووروز جومهورىتدن سونرا يالنىز معىن قروپلارئن قئىد ائتدى يئرلى بايراما چئوريلدى. بو يوكسك قاورايشىن نئىجه سى اولاراق بىليرىك كى، او، مىللى مدنيتىن هر بىر خىردالىغىنا، ان خىردا تفررواتىنا قدر بۇيوك دقت يئتمىشىدير. اصلينده، نووروزا اولان قايقى دا بونون گؤستريجىسى اولوب. نئىجه اعتبارى ايله گؤرمك اولار كى، منبع سىندن آسلى اولمايلاق، ۱۱۰۳-جى عصر ده مئئنه خان زامانىندان برى مؤوجود اولان بو بايرام توركلر آراسىندا طبيعت بايرامى عنعنه سىدير. خصوصيله ۱۲۰۰ ايلدير

ماراقلئدير كى، تورك قروپلارئنىن دئمك اولار كى، هئچ بىرى ايله علاقه سى اولمايان ساكا توركلرى آراسىندا نووروز عادت-عنعنه لرىنىن ايزلرى بو گون ده قالماقدادير. اصلينده، اگر نووروز قرب دن و ايراندان قايناقلانان بىر عنعنه ايدىسه، بو بايرامىن ساكلارا نئجه قايتدىغىنى منبع لره مراجعت ائدرك اىضاح ائتمك لازىم دير. بو گون افغانىستان، ايران، ايراق، تورك دونياسى، هيندىستان، بالكانلار و چينه قدر گئنىش بىر

نظام المولک، (۱۹۸۹)، سیاستنامه، باکی: علم نشریات. نوپان، بئدری، (۱۹۹۳)، «نووروز، شیعهلرین بايراملاريندان بیری»، تئند، سایي: یی، پروف. دؤکتور هانین تولوسا خصوصی سایي، ایزمیر. اونک، نظامئتین (۱۹۷۲)، «آراس طایفه سینین عادت و عادتلرینده نووروز بايرامی»، تورک کولتورو درگیسی، سایي: ۱۱۹، آنکارا. پاکالین، م. زکی، (۱۹۷۱)، عثمانلیجا دئیم و تئرمینلر لوغتی، جیلدی یی، ایستانبول. پالا، ایسکندر، (۱۹۹۸)، انسیکلوپئدیک دیوان شعر لوغتی، جیلدی یی، آنکارا: مدنیت نازیرلینین نشرلی. پارماکسیزوغلو، عصمت، (۱۹۸۹)، «نووروز»، تورک انسیکلوپئدیاسی، جیلت: ۲۱، ایستانبول. سامی، شمس الدین، (ترز)، کاموس تورکی، ایستانبول. شهریار، م.، (۱۹۸۷)، حیدر بابایا سلاملار، باکی. تاجیوغلوگیل، توتای، (۱۹۹۵)، قازاخستاندا نووروز شنلیکلی، آنکارا. اوزونچارشلی، ی. ه.، (۱۹۴۵)، عثمانلی ایمپئریاسینین ساری تشکیلاتی، آنکارا. بئشیر موستافائیو اونوئر، سهیل، (۱۹۷۶)، «تورکیهده نووروز و نوروزیه»، واکیفلار دئرگیسی، جیلدی: ۶، آنکارا. قاینق: ائوراسیا ژورنال اوف اینتئرناتیونال ایستودیئس جیلدی: ۲ سایي: ۱۰۳، یول ۲۰۱۳ بشیر مصطفی یئو

آشقباد. چای، عبدالخالوک، (۱۹۹۳)، تورک اثرگئئکون بايرامی نووروز، آنکارا. اثرگون، س. ن.، (۱۹۳۵)، باکی-عمرو و شعیرلری، جیلدی: ی، ایستانبول. ۷۲ بئشیر موستافائیو فیرات، م. شریف، (۱۹۸۱)، شرق ویلايتلری و وار تو تاریخی، آنکارا. گنجویی، نظامی، (۱۹۸۲)، ایسکندرنامه، (ترجمه ائدن: عبدالله شایک)، باکی. گؤلپینارلی، آبدولباکی، (۱۹۵۷)، «نووروز: یئنی گون»، وطن، ۲۲ مارت، ایستانبول. گوزئل، عبدالرحمان، (۱۹۹۵)، ۱۴-جو-۱۵-جی یوزییل ادبیاتیمیزدا نووروز و نووروزیئلئر، آنکارا: آکم یایینلاری. حالچ اوغلو، یوسف، (۱۹۹۶)، «عثمانلیلاردا نووروز شنلیکلی»، نووروز و رنگلر، تورک دونیاسیندا نووروز، ایکینجی بیلک شنلیگی، بیلدیریلر، ۱۹-۲۱ مارت، آنکارا. ایدریسی، هییب، (۱۹۹۵)، آنتیک ایران و آذربایجان دؤولتینده نووروز، آنکارا: آکم یایینلاری. ایلئتئیر، آلیکیم، (۱۹۹۶)، «بوگون اوغور تورکلرینده کؤهنه عادتلر و نووروز»، نووروز و رنگلر تورک دونیاسیندا نووروز، ایکینجی بیلک فئستیوالی، آتاتورک کولتور مرکزی، آنکارا. کافس اوغلو، ایبراهیم، (۲۰۰۰)، تورک میللی کولتور، ایستانبول. کافکاسیالی، علی، (۲۰۰۰)، «تورک کولتورونده نووروز»، بیزیم درنک ژورنالی، سایي: ۱، باکی. کامالوو، سابیر، (۱۹۹۶)، «قاراقالپاقلاردا نووروز»، نووروز و رنگلر تورک دونیاسیندا نووروز، ایکینجی بیلک شنلیگی، سنذر، آتاتورک کولتور مرکزی، آنکارا. کاراتائیو، اولجابای ک.، (۱۹۹۵)، قیرغیز تاریخی و نووروز، آنکارا. کیلیچ، فیلیز، (۲۰۰۰)، «عثمانلی ایمپئراتورلوغوندا نووروز و کلاسسیک ادبیاتیمیز»، تورک دونیاسیندا نووروز، اوچونجو بین الخالق بیلک فئستیوالی، بیلدیریلر، آنکارا. ماختموکولو، (۱۹۹۳)، سایلمیش اثرلر، ۱-جی جیلدی، آشقباد.

نووروز بايرامی زامانی محله‌لرده، خصوصاً ده کند يئرلرينده اوشاقلار و گنجلر قايی-قايی گزيب بايرام پایي توپلايير، موختليف اويونلار كئچيريرلر. نووروزون بير بزيی ده كوسا و كئچلدير. اونلار اؤز اويونلاری ايله اوشاقلارا سئوينج گتيرير، اونلاری ايلنديريلر.

نووروز بايرامی زامانی اولوب-كئچنلر ده ياد

ايدليير، وطن اوغروندا جانيني فدا ائدنلرين اويودوغو شهيدلر خيابانيندان اينسان آخينينين آياغی كسيلمير. بو عزيز گونلرده هئچ كس اونلاری ياد ائتمه يی اونوتمور. نووروز بايرامی خالقيميزين حياتا نيكبين باخيشينين، طبيعتين و اينسانليغين قلبه‌سینه اينامينين بايراميدير. ايندييه قدر اؤز قوتلی تأثيريني ساخلايان بو گنكسل بايرام ميشتله ان کوتلوی خالق بايراميدير. يوردوموزا نووروز گلير، باهار گلير، ياز گلير. قارانقوشلارين قاناديندا، ياواش-ياواش قيش يوخوسوندا او يانان تورپاغين رايحه‌سينده، آغاجلارين، گول-چيچكلرين تومرجوغوندا گلير خالقيميزين نووروزو، يوردوموزون باهاری.

باهار گلير بيزيم آزاد ائللره،

ماهنی قونور دوداقلارا، ديللره.

پارلاق گونش ميدان آچير گوللره،

قارانقوشون موژده‌سيدر نووروزوم!

نووروز «تزه ایل» دئمکدير

دکتر آغاوئردی خلیل،

به كوشش : تانای شرقی

نووروز «تزه ایل» دئمکدير، باهارين ايلک گونودور. بوتون مسلمانلارين حياتيندا اصل يئنی ايله همين گوندن باشلانير. نووروزون گليشی ايله ائولره، عائله‌لره يئنی بوسات، شادليق و سئوينج گتيرير. هامی چاليشير کی، بو بايرامی يوكسک طنطنه ايله، اورک سئوينجی ايله، قلب فرحی ايله قارشيلاسين. هر ائوده، هر عائله‌ده نووروز بايرامينا اولجه‌دن حاضريق گندير. آنالار، باجيلار شکر بورا، پاخلاوا، شورقوغال و باشقا نعمتلر بيشيرير، بوللوق و برکت رمزی اولان سمنی قويورلار.

ائل تونقال باشينا ييغيشير، کوسولولر باريشير، قوهوملار، دوستلار بير-بيرينين ائوينه تبريکه گنديرلر. گنج قيزلار، اوغلانلار مثل ياندينر، تونقال اوستوندن توللانير، ائولره پاپاق آتير، قولاق فالينا چيخيرلار. كوچه‌ده ده، قاتاردا دا، مکتبده ده، ايداره و موسسه‌لرده ده هامينين ديلينده عینی سؤزلر سسلنير: «بايرامينيز مبارک!»

نووروز بايرامی حالاليق، تميزليک بايراميدير. نووروزا بير آی قالميش آداملار دؤرد چرشنبه آخشامينی قئيد ائديرلر. بو چرشنبه‌لرين هر بيری اينسانلارين ياشاماسی، بوتون حياتين وارليغی اوچون واجيب اولان دؤرد عنصردن بيرينه - اود، تورپاق، سو و هاوايا (يئله) حصر اولونور. بو دا نووروزون دونيانين ان قديم، ان مودريک بايراملاريندان بيری اولدوغونو گؤستيرير. نووروز شنليکلی آراسيندا ايلين آخير چرشنبه‌سی چوخ طنطنه ايله قئيد اولونور.

نووروز بايرامی آذربایجاندا منشايبی ان قديم بايراملاردان بيريدير. چوخ اوزون مدتله دايم دين خاديملىرى و موختليف طريقت نمايندهلىرى نووروز بايرامينا دينى لىباس گئييندیرمه يه چالیشمیش و اونو اؤز گؤزلىرينده آييرماق اوچون بو کیمی بير سيرا ايشلر گؤرموشلر. دينى مسئلهلرين نووروز بايرامينا تاثيرى ايسه عرب خيلافتينين آذربایجانا گليشى ايله باشلاميشدير.

حتى بعضيلرينين فيکرينجه بو بايرام علينين حاکميه گلدی گونله باغليدير. يعنى خالق علينين حاکميه گليشىنى قئيد ائتمک مقصدى ايله بو بايرامى ائتميشلر. آنجاق بيلديرك کى، على ايول آيندا حاکميه گلميش نووروز بايرامى ايسه بيلديميز کیمی مارت آيندا قئيد اولونور.

خالقلارين چوخ حصهسى ائله قديم زامانلاردان اولان عادتلىرى اؤزلىرينده ساخلاميشلار. و معلوم اولور کى، کئچيريلن بو بايراملار، بو عادتله هئچ بير دينى احکاملارلا علاقهسى اولمادان کئچيريلير.

نووروز بايرامى ايله علاقه دار بير سيرا داهى صنعت اينسانلارى دا اؤز خصوصى گؤروشلىرينى دئميشلر. ابو ريحان بيرونى نووروز بايرامى حاقيندا اؤزونمخصوص موختليف روايتلر، نووروز بايرامى ايله خالق آراسيندا يارانميش عادت عنعنهلردن و نووروز بايرامينين يارانما سببلريندن بحث ائتميشدير. او اؤز اثرلرينده نووروز بايرامينين هر هانسى بير دينى بايرام يوخ طبيعتين جانلانماسى يئنى فسلىن گليشى ايله علاقهلى دونيوى بير بايرام اولدوغونو قئيد ائتميشدير.

نووروز بايرامى ندير و هانسى اولکهلرده

کئچيريلير

نووروز بايرامى شيمال ياريمکوره سينده يازين گليشى ايله عيىنى گونده قئيد اولونور. ۲۱ مارت تاريخينده گئجه ايله گوندوزون برابرلشديى بو

گونده قديم زامانلاردان بير سيرا خالقلار ائله همچينين آذريلر ده يازين گليشىنى، طبيعتين اويانيشينى يئنى ايلين باشلانغيچى کیمی قئيد ائتميش شنليکلر کئچيرميشلر. بو شنليکلر تکجه آذربایجاندا يوخ همچينين ده ايران، افغانىستان، تاجيکىستان و ازبکستاندا و بير سيرا شرق اولکهلرينده قئيد اولونور. حتى ايران و افغانىستان تکجه بونولا کيفايه لنميرلر همين گون اولنلاردا تقويمين ايلک گونو حساب اولونور و يئنى ايل ۲۱ مارت تاريخينده باشلايير.

نووروز بايرامى ۲۰۰۹ - جو ايلده يونئسکو طرفيندن غيرى -مادى مدنى ارث سياهيسينا داخيل ائديلميش، ۲۰۱۰ - جو ايلده ايسه بمت (بيرلشميش ميللتلر) باش آسامبلئياسينين ۶۴- جو سئسيياسينين ايجلاسیندا ۲۱ مارت تاريخى « بين الخالق نووروز گونو» اعلان ائديلميشدير. حال حاضردا دا بو بايرام عيىنى قايدا ايله قئيد اولونور.

نووروز بايرامى منشايبى و تاريخى

نووروز سوفرهسى

نووروز بايرامی ایللردن بری قئید اولوندوغو اوچون واخت کئچدیکجه یئنی یئنی عادتله عمله گلیب و نسیلدن نسیله اؤتورولوب حال حاضردا ایسه آذربایجاندا نووروز بايرامیندا آشاغیدا قئید ائتدییمیز عادتله وار.

پاپاق آتماق. اساساً گنجلر و اوشاقلار آراسیندا یاییلان بو عادت زامانی آتیلان پاپاخی هئچ واخت بوش قایتارمازلار دئییرلر.

قولاق فالی دا پاپاق آتماق قدر مشهور عادتلردن بیریدیر هانسی کی، بو عادتده هر هانسی بیر ائوده دانیشیلانلار گیزلینجه دینلنیلیر اگر یاخشی صحبتلر دانیشیلیرسا اوندا بو او دئمک دیر کی، آرزونوز یئرینه یئتهجک.

تونقالدان توللانماق ایسه نؤبته عادتله ییزدندیر بو عادت هم نووروز بايرامی گونو هم ده اساس اود چرشنبهسی گونو حیاتا کئچیریلیر.

اوزوک فالی ایسه قیزلار آراسیندا یاییلان ان مشهور عادتلردن ساییلیر، اودور کی، ساپا باغلانمیش اوزوک سو ایله دولو بیر ایستکانین ایچریسینه سالینیر و اوزوک نئچه دفعه ایستکانین دیوارلارینا دیسه بو او دئمک دیر کی، قیز او یاشیندا اره گئدهجک.

سمنی اکمک ایسه دئمک اولار بوتون عائله لرده حیاتا کئچیریلن بیر عادتدیر، هر بیر عائله ده سمنی یئتیشدیریلیر و بو دا یازین گلیشیندن اطرافین یاشیللاشماغیندان خبر وئریر.

یومورتا دؤیوشدورمک ایسه ائله بالاجا واختلاریمیزدان هامیمیزین ان سئودیی اولوب. یومورتاسی قیریلان طرف دیگرینین دئدیکلرینی ائتمه لی ایدی بو او یوندا

بیر بیری ایله یولا گئتمه یین کئچل ایله کوسا ایسه آذربایجان نووروز بايرامینین اساس رمزلیریندن بیریدیلر

نووروز بايرامی چرشنبه لری

قئید ائتدییمیز کیمی نووروز بايرامی گئجه ایله گوندوزون برابرلشدیی ۲۱ مارت تاریخینده قئید اولونور. نووروزدان اول ایسه دؤرد هفته آردیجیلیقلا هر چرشنبه گونو باشقا - باشقا آدلا قئید اولونور هانسیلار کی، آشاغیدا سیرالانیب:

ایلک چرشنبه سو چرشنبهسی آدلانیب. سو چرشنبهسی عادتا هاوالارین یاواش - یاواش ایسینمه یه باشلادیغی، چاپلارداکی بوزلارین ارییه رک چاپا قاریشدیغی واخت ایله اوست - اوسته دوشور.

ایلین ایکینجی چرشنبهسی ایسه اود چرشنبهسی آدلانیب. بو چرشنبه دن اعتباراً گونش تورپاخی داها قیزدیرماغا باشلاییر و اینسانلار حیاطلرینده تونقاللار قالاییب ائولرینده هر عائله عضونه گؤره بیر شام یاندیریرلار.

اوچونجو چرشنبه میز ایسه یئل چرشنبه سیدیر. بو گوندن اعتباراً بعضی آغاجلاردا توزلانما باشلاییر. بو ایسه دئمک اولار کولیین حسابینا عمله گلیر. نئجه کی توزلانما واختینا چاتمیش تومورجوقلاری کولک ترپه ده رک اونلاری توزلانماسی اوچون بیرلشدیریر.

دؤردونجو و ایلین سون ایلاخیر چرشنبهسی ایسه تورپاق چرشنبهسی آدلانیب. بوتون بو دؤرد هفته عرضینده ان بیرینجی سو چرشنبهسی ایله طبیعت تورپاخی سولادی، اود چرشنبه سینده تورپاخی قیزدیردی، یئل چرشنبه سینده طبیعتی اویاتدی ایندی ایسه سیرا تورپاقدادیر اکین یئرلرینده ایشلر ائله محض تورپاق چرشنبه سینده باشلاییر.

نووروز بايرامی کئچل ایله کوسا

نووروز بايرامی عادتلی

نووروز: ایلکین قاینقلاری و

تاریخی اینکیشافی

چئویردی : حسین شرقی دره جک

نووروز آذربایجان خالقینین زنگین مادی و معنوی دیرلرینین مهم بیر حصه‌سینی اؤزوندە احتیوا ائدن بؤیوک مدنیت حادثه‌سیدیر. نووروزون ترکیبی قورولوشجا مورککب، مضمونجا درین و گئنیش احاطه‌لیدیر. معاصر دؤوروموز اوچون بو بیر میلی بایرام دیر. بو بایراما تاریخی اینکیشاف بویونجا باخدیغیمیز زامان اونون قدیم مدنی کؤکلره و معنوی قاینقلارا باغلی اولدوغونو گؤروروک. کئچمیشده اولدوغو کیمی، بو گون ده آذربایجاندا، دیگر تورک دؤولت‌لرینده و بیر چوخ قونشو اؤلکه‌لرده نووروز باهار بایرامی کیمی قئید اولونماقدادیر.

نووروزون اساسیندا اسکی خالق مراسیملری دایانیر. دنیا خالق‌لارینین بیر چوخ مراسیملری ده بئله‌دیر. اونلاردان بعضیلرینه سونرالار دینی ماهیت قازانديريلير و بئله‌لیکله ده اسکی مراسیم مدنیته ایله دینی عادت‌لر بیرلشدیریلیمیش اولور. یعنی زامان کئچدیگجه اینسانلار ایمتینا ائده بیلمدیکلری ایبتیدای دؤنه‌مین عنعنه‌لرینی یئنی دؤوره اویغونلاشدیریب دینی بایراملار اولاراق قبول ائتمیشلر. نووروزون دا رسمی بایرام کیمی کئچیریلدی قدیم و اورتا عصرلرده او، دینی افسانه‌لرله علاقلندیریلیمیش و اونا دینی بیر ماهیت قازانديرماغا جهد گؤستريليميشدير.

«نووروز» حرفی معنادا یئنی گون دئمک‌دیر. اما، ایفاده ائتدی مراسیم سئمانتیکاسینا گؤره کئچیدین بیتمه‌سی و یئنی نظامین باشلانغیجیدیر. نووروزا بوزقورد، چاغان،

اثرگئنگون، نووروز، سلطان نووروز، مارت دوققوزو، نووروز و س. ده دئیلمیشدیر. «نووروز» آنلایشی بعضی دئییلیش فرقلرله بیر چوخ تورک خالق‌لارینین دیل‌لرینده ایشلمک‌ده‌دیر.

نووروز حاقیندا معلوماتلار بیرونی ابو ریحانین «آسارول باقیی» (پامیاتیکی مینووشیخ پوکولنی)، کاشغاری محمودون «دیوانو لوگات-ایت تورک»، بالاساقونلو یوسف هاس حاجیبین «کوتادقو بلیق»، عمر خیامین «نووروزنامه»، نظام المولکون «سیاستنامه»، نظامی گنجوینین «ایسگندرنامه» و ب. اثرلرینده راست گلیریک.

بیرونینین معاصری اولان موتفککیرلر محمود کاشغاری و عمر خیام نووروز حاقیندا معین معلوماتلار وئرمیشلر. اونلارین اثرلرینده تکجه بو بایرامین طبیعتله و اونون قانوناویغونلوقلاری ایله علاقه‌سیندن دئییل، هم ده اونولا باغلی مراسیملر، سیناملار و ریتواللار حاقیندا بحث ائدیلیر. مثلاً، بیرونی بئله بیر سیناما حاقیندا معلومات وئیر: «اگر نووروزون ایلک گونو گون دوغان واخت هله هئچ بیر سؤز دئمدهن اوچ قاشیق بال یئسن و اوچ پارچا موم یانديرسان بوتون خسته‌لیکلردن خلاص اولارسان. دیگر بیر سیناما ایسه بئله‌دیر: «هر کیم سحر عبادتدن اؤنجه بیر آز شکر یئسه و اؤزونو زئیتون یاغی ایله یاغلاسا بوتون ایل عرضینده اونا هئچ بیر خسته‌لیک دیمز».

خسته لره موستئنا دقت و قايغی گؤستریلمیش، قوهوم و دوستلارا باش چکیلمیش، قوهوم و یاخینلارین مزارلاری زیارت ائدیلمیش، بیر-بیرینه قارشسلیقلی اینام و سیمپاتییا ایفاده ائدیله رک عمومبشری دیرلر اوستون توتولموشدور.

نووروزون اکینچسلیک تقویمی ایله باغلی اولماسی تاریخدن معلوم دور. بئله کی، بو بایرام شیمال یاریمکوره سینده ۲۱-۲۰ مارتدا باش وئرن یاز برابرلشمه سی ایله الاقلندیریلیر. طبیعتین اویانماسی، جانلانماسی، بیتکیلرین یئیندن اؤز یاشیل رنگینه بورونمه سی مین ایللر بویو موشاهیده اولونموش و تجروبه ده تسدیقلنمیش بیر گئچک لیک دیر. بئله بیر یئنسلشمه گونونون باشلانغیجی شمس-گونش تقویمینین ایلك آیینین ایلك گونونه (۲۱ مارت) تصادف ائدیر. بونا گؤره ده همین گونو نووروز (یئنئ گون) آدلانديریلار.

آذربایجان خالقینین تجروبه سینده نووروز تقویم مراسیمی اولماقدان چیخدیقدان سونرا اؤز اهمیتینی آزالتمامیشدیر. بو دا اونون آرخایک ریتوالدان گلن گئنئتیک اساسلارا مالیک اولماسینین، باشقا سؤزله، بو خالقین اؤز بایرامی اولماسینین تظاهر دور.

نووروزون منشایی ایله باغلی موختلیف ملاحظه لر مؤوجود دور. بونلاردان بیر «نووروز» اون «یارادیلیش بایرامی» اولماسیدیر. بو ملاحظه یه گؤره تانرینین دونیانی و اینسانی یاراتماسی طبیعتین یازدا دیریلمه سی ایله سیموولیزه اولوناراق همین واختدا بایرام کیمی قئید اولونور. دونیانی یارانماسیندا ایشتیراک ائدن دؤرد عنصر دؤرد چرشنبه ده قئید اولونور و بو یارادیلیش پروسئ سینین سونو بایرام ائدیلیلر.

قدیم دؤورلرده نووروز تکجه خالق بایرامی کیمی دئییل، عینی زماندا، دؤولت بایرامی کیمی قئید اولونموشدور. تاریخی معلوماتلارا گؤره، نووروز بایرامی بیر آی داوام ائدیردی. بیرونینین اثریندن، عمر خیامین «نووروزنامه» سیندن آلدیغیمیز معلوماتلارا گؤره، نووروزدا یئره سو سپرمیشلر، یاخینلارا هدیه وئرمیشلر، یئلن جکده یئلنرمیشلر، شیرنیات پایلایارمیشلار، یئددی ایللیک محصولو معینلشدیرمیشلر، ریتوال بویونماسی، چیممه سی و دیگر مراسیملر ایجرا ائدیلمیش. نووروز گونونده سوفره یه بوغدا، آریا، داری، قارغیدالی، نوخود، مرجیمک، دویو، کونجوت و یا لویا اونندان حاضرلانمیش چئشیدلی چؤرکلر دوزرمیشلر. سوفرنین اورتاسینا یئددی جور آغاجین (سؤیود، زیتون، هئیوا، نار و س.) زوغونو، یئددی آغ پیاله، آغ دیرهم و یا یئنئ دینار قویارمیشلار.

نووروز بایرامی شنلیکلرینده کوتلوی گزینتیلر، خالق اویونلاری، یاریشلار، رقص و نغمه لر اوخونماسی، مزهکه چیلرین و کندیربازلارین چیخیشلاری اولوردو. نووروز بایرامیندا محاربه لر و قارشسلیقلی چکیشمه لر دایانديریلیر، سوله موفاویله لر ی باغلانیر، حتی دفن بئله نؤوتی گونلره تخیره سالینیردی. بو بایرام او قدر شاد و شن بیر بایرام اولموشدور کی، او گونلرده تکجه تمتراقلی طنطنه لر دئییل، عینی زماندا،

نووروز یازین، باهارین گلیشینین بایرام ائدیلمه سیدیر. بو چوخ گئیش یا بیلیمیش و عمومی بیر فیکیردیر. بو پریمادان باخراق بیر قدر ده ایرلی گئدن آراشدیرماچیلارا گۆره، نووروز اسکی «اینسیاسییا» مراسیمی ایله علاقه لیدیر. اینسانلار طبیعتین قیشلا اؤلوب یازلا دیریلیمه سینی بایرام ائدیرلر. نووروزدا بیز بو ریتوالین رودیمنتینی «کوسا-کوسا» اویونوندا گۆروروک. بو اویوندا کوسانین اؤلومو سیمووللاشدیریلیمیشدیر. اونون «کفنسیز اؤلومه سی» بئله هئچ کیمی میوس ائتمیر، عکسینه، گولدورور. کوسانین اؤلومو ریتوال ائپیزودونون اویوندا ایفاده سیدیر، یعنی آرخایک ریتوالین اؤزو و یا اونون بوتووو دئییلدیر. اما بو اویوندا آرخایک ریتوالین برپاسی اوچون چوخ اهمیتلی دئتالار ساخلانمیشدیر.

نووروز اویونلاری کومپلئکسینه داخل اولان «کندیرباز» اویونو دا آرخایک ریتوالین و یا باشقا سؤزله، نووروزون منشاینین اؤیرنیلیمه سینده ایستیفاده اولونا بیلر. چونکی بو اویوندا چوخ اسکی «کئچید» ریتوالی اویونیلیر. اگر «ئرگئنئکون» او بوز قورد جیلدینده اولان شامانین آرخاسینجا گئده رک دار بیر کئچیددن، داغ و یا قایا آراسیندا کئچهرک ایجرا ائدیرلرسه، «کندیرباز» اویونوندا بو حرکتلر هاوادا، داها چتین و مورکب شرایطه یئرینه یئتیریلیر.

بوراداکی کئچید او دونیا یا گئدن «قیل کۆرپونو» ده، «اوچماغا» آپاران یولو دا سیموولیزه ائده بیلر. کئچی ایسه مراسیم ایجراچیسی، مئدیاتور، «یوموش چو»، اؤلوم ملی کیمی ریتوالدا، یالانچی و یا تلخک کیمی اویوندا ان موختلیف فونکسییالاردا ایضاح اولونا بیلر. او دا مومکوندور کی، هیند-آروپا مدنیتینده راست گلدیمیز

دیگر بیر ملاحظه یه گۆره، «نووروز» تورانلیلارین «تورا» بایرامیدیر. بو ملاحظه زنی ک. حسین اوغلو ایرلی سورموشدور. م. جعفرلی «نووروز» اون سوسیال-مدنی و معنوی آسپئکتینه دقتی یؤنلتمیش، اونون دینی اساسلاردان محروم اولمادیغیندان و سوسیال هارمونیا نین تامین اولونماسیندا اوینادیغی موستثنا رولوندان بحث ائتمیشدیر.

نووروز بایرامینین منشایی، اونولا باغلی اساطرلر، میفلر قدیم دیر. اورتا عصرلر ایران افسانه لرینه اساساً، نووروز بایرامی ایلك دفعه میفیک ایران شاهلاری کیومرس و یا جمشید طرفیندن تطبیق اولونموشدور. آنجاق بیرینجی پئرسوناژ داها قدیم دیر و «اؤئستا» دا قارا مارتان آدلانان بو اوپراز ایلکین اینسان و یا بشریتین اجدادی حساب ائدیلیر. بو پئرسوناژ «اؤئستا» یا، هئچ سوبهه سیز، توران عالمیندن داخل اولموشدور.

ال بیرونین یازدیغی روایت ایسه نووروزون یارانماسینی آذربایجانلا باغلا بیر. بو روایت گۆره جمشید آذربایجانا گلنده قیزیل تاختا اوتورور و اینسانلار اونو اؤز چیینلرینده آپاریرلار. گونشین شواسی جمشیدین اوزرینه دوشدوکجه اینسانلار اونو گۆرورلر و سئوینجدن همین گونو بایرام ائدیرلر.

«دیوان» اندا «بدحرم» (بایرام) - بیر یئرین ایشیقلا رلا و چیچکلرله بعضامه سی و اورادا سئوینج ایچینده ایلنیلمه سیدیر» - شکلینده ایضاح ائدلمیشدیر.

اسکی تورکلرین دینی مراسیم و آیینلرین نئجه ایجرا ائدیلدینی بو و یا باشقا شکلده چین و عرب قاینقلاری ایله یاناشی تورک بویلا رینین داستانلاریندان، خالق افسانه لری و روایتلرینده کی معلوماتلاردان اؤیرنیریک. حاضردا اسکی گلنکسل اینانجلاری و مراسیم لری قوروبوب ساخلامیش آلتای و یاکوت شامانلارینین کئچیردیکلری بؤیوک دینی مراسیم لری بیزیم اسکی تورکلرین آیینلری حاقیندا تصوورلریمیزی گئنیشلندیریر. شامان چی تورکلرین معین واختلاردا کئچیردیکلری آیینلرین یاز، یای و پاییز مؤوصوملرینده باش وئیر کی، بونلارین دا چوخ قدیم دؤوردن قالدیغی شوبهه دوغورمور. اسکی تورک ایمپئراتورلوغو دؤورونده بو آیینلرین دؤولتین رسمی دینی بایراملاری اولدوغو چین قاینقلارینین وئردی معلوماتلاردان آیدین اولور. یاز و پاییز بایراملاریندا آیینلرین ایجرا اولونماسی هونلارین زامانیندان معلوم دور. اسکی تورک دینینین ساخلاندیغی مونقول ایمپئراتورلوغو دؤورونده یاز بایرامی و بونولا علاقه لی مراسیم لری دؤولتین دینی بایراملاری اولموش و بو بایراملاردا محتشم آیینلر ایجرا ائدلمیشدیر.

«نوروز» ترکیب ائلمئنترلی اعتباریله آرخیایک ریتوالدیر، مؤوسوم مراسیمیدیر، تقویم بایرامیدیر و یا میلی بایرام دیر. بونلاردان سونونجوسو، یعنی معاصر میلی بایرام آنلایشی اونلارین مجموعسونو اؤزونده احتیوا ائدیر.

نوروزون ترکیبینه آرخیایک ریتوال ائلمئنترلرینین (سمنی جوجرتمه، تونقال قالاما،

ریتوال زامانی بوتون گوناھلارین یوکلنوب بوراخیلدیغی «گوناھ کئچیس» نین لوکال واریانتی همین کئچیدیر.

«نوروز» اون تورکلرین ائرگئنئکون بایرامینین داوامی اولماسی حاقیندا دا فیکیرلر چوخ گئنیش یایلمیشدیر. ایندی «نوروز» آدی ایله کئچیریلن بو بایرامین تورکلرین اسکی «ئرگئنئکون بایرامی» اولماسی حاقیندا فیکیرلر واردیر. بو ملاحظیه گؤره، تورکلرین اسکیدن بری کئچیردیکلری «ئرگئنئکون بایرامی» معین بیر دؤوردن سونرا «نوروز» آدی ایله قئید اولونماغا باشلامیشدیر.

تورک تاریخینده «ئرگئنئکوندان چیخیش» گونو «نوروز» کیمی خاطرلانیلمیش و بو آدلا قئید اولونماغا باشلامیشدیر. البته کی، بو سبب سیز دئییلدیر. ائرگئنئکون بایرامی تکجه تۇریش دئییل، عینی زاماندا، اسکی تورکلرین ۴۰۰ ایل اذیت چکه رک قالدیقلا ری یئردن بیر بوزقوردون یول گؤستمه سی ایله خلاص اولوب چوخ گؤزل بیر یئر گلیب چیخمالاری و یئرلشمه لرینین بایرامیدیر. تورکلر خلاص اولدوقلا ری گونه و یئرلشدیکلری یئر «ئرگئنئکون» دئییلر. بو معنادا ائرگئنئکون هم زامان دیر، خلاص، قورتولوش گونودور، هم ده مکان دیر، یئنی و چوخ زنگین بیر یئر دیر. تورکلر همین یئر گلدیکلری گونو، همین گونده و همین یئرده گلنکسل اولاراق قئید ائدیبلر. یئنی زامانین و مکانین قئید اولوندوغو حادثه، تانرییا آلقیشتتمه ریتوالیدیر.

باھارین گلیشی، هاوالارین ایستیلشمه سی، قارین اریمه سی، طبیعتین جانلانماسی بوتون اینسانلارا اولدوغو کیمی تورکلره ده درین تأثیر ائتمیش، هیجانلاندیرمیش و بو دیشیک لیگی موختلیف مراسیم لره قئید ائتمه لرینه سبب اولموشدور. تورک سؤزو اولان بایرام م. کاشغارلینین

ایضاح اولونورسا اولونسون، بیزجه بو چوخ بسیت و ریتوالین ساکرال ماهیتی ایله اوزلاشمايان بیر یاناشمادان اوزاغا گئتمیر. اؤزونو اودا آتان، آلوون ایچریسیندن کئچن «ریتوال پئرسوناژی» اؤزونو تانق تئنقریه قوربان ائتمیش اولور.

بو قوربان وئرمه ریتوال و یا سیمولیک کاراکتر داشیییر. اؤزونو اوددا قوربان وئرن فرد تانق تئنقرینی سیمولیزه ائدن تونقالدا اونونلا بیرلشیر، بوئولشیر، «او دونیادا»، خاوس مکانیندا اولور، اجداد روحلاری ایله، «تین» لا تماس یارادیر، اورادا ساکراللاشیر و یئنین اوددان چیخاراق «بو دونیایا»، کوسموس مکانینا قایدیر.

بیزجه، پئریفراستیک فورمادا ایشلمه سینه باخمایاراق، ترکیبینه ایکی سئمانتی می بیرلشدیرن ریتوال دئییمینین - «اغیرلیغین (فیزیکی) و اوغورلوغون (معنوی)» اوددا، تونقالدا قالماسی ایسه فردین فیزیکی و معنوی باخیمدان اؤزونو تانریا قوربان وئرمه سینین ایفاده سیدیر.

نووروز بایرامی عرفه سینده بایرام حاضرلیقلاری باشلانیر. بورایا ائو-ائشیین، هیأت-باجانین تمیزلنمه سی، یئنی پالتارلارین آیینماسی، بایرام بازارلیغی، بایرام یئمکلرینین حاضرانماسی و س. داخیلیدیر. بایرامدا مقدس یئرلر زیارت ائدیلیر، قوهوملارا باش چکیلیر، بایراملاشیلیر، کوسولولر باریشیر، کاسیبلارا یاردیم ائدیلیر، بایرام پایی پاسلانیر و س. تمیزلنمیش هیأت-باجا، کؤهنه پالتار، کاسیبلق و آجلیق خاوسو سیمولیزه ائدیر. کوسولولوک، کومونیکاتیو بحران سوسیال خاوسون ایفاده سیدیر. تمیزلیک، تزه پالتار، یئمکلر، خاوسون ناتهمیزلیک، کؤهنه لیک، آجلیق کیمی فورمالارینی آرادان قالدیریر و اونلاری یئنی

تونقال اوستوندن توللانما، قولاق فالی و یا قاپی دینلهمه، یومورتا بویاما و یومورتا دؤیوشمه، قورشاق آندی، کوسا-کوسا، کندیرباز اویونو، دئیملر، نغمه لر و س.) بعضا گئنیش شکیلده و بعضا ده رودیمنتلر کیمی موشاهیده اولونماسی اونو ریتوالشوناسلیق آسپئکتیندن ده آراشدیرماغی شرتلندیریر.

اونلارین هر بیر معین بیر ائلئمئنتله سیمولیزه اولونور. مثلاً، طبیعتله باغلی اولان و اینسانلارین یاشاییشیندا مهم اهمیت داشییان یاز مؤوسومو ایله باشلانان یاشیلانمانی «سمنی» تمثیل ائتمک ده دیر. بو ائلئمئنت طبیعتین دیریلمه سینین بیتکی سوییه سینده سیمولیزه ائدیر. بو کومپلئکسین ایچینده ان مرکزی مؤوقئی «تونقال» توتور. تونقالین اود، آلوو، آتش معناسی بیر سیرا تورک دیلرینده آز فرقلی سؤزلرله ایشلمک ده دیر. تونقال اسکی تورکجه ده گونشین دوغماسینی بیلدیرن «تانق» و گونشین قوروبونو ایفاده ائتمک اوچون ایستیفاده اولونان «تونق» کلمه لری ایله فوننتیک و سئمانتیک باخیمدان علاقه لیدیر. هئچ شوبهه سیز کی، تونقال ایلك اؤنجه گونشی و بوندان سونرا دا تانق تئنقرینی سیمولیزه ائدیر. اسکی تورکلرده گونش هم تانریدیر، هم ده یارادیجی اجداددیر.

اینسانلارین تونقال اطرافینا توپلاشماسی، اونون اوزریندن توللانماسی، ایلك اؤنجه هر هانسی بیر شکیلده اونونلا تماس یاراتماغا جهد ائتمه سی دقتی چکمک ده دیر. بورادا اجداد دونیاسینا یولا سالما و تونقالدا تئنقریه قوربان وئرمه آرخیق ریتوال حرکتلری گئچکلشمک ده دیر. تونقال اوزریندن توللانارکن سؤسلن «اغیرلیغیم، اوغورلوغوم بوردا قالسین» ریتوال دئییمی «تورکلرده اودون آریندیریجی» فونکسییاسی ایله

نووروز بايرامىنى قىد ائدن دونيا اولكەلىرى چئوپرن : على محمدنيا

ان اوزون تاريغه صاحب باير مللاردان بيري اولان نووروزو بيزيمله
بيريلىك ده قئيد ائن ديگر اولكەلىرى تانيياق.

ائلچين حسين اف

نووروز بايرامى خصوصاً اوشاق ياشلاريميزدا هوسله
گۆزلىديمىز و هر بيريميزين خاطرەلىرىنى بزهين
ان ماراقلى بايراملارداندير. رنگلى عادت-
عنعنەلىرى ايله خالقيمىز اوچون خصوصى يئره
صاحب اولان نووروز، هم ده يونسكونون بشريتىن
غىرى-مادى مدنى ارث اوزره نماينده ليكليرىنى
سياهيسينا داخيل اولونوب. بونون سببى ايسه
نووروزون بير چوخ موختليف مدنيتلاراسى دىالوق
و حورمت موحيطينىن فورمالاشماسينا چوخ
موثب تاثيرىنىن اولماسيدير. گلين، بو سئويملى
بايراميمىزى بيزيمله بيريلىكده قئيد ائدن بعضى
خالقلارى و اونلارين عادت-عنعنەلىرىنى تانيياق.

نظاملا اوز ائدير. كوسولولوك باريشلا اوزلننده
سوسىيال هارمونىيا برپا اولونور.

يومورتا دؤيوشدورولمهسى ايكي دونيانين-قىشلا
يازين، سويوقلا ايستىنين، خاوسلا-كوسموسون
موباريزهسىنى نومايش ائتديرمكدير. «توخوم
جوجرتمك» و يا «سمنى قويماق» دا بير شكilde
طبيعتى جانلانديرماق، اونا تاثير ائتمك واسطهسى
كىمى آنلاشيلير. «قولاق فالى» و يا «قاپى
پوسماق» يئنسلىشمىن معلومات سوييهسىنى
عكس ائتديرير.

نووروزا عاييد اولان بايرام عادتلىرىندين بيري ده
موختليف شكilde آدلانديريلان توربا آتماقدير.
نووروزلا باغلى اورتا عصرلره عاييد يازسلى
قاينقلاردا بو عادتلىرىن زردوشتلوك دؤنه مينده
مؤوجود اولدوغو و اونون خصوصى اجراچيلار -
زردوشت كاهينلىرى طرفىندين يئرينه يئتيريلدى
حاقيندا معلومات وئريلير.

سونراكى دؤورلرده «توربا آتماق» «قورشاق
آتماق» و يا «شال ساللاماق» لا اوزلنميشدير.
الته، بورادا ميشت مدنيتينده كى ديشيك ليكلر
اؤز تسيرلىرىنى گؤستميشدير.

ان يئنى دؤورون «توربا آتماق» مدنيتينده
«دسمال آتماق» و «پاپاق آتماق» كىمى يئنى
واسطه لردن ايستيفاده ائيدىلى موشاهيده
اولونماقداير.

نووروز بايرامىنى ريتوال اساسلارنىن تحليلىندين
گلدويمىز قناعتلره گؤره، اونون يارانيشى نه
زردوشتلوكله، نه ده اسلام دىنى ايله علاقه ليدير.
چونكى بورادا موشاهيده اولونان آرخايك ريتوال
ائلمئنتلرى شامان، بودديست، خريستيان و
مسلمان توركلرين مؤوسومله باغلى اجرا
ائتديكلرى اورتاق ريتواللاردير.

منبع: خالق قزئتى. - ۲۰۱۰. - ۲۱ مارت. - ص. ۴.

اوغرودنا موباريزه آپاريرلار كي، اونو رقيب كوماندانين قاپيسينا چاتديران طرف قاليب گلير.

ايران

نووروز سوفره سي

ايران بو اولكه لر آراسيندا نووروز بايراميني قديم دن برى اساس بايرام كيمي قئيد ائندلردن بيريدير. يئنى ايلين باشلانغيجي و باهارين گليشي بوتون ايران خالقيني دا بايرام آب-هاواسينا گتيرير و اولكه اراضيسينده گئيش شكيلده فئستيواللار تشكيل اولونور. ايران خالقى بيزده اولدوغو كيمي ۴ چرشنبنى ده قئيد ائدير و سوفره ده ۷ نوو يئمكله باهاري قارشيلاييرلار. يومورتا بوياما، تونقال اوزريندن توللانما، پاپاق آتما كيمي عادتلر ده ايران خالقى ايله اورتاق نووروز عادتليميزه داخيلدير. همچينين بايرام عرفه سينده يئنى گئيملرينى گئينمك، ائولرده بايرام تميزليگى ائتمك بير-بيرينه هديه لرله قوناق گئتمك ايران خالقينين بايرام عنعنه لريندن بير نئجه سيدير.

ازبكستان

ازبكستاندا نووروزا خصوصى حساسليقلا يانشيلير

بير چوخ اورتا آسييا اولكه سي كيمي ازبكستاندا دا نووروزا خصوصى حساسليقلا يانشيلير. خالقدكي اينانجا گوره باهارين گليشيني نه قدر ياخشى قئيد ائتسن، همين ايلده طبيعت ده داها چوخ بركت گتيرر. بونا گوره ده بوتون اولكه شنليك آب-هاواسينا بورونور و هر كس رقص ائديب، ماهنيلار اوخويور. اوزبكlerin نووروز سوفره سينده ميللى يئمكلره ده خصوصى يئر وئرلير. شكردن حاضرلانان، آغ شوكولادا بنظر نيشالا يئمىي نووروزون اوزئديلمز لذتليندندير. اوزبك خالقينين باشقا بير ماراقلى عادتى ايسه

قازاخستان

«ناوريز» يازين دوغولماسى معناسيني وئرير

قازاخستاندا «ناوريز» يازين دوغولماسى معناسيني وئرير. لاکين بايرامين باشقا آدلارى دا وار. مثلاً، «اولوس كوني» (يئنى ايلين بيرينجى گونو)، و يا «اوليستين اولى كوني» (خالقين بو يوك گونو). قازاخ خالقى بو گونلرين گليشى موناسيبتيله تزه پالتار گئينير، بير-بيريلرينه قوناق گئدير و هديه لر آپاريرلار. قازاخ خالقينين نووروز بايرامى عادتلرينده آشيقلارين دئيشمه سي اولان «آلتيس»، گنجلر آراسيندا اوينانان «آلتياكان» و بايرامين اساس يئمكلريندن سايبلان «ناوريز كوژى» خصوصى يئر توتور. همچينين بيزده اولان عادتلرين بير چوخو دا قازاخ خالقى طرفيندن قئيد ائديلير.

قيرغيزستان

كوك بورو اويونو

قيرغيزستاندا بايرام گونو سوفره لرده اون قاتيلميش سمنى، ياغ و شكردن حاضرلانان "سومئلك" مطلق اولمايدير. قيرغيزستانين بركت و بوللوق رمزي اولان «سومئلك»، نووروز بايرامينين اوزولونماز لذتليندن بيريدير. همچينين قيرغيز خالقى نووروزدا آتلى اويونلارينا بو يوك اؤنم وئريرلر. بونا قيز قووان و كوك بورو اويونو مثال چكمك اولار. آت اوستونده اوينانان هر ايكى اويون اؤزونخاص قايدالارى ايله سئچيلير. قيز قووان اويونو بير اوغلان و بير قيزين آت ياريشينا چيخماسيندان عبارتدير. اويونون مقصدى اوغلانين قيزا چاتماغا چاليشماسيدير. كوك بورو اويونوندا ايسه آتليلار كئچينين دريسى

بۇيوك رول اوينايدىر. اگر بو معلوماتلار سنه ده ماراقلی اولدوسا، مقاله‌میزی پایلاشاراق داها چوخ اینسانا چاتماسینا كۆمك ائده بیلرسن. نووروز بايرامی فرقلی اۆلكه‌لرده نئجه قئید اولونور بو گون نووروز بايرامیدیر. نووروز بايرامینی بیر چوس تورک و مسلمان دؤولتلىرى قئید ائدیرلر. موختلیف اۆلكه‌لرده بو بايرامین نئجوه قئید اولونماسی ماراق دوغورور.

آذربایجان

آذربایجاندا عادتته گۆره نووروز بايرامیندا گۆیردیلن سمنی یازین گلمه‌سینین، طبیعتین جانلانماسینین، اکینچیلیین رمزیدیر. آذربایجان کندلیسی سمنی گۆیرتمکله نؤوبتی تسسرروفات ایلینه برکت، بوللوق آرزولامیش، بايراما دؤرد هفته قالمیش، هر چرشنه آخشامی و بايرام گونو تونقال قالاماقلا، ماهنی قوشماقلا اودا، آتسه، گونشه اولان اعتقاد و اینامینی ایفاده ائدیب. بوتون بو مراسیملر ایسلامدان چوخ-چوخ اول مؤوجود اولموش قدیم شرق عنعنه‌لرینین داوامیدیر.

نووروز بايرامی قاباغی عادتته حیاطده آبادلیق، تمیزلیک ایشلری آپاریلیر، آغاج اکیلیر و س. نووروز بايرامیندا شیرینیات نؤولری (قوغال، کولچه، فسه‌لی، پاخلاوا، شکر بورا، شکرچؤری و

بايرام عرفه‌سینده اۆكوزلرین بوینوزونون یاغلانماسیدیر. اۆلكینن یاşلی آداملاری اۆكوزلرین بوینوزونو یاغلايیر کی، یئنی ایل برکتلی اولسون.

تورکمنیستان

تورکمنیستاندا نووروز

تورکمنلر كۆهنه عنعنه‌لره داها یاخیندان باغلی خالق کیمی نووروزو خصوصی هوسله گۆزلیری و طمطراقلی شکلده قئید ائدیرلر. بورادا نووروز عرفه‌سینده هر کس طبیعت قوینونا چیخیر، قویون، کئچی و اینکلردن ساغدیقلاری سوددن موختلیف سودلو یئمکلر بیشریب سوفره‌لره قوبورلار. میللی اویونلاردان اولان «مونجوقاتدی» آدلانان اویونون کیمی ایله یئنی‌یتمه قیزلار گله‌جکده تالئین اولنلار نه قیسمت ائدجینی یوخلايیرلار. همچنین تورکمن خالق نووروز شنلیکلرینده خوروز دؤیوشدورمک، ایری یئلن جکلر، آت یاریشلاری، گولش یاریشلاری کیمی ماراقلی تدبیرلره ده یئر آيیریر.

میللی رقص

بونلار نووروزو رسمی بايرام کیمی قئید ائدن خالقلاردان یالنیز بیر نئچه‌سی ایدی. ۳۵۰۰ ایلیک تاریخه صاحب بو بايرامین عادت- عنعنه‌لری ده مدنی تاریخیمیزی اؤیرنمکده

چئوريلير. بورادا توركمينيستانين تانينميش ائستراڧا اولدوز و قروپلاريني ايشتيراكى ايله كونسئرت پروگرامى وئريلير.

قىرغيزلار دا مارت آيينى نووروز آدلانديريلار. واختيله همين گون دوغولان اوغلانلار عاده گوره نووروزى، قيزلار ايسه نووروز و يا نووروزگول آدى وئيلردى. اگر بو گون قار ياغارديسا ياخشى علامت حساب اولوناردى. تصادفى دئيل كى، قيرغيز افسانه لرينده قيز گوزللينى نووروزدا ياغان قارلا موقاييسه ائديرلر. بايرامدا اوزرينه دادلى تاملار دوزولموش آغاپاق دسترخان-سوفره سالينير. سوفرهده اون قاتيلميش سمنى، ياغ و شگردن حاضرلانان سومئلك مطلق اولمايدير. اينسانلار منزىلرينى قايدايا سالير، تزه پالتارلار گئينير، كوسولولر باريشيرلار. هله آوديراسپئك آدى اوپوندان دانىشميريق. بو زامان اوغلانلار بير-بيرىنى آندان سالماليديرلار. حتى خانىملارين ايشتيراك ائتدى ايدمان ياريشلاريني دئميريك. اوغلانلار يارشا دعوت ائدن قيزلار قاليب گلدىكلرى حالدا اونلاردان ايستينلن آرزونو يئرینه يئتمى خاھيش ائدير، اوغلانلار سا همين قيزا ائلچى دوشه بيليردیلر. ايندينين اوزونده بيكئك شهرينين مركزى ميدانى «آلاتاو» و ديگر رايون مركزلرينده سھنجيكلر تشكيل اولونور. جيدير ميدانلارينا آت ياريشلارى كئچيريلير. اينسانلار گنكسل شرق خوربي سايلان پلوا دا قوناق اولورلار.

توركيه ده نوروز

توركيه توركلرى بئله حساب ائديرلر كى، مارتين گليشى ايله قيش قورتارير. قازيانتپ و اونون اطرافينداكى اراضيلرده مارتين ۲۲-سى «نووروز سلطان» آدلانديريلير. دياربكيده اينسانلار گزبنتيه چيخيرلار. ائوه گلن آدام سا موختليف

س) و پلوو بيشيريلير. رنگبرنگ يومورتا بويانير، مجمى و سينيلرده خونچا بعضاير، شام يانديريلير، تونقال قالانير، سمنى قويولور، اؤنلرين خاطرهسى ياد ائديلير، كوسولولر باريشير، قوهوم-قونشولار بير-بيرينه قوناق گئدير، پاى گؤنديرلر. آشيقلار باھارى مده ائدير. اوغلان و قيزلار تزه پالتار گئيب چاليب اويناير، ياللى گئديرلر. جاوانلار آت چاپيب، گولشير، كوشتو توتورلار. نووروز بايراميندا «هاخيشتا»، «بئوشه»، «كوس-كوسا» اويناير بايراميناساس سيمووللارى ايسه باھار قيزى، كوسا و كئچلدير.

عاده گوره سوفريه "س" حرفى ايله باشلايان ۷ نؤو ارزاق قويولور.

نووروز توركمينيستاندا دا قئيد اولونور. نووروز ۱۹۲۲-جى ايلده توركمين خالقينين قئيد ائتدى رسى بايراملارى سيراينا داخيل اولوب. بو بايرام ايكى گون يعنى، مارتين ۲۱-سى و ۲۲-سينده كئچيريلير. توركمنلر هم ده مارت آيينى نووروز آدلانديريلار. اؤلكهده اونون گليشینه بير ايل قاباق حاضرلاشيرلار. ايكى گون اولسه ائو و حياتيانى ساحهده دريندن تميزليك ايشلرى آپاريلير، ميللى خوركلر بيشيريلير. توركمنلر گوره سوفره همين گون دوپدولو اولمالى بو عرفهده اينسانلار بير-بيرينه قوناق گئتمليديرلر. دئيسلنه گوره، قوناغا نه قدر چوخ كيشميش، قوز، كونغئت، نابات وئيرلرسه، همين ائوده ده بير او قدر بوللوق اولار. بورادا بايرامين سيموولو نووروز بابا و گنج باھارگول حساب اولونور. سمنيدن حاضرلانان خوركلرين بايرام سوفرهسينده يئر آماسينا خصوصى اولاراق فيكىر وئريلير. اونلار سگردن آغ مرملى آشقابادى قاريشقاريش گزهرك شهر اهلى و قوناقلارى سالاملاييرلار. آخشاما ياخينسا شهر آفئتئاترى بايرامين اصيل ائپيسئنترينه

دوغولماسی دئمک دیر) دئیهرک تبریک ائدیر. آخشاما یاخینسا آکینلارین (آشیقلا رین) دومبرا آلتینین موشاییتی ایله دئییشمه سی-آلتیس باشلا ییر. بو سحره کیمی داوام ائدیر. خیری داها چوخ تعریف ائدن قالب گلیر. کازاخستاندا نووروز بایرامی رسمی اولاراق ۲۰۰۱-جی ایلدن قئید اولونور.

ازبکستاندا باورام گونو بایرام مئیسوسونا خصوصی اولاراق فیکیر وئریلیر. سوفره ده مطلق شورپا (ات بولیونوندا بیشیریلن تروزلر)، پلوو و سامسا (گؤرتسلی پیروژکیلر) اولمالیدیر. سومالاکین آدینی خصوصی اولاراق قئید ائتملیگی. بئله کی، بیشمه سی ۲۴ ساعت چکن بو خؤریین حاضرلانماسیندا یالیز قادینلار ایشتیراک ائدیر و بو عملی-باشلی مراسیم دیر دئسک یانیلماریق. بئله کی جو جرمیش بوغدا دنه لری ابری قازانا تۆکولور و توند رنگ آینانا کیمی قاریشدیریلیر. یاز حاقیندا نغمه لر اوخونور. قازانین دیبینه ایسه داش و یا قوز یئرلشدیریلیر. سومالاک فینجانینا داش و یا قوزون دوشمه سی ایلین اوغورلو اولماسی دئمک دیر. بورادا نووروزلا علاقه دار اولاراق بوزبوشی و یا کوپکاری آدلی گلنکسل او یونلار دا کئچیریلیر. آتا مینمیش ایگیدلر بیر-بیرینین علیندن یهرلرینده کی قویون و یا کئچینی آماغا چالی شیرلار. کوپکارییه بایرام دان ۱۰-۷ گون قاباق حاضرلیق گؤرولور. آغساققاللار بیر یئره توپلا شیر، او یونون قایدالارینی موزاکیره ائدیرلر. آتی سئچنده خصوصی اولاراق دقت لی اولماق طلب اولونور. بئله کی اونون جلدلیگی و آچاقبوسلو اولماسی اساس شرطلردن بیری کیمی قبول ائدیلیر. سونرا گئییم سئچیلمه لیدیر. پالتارین او یون چولارین بیر-بیرینه ائندیردیکلری قامچی زربه لرینه داواملی اولماسی موطلق دیر. اونا گوره ده ایشتیراک چیلار سیریقی پامبیق خلت و شالوار گئییمه لی اولورلار. قالب گلن شخسه خالچا، سیریقی یورغان، و یا خلت هدیه اولونور.

نؤو مئیوه لره قوناق ائدیلیر. تونجه لیده کیشیلر آیلنلارینا قارا رنگ ووراراق سو منبع لرینه دوغرو حرکت ائدیر، بورادا اولار رنگی آخیدیر و دعا ائدیرلر. مرکزی آنادولودا نووروز بایرامی «مارت دو ققوزو» کیمی ده تانیلیر. آنادولودا کئچیریلن دیگر مراسیملره آغاجلاری مارت گونشینین شعالاریندان قوروماق اوچون اولار پارچالارین (مارت لئنتی) سارینماسینی مثال چکه بیلیرک. بو خصوصاً ده گیرئسون شهری اوچون خاراکتیریک دیر. تکیرداغدا نووروز سو یوق گونلرین بیتمه سی و یازین گلمه سی حساب اولونور و «نووروز شنلیگی» آدی آلتیندا قئید اولونور. ایزمیر، اوشاق، سیواس و شینکارا هیساردا عنعنه لر عینی اولاراق قالیر. مارت آیی یئنی ایلین باشلانغیجی حساب اولوندوغو اوچون اونون ایلک ۱۲ گونونه گوره ایلین نئجه کئچجی موبینلشدیریلیر. نووروزدا س حرفی ایله باشلایان یئددی تام یئمک مصلحت گؤرولور.

قازاخلار نووروزو آدلاندیریرلار. بو سؤز یازین دوغولماسی معناسینی وئریر. لاکین بایرامین باشقا آدلاری دا وار. مثلاً، «اولوس کونی (یئنی لین بیرینجی گونو)»، و یا «اولیستینولی کونی (خالقین بؤیوک گونو)». نووروزون گلیشی مونا سیبیتله اینسانلار تزه پالتار گئیینیر، بیر-بیرلرینه قوناق گئدیرلر. مراسیمین اساس خؤری ترکیبینه ۷ اینقرئدیئتت داخلی اولان ناوریز-کوژی دیر. او حیاتین ۷ ائلئمئنتینی سیموولیزه ائدیر. بونلارا ات، سو، دوز، یاغ، اون، تاخیل و سود داخیلدیر. اینقرئدیئتلرله اؤز نؤبه سینده شادلیق، اوغور، مودروکلوک، ساغلاملیق، فیروانلیق، سرعت، آرتیم و ایلاهی محافظه آنلامی داشییر. آغساققالین قارشیسینا ناوروز-کوژی اولان ۷ پیاله قویومالی، هر کس ۷ ائوه قوناق گئتمه لی و اؤز ائوینه ۷ نفری دعوت ائتمه لیدیر. کازاکلار بیر-بیرلرینی «کوکتئم تودی» (یازین

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی MİLLİ (TÜRK) İSLAMİ DİZİ ÇIXIŞLAR

دکتر عبدالغفار بدیع
Dr.ƏBDÜLQƏFFAR BƏDİ

شوید و فتنه‌ای برخیزد. یکی از صحابه نشنید در رفت، زن خود را با بیگانه‌ای یافت. اکنون راه پیغامبر این است که می‌باید رنج کشیدن از دفع غیرت و حمیت و رنج انفاق و کسوت زن و صد هزار رنج بی‌حدّ چشیدن تا عالم محمدی روی نماید. راه عیسی، مجاهده خلوت و شهوت ناراندن. راه محمد علیّه السلام جور و غصه‌های زن و مردم کشیدن. چون راه محمدی نمی‌توانی رفتن باری راه عیسی رو تا به یکبارگی محروم نمایی.

سخن اخلاقی نبی اسلام این است که زنان آنچنان واجد عظمت و کرامتند که مردان پیش از درآمدن به خانه همسرانشان را مطلع گردانند. اسلام شعوبی هندی مجوسی، تاریخ اسلام و شخصیت‌های آن را وارونه و مجعول می‌کند فی المثل: در منابر به گوش می‌رسد که چانه زدن حضرت فاطمه س بخاطر مهریه امیرالمومنین مهریه را پانصد درهم تعیین کرده اما فاطمه س گفته کمه! جبرئیل از طرف خدا چهارنهر دنیا و چهارنهر بهشتی و همچنین یک پنجم کره زمین را به عنوان مهریه تعیین کرده اما فاطمه س گفته کمه! لذا اشخاص روی زمین همگی مقروض به فاطمه زهرا ص هستند و تا بدهی را ندهند غاصب هستند.

و یا

امام رضا ع گفت: یکی بیاد موها و محاسن من رو کوتاه کنه. یک نفر اومد دست به کار شد. همینطور که داشت کوتاه می‌کرد با خودش گفت از امام رضا چی بخوام؟ که یهو قیچی و شونه اش تبدیل به طلا شد! این نوع قرائت مغایرت با قرآن دارد.

۲

اسلام ملی (تورکی) ۱۹
اسلام تورکی و اسلام شعوبی

بهر این گفت آن رسول مستجیب
رمز الاسلام فی الدنيا غریب

۱

مولانا با حمل مفکوره و عقلانیت تورکی، تمثیلگر نمونه ای بی بدیل از قرائت اسلام و عرفان تورکی است. فارابی و مولانا و شمس، مفسرانی فلسفی عرفانی از نبی اسلام هستند. خوش دارم نظری بر فیه ما فیه بیفکنیم حکایتی قابل تأمل را ملای روم از پیامبر ص نقل می‌کند: پیغامبر (ص) با صحابه از غذا آمده بودند. فرمود که طبل را بزنی که امشب بر در شهر بخسپیم، فردا درآییم. گفتند: یا رسول الله! چه مصلحت؟ گفت: شاید که زنان شما را با مردمان بیگانه جمع بینید و متالم

را نمود که قدرت زبان و قوت قلم عجم از تیزی و تندى شمشیر عرب برتر است. شعوبیه کتابهای فراوان در منقبت اهل الفرس و تحقیر عرب و تورک تصنیف کرد.

احمد امین در ضحی الاسلام می گفت: این کاتبان بودند که فرهنگ اهل الفرس را آفریدند.

ابن ندیم در الفهرست کتابی که به سفارش شعوبیه نوشته شده از کاتبان و کتبی نام می برد کتابی به نام مفاخرالعجم به بختگان نسبت می دهد. هشتم ابن عدی نیز در کتب متعدد در مثلث عرب نوشته از جمله: کتاب المثالب الصغیر و کتاب المثالب الکبیر و کتاب المثالب الریعه. سهل ابن هارون حکیمی فصیح و شاعر بود، ایرانی الاصل، شعوبی مذهب و شدیدالعصبیه نسبت به عرب و او را کتب متعدد است در این باب. به همین ترتیب ابوعبیده معمر بن المثنی که از مشهورترین علما در نحو و اخبار بوده اصلش از یهودیان ایرانی بوده و کتبی در ذم و دشنام و هتک حرمت اعراب تصنیف کرده است. از آن جمله کتاب لصوص العرب و ادعیا العرب و کتاب فضائل الفرس را می توان نام برد

حکمداری ملی (تورکی اسلامی) (۱۱)

۱. قاجاریه

محمدشاه قاجار تبریزی، حکیم قناعت اندیش

سومین شاه سلسله تورکی اسلامی قاجاریه ۴

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

خمسه حاکمیتی

تورکان (۱.قلینج، ۲.سؤز، ۳.ساز، ۴.حکمت، ۵.عرفان) برای عدالت و بر ظلم در دستگاه حکمرانی محمدشاه قاجار نیز چون شاهان تورک سابق روان بود شاهان تورک از صدراعظمهای خویش حکیمتر، جسورتر و متسامحتر بودند. در این میان، آقاسی صدراعظم محمدشاه

ما در مکتب شعوبی دچارترسه دوشونجه در فهم مصطلحات بدیهی هستیم نیاز به یک جراح مصطلحات می رود مثلا به گشت ارشاد می گویند: «حجاب بان» به گرانی نان می گویند «متناسب سازی» به حذف ارز ۴۲۰۰ تومانی می گویند «مردمی سازی یارانه ها» به تعطیلی صنایع برای کمبود برق می گویند «مدیریت مصرف برق» به فیلترینگ می گویند «صیانت از حقوق کاربران» به گرانی می گویند ارزانی، به ایجاد تورم و دست در جیب مردم کردن می گویند مهار تورم. به زمین گیر کردن تولید کننده و بدهکار کردنش به بانک و نهایت مصادره ملک و کارخانه و کارگاه و حبس تولیدکننده جهت گرمی بازار دلان وابسته به دولت می گویند: رونق تولید و حمایت از تولید کننده و سرانجام به خرافه و دروغ و دغل و تلبیس و تزویر و ریا و زراندوزی می گویند: دین.

مصطلحات از ریل معنایی خارج شده اند عظیمترین کار فکری در جامعه ما برگرداندن مصطلحات به بار معنایی و ریل مفهومی خویش است به تعبیر اصولیین لفظ بر ما وضع له وضع نمی شود. هرچند رابطه لفظ و معنا چیزی جز قرارداد نیست و معنا ذاتی لفظ نیست و حقیقت این وضع هم صرف جعل و اعتبار است که در آن از لفظ به عنوان علامت یا ابزار یا وجودی تنزلی برای نمایاندن معنا استفاده می شود.

اما واضح در حقیقت بشر است ۳.

مراحل مختلف حرکت شعوبیه

۱. جبهه ادبی

تفضیل عجم (اهل الفرس) بر تورک و عرب و تحقیر آیندو، تبلیغ مباهات عجم در موسیقی و هنر و زبان و مباهات به گذشته باستانی و نژادی، ایجاد کینه و نفرت از تورک و عرب و ستیز پنهان و آشکار با اسلام تورکی و عربی، تبلیغ اسلام منهای عرب جهت گیری شعوبیه بود اما جبهه ادبی مکتب شعوبیه این واقعیت

تکبیر .یا مدحیه دکتر رضاشعبانی که امیرکبیر را بانی اتحاد اسلام می خواند. یورش احسان طبری بر میرزاآقاسی هم تامل برانگیز است که گویا حاجی خیال داشته ولایات از دست رفته قفقاز را از روسیان بازستاند پس در دفاع از حقوق برادر بزرگ روسیه تزاری وی را سالوس عقب مانده لقب داد. حاج میرزا صدراعظمی بود حکیم و زاهد که نه تنها خود ملکی نداشت بلکه زن و فرزندانش هم اجاره نشین بودند به تصریح گفته اند بی اعتنا به مال دنیا بود و مقرری نمی گرفت و هنگام عزل هیچ نداشت جز یک عبایی که با آن راهی بغدادشد. میرزا یکی از بزرگترین راهها در مواجهه و مقابله با شعوبیه مدرن با مرکزیت انگلیس را احیای کشاورزی ممالک محروسه می دانست. لذا به بهره برداری از زمینهای موات پرداخت. بیش از ۱۰۰۰ ده را آباد کرد روش دهسازیش تحسین فرنگیان را نیز برانگیخت خواستند از سبک وی در شمال آفریقا بهره جویند. در این آبادگری تعدادی از روستاهای لوطیان اصفهان هم که به زور از مردم غصب کرده بودند جزو املاک خاصه حکومت قرارگرفت. رضاقلی خان هدایت می نویسد میرزاآقاسی ۱۴۳۸ قطعه را آبادکرد. همه را قباله کرده و به شاه هبه نمود و جزو املاک خاصه حاکمیت درآورد این گونه بود که جمالزاده در دفاع از وی می گفت او آدم پخته و کاردانی بود.

۲

میرزا شاه را از مال اندوزی منع می کرد. بیشتر مورخان ماسونی و غربی بر میرزا تافته اند سر پرسی سایکس در تاریخ دو جلدی، کرزن در تاریخ دو جلدی ایران و قضیه ایران. میرزا یک وطن دوست مشفق بود هر بار مامورین لشکری و کشوری درخواست اضافه حقوق و مستمری و پاداشی می نمودند بی درنگ موافقت می کرد در اجرای عدالت و عطف غافل نبود. حاضر جواب و خوش طینت و بی نهایت مودب. در اغلب اوقات شفاعت افراد واجب القتل را می نمود میل به خون ریختن نداشت. همو بود که از شاه

قاجار تبریزی مردی عملگرا میداندار بود و دستگاه حکمرانی را چابک و چالاک و بی رشوت نمود. فرزندان فتحعلیشاه نه با میرزاآقاسی دل خوشی داشتند نه با قائم مقام. صرفنظر از خصومت شاهزادگان، کانون شعوبیه غربی آن دوران -انگلیس- صدراعظم را مانعی بزرگ در رسیدن بر منافع خود می دید. زیرا وی با برپایی کنسولگری مخالف بود و به پیمان با آنها تن نمی داد. میرزاآقاسی این مرد کبیر از جانب شعوبیه غربی متهم به جاسوسی به شعوبیه روسی ارتدوکس مسیحی می شد. آدمیت آنرا شرح داده است. ملّایان به تحریک سفیر انگلیس بالای منبر بر وی دشنام داده و علیه وی به درشتی سخن می گفتند. در خبر برکناری میرزا هرکس دوستی را می دید در آغوش می کشید. سال ۱۸۳۶ آن صدراعظم فرهنگ دوست کاربلد عملگرای آبادگر با دسیسه شعوبیه مدرن کشته شد. وقتی اندیشه مساوی با انسان باشد آدم کشی مثل آب خوردن گردد اما وقتی انسان بالاتر و مهمتر از اندیشه گردد انسان کشی چندان سهل نباشد بهتر نبود و نیست واژگان به جای آدمیان همدیگر را می دریدند باری مهمترین گروهی که میرزاآقاسی را برنتافتند به صراحت قصص العلماء خود علماء بودند نخست به خاطر قشون کشی به اصفهان در ۱۸۳۹ علیه سیدباقرشفتی و لوطیانش دوم از بابت اعطای برابری به مسیحی و مسلمان در ۱۸۴۰ و سوم شکیبایی در برابر فرقه بابیه و اعتلاء و ارتقاء حکمیان، عارفان، صوفیان و درویشان و ... بود که به گونه ای در دوران فتحعلیشاه قاجار اینان دور از مرکز قدرت بودند. گفتار روشن و کردار نوآور حکیمان دربار، کیان روحانیان و علماء را تهدید می کرد. نه محمدشاه قاجار تبریزی و نه میرزاآقاسی و نه قائم مقام بایی نبودند. مورخان جدید الاسلام با چند دشنام جانانه در حکم فتوا به نقد حاج میرزاآقاسی پرداختند از جمله علی اکبررفسنجانی که تاریخی آراست در احوال امیرکبیر نیمش رونویسی از کتاب امیرکبیر و ایران فریدون آدمیت و نیمیش فتوا و

سنگ یادا را در رودخانه مخفی کرده و در جای بلندی دعا می خواندند. رفتن به بالای کوه عینالی در تبریز و آب زدن بر سنگ قبر شهدا یادآور مراسم سنگ یادا است. تورکان با پذیرش ادیان از عقاید شمنی خویش دست نکشیدند سنگ یادا در رنگهایی سفید، زرد، سبز و کبود بوده کبود نماد آسمان، زرد نماد آفتاب، سفید نماد اولگن خدای بالای زمین و سبز نماد حیات. ابوریحان درباره سنگ یادا نوشته است: مابین اراضی تورکها و قارلوقها و پچنکها گردنه ای هست که به موقع عبور رمه برای اینکه باران تندی نبارد و مه غلیظی احاطه نکند به پا و سم حیوان نمد می بستند که به سنگ اصابت نکند آنها به کمک سنگها هر وقت می خواستند باعث ریزش باران می شدند. یک نفر در آب فرورفته و سنگی در دهانش نگه می دارد و با دستانش حرکاتی انجام می دهد. ابوریحان عالم خرافه ستیز قهاری بوده است. گفته اند نوح از خدا خواسته به پسرش یافث اسمی یاددهد که هر وقت یافث آنرا بر زبان آورد باران ببارد و خدا نیز دعای وی را قبول کرد. شمنهای باران آور را یاتچی - یاتسو می گفتند. عبدالقادرینان و ابورشیدباکویی به وجود سنگ یادا در بین تورکان اعتراف دارند. شاعر معروف اوزبک امیر علیشیر نوایی در شعرهایش از سنگ یادا نام می برد: یادا تاشینا قان تکج یاغین چون غان دک ای ساقی* یاغار یاغموور دک عشقین چون بولور لعلین شراب آلوق. تا همین اواخر در آذربایجان و آنادولو رسم بوده اینان به منظور بارش باران به کنار رودخانه خشک شده رفته هر کس سنگی برداشته و ضمن خواندن دعا سنگ را به درون کیسه ای می گذارند بعد از اینکه کیسه از سنگ پر شد آنرا به مسیر آب رودخانه می ریزند. اشعاری در این خصوص هست: چاغ داشی/چاخماق داشی/الله وئرسین/یاغیشی. سنگ چاغ(سنگ باران زا) سنگ چخماق (سنگ آتش زا) در اسطوره تورکان آذربایجان و آنادولو کنار هم بوده است. هر دو مقدّسند تا چخماقی نباشد چاغی هم نخواهد بود

دستخطی گرفت مبنی بر لغو اعدام و شکنجه. از جمله نجات یافتگان یغمایی جندقی شاعر اباحیگرای شعوبی بود. برخی اقدامات وی را در شکستن قدرت اربابان با لویی یازدهم و ریشلیو مقایسه کرده اند. صد نفر از شاهزادگان را برکنار کرد. زمینها را مصادره و در اختیار روستاییان قرار می داد. به ایلات ساکن یا افراد مقروض می داد از مالیات و جزیه ترسایان کاست تا از مهاجرتشان به روسیه جلوگیری کند. گرایش به نهادهای عرفی در برابر نهادهای شرعی، جانیشینی محکمه های عرفی با محاکم شرعی خواست وی بود.

عرفان ملی (تورکی اسلامی) ۱۵ میتولوژی تورکان: سنگ یادا (یادداشت) ۱ دکتر عبدالغفار بدیع

در آذربایجان وقتی می گویند یادداشیم سیلیندی یعنی، حافظه ام را از دست دادم در فارسی یادداشت کلمه تورکی است و برخاسته از مفکوره ای به نام سنگ یادا. تورکان باستان اعتقادداشتند کوه و سنگ جان دارند و پاک و دارای خاصیت آفرینندگی هستند. این که سنگ یادا را خدا به پیامبر یادداد یا مرغ شاهین به قام شامان آموخته خیلی محلّ توجه نیست. محمودکاشغری می گوید: تعدادی از خلق تورک به مراسمی که در آن از سنگ، طلب باران و وزیدن باد می کردند مراسم یادا می گفتند. سنگ یادا جزوی از اعتقاد تورکان به سنگ و کوه است. با طلب مردم، سنگ یادا باران و برف و تگرگ می آورد حتا توفان برپای می کند. شغل کشاورزی و باغداری در میان تورکان حاجت به آب و طلب آب داشت. شناخت یادا جلوه ای از شناخت بینش قدیمی تورکان و برخاسته از اندیشه شمنی است. حتا گفته اند پیش از شمنها در میان تورکان رواج داشته. مراسم یادا در میان تورکان قیرقیز، آلتای، آذربایجانیها، قازاقها، یاقوتها، تورکمنها در کنار رودخانه با شرایطی انجام می شده.

هیچ کس را زهره نباشد که مهار من بگیرد الا محمد رسول الله. مولانا می داند که در این شهر بزرگی هست که در آرزوی دیدن ماست. مولانا مهتاب است من آفتاب. مولانا غواص است من بازرگان. از برکات مولاناست که از من کلمه ای می شنود.

Allah Rəsulu Muhəmməddən başqa Zəhrəmin qarşısını ala bilən yoxdur.

۱

مکتب تبریز عصاره تمام مفکوره تورکستان است. مکتب نیرومندی است زیرا هم علوم دقیقه دارد هم غیردقیقه. هم فلسفه و فیلسوف دارد هم عرفان و عارف، هم حکمت هم حکیم دارد و هم فقه و فقیه هم ادب و ادیب هم شعر و شاعر و هم هنر و هنرمند و... از همه مهم تر واجد بورژوازی و فنون حاکمیتی بوده دارالملک و دارالسلطنه بوده و مرکز پرورش عرفانی و هویتی غیرماسونی ولیعهدان بوده و... مفهومی مدرن قانون در برابر فرمان در تبریز شکل گرفته است. تفکر ارتجاعی و ضداسلامی چون مکاتب شعوبی و دیگر ایدئولوژیهای آمیخته به مکاتب ماسونی وارداتی بنام اسلام به اسلام و بر جهان اسلام حاکم است. تشکیلات و گروهها و آدمها و افراد غیرمسئول و ناشناخته و ناآگاه برای اسلام تصمیم می گیرند هر از چند گاهی هزینه سنگین به جهان اسلام وارد می کنند. اسلام می تواند بمثابة عنصری از عناصر مکتب تبریز با تصمیم گیری کلان خود ملیتهای مختلف مسلمان و تورک را با هم آشتی و در کنار هم به تعامل باهم دیگر آموزش دهد تا ملی گرایان غیرمکتبی و ضداسلامی و هویت طلبان ضد اسلامی به اتحاد ایرانشهریها و شعوبیها موتور محرکه نباشند.

۲

در نظام و فلسفه سرمایه داری بنا یا یک کارگر یک عمر خانه می سازد اما در آخر عمر خانه ندارد این عمق استعمار است. امروز ما تورکان ممالک

یعنی اول رعد و برق بعدا باران. گفته اند شمشیر مصری کوراوغلو از رعد و برق ساخته شده است. در آذربایجان و آنادولو برای بارش باران به زیارت پیران مدفون در دل سنگها در بالای کوهها می رفته اند. روستای پیرآل زیارتگاهی به نام دیک داش دارد. اعتقاد بر این بوده که این سنگ هر موقع عمود باشد باران بارد. ماجرای سنگ در ابوالفضل اوجاقی در ماکو بی جهت با قدسیت آن نیست. گاهی جماعتی از روی قبر فردی که با گلوله کشته شده سنگی برداشته و بر رودخانه انداخته تا باران ببارد. فولکورشناس آزاد نبی یئو چنین مراسمی را دیده است. در مواقع خشکسالی سنگی از اوجاق های مقدس برداشته و وسط آنرا سوراخ کرده و آنرا به آب انداخته و بعد از این هم باران می بارید. هنوز هم خلیها سنگهای سوراخ شده را به گردن دارند. قیرقیزها به سنگ یادا ژای داش می گویند حرف ژ در زبان تورکی قیرقیزی و قزاقی البته به چ تبدیل می شود. ژای داش یعنی چای داش یعنی سنگ رودخانه. یادا زنده است. به همین خاطر مئرقن همیشه در جنگها و سفرها یادا را با خود می برد. بسان آلتین بیلات واجد قدرت احیا بوده است. اویغورها سنگ یادا را چون انسان می پنداشتند. این که سنگ یادا سه گوش بوده شاید بی ارتباط با اوچ قوربوستان که با افتاب علاقه دارد نباشد. ده قورقود یعنی، پیری که آتش جانبخش دارد. بعضیها کوراوغلو را قوراوغلو دانسته اند یعنی زنده شده با آتش. یادا تنها باران آور نیست بلکه با تعلق بر آفتاب چرخ حیات را پیش می برد. عنصر تضاد را باز می توان دید مردن در زمستان و زنده شدن در بهار به مدد آفتاب. جمع اضداد چون زمین و آسمان، گرم و سرما، بلندی و پستی و... بینش تک خدایی را میان تورکان شکل داده است.

مکتب ملی (مکتب تبریز) ۱۳

دکتر عبدالغفار بدیع

گفتاری از شمس تبریزی:

نخواهد داشت. اردوگاه مسلمان تورک و مکتب تبریز، رقیب جهان مسیحیت در تاریخ بوده و است تبریز یعنی تمام تورکستان. تحلیل علتها بر معلولها اولویت دارد. جریانهای دینی افراطی سنی و شیعه و یهود و ملیگراها با حمایت غرب جو غالب خاورمیانه را به ممانعت از صلح سوق می دهند اگر اسرائیل در این جنگ پیروز شود دیگر بر خدا بندگی نکند پیروزی اسرائیل تولید افراطیگری از نوعی و لونی دیگر خواهد شد. هر صاحب شهیدی یک بمب انتحاری و انفجاری در آینده خواهد بود. پیروز نهایی این میدان افراطیگری، جهان کاپیتال و امپریال و مدینه تغلبیه و شعوبیه و مافیا و حکومتهای دست نشانده خواهد بود که تالی آن خسران ملتهاست. هیچ جنگی خوب نیست مگر برای برقراری صلحی. جبران خلیل جبران از زبان مادری می گفت جنگ خوب نیست زیرا فرزندم در آن جنگ کشته شده است. با این که جنگ در مجموع به ضرر بشریت است اما خیلی وقتها جنگ برای پایداری و ایجاد صلح لازم است. حالیا که در این ۸۰ سال در خاورمیانه، جنگ برای جنگ و تقویت استعمار و تداوم استعمار و تجلی استعمار و تبلور غارتی دیگر و بر علیه ملل و صلح بوده است.

زبان و ادبیات ملی (تورکی) ۱۲ با شرح غزلی از حکیم فضولی

دکتر عبدالغفار بدیع

محروسه در مقام برده هستیم دوستی می گفت در تهران، منتظر کسی در خیابانی بودم ۵ نفر دست فروش ادکلن به من مراجعه کردند که ادکلن بخرم همگی تورک بودند. صدسال انواع سرکوب و کشتارهای آذربایجان توسط ماسونها مهندسی شده جهت ادامه تجارت جنگ برای قدرتها بوده است که ظهور و بروز مکتب تبریز را با تنگایی عظیم مواجه نموده است. فرار سرمایه ها و ناامن کردن خاورمیانه و فرار نیروی متخصص و نیروی کار مانع ظهور قدرت جدید می شود و تا بتوانند امتیازگیری کنند. حمایت مکتب غرب از تروریستهای داعش و اکراد و از جریانهای افراطی ادعای ما را ثابت می کند. هر دو طرف درگیرها به غیر جهان تورک به غرب وابسته هستند و برای غرب کار می کنند. افراط، محصول است غرب بردگانی متخصص و غلامانی حلقه به گوش نیاز دارد جهان تورک هیچ وقت جاسوس و مزدور غرب نشده اند چون قرنها تجربه رقابت با مسیحیت و جنگ با غرب و روسیه شاخه غربی و روسی شعوبیه را دارند. هر تورکی دل به نجات از غرب داشته باشد ره به بیراهه دارد. ما باید بیدار شویم. غرب در دل کاپیتالیسم نیاز به بحران و جنگ دارد. نیم قرن جنگ خاورمیانه همین را نشان می دهد. افراطیهای دو طرف تکمیل و تقویت کننده هم هستند و جهان ماسونها و ارتجاع طرفدار و تقویت کننده افراطیگری کور در دو طرف هستند. تنها راه آرامش و صلح نابودی افراطیگری است. طرفداری از هر طرف و قاطی شدن به افراطیگری ما را هم از حقیقت دور خواهد کرد. کیمیای درمان افراط، تزریق عقلانیت اعتدالی برخاسته از مفکوره تورکان و مکتب تبریز است که میانه ای خوش با افراط و تفریط ندارد. جنگ افراطگرایان جنگی در خدمت ماسونها بر علیه ملل تحت ستم است چون اگر فرض کنیم خاورمیانه با این همه ثروت و تاریخ کهن در این صدسال روی آرامش می داشت بی شک قدرت اول جهان در مقابل ماسونها می شد از این به بعد هم اجازه داشتن آرامش

شرح غزلی از حکیم فصولی

غزل ۱۹

۱. گرچی ای دل یار اوچون اوز وئردی یوز محنت سنا
 ذره جه قطع محبت ائتمه دین رحمت سنا
 ای دل اگرچه در ره معشوق صدگونه محنت و غم به
 تو رسید ولیکن تو در این راه از هیچگونه میل و
 محبت معشوق دست نکشیدی رحمت بر تو باد .

۲. ساخلاما نقد غم عشقینی ای جان ظاهر ائت کیم
 وئرم حبس بدندن چیخماغا رخصت سنا
 ای جان! نقد غم عشقش را در اندرونت نگه
 مدار ظاهرش کن تا از این حبس بدن خارج و آزاد
 گردی.

۳. چاره بهبودومو سؤردوم معالجدن دئدی
 درد درد عشق ایسه ممکن دگیل صحت سنا

۳ - از طبیب معالجم سئوال کردم چاره درمان من
 چیست؟ جواب داد اگر دردت، درد عشق باشد لاعلاج
 است.

۴. توتارام یارین قیامتده حبیبیم دامنین
 مستسن غفلت شرابیندان بوگون مهلت سنا
 روز قیامت دامن محبوب را می گیرم چون امروز از
 شراب غفلت مست هستی و امروز را برای مهلت می
 دهم یعنی، فعلاً هرچه گلایه کنم چون در غفلت کامل
 قرار دارد مؤثر نمی افتد. گله را به روز قیامت موکول
 خواهم کرد.

۵. عشق اهلین آتش هجرانا ائیلرسن کباب
 دونه دونه امتحان ائتدیم بودور عادت سنا
 اهل عشق را با آتش هجر و فراق کباب می کنی بارها
 و بارها امتحان کرده ام این است عادت مالوف تو.

۶. اینجیدیر ناله م سنی وه نؤلا گر بیر تیغ ایله
 چشم جلادین ائده احسان منا منت سنا
 ناله من تو را عذاب می دهد چه می شد با چشم

مین لکه ووردولار شرفیمیزه

وئردیک، صاحبیمیز گئنه "وئر" دئدی

چوخ یاخشی الیب دوغرودان بیزه

بیری "باران" دئدی بیری "خر" دئدی

بیزی هم یئدیله هم ده میندیله

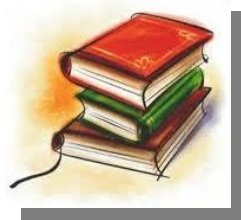
آنجا آرخامیزدا گیله یلندیله

بختیار وهاب زاده

۱

شعر عرب ۶۰۰ سال، شعر یونان ۱۸۰۰ سال و شعر
 سومر (تورکان) ۴۰۰۰ سال پیش از شعر دری وجود
 داشت. پس از اسلام قرن‌ها از ادب دری خبری
 نیست. این تورکان غزنوی و سلجوقی بودند که این
 ادبیات را به اوج و برج رساندند. از پدر شعر فارسی
 رودکی تورک تنها دیوانچه دری مانده است. چیزی به
 اسم ادبیات دری نداریم. تقریباً چند دیوان بر جای
 مانده درباره عشق به معشوق مرد و همجنس‌گرایی
 آنچه در اسلام لواط نامیده می شود است. در آسمان
 ادب دری بعد از حافظ (شاعر مسیحی مروّج اندیشه
 های اباحیگری و لنگاریهای اخلاقی) هیچ ستاره ای
 ظهور نکرد.

حتی پس از ظهور نیما و ادب مدرن، در این زبان
 چهره ای جهانی همچون کافکا، نرودا، لورکا، ناظم
 حکمت، ساراماگو و... ظهور نکرد. زبان دری به دلیل
 عقیمی و نازایی بیش از ۷۰۰ سال است در خواب و
 خمودی به سر می برد. اما زبان و ادب تورکی که از
 قرن هشت اوج می گیرد حتی در تجربه مدرنیسم هم
 دچار افول نشد و چهره های جهانی چون
 شهریار، ناظم حکمت، اورهان پاموک، هتیلایله، رامیز
 روشن، چنگیز آیتامتوف و... را بر تارک ادب جهانی
 نشانده.

۲

باغیر/آپاندیس: کورباغیرساق/ماهیچه: قاس، ماچا/قوزک
پا: توپوق/اعضای شکم:

ایچالات/ناف: گوئیک/دندان: دیش/دندان شیری: سوت
دیشی/دندان عقل: عاگیل دیشی/دندان آسیاب: انگ
دیشی/دندان نیش: قاباق دیش/آرواره: انگ/کتف: چیبین
/پشت: آرخا، بئل، کورک، دال /

سینه: کؤکس، دؤش/پستان: امزیک، دؤش/لاله
گوش: سیرغالیق/غضروف: گمیرچک/زیر

کتف: قولتوق/خون: قان/پوست: دری، قابیق/الب: دوداق/گی
سو: تئل، بیرچک، پیرچک/موی بلند بافته
شده: هؤر وک/ریش: ساققال/سبیل: بوغ، بیغ/ناخن: دیرناق

99. Əz-zəlzələ Surəsi Məkkə surəsi/8 ayə

۱۰۰. الزلزله سوره سی
مکّه سوره سی / ۸ آیه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
رحملى رحمان اللّاهین آدینان
Rəhmili Rəhman Allahin Adinan

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا (۱)
یئر شیدتله تیتره جه یی چاغی،
1.Yer şiddətlə titrəyəyi çağı,

وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا (۲)
یئر اؤز یوکلره رینی چیخارداجاغی زامان،
2.Yer öz yüklərini çıxardacağı zaman,

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا (۳)
و انسان دیه جه یی زامان: "اؤنا نه اولدو؟"
3.Və insan deyəcəyi zaman: "Ona nə oldu?"

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا (۴)
او گون یئر خبرله رینی وئره جک.
4.O gün yer xəbərlərini verəcək.

جلادت تیغی بر من زنی و جانم را بستاند تا بر تو
منت بگذارد و بر من احسان .

۷. سنده دون گۆردوم فضولی میل محراب و نماز
ترک عشق ائتمگی ایسترسن نه دی نیت سنا
ای فضولی دیشب دیدم میل محراب و نماز می کنی
نکند می خواهی ترک عشق و عاشقی کنی نیت و
هدف از این کار چیست؟

۳. اینسانین اؤیه له ری (اعضا)

سر: باش، تپه، قافا/ مو: توک، قیل/موی زبر: قزیل/موی
مجعد: قیوریق توک/موی پرپشت: قالین توک/موی
کم پشت: سئیرک توک/اسکلت: تاققاناق، انگه/ستون
فقرات: قاپیرغا/استخوان

سینه: قاپیرغا/جمجمه: قافا، تاس/مغز: بییین/گوش: قولاق/
پیشانی: آن، آلین/ابرو: قاش/مژگان: کیپر یک، کیپر یک/چ
شم: گۆز/مردمک: بیک/بینی: بیرین، بورون/گونه: یاناق/دو
رچشم: کؤبه/چانه: انگ، چنه/دهان: آغیز/زبان: دیل/زبانک:
دیلچک/اغیب: بوخاق/حلقوم: خیرتدک/گردن: بوغاز، بوویو
ن/شاهرگ: شاه دامار، آتار دامار/رگ: دامار/مویرگ: توک
دامار/قلب: اوره

ک/دل: کؤنول/معدده: قورساق/روده: باغیرساق/جگر: باغیر/
شکم: قارین/مئانه: سودوکلوک/کلیه:

بؤیرک/کفل: یان/لگن: یانچاق/زانوی پا: دیز
زانوی دست: دیرسک/
مچ دست: بیلنگ

ران: بود/ساق: بالدیر/قوزک پا: دابان
پا: قیج، آباق/دست: ال/ناخن: دیرناق/نخاع: ایلیک، حارام
ایلیک/استخوان: سوموک/مغز
استخوان: ایلیک/انتهای ستون
فقرات: مؤچوک/مشت: یوموروق/کف

دست: آووج/انگشت: بارماق/انگشت شست: باش
بارماق/انگشت اشاره: بال بارماق/انگشت وسط: اورتا
بارماق/انگشت چهارم: اوزوک بارماق/انگشت
کوچک: جولو بارماق/شش: آغ باغیر، آغ جیار/کیسه
صفر: اؤد/طحال: دالاق/کبد:

فلسفه ملی (تور کی اسلامی) ۴۸
تقابل کریدور و کشتی ۳ (تقابل ژئوپولیتیکی
فلسفه تورک با فلسفه غرب)
دکتر عبدالغفار بدیع

۱
 فلسفه تورکان حاصل و محصول تدبیر بقاست فلسفه غرب حاصل و محصول تنازع بقاست. جهان تورکی، روسی، چینی، عربی و انگلیس و اروپای منهای فرانسه دنبال احیای جاده ابریشم و کشاندن تجارت از دریاها به خشکی هستند. در مقابل آمریکا و فرانسه با چنگ و دندان دنبال نگهداشت تجارت دریا و کشتی و حمایت از اندیشه شعوبی فارسی و کردی هستند. شکست آمریکا در اکراین و غزه، بر لایه های عمیق این استراتژی می افزاید. حمله مجاهدان حوثی مظلوم مسلمان بر کشتی و شیوه تجارت جهان امپریال تشخیص صائب کانون ظلم است .

۲
 یکی از مهمترین کریدورهای ارتباطی تورکیه با بندر بصره، کریدور راه توسعه یا کالکینما است: این پروژه که از بندر فاو عراق تا بندر مرسین تورکیه در دریای مدیترانه احداث می شود؛ شامل راه آهن، بزرگراه و خطوط لوله است و یک رابط نوین میان "آسیا و اروپا" خواهد بود؛ که با اتصال ریلی و بزرگراهی و کوتاهی زمان سفر، بسان هاب ترانزیتی رقیب جدی کانال سوئز خواهد بود. همان کانالی که نقشی نقیش در سقوط عثمانی بازی کرد. سرمایه گذاری در این پروژه با ۱۰،۵ میلیارد دلار برای زیرساختهای ریلی به طول ۱۲۰۰ کیلومتر خرید قطارها و خطوط راه آهن برقی جدید را در خود دارد. اهداف عراق و ترکیه (جهان تورکی عربی) و تأثیر آن را بر جهان شعوبی مجوسی را می توان واکاوی نمود .

بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا (۵)
 چون کی بونو اونا ربین وحی ائتمیشدیر.
 5.Çünkü bunu ona Rəbbin vəhy etmişdir.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ (۶)
 او گون اینسانلار عمل له رینین اوزله رینه گؤسته ریل مه سی اوچون دسته دسته (قبیرله ریندن محشره) چیخاقلار.

6.O gün insanlar əməllərinin özlərinə göstərilməsi üçün (qəbirlərindən məhşərə) dəstə-dəstə çıxacaqlar.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (۷)
 کیم ذره قدر یاخشی بیر ایش گؤرموشسه، اؤنو (عوضینی) گؤره جکدیر.

7.Kim zərrə qədər yaxşı bir iş görmüşsə, onun (əvəzini) görəcəkdir.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (۸)
 کیم ده ذره قدر پیس بیر ایش گؤرموشسه، اؤنون (عوضینی) گؤره جکدیر.
 8.Kim də zərrə qədər pis bir iş görmüşsə, onun (əvəzini) görəcəkdir. >

بین سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۲ بالغ بر ۲۷۳ میلیارد دلار بود، عراق را در سالهای اخیر با تمرکز ویژه بر بخش انرژی، به شریک مهمی برای چین تبدیل نموده است. پکن در سال ۲۰۲۱ قراردادهایی به ارزش ۱۰،۱۰ میلیارد دلار با بغداد امضاء نموده است و در این راستا شرکتهای چینی قراردادهایی را برای توسعه و بهره‌برداری از میادین نفتی رومیلا و حلفایا، منعقد نموده است. شرکتهای چینی، در سرمایه‌گذاری در مخابرات و کشاورزی، ساخت و راه‌اندازی نیروگاهها و دیگر پروژههای زیربنایی در عراق مشارکت داشته‌اند. از نظر سیاسی جاده توسعه با اتصال بصره به بغداد و موصل، قبل از حرکت به سمت مرز ترکیه، منطقه کردستان عراق را کاملاً دور خواهد زد که کردهای عراق این پروژه را بخشی از یک استراتژی توسعه‌زدایی - با هدف به حاشیه راندن کردستان می‌دانند. در یک کلام، عراق با این کریدور از جهان شعوبی مجوسی فاصله گرفته و به جهان تورک نزدیک می‌شود.

۴

تورکیه:

تمام راهها به استانبول ختم خواهد شد. با توجه به برگزاری هیجدهمین اجلاس سران گروه ۲۰ که در دهلی نو برگزار شد، رجب طیب اردوغان در آن اجلاس ضمن پرداختن به موضوع "یک جهان، یک خانواده و یک آینده" اعلام کرد: کشورها در تلاش هستند تا مناطق نفوذ خود را با جاده‌ها و مسیرهای تجاری، توسعه دهند. در این راستا آمریکا به دنبال اتصال هند، خاورمیانه و اروپا به یونان بدون تورکیه است لذا کریدور کالکینما از جانب ما یک جایگزین مناسب برای طرح آمریکایی است.

۳

عراق:

اهداف عراق برای مشارکت در این کریدور؛ اقتصادی، سیاسی و منطقه‌ای است. عراق این پروژه را ستونی از اقتصاد غیرنفتی پایدار و پیوندی با همسایگانش در منطقه و گامی برای یکپارچه‌سازی اقتصادی می‌داند. عراق با این کریدور، ترانزیت منطقه‌ای و موقعیت ژئوپلیتیکی خود را تقویت نموده و به یک مرکز کلیدی جدید برای تجارت آسیا و اروپا تبدیل می‌شود. از نظر اقتصادی، این پروژه، به اقتصاد داخلی و کاهش وابستگی به نفت تنوع بخشیده و فرصتهای شغلی جدید را پدید آورده و ابزاری برای توسعه اقتصادی همه جانبه عراق خواهد بود و عراق را به یک قطب تجاری موثر در منطقه تبدیل خواهد کرد. از نظر منطقه‌ای به تقویت نقش ژئواکونومیکی عراق، نقطه اتصال بندر بصره با آسیا و اروپا خواهد شد. در سالهای اخیر، عراق به یکی از مقاصد پیشرو برای سرمایه‌گذاری‌های چینی در خاورمیانه و پیوندی حیاتی در طرح کمربند-جاده پکن تبدیل شده است. به گزارش دانشگاه شانگهای، در مجموع تعامل چین از طریق سرمایه‌گذارها و همکاریهای قراردادی در میان ۱۴۴ کشور عضو ابتکار عمل کمربند-جاده ۵۹،۵ میلیارد دلار بود و این میزان در سال ۲۰۲۰، ۶۰،۵ میلیارد دلار ثبت شد. در کشورهای خاورمیانه، سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۲۱ حدود ۳۶۰ درصد افزایش یافته که در مقایسه با سال ۲۰۲۰، ۱۱۶ درصد رشد داشته است. عراق از سال ۲۰۱۳ پس از پاکستان و روسیه، به سومین شریک بزرگ ابتکار کمربند-جاده برای تعامل انرژی تبدیل شده و برای استفاده از موقعیت ژئواستراتژیک، به دنبال توسعه پروژه بندری فاو، برای ایجاد جایگاه مشابهی در مدیریت ترافیک ترانزیت منطقه‌ای، اتکای کشور را به بنادر خلیج بصره و ترانزیت زمینی از ایران را کاهش خواهد داد. با توجه به سرمایه‌گذاری چین در خاورمیانه، شمال آفریقا که

تورک به توره پایبند هست که هست این مفکوره در دل توره جای می گیرد . علم یعنی سوال و جواب و متد. روانی علم در جامعه به تعداد و تکثر سوال کنندگان و پرسشگران وابسته است. جوابها همه جا هست این سوال است که نایاب است و زاینده علم است. پاسخهای از پیش معین و ناکارآمد و در پاکت و آماده نمی تواند چشمه علم را بجوشاند. منظور از علم، سوالات علمی در نسبت و مناسبت با محملهای چهارگانه معرفتی (ماورالطبیعه، طبیعت، انسان با خود، انسان با دیگری) است. تضاد سوال و جواب، شاید مشابه تضاد گرما و سرما، بالا و پایین، سفید و سیاه و غیره باشد اما تورکان باستان اعتقاد داشتند که ریشه اعداد واحد است.

۲

پاسخ آیدولدو به ائلیک:

۹۷۴. آی دولدو یئنه: دئدی - ائلیک بیلیر کی دیلدن ائله ضررده گه بیلرکی انسان حیاتی نی ایتیره ر ۹۷۷. انسان عمرو بویو لال دورا بیلمز لازم اولدوغونو سؤیله یر گیزلیه مز .

۹۷۸. بیر شئی سوروشسالار، دانیشمالی دیر، سوروشماسالار، آغزینی آچمامالی دیر.

۹۷۹. ای ائلیک سوروشماق ارکک دیر جواب وئرمک ایسه دیشی دیر

۹۸۰. دیشی اوچون ارکک بیر ار اولار اگر دوغولسا بونلاردان ایکی اوشاق دوغولار.

آیدولدو دوباره گفت: ائلیک می داند که زبانی از زبان بر آدمی می رسد که انسان زندگی را گم می کند انسان نتواند تمام عمر لال بماند هرگاه که لازم باشد سخن گوید و اکراه نوزد هر گاه چیزی بپرسند پاسخ آن لازم است اما اگر نپرسند بهتر که لب نگشاید ای ائلیک! پرسیدن نراست و پاسخ دادن ماده برای ماده

حکمت ملی (تورکی اسلامی) ۱۷

قوتادغو بیلک ۱۷

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

از قوتادغو بیلک، حکمت نامه تورکان مسلمان سخن می راندیم: (ج ۱ ص ۳۱۳)
پاسخ ائلیک (امپراطور) به آیدولدو (وزیر یا دولت):

۹۷۴. عالمر سولو یئرلره بنزه رلر ها رایا آیاق قویسالار اوردان سو چیخار ۹۷۵. بیلک سیز انسانین کونلو قومساللیق کیمی دیر اورایا جای آخسا دا اورد اوتیله یئم بیتمز.

عالمان همچون زمین پرآبند هر جا که پای نهند از آنجا آب درآید انسانهای نادان چون شنزاری هستند که اگر بر آن جویی هم روان گردد علف و چمنی درنیاید.

این یک حکمت تورکی است. هر جا با خشکسالی و کمبود آب روبرو شدید بدانید انسانهای نادان، زمام امور را در دست دارند عکس این سخن هم صدق می کند هر جا آب و باران و نزولات آسمانی هست عنان مملکت دست عالمان و معلمان است. اگر در عرفان ملی تورکی اسلامی می گفتیم سنگ، قداست دارد زیرا زاینده آب و آتش و نور است. ملتی که نتواند سنگ و کوه خود را از تاراج بازدارد در معرض فلاکت و خشکسالی واقع شود. صرفنظر از منظر علمی که با تکنولوژی می توان ابرها را بارور و باران زا کرد. اگر اورمو گولو خشک شد یا خشک کردند باز صرفنظر از هزار و یک دلیل و علت علمی ما نتوانستیم از تاراج کوههایمان و معادنمان جلوگیری کنیم. زیرا احترام به سنگ و کوه، باعث فراوانی آب می گردد این یک مفکوره اسطوره ای شمنی تورکی بوده است. اگر

۹۸۵. سخن بیهوده از زبان جاهل برمی آید فرد عالم،
 جاهل را حیوانی بیش نمی داند.
 ۹۸۶. آنکه سخن یاوه گوید طبیعتی سیاه دارد سر
 سیاه او را نیز سخن بیهوده بر باد دهد.
 ۹۸۷. سخن یاوه ضررهای بسیار دارد آنگاه که سخن
 در جای خود گفته شود مفید افتد...
 ۹۹۱. بدنین قسمتی بوغازدان گیره ر
 روحون قسمتی ایسه دوغرو سؤزدور، قولاقدان گیره ر
 بهره و نصیب بدن از گلو وارد شود. بهره و نصیب
 روح، سخن راست و درست است که از مجرای گوش
 وارد شود .
 رفع نیاز گلو، با حاکمان است و رفع نیاز گوش با
 حکیمان.
 به تعبیر ملای روم:
 آدمی فربه شود از راه گوش
 جانور فربه شود از راه نوش

اسلام ملّی (تورکی) (۲۰)

سکولاریسم غربی در ترازوی اسلام عربی و

اسلام تورکی ۱

دکتر عبدالغفار بدیع

۱
 سال ۱۹۸۹ در مجله پارسی مکالمه ای میان دو
 متفکر جهان عرب درگرفت مکالمه ای میان دکتر
 حسن حنفی، چیگرای اسلامی و متفکر پرآوازه مصری
 و دکتر محمدعابد الجابری، پسا ساختارگرای نقاد
 مغربی. این دو متفکر در تعریف عقلانیت عربی
 مستقلّ از دیگر ملتّها و اسلام عربی و نحوه آشتی
 اسلام با جهان مدرن نقشی انکارناپذیر دارند. من
 توفیق داشته ام یکی از کتابهای عابدالجابری: فکر ابن
 خلدون: العصبیّه و الدّوله (اندیشه ابن خلدون: عصبیّت
 و دولت) را بالای ۵۰۰ص ترجمه کنم و چاپ شده
 است و تقریباً بیشتر آثار دکترحنفی را به عربی

نر صاحب می شود اگر زاده شود از این دو فرزندی در
 وجود آید.

سوال و جواب همچون نر و ماده است البته از ازدواج
 سوال و جواب، علم زاید.

۳

اٹلیکین آیدولدویا سوالی:

اٹلیک دئدی - آنلادیم سؤزلرین تمام دوغروودور،
 سندن سؤروشاجاغیم بیر سؤز ده وار.

پرسش اٹلیک از آیدولدو:

اٹلیک گفت: فهمیدم سخنانت تماما صحیح است
 سخنی پرسیدنی دیگر هم دارم:

دیلین ضررینی سؤیله دین ائشیتدیم
 سندن سؤروشاجاغیم بیر سوز ده وار
 دیلین ضرریندن قؤرخوب دانیشماسان
 اونون خیری حقینده کی سؤزون ده فایداسیز قالار.

زبان زبان را گفتی و دانستم سوالی دیگر دارم. اگر از
 زبان زبان بترسی و سخن نگویی سخنت درباره فایده
 ان نیز بی فایده می ماند.

آیدولدونون اٹلیکه جوابی

۴

(۹۸۴) آی دولدو سؤیله دی - دیلین خیری چوخدور
 دیلیم، دونسه سؤیله رم .

۹۸۵. یاوا سؤز بیلیک سیز دیلدن چیخار
 عالیم بیلیک سیزه حیوان دییه ر .

۹۸۶. بوش دانیشان قارا طبیعت لی دیر
 اونون قارا باشینی دا بوش سؤز یئییه ر .

۹۸۷. یاوا سؤزون آداما چوخ زبانی وار
 سؤز یئرینده سؤیلنسه فایدالی اولار

پاسخ آی دولدو به اٹلیک
 ۹۸۴. ای دولدو گفت: فوائد زبان بسیارست اگر بتوانم
 خواهم گفت.

خود را دارد و روند تاریخی یکسر متفاوتی را پیموده است و پیشرفت به یک شیوه منحصر و محدود نیست. در حقیقت این ناتوانی ما از ابداع راههای نو برای پیشرفت بود. سکولاریستها در جامعه ما، از شبلی شمیل و یعقوب صروف و فرح انطون و نقولا حداد و سلامه موسی و ولی الدین یکن و لوئیس عوض گرفته تا دیگران، همه ما را به سکولاریزم، به معنای غربی آن، فرامی خوانند. حالیا که اینها همه مسیحی بودند. مسلمانانی هم چون قاسم امین و علی عبدالرزاق و خالدمحمدخالد و زکی نجیب محمود نیز پیداشدند که هر یک به گونه ای به این مساله پرداختند. همچنین فواد زکریا و بیشتر مارکسیستهای سنتی که نیمی از سخن مارکس را که (دین افیون توده هاست) می گرفتند و نیم دیگر را که دین را (فریاد اعتراض ستمدیدگان) است فرومی گذاشتند. جنبشهای اسلامی به حق سکولاریزم را نپذیرفتند و آن را به غربی کردن پیوند دادند و به اسلام تمسک کردند که میان دین و دنیا پل می زند. مواجهه فکری ما این است که چگونه می توان آرمان سکولاریستها را، مانند آزادی و پیشرفت، تحقق داد و در همین هنگام شریعت اسلامی را نیز اجرا کرد؟ حنفی می گوید: این به آسانی شدنی است. شریعت اسلامی شریعت تحصّلی است. بدین رو اسلام دینی است که در گوهر خود این جهانی و دنیوی است و نیازی به سکولاریزم دیگری از تمدن غرب ندارد. واپس ماندگی ما به این سبب است که اسلام را به سلطه دینی و آیینها و مجازاتها و حدود تحویل کرده ایم (شعوبیگری) و مردم را به سوی سکولاریزم غربی که در عقلانیت و لیبرالیسم و آزادی و دموکراسی و پیشرفت تجلی می کند سوق داده ایم. عیب در تقلید ما از دیگری است نه در آنچه خود داشته و افریده ایم. (اسلام کلیسا نیست که آن را از دولت جدا کنیم)

۳

در پاسخ جابری می گوید:

خواننده ام دکترحنفی با کتابها و مقاله های خود گرایشی نیرومند در مصر است: کتابهایی چون الدین والثوره (دین و انقلاب) در پنج جلد، مقدمه فی علم الاستغراب (درامدی بر دانش باخترشناسی)، الاصولیه الاسلامیه (بنیادگرایی اسلامی)، فی الفكر الغربی المعاصر، (اندیشه معاصر غرب) و الیمین والیسار فی الفكر الدینی (چپگرایی و راستگرایی در اندیشه دینی). (جابری نیز یکی از متفکران مطرح دهه هشتاد است که امروزه از ناقدان پرمایه و بی شمار او می توان ژرفای تاثیر و گستره نفوذ او را حدس زد. پاره ای از کتابهای او از این قرارند: نقد العقل العربی، که مهمترین اثر اوست و در سه جلد با این نامها به چاپ رسیده است: تکوین العقل العربی (پیدایش عقل عربی)، بنیه العقل العربی: دراسه تحلیلیه نقدیه لنظم المعرفه فی الثقافه العربیه (ساختار عقل عربی، پژوهشی تحلیلی و انتقادی در نظامهای معرفت در فرهنگ عرب) و العقل السیاسی العربی، محدثاته وتجلياته (ویژگیها و جلوه های عقل سیاسی عربی)، التراث والحداثه (میراث و مدرنیته)، الخطاب العربی المعاصر (گفتمان معاصر عرب)، فکراین خلدون: العصبیه والدوله (اندیشه ابن خلدون: عصبیت و دولت)، مدخل الی فلسفه العلوم: العقلانیة المعاصره وتطور الفكر العلمی (درامدی بر فلسفه علم: عقلانیت معاصر و رشد اندیشه علمی).

۲

حنفی جمله معروفش را (اسلام به سکولاریزم غربی نیازی ندارد) را در گفت و گو با عابدالجابری تکرار می کند و می گوید: سکولاریزم در غرب به معنای جدایی کلیسا از دولت و سلطه دینی از سلطه سیاسی است. این یگانه راه حلّ پیشرفت ملتّهای اروپایی پس از سلطه کلیسا بر دولت بود. در تمدن غربی، سکولاریزم تگّه ای از زندگی روزمره شده است. هنگامی که مفاهیم فرهنگ غربی میان ما رشد و رواج یافت، این مفهوم نیز روید و به منزله یکی از عوامل پیشرفت در غرب پذیرفته شد. غافل از اینکه هر ملتّی ویژگیهای

حدّ واقعی است؟! می دانیم که کاغذ یک قرن پس از ظهور اسلام توسط تورکان اویغور به عالم اسلام آورده شد. بدین سبب این ادّعی شعوبیه و افرادی مثل ابن ندیم که کتابهای زیادی از ساسانیان و یا از افراد بعدی باقیمانده، کاملاً بی پایه و ساختگی است. از جمله کتب مشهور مجعول شعوبیه: آئین نامه، خداینامه، کتاب تاج، کتاب کاروند، عهد اردشیر، جاودان، ویس و رامین و... از جمله شاعران شعوبی: اسماعیل بن یسارنسای، بشار بن برد طخارستانی، ابونواس، ابوالعتاهیه، ابن عبدالحمید لاحقی، عبدالسلام بن رغبان، دیک الجنّ، اسحاق بن حسان خرمی سغدی، ابراهیم بن ممشاد اصفهانی، المتوکلّی (ابوالحسن مهیار دیلمی). از جمله نویسندگان شعوبی: ابی محمد عبدالله ابن مقفع، ابو عبیده معمر ابن مثنی، هیثم بن عدی، ابو عبیده راویه، ابو عثمان سعید بن حمید بختگان، ابو عبیدالله کاتب، سهل بن هارون دشت میشانی، علان شعوبی. غیلان دمشقی، و دیگران را می توان نام برد.

۲

در فاصله بین اوائل قرن دوم تا آغاز قرن چهارم که دوره قدرت شعوبیه کلاسیک بود شعرابی بزرگ از بین اهل الفرس به بدگویی از خلفاء و انتشار آراء و عقائد شعوبیه دست زدند که مشهورترین آنها خرمی سغدی و متوکلّی و بشار بن برد طخارستانی بودند. (از عرب تا دیالمه، ص ۲۱۱) جبهه دینی شعوبیه کلاسیک به ارائه اسلامی هماهنگ با جامعه سنتی ساسانی دست زدند. ابزار آنها در این جبهه، پرورش و استخدام علماء و محدثان و فقها بوده است. تعظیم زرتشت و دین او از زبان پیامبر و امام علی ع تلاش برای اعتبار بخشیدن به آن، مخصوصاً که کتاب زرتشت بگفته امامان شیعه، دوازده هزارجلد بود که افسوس خودش را کشتند و کتابش را تحریف کردند و یا سوختند. شعوبیه کلاسیک زرتشت را با شبیه سازی بر حضرت ابراهیم ساختند و تراشیدند فی الواقع زرتشتی وجود نداشت. این بخش از روایات

مساله سکولاریزم در جهان عرب مساله ای دروغین است؛ به این معنا که از نیازهایی حکایت می کند، ولی مضامینی را که به کار می گیرد با آن نیازها سازگار نیست. نیاز به دموکراسی ای که حقوق اقلیتها را رعایت کند به گمان من باید شعار سکولاریزم را از قاموس اندیشه عربی پاک کرد و به جای آن باید شعار دموکراسی و عقلانیت را نوشت...

اسلام ملّی (تورکی) ۲۱)

اسلام تورکی و اسلام شعوبی

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

ساسانیان ربطی به فارسها ندارند زیرا زبانشان پهلوی بوده است. ربطی به ایران ندارد زیرا ایران بمثابه واحد سیاسی در دوران معاصر توسط سعید نفیسی شعوبی و ماسون و دوستانش وضع شد. ربطی به زبان دری ندارد زیرا زبان دری، ساخته علماء و ادبای دربار امپراطوران تورک بعنوان گویشی از عربی جهت بیان داستان و قصّه و رموز سیاسی بوده است. اما شعوبیه همه را به هم ربط تفوریک می دهد و می گوید که عربها و اسکندرمقدونی تمام کتب را در کتابخانه تیسفون آتش زده اند! ظاهراً در این جغرافیا به این فراخانگی بجز تیسفون هیچ جا کسی از این کتابها نمی خوانده و یا نگهداری نمی کرده است!! این در حالی است که اساساً نه زبان پهلوی و نه کتابت میخی، اجازه تالیف متون ادبی و علمی و فلسفی و غیره را نداشته است. پس از ورود اسلام به ایران فعلی در سایه خطّ و زبان عربی است که دری (فارسی) رشد می کند؛ بطوریکه اگر کلمات عربی را از فارسی خارج کنیم در حقیقت چیز زیادی باقی نخواهد ماند. تاکنون اثری از شعر به پهلوی و امثالهم دیده نشده است. وقتی شعری نباشد باید حدس بزنید وضع موسیقی و ترانه های عاشقانه چه می توانسته باشد. توصیف باربد و خنیاگران پارسی دربار ساسانی تا چه

حکمداری ملی (تورکی اسلامی) ۱۲

۱. قاجاریه

محمدشاه قاجار تبریزی، حکیم قناعت

اندیش، سومین شاه سلسله تورکی اسلامی

قاجاریه ۵

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

نخستین فرمان مشروطیت را کثیری از مورخان منصف به محمدشاه منتسب می کنند زیرا همو بود که مجلس شورا برپا کرد و قوانین جدید درانداخت با خط گلخانه. با همان فرمان قدرت سلطان محدود شد و جدایی دین از دولت انجام یافت. چند سال بعد سال ۱۸۴۸ دارالفنون گشایش یافت. در همین هنگامه است که شاهد مخالفت قاطبه مسلمین، ملاکان بزرگ و مراجع دینی و نظامی با تنظیمات سلطان هستیم. در روضه الصفا ج ۱ ص ۲۵۴ آمده است که: سرآغاز سلطنت محمدشاه برخی اجامره و اوباش اصفهان پای از اندازه رعیتی برتر نهادند با فقرا و ضعفا و عجزه و مساکین بنای بی مروتی نهادند و احیانا به قتل و غارت تنی چند ضعیف پرداختند. گوبینو در سفرنامه اش از غرب گرایی و فرنگی مابی حکیمان و درویشان دوران محمدشاه قاجار تبریزی می آورد که فراتر از حکومت و بعضا از اصلاحگران پیش بودند. هما ناطق در ص ۴۶ راهیابی فرهنگی از قول گوبینو می آورد که در آن دوران برخی نام ولتر را شنیده بودند و از او به عنوان بزرگمرد یاد می کردند زیرا هم اندیشی با ولتر اندیشی به منزله بیزاری از ملایان وقت بود. لوطیان اصفهان بدترین خلائق آن دوران بودند که زن و فرزند را فزاحت نموده و اموال به غنیمت می بردند در پناه مجتهدان وقت سازمان می یافتند. اگر در عهد فتحعلیشاه روحانیان، شیخ احمد احسائی، بانی فرقه شیخیه را برتافتند تنها به دلیل خصومت وی با حکیمان و صوفیان و درویشان بود. به عبارتی دقیق روحانیان در آرمان دگر اندیشی، کیان خود را در خطر می دیدند نه در تجزیه و تلاشی مملکت. پس

جعلی توسط جناح شیعی شعوبی ایرانی ساخته شد و در منابع شیعه امامیه جای گرفت. آنها با این کار هم تفاخر نژادی را می افزودند و هم تقرب به خاندان نبوت را دنبال می کردند چنانچه بعدها دختر موهوم یزدگرد به عنوان نماینده زرتشت و ازدواج او با امام حسین ع را جعل کردند و بدینوسیله یک اسلام شعوبی مجوسی هندی ساختند و پرداختند. شواهد نشان می دهد جعل قداست و تطهیر ساسانیان از قرن اول هجری شروع شد انوشیروان را مردم دوست و رعیت پرور نشان دادند و این تبلیغات بقدری زیاد بود که در شعر و ادب عرب نیز راه یافت. شعوبیه بعد از گریم انوشیروان به سراغ یزدگرد سوم رفت او را پدر شهربانو همسر امام حسین ع معرفی کرد او را فردی هوشمند و موحد و در ارتباط با غیب شناساند، تا آنجا که وقتی شهربانو از فضائل و کلمات قصار پدر تعریف می کرد اعجاب و تحسین امام علی ع را برمی انگیخت. جناح ناسیونالیست شعوبیه، سقوط ساسانیان را خشم اهورامزدا و یا اراده غیبی ترسیم می کرد. شعوبیه یزدگرد را هموزن پیامبر اسلام قرار می دهد. هرمان سردار ساسانی که در اسارت اعراب به دین و دولت باستان وفادار ماند و در ترور عمر فاروق نقش داشت مورد توجه شعوبیه بود و بر پیشینه اشرافی و عظمت و قداست و ثروت افسانه ای هرمان که معرف اُبّهت ساسانی و نمائی از اشرافیت باستانی بود تکیه داشت و جناح شیعی شعوبیه، هرمان را مسلمانی می داند که علی ع نسبت به او ارادت بسیار داشت تا بتوانند شکافی مصنوع میان خلیفه چهارم و دوم ایجاد کنند.

مشروطیت را نهاد. مشروطیت تورکان عثمانی پیشتر از تورکان قاجار بود. اصلاحات باب در کتاب بیان نوعی بدعت در دین تلقی گردید زیرا مراسم حج رابرداخت و تحصیل کودکان را اجباری کرد و تبعیت از ملّیان را حرام و روزه و نماز و قرائت قرآن را تحریم کرد. میرزای آقاسی و محمدشاه قاجار تبریزی با حبس وی در ماکو دست در خون وی نیالودند. این امیرکبیر بود که خون وی ریخت. شعوبیه غربی موضعی دوگانه داشت گاه وی را هواخواه غرب می دانستند. گاه در طرفداری از روحانیان وقت وی و بابیان را ماتریالیستهای سرخ، مزدکی، کمونیست و دهری می خواندند. ماجرای قره العین و کشف حجابش ربطی به دوران محمدشاه نداشت اتفاق نادره دوران ناصر است. البته این دو دیداری در بغداد در خانه سیدکاظم رشتی ۱۸۴۳ داشتند که طاهره قره العین در منزل سید به تدریس افکار وی می پرداخت. مفتی بغداد در توصیف وی می گفت: "من در این زن فضل و کمالی دیدم که در بسیاری از مردان ندیدم او دارای عقل و استکانت و حیا و صیانت بسیار بود". یک حادثه بسیار بزرگ در دوران محمدشاه قاجار تبریزی، برآمدن و ظهور علی محمدباب و فرقه بابیان بود....

مکتب ملّی (تبریز مکتبی) ۱۴

دکتر عبدالغفار بدیع

معرفی اجمالی شیخ ابراهیم یحیی جوینانی تبریزی گفتاری از شمس تبریزی:
بایزید طاقت صحبت من ندارد مگر کسی که عنایت دل من بدو باشد.

۱

دیده نقصان ما را خاک تبریز صفا
کحل بادا تا بیابد زان بسی اکمالها

مکتب تبریز بینشها و جهان بینهای ناقص و واجد
نقصان را پرمی کند این اکمال آفرینی در مکتب

از جنگ‌هرات در ۱۸۳۹م محمدشاه قاجار تبریزی و حاجی میرزا آقاسی با چهل عرّاده توپ و چهل هزار قشون راهی اصفهان شدند. به ضرب توپ دروازه های شهر را گشودند و مجتهد شفتی را ترس برداشت و لوطیان گروه گروه پا به فرار نهادند. دیوانخانه ای در اصفهان تاسیس شد مردم دسته دسته آمدند آنچه از غارت و کشتار دیده بودند و کشیده بودند باز گفتند. حتا زنان با بی پروایی و هیجانی باور نکردنی پرده از کامجویی ها و تجاوزهای دار و دسته شفتی برداشتند. مجال به دولتمردان نرسید رنجدیدگان به جان لوطیان افتادند و خونشان ریختند. نوبت موقوفات و زمینهای غصبی رسید همه را دولت ستاند و جزو املاک خاصه نمود. سید شفتی مجتهد وقت اصفهان در سال ۱۸۴۴م درگذشت با آنکه ریاست روحانیان را داشت آب از آب تکان نخورد حکومت با بی اعتنایی تمام رفتار کرد مجلسی در سوگ او برپا نکرد.

۲

خاطرات شیخ ابراهیم زنجانی در این باره خواندنی است که عالمان آن دوران مردم را برده و اسیر می خواستند در دوران ناصر البته دستشان به نسبت محمدشاه بسی بازتر شد. خدای عالمان و روحانیان، جبّار، کدخدا، مامور قاهر، خان مقتدر، حاکم بدخوی بود. دوران محمدشاه قاجار تبریزی دوران آزاد اندیشی بود و سرآغاز بایبگری: جنبشی که ابتدا طبقات بالای اجتماعی و دولتمردان را شکار کرد. با حکومت به مذاکره و مکاتبه نشست و روی خوش به محمد شاه نمود. بابیه برانداز نبود چرا جان گرفت: ۱. برانداختن حکم اعدام در ۱۸۴۴ و منع شکنجه و آزار توسط محمدشاه قاجار تبریزی ۲. بودن آزادی بیان که بر آرمانهای نوین راه را باز می کرد ۳. دولت اصلاح پذیر و ناگزیر به تداوم راه عباس میرزا. گوینو می گفت اگر حکیمان و درویشان دوران محمدشاه نبودند اصلاحات سر نمی گرفت. خود محمدعلی باب تجربه تنظیمات را در بغداد در زمانه سلطان عبدالمجید داشت که در سال ۱۸۳۹ روی کار آمد و بنای

وجود مرا مبتدل می کند. دیدم شمس هم عیار است هم عیار.

۵. بنه برگوش من آن لب اگرچه خلوتست و شب مهل تا بر زند بادی بر آن اسرار پنهانک گنجه خلوت اولوبدور، قوی قولاغیما دوداغین سن گوزتله یئل، اسر قالماز داها اسرار گیزلینجه گفتم اینک که قرار بر سکوت من است لب بر گوش من بنه و شمه ای از اسرار واگو.

۶. از آن اسرار عاشق کش مشو امشب مها خامش نوای چنگ عشرت را بجنبان تار پنهانک داها سوسما بئله سؤیله کی اسرار عاشق اولدور موش اوجالتسین گوپلره شورون نواسین تار گیزلینجه گفتم اسراری را برگوی که عاشق کش باشد و این اسرار بی تار چنگ به چنگ نیاید.

۷. بده ای دلبر خندان برسم صدقه ُ پنهان از آن دو لعل جان افزای شکر بار پنهانک سن ای گول اوزلو دلبر گیزلیجه بیر صدقه گل وئر گیل

ایکی لعلین دوداق دادسین، امنده زار گیزلینجه پنهانی با آن لبانت در گوشم اسرار را هویدا کن. ۸. که غمازان همه مستند اندر خواب گفت آری ولیکن هست ازین مستان یکی هشیار پنهانک سخن چینلر هامی یا تمپش هامی کئفلی دئدی: بلکه،

گوزون یومموش اوزانمیشدیر بیری هشیار گیزلینجه سخن چینان پنهانی همه مستند و در خواب اما یک نفر پنهانی از این مستان نخوابیده و هشیار است. ۹. مکن این شمس تبریزی چنین تندی چنین تیزی کجا یابم ترا ای شاه دیگر بار پنهانک بئله ای شمس تبریزی منی، اینجیتمه رحم ائيله،

نئجه بیرده سنی بوردا تاپیم ای یار گیزلینجه شمس تبریز تندی و تیزی و چابکی و چالاکی را از تبریز آورده بود می خواست مرا چنین کند می دانستم چون او را نیابم.

عرفانی تبریز چون کحل بر دیده جهان بینی و ایدولوژی ما می نشیند. چرا مکتب تبریز مکتب اکمالها و رافع نقصانهاست؟! ۲

شرح غزل ۱۳۱۴ دیوان شمس تبریزی در نسبت و مناسبت با مولانا با شمس :

۱. بدلجویی و دلداری درآمد یار پنهانک شب آمد چون مه تابان شه خون خوار پنهانک اله آلمات اوچون گلمیش بورا اول یار گیزلینجه گنجه وقتی ایشیق آی ، تک گلیر ، خونخوار شمس تبریز با مفکوره آگاهانیدن من نسبت به اعوجاجات شعوبیه و رهاندن من از تبریز به قونیه آمد. پنهانی آمد تا از من دلجویی کند شمس شاه خون خوار جعل و تحریف بود بسان ماه تابان در شب ظلمانی درآمد.

۲. دهان بر می نهاد او دست یعنی دم مزن خامش و می فرمود چشم او در آ در کار پنهانک گیزلینجه دوداغینا الین قویموشکی : یعنی سوس، دانیشما هیچ»

گوزویله چوخ اشارت ائيله دی دلداری گیزلینجه به من می گفت تو فقط باید گوش بدهی قرار نیست تو ابراز وجود کنی و حرف بزنی.

۳. چو کرد آن لطف او مستم در گلزار بشکستم همی دزدیدم آن گلها از آن گلزار پنهانک منی مست ائتدی، لطفو گولزار بن دروازه سین آشدیم منه وئردی چیچکلر گوللر اول گولزار گیزلینجه لطف او هوش را از من ستاند و من مست شدم مست فوق عقل نه دون عقل. دیگه چشم من دزد زیباییها شد. زیبایی تورکان معنا.

۴. بدو گفتم که ای دلبر چه مکر انگیز و عیاری بر انگیزان یکی مکر خوش ای عیار پنهانک دئدیم بیر دور سنای دلبر نه مکر انگیز و عیارسان منه بیر مکر گوئسردی خوش اول عیار گیزلینجه من به شمس گفتم این چه مکر است که تمام

حافظ حسین کربلایی در کتاب روضات الجنان و جنات الجنان در روضه سوم که در ذکر مقابر کبرای چرنداب است. می گوید: ابراهیم جوینانی، عالم ربّانی و عارف صمدانی در قبرستان چرنداب مدفون و مشهود است. وی مقدم مشایخ تبریز و از مریدان بایزید بسطامی ترکمانی عارف تورک مسلمان است. گفته اند روزی در خدمت سلطان العارفین بایزید بود که بر زاویه دیوار مرغی پیدا شد و آواز برآورد بایزید فرمود که ابراهیم دانستی این مرغ چه گفت؟ شیخ گفت سلطان بهتر داند فرمود کت این مرغ می گوید که تبریز همینک به زلزله خراب شد تماما مگر مسجد کهن خرابات و مسجد جامع و خانه تو. شیخ گفت الحمد لله که خانه من خراب نشد. بایزید گفت که چه محلّ شکر است که خانه همه مسلمانان خراب شود و خانه تو بماند این خلاف طریق عارفان است. بر تو تاوان و ادب واجب است. زیرا اگر خانه تو خراب شده بود و خانه مسلمانان آبادان اگر شکر می کردی به جای می بود. شیخ ابراهیم عذر خواست و سلطان پذیرفت و فرمود الحال تو را به تبریز می باید رفت که مادر تو انتظار می برد و وصیت نمود که از مجذوبان تبریز غافل مشو. معلوم می نماید که تبریز مجذوبان و شیداییانی داشته و شیخ تبریز آمد و سال ۲۷۵هـ در زمان حاکمیت المعتمد عباسی درگذشت

زبان و ادبیات ملی (تورکی) ۱۳

دکتر عبدالغفار بدیع

به مناسبت سالروز تولّد ناظم حکمت:

من یانماسام

سن یانماسان

بیز یانماساق

نّجه چیخار قارانلیقلار آیدینلیغا

زبان فارسی مثل صنعت ایران خودرو می ماند اسمش خودروسازی است ولی در واقع قطعات ورودی از چین را در یک محلّ مسقف مونتاژ می کنند و چند برابر ارزش خودش برای خلاق می فروشند یعنی، جنس بنجل را به بهایی گزاف. قصّه زبان فارسی هم این گونه است نزدیک به ۷۰ درصد واژگانش عربی است یعنی متن بالایی که من نوشتم (مثل، صنعت، اسم، واقع، قطعات، ورود، محلّ، مسقف، خلاق، جنس، بهاء، قصه، یعنی، متن، عربی) همگی کلمات عربی هستند نزدیک به ۲۵ درصد تورکی است. ۵ درصد بعدی انگلیسی و فرانسه و پهلوی و دری و پشتو و کردی است. بر همین مبنا این زبان، قدرت کشندگی مفاهیم فلسفی و حکمی و علمی را ندارد گویا بار تریلی را بر وانت گذاشتند. لذا ابوریحان بیرونی می گفت این زبان، زبان قصّه و شب نشینی است قدرت حمل گزاره های علمی را ندارد. اما زبان تورکی مثل صنعت ایها و سیپها و توگ و سریال سازی...تورکیه می ماند، سراسر فتح و فتوح. در تورکیه اورهان پاموک نوبل ادبی گرفت چون قدرت زبان تورکی وی را بدان سمت کشاند. میان زبان و دیانت و صنعت ارتباط هست. زبان نیرومند به ایمان قوی و صنعت مقتدر می انجامد. رمان کلیدر با آن همه عظمتش نتوانست جایزه ای را کسب کند. تورکان غزنوی و سلجوقی این زبان را به عنوان لهجه ای از لهجات زبان عربی انگاشتند و در دربار عالمان تورک این زبان را ساختند این زبان هیچ عقبه پیش از اسلامی ندارد دری هم یعنی درباری. دربار هم یعنی، دربار امپراطوران تورک. اینان بعضا برای اغراض سیاسی و رساندن پیام هم از این زبان استفاده می کردند تا اگر پیام به دست عوام الناس بیفتد نفهمند. خدمتی که تورکان به زبان دری به خاطر قران و اسلام کردند هیچ خلقی نکرد. در جهان معاصر بیشتر دستور نویسندگان فارسی چون انوری و...تورک بودند. فارسها در نهج البلاغه اهل الفرس نام

اندیشه های مسیحی، ولننگاری اخلاقی، ناهنجاری شخصیتی است که چون ماسونی کلاسیک در پیکره اسلام نفوذ دادند نه پیرش معلوم است نه پدرش نه مادرش و ... از این سه بگذریم دیگر این زبان چیزی در میان ندارد.

۲

به نظر بنده این عبد ضعیف ما دو نوع مکتب ادبی کلان داریم ۱. تورکی ۲. هندی.

نظامی، خاقانی، مولوی، نسیمی، نعیمی،

نوایی، فضولی، شهریار و سهند... به نوع نخست تعلق دارند هر چند به دری هم گفته باشند زیرا مفکوره وحدانیت، شمنیسم را که از اجرای لاینفک عقلانیت تورکی است با خود دارند ولی فردوسی، سعدی و حافظ و نیما به نوع دوم تعلق دارند در نوع دوم رگه هایی از اندیشه مجوسیّت و ثنویت ظهور و بروز دارد.

فلسفه ملّی (تورکی اسلامی) ۴۹

تقابل کریدور و کشتی ۴

(تقابل ژئوپولیتیکی فلسفه تورک با فلسفه غرب)

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

آمریکا و اروپای قاره‌ای منهای انگلستان با انگیزه‌های مختلف، مخالف ایجاد کریدور میانی و کریدور توسعه (کالکینما) هستند انگیزه مشترک آنها مخالفت با توسعه و قدرتمندی چین است و از سویی ترس اروپا از اتحاد اسلام عربی و تورکی است که در پی اتفاق در عرصه اقتصادی نهایتاً در عرصه سیاسی نیز منجر به هم آوایی خواهد شد به عبارتی غرب مایل است ارتباط تورکیه با دنیای تورکی و عربی قطع شود یا همان اندیشه سایکس پیکو و توانمندی جهان زیرین تحت استعمار سابق در تولید و فروش مواد اولیه به بازارهای مختلف فراهم گردد.

کالکینما رساندن کالا با قیمت واقعی به بازار جهانی است که منجر به استقلال عمل جهان تورک و عرب گردیده و مثل سابق امکان استثمار آنها توسط جهت

دارند نهج البلاغه از الاحواز و آذربایجان و الکرمان و ... نام برده معلوم می شود یک ایالت بوده نه امپراطوری. اتحادیه ساسانیان هم باج گزاران امپراطوری تورکان یهودی خزر بودند. با حمله اعراب مسلمان زبان پهلوی ساسانیان از بین رفت. پس از ساخته شدن زبان دری توسط تورکان مسلمان، فارسها به دلیل فقدان زبان خود را به دری چسبانده و اسم آن را تازیک یا پارسی بعدها فارسی نام نهادند. شعوبیه هم در این تسمیه دخیل بود. خوش داشت سرقفلی مملکت را به زبان فارسی در راستای سرکوب دیگر زبانها بسپارد. این زبان جز چند دیوان که عموماً معاشقه مرد با مرد هست و در اسلام به آن لواط گفته می شود با تاسف مفهومی در چنته ندارد. شاهنامه را شعوبیه ساخت. کتابی که فردوسی پس از مهاجرت به بغداد در مقدمه یوسف و زلیخایش گفت هر چه گفته ام سراسر دروغ است و پاک. وقتی یک نویسنده خودش اعتراف می کند من هر چه گفته ام دروغ فاحش است پس کتابش نمی تواند مبنای هویت یک قوم باشد. دیگر این که بارها از شخصی به نام قتیب نام می برد که عامل انجمن یا همان شعوبی بود که به فردوسی پول می داد تا در برابر تورکان و اعراب و اسلام کتابی نگارد و بیش از نیمی از شاهنامه فعلی اشعار مجعول دارد که در دوره های مختلف افزوده اند از جمله ملک الشعراء بهار. می رسیم به سعدی؛ مشکوک است جایی رفته باشد مفهوماً هرچه دارد از متنبی شاعر معروف عرب گرفته و دزدیده و نامی از وی نبرده و اشعاری فراوان در سنت حسنه فارسها یعنی، شاهدبازی (همجنس بازی) دارد. با پوزش از خوانندگان یک نمونه شعر سعدی از هزاران نمونه تقدیم می گردد:

بی خویش و غریب و خانمانم، چکنم؟

چون تو ندهی و خرنگایم چکنم

به حافظ که برسیم در مسلمان بودن وی تردید است یک مسیحی تمام عیار و تمام قد است که مبلغ

پیکو و تامین اتصال تورکیه به جهان تورکی و عربی را دارد یا خیر؟ اقدامات عملی که تاکنون جهت احداث کمربندمیانی صورت گرفته و حلقه نهایی آن کریدور زنگه زور است احداث آن را حتمی می نماید. حمایت و سرمایه‌گذاری که اعراب شبه جزیره از اقدام و توافق تورکیه و عراق نموده‌اند و تاکنون قطر و امارات و عربستان مستقیماً به آن پیوسته‌اند و کویت نیز در مسیر بوده و عمان و یمن نیز در آینده نزدیک خواهند پیوست قطعاً این کریدور از تاریخ ایجاد بر مفکوره سایکس پیکو قویترین ضربه خواهد بود.

۵

نقشه چین در کریدور زنگزور و توسعه: چین که برای فتح بازار جهانی خیز برداشته و بیش از ۱۰ سال است که جهت احداث کریدورمیانی به عنوان کریدور مادر عملاً سرمایه‌گذاری نموده و بیش از دهها بندر را در دنیا اجاره نموده و در حال ساخت و توسعه آنهاست و مسیرهای ریلی اتوبانها و آزادراهها را احداث می‌نماید سعی دارد در آینده به بازار از طریق آفریقا، اروپا، روسیه و بازار عربی و دیگر بازارهای جانبی تسلط داشته و منابع خویش را نیز از این جغرافیایاها تامین نماید در آینده هدف این است جغرافیای آفریقا از طریق آزادراهها و مسیر ریلی از مصر، صحرای سینا، اسرائیل و ترکیه به بازار اروپا و آسیا متصل گردد و قطعاً چین در مقابل این کریدورها با هر کریدور دیگری مخالفت نموده با سرمایه‌گذاری در کریدور میانی و توسعه و دیگر کریدورهای جانبی آن از آنها حمایت خواهد نمود.

۶

مناسبت انگلیس با کریدورهای میانی و توسعه: انگلیس با خروج از اتحادیه اروپا سعی نمود اختیار عمل لازم جهت اتخاذ سیاستی مناسب با مناسبات سیاسی و اقتصادی خود را داشته باشد انگلیس برعکس اروپای قاره‌ای در کمربند میانی، شریک ترکیه و چین است و امتداد کمربندمیانی که از چین شروع شده از تورکیه عبور می‌نماید به لندن ختم

امپریال، تغلبیه، سلطه و شعوبیه فراهم نخواهد بود. سریال تشکیلات در TRT1 شبهای یکشنبه به موضوع خنثاسازی حرکت‌های شیطنی در کریدور کالکینما (توسعه) می‌پردازد.

۲

آیا کریدور هندی می‌تواند رقیب کریدور توسعه باشد؟ هدف کوریدور هندی انتقال کالای جنوب و شرق آسیا از طریق خطوط کشتیرانی به بنادر امارات و سپس حمل آنها از طریق قطار از جغرافیای عربستان، اردن و اسرائیل به بندر حیفاسپس تخلیه و بارگیری با کشتی و نهایتاً تخلیه و حمل آن با کامیون به بازار اروپاست و برعکس اگر هدف کریدور را لجستیک و سرعت عمل و کاهش هزینه بدانیم در قیاس با کریدور توسعه هزینه کریدور هند بسیار بالا بوده و مدت زمان انتقال کالا نیز بالا خواهد رفت زیرا کالا باید دو بار در بندر تخلیه و بارگیری شده و بخش نهایی آن با کامیون حمل خواهد شد که زمانبر بوده و سرعت عمل آن پایین است از سویی امروزه مشکل کانتینر یکی از اساسی‌ترین مشکل در تجارت است و انباشت کانتینر در گمرکات بندری و بندر، مشکلات متعددی درست نموده و استرداد کانتینر به بندر مبدا هزینه بالایی می‌طلبد و تولید مجدد آن هم چنین هزینه‌ای را طلب می‌نماید از سویی کریدور هندی از کویر عبور می‌کند و در مسیر بازاری ندارد در حالی که کریدور توسعه از مسیرهایی با جمعیت بالا و بازارهای پرمصرفی عبور می‌نماید و صرفه و جذابیت آن بالاتر است لذا طرح این کریدور صرفاً سنگ اندازی به توسعه کریدورمیانی و کریدورهای جانبی آن است.

۳

اینکه چین در حال احداث دو بندر بزرگ در کشور عمان است و بندر حیفا اسرائیل نیز برای ۹۹ سال تحت اجاره چین است و قطعاً چین منابع و امکان خود را بر علیه طرح خویش به کار نخواهد بست.

۴

آیا این کریدور توان بای پاس کردن اندیشه سایکس

اقتصاد نیازمند علم و دانش است دانش کلمه ای تورکی است از دانشمات می آید .

۲

حکمت تورکانه ایجاب می نماید بفهمیم آینده بسیار مهمتر از گذشته است. گذشته را نمی توان تغییر داد اما آینده با کارهایی که در لحظه حال انجام می دهیم و گذشته را با نگاه تغییری مطالعه می کنیم قابل تغییر می شود.

برای داشتن حیات و معیشت بهتر باید از خودمان شروع کنیم دید تا بینش زیبا و بهتر و متفاوت باید پیدا کنیم. اگر گذشته نقد نشود جنبش روشنفکری، فلج و چراغ عقلانیت، سقط گردد. انسان آزاداندیش باید اشتباهات خود و تاریخ را نقد کند نقد تاریخ مانند هرس کردن باغ و پیوند زدن درخت است تا بهتر میوه بیاورد اگر، خواهان درآمد بیشترییم به آموزش بیشتر نیاز داریم. هر آنچه را برای دستیابی به هویت و دستاورد دلخواه لازم داریم قابل یادگیری است هیچ محدودیتی به جز آنچه در ذهنمان تصویری کنیم وجود ندارد.

۳

در ماجرای غزه و حوثیها محتملا می خواهند جریان تندگرای فلسطینی را حذف کنند و با میانه رو و لیبرالها سازش کنند دیگر جنگ فرسایشی و ایده رادیکالیسم جواب نمی دهد چون انسان انترنتی و محبوس در تلفنهای جیبی، دنبال آرامش و آسایش است و در آینده نیز سود و زبان و منافع و رقابت تنها در دل آرامش و آسایش تامین خواهد شد.

۴

یکی از شاهکار و عملکردهای امپراطوران تورکان مسلمان، در کنار پروراندن حکیمان، ایجاد روابط و پیوند و آشنا کردن ملل مختلف با هم و تقویت و بده بستانهای مختلف اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، فلسفی و عرفانی بود که حتا فارسها و هندیهای مسلمان شده قادر بر این نبودند. قبول اسلام، توسط انسان تورک یکی از انقلابات بزرگ جهانی بود که صلیبیون

خواهد شد و انگلیس سعی دارد با اعمال سیاست برقراری روابط سیاسی و اقتصادی و مدیریت با کنترل این مسیرها منافع خویش را تامین نماید و در همین راستا خواهان اخراج فرانسه از آفریقا از سوی چین، روسیه و تورکیه است و در کریدور زنگه زور و جنگ قره باغ حامی آذربایجان بود.

حکمت ملی (تورکی اسلامی) ۱۸

قوتادغو بیلک

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

از قوتادغو بیلک، حکمت نامه تورکان مسلمان سخن می رانیم

(ج ۲ ص ۳۱۲)

۹۹۲. باخ بیلگین یکی علامتی وار بو یکی شئله انسان بختیار اولار ۹۹۳. بونلاردان بیری دیلدیر دیگری بوغاز بو ایکسینه حاکم اولان چوخ خئیر گۆره .

۹۹۴. بیلک لی نین دیلینه و بوغازینا حاکیم اولماسی گره کدیر، بوغازینی دیلینی گۆزه له یین بیلک لیگه احتیاج وار.

۹۹۲. بنگر علم را دو علامت باشد انسان با این دو چیز بختیار شود.

۹۹۳. یکی از اینان زبان است و دیگری گلو آنکه بر ایندو حاکم شود خیر بیند .

۹۹۴. دانا را باید که بر زبان و گلویش حاکم باشد نیاز به دانایی گلو و زبان آدمی را مراقبت می کند.

هزار سال پیش یوسف بالاساغونلو، در حکمت نامه تورکان مسلمان قوتادغو بیلک درباره قابلیت زبان حرف می زند یکی از آن قابلیتها، نمودن اپیستم هست یعنی، اگر زبان نباشد چگونه اپیستم شکل می گیرد؟ منظور از زبان هم زبان نطقی است هم زبان منطوقی. انسانی که بتواند بر زبان و اقتصاد حکم راند خیر را در آغوش کشد بهره کشی از هژمونی زبان و

مسیحیت نداشتید و اگر غرب روزی احساس خطر کند بسرعت شما را بیرون می کند، چون هیولا مخالفان فراری ملل تحت ستم به غرب را خودش کنترل می کند و حاکمان تمامت خواه را در داخل حمایت می کند و راه ترقی و رشد را می بندد.

اسلام مّلی (تورکی) ۲۲

سکولاریسم غربی در ترازوی اسلام

عربی و اسلام تورکی ۲

۱

در پاسخ عابد الجابری می گوید:

مسئله سکولاریسم در جهان عرب مسأله ای دروغین است؛ به این معنا که از نیازهایی حکایت می کند، ولی مضامینی را که به کار می گیرد با آن نیازها سازگار نیست. نیاز به دموکراسی ای که حقوق اقلیتها را رعایت کند به گمان من باید شعار سکولاریسم را از قاموس اندیشه عربی پاک کرد و به جای آن شعار دموکراسی و عقلانیت را نوشت..

۲

این دو تعبیری مناسب از نیازهای جامعه عربی هستند. دموکراسی به معنای حفظ حقوق افراد و گروهها و عقلانیت به معنای استواربودن کنش سیاسی بر عقل و معیارهای منطقی و اخلاقی آن، نه بر هوی و تعصب و اختلاف سلیقه ها. نه دموکراسی و نه عقلانیت به هیچ روی به معنای دور انداختن اسلام نیست. اما اینکه گفتم (اسلام در گوهر خود دینی سکولار است و از این رو نیازی به سکولاریسم دیگری از تمدن غرب ندارد)، مانند اینست که بگوییم (اسلام، دین سوسیالیستی است) یا (اسلام، دین سرمایه داری است) یا (اسلام دین لیبرالی است) و... این عبارتها و ماندهای آن هیچ مشکلی را حل نمی کند و هیچ راهی را به تفاهم نمی گشایند. به نظر من مسئله اساسی (مسئله دولت) است و باور دارم باید با این شکل در روشنی و سادگی و با زبانی شفاف و

مانع شناخت و تحلیل و تدقیق چنین انقلابی هستند.

۵

اصطلاح معجزه آسای مّلی در پسوند فلسفه و عرفان و مکتب و حکمت و تاریخ و اسلام، کم کم ذهنیتهای مفلوج و خردهای معلول هزار سال ترسه دوشونجه را نرم نرمک به دوشونجه مستقل مّلی هویتی و علمی و استدلالی و حکمتی و فلسفی و عرفان منطقی تغییر می دهد که این تغییر و انقلاب فکری بیشتر به تحصیل کردگان تورک در دانشگاههای شعوبیه تاثیر می گذارد. وقتی انسان به علوم غیردقیقه مّلی مسلط و مسلح می شود در مقابل مکاتب وارداتی ضدّ مّلی و ضدّ تورک دارای اعتمادبنفس (اؤز گونلیک) و استقلال و استدلال فلسفی می گردد. مولانا می گفت:

مسلمانان مسلمانان مرا تورکیست یغمایی در برابر تورک یغمایی، کدام مکتب غیر مّلی تاب پایداری دارد؟ نخواهد توانست. مانند گذشته جوانان ما را با چند اصطلاح فریبنده همچنان می فریبند. خیلی از روشنفکران ما به خاطر شخم شدن مغزشان توسط مکاتب غربی، اعتبار و ارزش این مسائل و این علوم را نمی دانند.

۶

در نقل ستم و شگرد استعماری و استثمارگری غریبهها به ملل سخنرانی می کردم و می نوشتم و می نویسم حالیا که عده ای از مّلی گرایان و روشنفکران تورک به من اعتراض داشتند که غرب این همه پیشرفت و جذابیت دارد و ما در جامعه غرب از دموکراسی اش بهره مندیم چرا معترض هستی در جواب برایشان می نوشتم: غرب با حمایت از حاکمیتهای دیکتاتور در ممالک ضعیف، باعث فرار سرمایه انسانی و مالی و غیره می شود و تمام ثروت معنوی و مادی شما را می گیرد و به شما با خطّهای قرمز اجازه می دهد در جامعه غرب زندگی کنید در واقع به یک آدم ماشینی برای غریبهها تبدیل می شوید، هیچ نقشی در تصمیم گیری سیاسی و اجتماعی و اقتصادی کلان

در دوران معاویه دولت فتوحات به (دولت پادشاهی سیاسی) تحوّل یافت و (جامعه سیاسی) تشکیل شده از امیران و لشکریان و (جامعه مدنی) پدیدآمده از عالمان و رعیت، پا گرفت. انفصال عالمان از امیران و رعیت از لشکریان امری گریزناپذیر بود. این تجربه تاریخی اسلام است و حکومت آرمانی خلفای راشدین نیز برگشت ناپذیر است؛ زیرا زمینه ها و شرایط حکومت آن چنانی یکسره نابود شده است. بنابراین باور به اینکه (اسلام دینی سکولار است)، چیزی کم از این باور ندارد که (اسلام دینی غیرسکولار است). سکولاریزم به معنای جدایی دین از دولت در اسلام موضوعیت ندارد؛ زیرا در اسلام کلیسایی در کار نبوده که از دولت جدا شود. ولی اگر مراد از سکولاریسم انفصال علما از امرا و نظامیان از مردمان است، یعنی آنچه ما از آن به جدایی دین از سیاست و منع نظامیان از گرایش به احزاب سیاسی تعبیر می کنیم، از دوران معاویه فرایند سکولاریسم در جهان اسلام روی داده و جزء اعظمی از تجربه تاریخی امت اسلام شده است.

۴

ماسونها و صلیبیها در دوران معاصر نیز استراتژیهای هرگز اجازه نمی دهد که جهان اسلام و جهان تورک و جهان عرب و خاور میانه روی آرامش به خود ببینند. اسلام ستیزی صلیبیها کلید رمز این استراتژی غرب است تا ملتها را بین خودشان توپ فوتبال کنند، چون اسلام می توانست و می تواند جبهه جهانی بر علیه ظلم ماسونها ایجاد کند ماسونهایی که برای استحمار و استعمار ملتها واجد اتحاد جهانی هستند.

عرفان ملّی (تورکی اسلامی) ۱۷

میتولوژی تورکان: آفتاب و ماه گرفتگی

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

هونها برای آفتاب و ماه ارزش فراوانی قائل بودند. آفتاب و ماه، سمبل مشرق و مغرب بودند؛ حتا برای

تحلیلگر برخورد کرد. نظر من (جابری) درباره سکولاریزم از این قرار است:

۳

۱. اسلام، دنیا و دین است و باور به اینکه اسلام دین است نه دولت، باوری است که تاریخ را نادیده می گیرد.

۲. با آنکه باور دارم اسلام دین و دولت است، چنین می اندیشم که شکل دولت نه به نصّ قرآن و نه به حدیث نبوی تعیین و تعریف نشده، بل به اجتهاد مسلمانان واگذاشته شده است. این از جنس اموری است که سخن پیامبر بر آن صدق می کند که انتم اعلم منّی بدنیاکم (شما به امور دنیاتان از من داناترید) ۳. پس از جنگ صفین آرا و نظریه هایی درباره چگونگی حکومت در اسلام پدید آمد، ولی معاویه (دولت سیاست) را برپا کرد و کبار صحابه، ابن عباس و ابن زبیر و دیگران با او بیعت کردند؛ چه رسد به اکثریت قاطع مسلمانان.

۴. مسلمانان اجماع دارند که خلافت سی سال ادامه یافت و سپس به (پادشاهی سیاسی) دگرگون شد. همه اهل سنت باور دارند که این تحوّل از (خلافت نبوی) به (پادشاهی سیاسی) گریزناپذیر بود. برخی نیز پیدایش آن را امری می دانند که تکامل و به گفته ابن خلدون (طبیعت عمران بشری) آن را اقتضای می کرد. تفاوت میان (دولت خلافت نبوی) و (دولت سیاست) را ابوبکر بن عربی، فقیه مالکی اشعری اندلسی، شرح داده است. او باور دارد که (امیران پیش از این و در صدر اسلام همان عالمان بودند و رعیت هم همان لشکریان، سپس خداوند به حکمت بالغه خود، عالمان را در فرقه ای و امیران را در فرقه ای دیگر جای داد و رعیت یک صنف شدند و لشکریان صنفی دیگر) این، توصیف دقیق و واقعی چیزی است که روی داده است. پیش از معاویه چیزی به نام (جامعه سیاسی)، یعنی دستگاه دولت با انواع گوناگون آن، نبود که از (جامعه مدنی)، عالمان و احزاب و سازمانهای اجتماعی و توده مردم تفاوت داشته باشد.

نشانه‌ها در آثار سرامیکی و گوشواره‌های زنان هم یافت شده است. در میتولوژی تورکان باستان، ماه بعضاً بعنوان دختر خدای آسمانها، تانگری و زمین معرفی شده است. او را سمبل شب می‌شناختند. شب، آنگاه که ارواح خبیثه از هر سوراخی پدیدار می‌شوند، با تاریکی همراه می‌شود تمام ضیافتها و مراسم پرشکوه ارواح خبیثه در شب رخ می‌داد. مراسم جادوگران همیشه با تغییرات شکل ماه هماهنگ می‌گردد که معمولاً در چهاردهم انجام می‌شد. در شب، بیماریها شدت می‌یابد و کثیری از مرگها در شب رخ می‌دهد. دزدیها و قتلها علی‌الغالب در شب حادث می‌شود. صرفنظر از اختلاسه‌های ما که در روز روشن انجام می‌شود. از طرف دیگر تورکها به قدرت جادویی ماه نیز احترام می‌گذاشتند. یگانه فانوس شب، ماه بود. برای خرسندی ماه، برای کسانی که در شب چهاردهم دنیا می‌آمدند، اسامی آی‌هان، آی‌تولو، آی‌نور، آی‌بنیز، امثال آن انتخاب می‌شد. تورکان متوجه نیروی اسرارآمیز زنها و ماه شده بودند. دوره‌های ماهانه زنان، با اهلّه ماه هماهنگ بود. حاملگی زنان معمولاً نه ماه طول می‌کشید و بیشتر شب چهاردهم بچه دنیا می‌آمد. اهلّه ماه به سه شکل بود که هر کدام علامتی داشت. در "آی نازی" (ماه نو) ماه به مثابه دختری نوجوان است که نرم نرمک رشد می‌کند پاک و باحیا است. در آی دولو (ماه کامل)، تجسم زنی کامل و بالغ است چون مادر که طبیعت وی مطلوب است. در "آی قاری" (ماه پیر)، ماه، مسنّ و عاقل شده، ولی در عین حال ستیزه‌جو و بداندیش گشته است.

۳

تورکان در نگاه به آفتاب و ماه گرفتگی واجد تاملاتی بودند برخیها بر این عقیده هستند که ماه و یا آفتاب گرفتگی نشانه نزدیک بودن قیامت است. برخیها می‌گویند: دلیل بر این است که یکی از افراد مشهور و سرشناس وفات خواهد کرد. بعضیها هم اعتقاد بر این

ادای احترام به آن سه بار زانو زده و درب چادر (یورت) خویش را سوی مشرق تعبیه می‌کردند. گوک تورکان درب چادر را رو به جنوب تعبیه می‌کردند. در تورکان پیش از اسلام، مشرق نماد طلوع خورشید، جنوب نماد روشنایی مطلق، مغرب نماد غروب خورشید و شمال نشانگر تاریکی مطلق بود؛ هونهای آسیا درب یورتهای خویش را به سوی مشرق تعبیه می‌کردند تا در وقت طلوع، آن را تکریم نمایند. نزد اعظمی از تورکان باستان، آفتاب فرزند تانگری و زمین مادر او بوده به همین سبب آفتاب، پیوسته بین پدر و مادر در حال گردش است. نزد تورکان، تصوّر زندگی، بدون انرژی حیات بخش آفتاب غیرممکن بود. مراسم مذهبی برای احترام به طلوع آفتاب وجود داشت. هونها هر روز در "آوول" (روستا)، به آفتابی که طلوع می‌کرد خوش آمد گفته و در مقابل آن تعظیم می‌کردند. تورکان حین احترام به آفتاب، رو به او می‌ایستادند. چون معتقد بودند که تانگری هر روز به مدد انوار شمس به نباتات و جانوران، انرژی حیاتی تزریق می‌کند. به همین جهت بود که مولانا می‌گفت:

ورکشم باری بدانم تا کجا

ماه‌م و خورشید پیشم پیشوا

۲

تورکان باستان، شعاع خورشید را واسطه انتقال حیات به جنین انسان از سوی تانگری می‌دانستند. در افسانه مربوط به مادر اولیه (آلان گوا) (که نسل چنگیزخان را بوجود آورده، اعتقاد بر این است که او از شعاع نوری که از سوراخ سقف دودکش، تابیده نطفه گرفته است. تورکان باستان، می‌پنداشتند حرکت آفتاب در آسمان، به کمک پرنده آتشین و یا گاو بالدار بوده. در افسانه‌های مربوط به خلقت، سمبل و نشانه تجسمی آفتاب را با اسب بالدار نشان می‌دادند. گاهی قوچ بالدار، گوزن بالدار، و یا گاو نر بالدار. در بیشتر نقاط اوراسیا صنایع دستی فراوانی با سمبل آفتاب پیداشده و هنوز چنین بینشی میان تورکان ادامه دارد. این

حکیم راسیونال بود. جرج جرداق می گفت قتل علیّ شده العداله. ترور وی به دست شعوبیه کلاسیک ابن ملجم مرادی یهودی اصفهانی بی جهت با تصویر عادلانه علی از اسلام نبود. زیرا شعوبیه به فاصله طبقاتی لاتوحدیدی اعتقاد داشت و بنای برپایی عدالت را نداشته است.

۲

ملّای روم عارف تورک مسلمان درباره حضرت علی ع می گفت :

تو ترازوی احدخو بوده ای

بل زبانه هر ترازو بوده ای

علی از منظر مولانا تجسم عدالت و تمامت عقل و اکمال عرفان بود:

ای علی که جمله عقل و دیده ای

شمه ای واگو از آن چه دیده ای

عقلانیت متساهل مولانا حتا قاتل علی را معفو و قابل بخشش می داند:

من همی گویم برو جف القلم

زان قلم بس سرنگون گردد علم

هیچ بغضی نیست در جانم ز تو

زان که این را من نمی دانم ز تو

آلت حقی و فاعل دست حق

کی زلم بر آلت حق طعن و دق

جفّ القلم بماکان و بما یکون روایت عارفانه از قضا و قدر بود که حضرت به ابن ملجم می گوید تو فاعل دست حقی پس من چرا تو را بکشم؟

۳

چرا عشق به علی(ع) در قلوب تورکان مسلمانان بمثابه مظهر عدالت، فتوت و شجاعت و حکمت نباشد؟! نخستین مرد مسلمان که برای نجات جان پیامبر در رختخوابش جای گرفت و در جنگهای بسیاری برای نصرت و ظفر مسلمانان ذوالفقار از نیام

دارند که دلیل بر بروز قحطی و وقوع جنگها و بیماریها است. هنگام خورشید و یا ماه گرفتگی مردم آندولو و آذربایجان برخی آداب و آیینهایی را بجای می آورند که ریشه در اعتقادات آسیای میانه دارد. برخی از این آیینها عبارتند از: شلیک سلاح، زدن حلبیها همانند طبل و نظایر آن. برخی دیگر از آیینهای انجام گرفته به هنگام ماه و یا خورشیدگرفتگی ریشه در اعتقادات اسلامی دارد. مثلا با آغاز ماه و یا خورشید گرفتگی، با صدای بلند اذان خوانده می شود. افراد از لحظه آغاز خسوف و یا کسوف تا لحظه پایان آن کلمه شهادت یعنی، "اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله" را بر زبان می آورند. در برخی مناطق با آغاز کسوف و یا خسوف نماز آیت می خوانند و در پایان نماز قرآن خوانده و دعا می کنند که "الها ماه و خورشید ما را رهاکن". تمام این آداب و آیینها برای دورکردن سایه ای انجام می گرفت. شیر و خورشید نماد و بایراق تورکان بوده است.

به مناسبت میلاد حضرت علی ع

علی ترازوی احدخو

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

نهج البلاغه دو بال مفهومی دارد:

۱. تقوا ۲. عدالت.

یکی از اسرار تقرب تورکان به حضرت علی، تقرب وی به عقلانیت و کثرت عدالت ورزی وی بود که با عقلانیت اعتدال اندیش معرفت اندیش حقیقت اندیش تورکان هم تناسب داشت هم راه را برای مناسبت عاشقانه و محبوبانه با حضرتش باز می کرد. گفته اند پیامبر به علی گفتند که اذا تقرب الناس الی خالقهم بانواع البرّ انت تقرب بعقلک یا علیّ وقتی مردم با ابراز انواع نیکی به خالقشان تقرب می جویند تو ای علی با عقل ورزی تقرب جوی. علی ع یک

فضولی است، فضولی از شعرای عارفی است که ادبیات مرثیه آذربایجان را پایه گذاری کرده است. اولین مقتل به صورت شعر را نیز وی نوشته است. به سه زبان تورکی، عربی و فارسی شعر می سروده، اشعارش مملو از آموزه های دینی و عشق به الله، اسلام و ائمه است. مضامین عرفانی و حکیمانه در شعر وی فوران و غلیان دارد حتی سازمان یونسکو سال ۱۹۹۴ را در جهان سال فضولی اعلام کرده بود:

بسدیر منه لا اله الا اللهم
یار اولاً محمداً رسول اللهم
والله ایکیسی دادیما یئتمز بیلا
لوطف ائیله مهسه علی ولی اللهم

و یا

ایکی دونیادا تاپسین هر چتینلیک راه آسانی
نبی دیر، هاشمی دیر، ابطحی، امی و مکیدیر،
علی دین خزنه سینه بیر آچار دیر، مرحمت کانی
یوز ابراهیم اولوبدور قندیلی شمعیینه پروانه،

و یا

تابع فرمان ائدر حؤکموه جمله عالمی،
مرتضی حؤکمیینه هر کیم تابع فرمان اولور
اول شهنشه کیم، اگر بیر موره قیلسا التفات
مور حؤکم ائیلر، سلیمان اوستونه سلطان اولور

۸

ادبیات آشیقی (عاشیقار) آذربایجان که مفسران صادق و بی مزد و منت قرآن و اهل بیت بوده اند با ساز و سؤز هم کوره حماسه را گرم کرده اند هم تفسیری حقیقی و ناب از قرآن و اهل بیت و خصوصاً مولا علی را آفریده اند. این ادبیات را بی علی (ع) نمی توان متصور شد. در همه ۵۰-۶۰ داستان آشیقی که در این دیار روایت می شود، علی (ع) در ابتدای داستان حضور دارد و اقدام به رهنمایی و رهگشایی فرد غافل دارد.

کشید. در مراقبت از بیت المال و عدالت ورزی و ساده زیستی و کور کردن چشم فساد و فتنه و ... می توانست الگوی هر رهبر مسلمان باشد. هر چند نخستین جنگهای درون اسلامی و مسلمان کشی توسط وی در دوران خلافت وی روی داد.

۴

علی (ع) در ادبیات آذربایجان غیرقابل انکار و حذف ناشدنی است. در جای جای ادبیات مکتوب، شفاهی، فولکلور آذربایجان؛ شیریزدان، شیرخدا، فاتح خیبر، شاه مردان، قنبرآغاسی، دولدول صاحبی، یتیملر آتاسی و ... است.

۵

ادبیات کلاسیک آذربایجان با شاعران بزرگی چون شاه اسماعیل صفوی، فضولی، نسیمی و شهریار بسیاری دیگر مزین به اشعاری در مدح و نعت حضرتش بوده:

۶

عمادالدین نسیمی یکی از شعرای سترگ صادق عارف شیدایی حروفی آذربایجان است که عشق به اهل بیت و ائمه در جای جای اشعارش موج می زند. وی به زبان تورکی، فارسی و عربی شعر سروده. این شاعر قرن هفتمی در شهر حلب به فتوای شعوبیه کلاسیک چون حلاج سلاخی، قصابی و شهید شد:

پیر ببردیر، سر ببردیر، سر ایله بیر اولمایان،

ایکی لیک سیغماز آرادا، سیرر ایله سیردار بیر

گر نسیمی نین پناهی شاه مردان دیر علی،

اون سکیز مین عالمه حکم ائیله ین سردار بیر.

و یا

عشق اتگین توت، ای کؤنول، باشینی سال یاغینه،

گور نه دئرم سانا، ائشیت، عشقه یا پیشما سرسری

آندا ایمانه گلمه ین بیلمه دی سر احمدی،

بوندا علی گرک علی تا بیخا باب خیبری

۷

یکی دیگر از شعرای کلاسیک آذربایجان مولانا محمد

اود تاریخی و وطن اود نغمه لی اوولادی. OD TARİXLİ VƏTƏNİN OD NƏĞMƏLİ ÖVLADI.

اولونور. گ. آذربایجان خالقینین مبارزه عزمی ایلک قلم تجروبه لریندن باشلا یاراق، شاعرین شعرلرینده عکس اولونماغا باشلا ییر. شوروی آذربایجانینا گلهرک آلی تحصیل آلیر، فیلولوق کیمی فورمالاشیر، قزئت و ژورناللاردا امکداشلیق ائدیر، موسکوادا تحصیلینی آرتیریر. اؤمرونون یاشلی دؤورونه قدر ادبی فعالیتی ایله برابر اجتماعی-سیاسی فعالیتینی ده داوام ائتدیریر. اونون یارادیجیلیغیندا میلی-آزادلیق حرکاتی، وتنپورولیک، خالقین موباریزه ازمی، شوروی خالقینین یاشایشی، وطن حسرتی و س. آپاریجی مؤوضولاردیر. تبریزدن، عائله سیندن، دوغمالاریندان اوزاق اولماسی اونون حسرتینی داها دا آلولاندیریر. وطن سؤزو ایشله دنده آغزیندا «دیلی یانان»، اونا سمت بارماق اوزاداندا «علی یانان»، دوشوننده قلبی یانان شاعرین کدری بؤیوک دور. وطنینده باخیمسیزلیقدان شهرلری کنده دؤنوب، آزادلیغینی، وار-دؤولتینی دوشمن لیندن آلیب، هنج بیر شئی اؤز یئرینده دئییل. شاعرین اوریی یارالیدیر، دوشمنین آذریلری بیر خالق کیمی دانماسی اونا آغیر گلیر. «یاندم-یاندم» شعرینده بو یانغیسی قلمه آلینیب. آنا یوردو آغ آلوو ایچری سینده دیر.

سنی نیه تانیمادیم، تانیاندا

یاندم-یاندم.

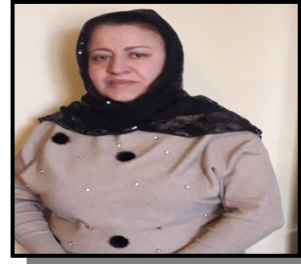
داغ اورییم دنیز کیمی قاینایاندا،

یاندم-یاندم.

اودلارا قالانان وطنی و خالق غصب ایچری سینده دیر. آهلا، ناله لر ارشه بولند اولوب،

ساکیبه علسگرووا

Doç.Dr. SAKİBƏ ƏLƏSGƏROVA

یومروقلاری دیونلنمیش
آذربایجان وطنیمدیر.

س. طاهر

آذربایجان دئموکراتیک پوئزیاسینین نماینده لریندن اولان س. طاهرین اثرلری ایله اوخوجولار ۲۰-جی عصرین ۵۰-جی ایللریندن تانیشدیر. کئچدی آغیر حیات یولو بو و یا دیگر شکیلده یارادیجیلیغیندا عکس اولونوب. ۱۹۴۱-جی ایله شوروی قوشونلارینین جنوبی آذربایجاندا یئرلشدیریلمه سی سهرابین عائله سینده ده اوغورلو اولور. سورگون حیاتیندان خلاص اولان عائله آیری-آیری شهرلرده ایش آختاریر. آخیردا تبریزده ایش قورورلار. تبریز موحیطی اونون دونیاگوروشونه و فعالیتینه گوجلو تاثیر گؤستریر. اونون اوچون حیات ایستقامتی آرتیق معینلشیر: میلی دئموکراتیک حرکاتا قوشولور. «۲۱ آذر» مئدالاری سیاهی سیندا اونون دا آدی وار. الینده سلاح فدایلرله برابر ووروشان گنج دئموکرات حربی و سیاسی قابیلیتینه گؤره آذربایجان دئموکرات پارتیاسی مرکزی کمیته سینده ایشه جلب ائدیلمه، پارتیا سیرالارینا قبول

اۆلن كيمي، ايگيد اوغلوم،
سن آنادان اولاجاقسان.
اصيل آنان
ابدیت قوجاغيندا.

سهراب طاهرین ياراديجيلىغيندا «موباريز آدم»
اوبرازينين قيمتي بؤيوك دور. آزادليق اوغروندا
موباريزه آپارماق، بو يولدا وارليغيني اورتايا قويماق
اوجاليدير. موباريز آدم اوجا اولور، مغرور اولور.
آپارديغي موباريزه وطنه شؤهرت گتيرير. اونون
اوچون قانلى مهبس ديوارلاري دا بير يومروق
كيمي بيرلشمه يه چاغيرير. اينقىلابلار دؤورونده
شاعرلرين اؤلدورولمه سي س. طاهره داها آرتيق
اديت وئرير. اونلار خالقين اينله ين سسيدير.
اونلارين گوللنمه سي خالقين بويونباغينين
قيريليب داغيلماسينا بنزير. نغمه لر ياريمچيق
قالير. اونون تۆكولن قاني قيزاران شعرلريدير. اوربي
سيزلادان بير بنزتمه وار. بله بنزتمه آنجاق
سهراب طاهره عاييد اولاييلر.

قانادی سحرين گۆزو ائله بيل،

گونشين گۆزونه قان سيزدى بلکه.

بير ناکام شاعرين پيچيلتيلاري طبيعته ياييلير.
سهراب طاهرين يانغيسي ميصراعلارا ائله چؤكوب
كى، اونو شخصاً ياشامالي اولورسان. شاعرين
يارالي شعرلرينين سيزيلتيلاري ائشيديلير. تکجه
شاعر يوخ، ميصراعلاري گوللنيب. خسروون،
يوزبندينين ياريمچيق نغمه لريني تاماملایير
س. طاهر. بونو شعرين قيزيل بندينين قيريلماسينا

اوربي داغلانان خالقينا دؤزوم آرزولايير. آرزولانان
گونون گلجيينه اينانير. شاعر اؤزو بو دهشتلره
دؤزه بيلمه ييب، ائل-اوبادان اوزاقدا يانير. شاعر
وطنينين ۲ يئره پارچالانماسيني قبول ائتمير.
«داغ سينه سينده داغ اوربي قوشا-قوشا
هاچالانان» شاعر اؤزونو و خالقيني داغا ديرماشيب
سون مقامدا هر دفعه گئرييه سوروشن بير
موجاديلنين ايچريسينده تاپير. عائله لر ده
پارچالانيب. هانكسي عائله يه دقت يئتيرسن،
شهيد اولاني، زيندانا دوشني، سورگونه گؤندريلني
وار. شخصي عائله سينين باشينا گلنلري تبريزده
اولاركن يازديغي «ؤلومدن بير گون قاباق» ادلي
شعرينده مفصل اولاراق تصوير ائتميشدير. شعرده
موباريزه ده برکيميش، حاق يولوندا شهيد اولماق
حاقينا صاحب بير تورک قادينينين - شاعرين
آناسينين نصيحتيني دينلمه لي اولوروق. آنا شهيد
اولماغي ان يوكسک شرف ساير، اوندان سونرا
وئرلنلر آلداديغي اولاجاق: ميليونلاري آلچاقلارين
قولتوغوندا ياشاماغا يوخ، شهيدليک زيروه سينه
حاضرلاييريقي. چونكي دوشمن قانيچندير،
دوشونمه يه حاقين و واختين يوخدور. يا قلمه
چالماليسان، يا صباح اعدام اولوناجاقسان. آنانين
حيات يولداسي، اوچ اوغلو، ايكي قيزي حاق
يولوندا شهيد اولوب. خالقين يولوندا موباريزه يه
چيخان بيرينين نامرد قاباغيندا آغلاييب عائله يه
لکه وورماغا حاق يوخدور. آنا او قدر دردلیدير
كى، بولودلارين، بولاقلارين گؤزويله آغلاسا بله
«اوربي بوشالمایاجاق». اودور كى، اؤولادينا گولله
قاباغيندا كيپرک قيرپماماغي، اعدام ديريننده
بوغازينا ساريلان ايبي اونو سيخان قونداغي،
بئشي كيمي قبول ائتمی نصيحت ائدير.

وطن سنى بله ييبدير

بيل كى، اؤلوم آياغيندا،

ساكيت دونيانين دالغالارينين غضبى قورخودوردو
 اينسانلارنى. ايندى بو غضب فدايلرين بيلكلرينه،
 شهرلرين اوزرلرينه كۆچوب. تبريزه دوشن
 ساوالانين كۆلگه سى قورخا-قورخا گئرى چكىلير.
 سهراب طاهر بو شعرينده گۆزل تبريزينى
 غضبلى شهره دۇندرنلره نيفرتينى عكس
 ائتديريب. شهرده حياتدان قصاص، اؤلومدن
 اينتىقام آلانلارين سايبى چوخاليب. اون ياشلى
 اوشاق ۵۰ ياشلى كيشى قدر درد داشييب، قيشين
 اوغلان چاغيندا بوينونون شرفينى ساتان قوجا
 دونيايا ميدان اوخوويور. اينسانلار زامانلا آياقلاشا
 بيلمير. ساعتى اووچوندا اولان تبريزده اريگير
 زامان. گر كسيز آخان سانيبه لر گيزلى اؤلوملرى،
 فاجعه لرى گئركلشديرير.

شهر قاراقاباق اولوب دور دئين،
 باخاندا واهيمه باسير آدامى.

بلكه ده يايينسين دئيه پليس دن
 گۆزله دانيشماغى اؤيرنير هامى.

شاعر مارقلى بير تصوير يارادير: دوكانلاردا
 ويترينه قويولان مانيكئن خانيملار تبريزليره
 گولوش اؤيره دير. آنجاق تبريزليني قياص آدلى
 اؤز گولوشو وار. محكمه لرده، زيندانلاردا اينسانلار
 عذاب وئرن اغالارا قارشى يۇنلپ بو قصاص
 گولوشو. توى-دويونله ياسين بير-بيرينه
 قاريشديغى بير زاماندا اؤز شعرليره خالقينا
 دستك اولان سهراب طاهر آنلارى سايبير، صاباحى
 گۆزليير - اوميدلرى گؤيرده جك بير صاباحى. ائله
 صاباحى كى، او صاباحين يوللاريندا تيكان،
 دومانلى گونلر اولماسين. شاعرين آناسينين
 دردلنه-دردلنه اوغورلو يول آرزولاماسى اصلينده
 اؤزونون «يارالى» حياتينين خرونولوگياسينى
 ورقلمه سيدير. آنانين گنجليگى سؤنوب،
 اوغلانلارنى شهيد اولوب، اوميدى شاعر اوغونادير،

اوخشادير. شاعر ياريمچيق بندلرى دؤيوشه
 حاضرلاييرميش كيمى نيزاما دوزور. ائله بيل
 قاپيدان قاپيدان قوناقلارى گئرى دؤنمك اوچون
 يولا گتيرمه يه چاليشير. «شاعرى اؤلدوردولر»
 شعرينده گئجه اؤلدورلن، آنجاق وطنينده گوندوزه
 چئوريلن شاعرلرين وطنده ابديته چئوريلمه لرى
 س.طاهر قلمينده اؤز عكسينى تاپيب.

شاعرين تبريزده ياشاياركن يازديغى شعرلر قلمه،
 كدرله، اؤلومله، يانغييلا «بزينب». كاسيبين
 نيسگيلى، وارلننن خوش حياتى، كاسيبين
 خيفتى، وارلننن زيافتى، ياناغى سولان كاسيب
 اوشاغينين حسرتلى باخيشى، نوغول ايچينده
 بؤيويون وارلى اوشاغينين بيگانه ليگى، كوچه ده
 بوينونو بورانلار، نيمچه ده يول چويا پاى وئرنلر،
 زيندانلارنن قارانليغى و س. كيمى وار اولان
 مۇوضولار سهراب طاهر پوئزياسينين
 هدفينده دير. سهراب طاهر و اونون ياشيدلارينين
 طالعينده سنگر، موباريزه، حبس، سورگون،
 زيندان ديوارلارى وار. زينداندا اولان بير شاعرين
 ايلهام پريسى گلنده كاغيذى اولماسا دا زيندان
 ديوارلارى يازى ماساسينا چئوريلير. «زيندان
 ديواريندا يازيلميش شعر» آدلى اثرده خالقى
 دوشمن اسارتينده اولان شاعرين گله جك
 آرزولارى قلمه آلينيب. او، وطنينى داردا قويوب
 اؤلك ايستمير. ايندىكى حياتيندا چارپيشدى،
 ايكنجى حياتى اوچون ده پلانلارى وار: موباريز
 اولاجاق، آنا ديلينى مدافعه ائدجك، ديل حاقيني
 ايتيرنلرى وطنيندن اوزاقلاديراجاق. اؤز ايلهامى
 يله خيالن زيندانى داغيدان شاعر «قولونداكى
 زنجيرلرى» قيريب. چونكى بو سرت دونيا
 داغيلماسا، آذربايجان آزادليغا قوشولا بيلمز.
 «تبريزده» گؤيلرده بولود سئيرليپ. چونكى
 بولودلار اوركلره، درديليرنن گؤزلرينه چؤكوب.

بۇيوك شاعرىمىز جابىر نوروز يازىر: «... يوكسك
آمال آزادلىق عشقى اونون يارادىجىلىغىنى
موبارىزه ايله سيلاھلاندىرمىشىدير. محض بونا گۆزه
ده اونون يارادىجىلىغى بير طرفدن غضبلى، بير
طرفدن كۆورك، بير گۆزو ايله آغلايان، او بيرى
گۆزو ايله گولن، بير سترينده ووروشا آتيلان، او
بيرى سطرينده فرياد قوپاران، بير نغمه سينده

گلهجهيه، ايناما، اوميده چاغيران، او بيرى نغمه
سينده حسرت تشنه سى اولان يارادىجىلىقدىر.»
«يكى طالعييم» شعرينده اوخوبوروق:
قايغيم ايكيلىدير، ايمضام ايكيلى،
ايكى پايئاختيم وار، يولو ايكيلى.
ايكيلى عمرومو ياشاماق اوچون،
سينه مين اوستوندن بير يول چكيليپ.

بو يول هارا گئدير بئله؟ شاعر «آنم وطن»
شعرينده بو سوالا جاواب آختارىر. بو يول شاعرين
باجى آدلاندىردىغى قوربتنه ق. آذربايجانا گئدير.
«آنم وطن، باجيم قوربت» دئين شاعر اؤزونو
بورادا قريب سانمير. هردن «من دوغمايام، يوخسا
قوناق» دئيهرك ده دوشونجهيه دالير. آنجاق
جاواب آيدىندىر. اونون ايكى يوردو، ايكى يولو وار،
ايكى گۆزو، ايكى قولو وار. شاعر ايستىير كى، گۆز

او دا قوربتنه گئدير. بير جئيران تك دوزوندن آيرى
دوشن آنا اوولادىنين وطنيندن، گۆزوندن آيرى
دوشمه سینه دؤزمور. علاجى يوخدور، بيرجه اونا
گوجو چاتير كى، اوغلونا اؤيود، نصيحت وئرسين،
اوغورلار آرزولاسين: بارى ائله ياشا كى، گنجليين
اللرده تالان اولماسين. آنانى سارسيدان قوربت
يارالارى «اولماسين» شعرينده پوئتيك شكيله
قلمه آلينىپ. دوغمالارين هيجرانى اولماسا،
قوربتين درد-قىمى ده بير قدر آزالار.

من ده آيرى دوشدوم اؤز وطنيمدن،
گول اكديم،

بيتمه دى گول چمنيمده.

بالام يولا دوشور،

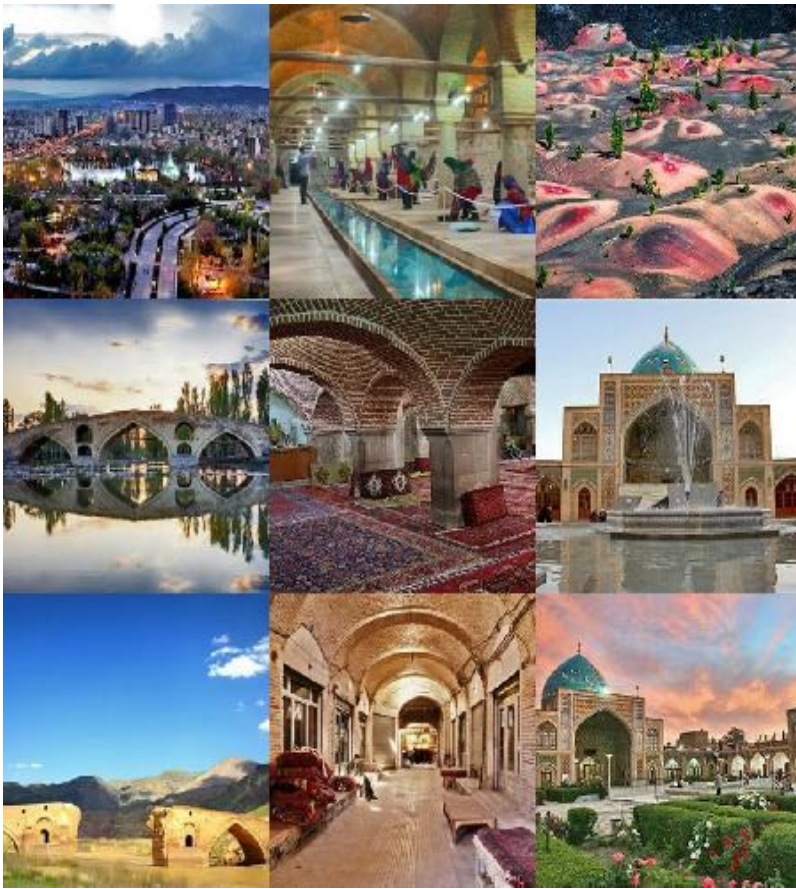
گئدير منيم ده،

قوربتده گونلرى توران اولماسين.

تيريزده ياشاپاركن شاعره ق. آذربايجان، باكى بير
آيرى جور گۆرسنير. دىلى بير قارداشينا موغايات
اولماغى اورينندن كئچيرير. جنوبلا شىمال
آراسيندا يورغون آتا دؤنن آراز آرتيق اوشويور.
شاعر اونو نه قدر اوميد يورغانينا بوروسه ده
ايللرين آغيرليغى اؤز ايشينى گؤروب. شاعر آراز
كۆرپو اولماق ايستىير، اونا نغمه يازير. هردن
يالوارير، هردن حدت لنير و بو حسرينى «كۆرپو
طالعييم» شعرينده «آرزومون گۆزلى حسرتله
دولوب» دئيهرك اورينى بوشالتماغا چاليشير.

فارسلا رين ايچريسینده اريتيمه چالیشیرلار.
 آنجاق بونو باجارماياجاقلار.
 من اود گۆزلو
 من اود اوغلو آدرييم!
 آذربايجان اؤولادييام!
 ياراسيندان قان سوزولن،
 آرزوسوندان آلوو قوپان
 بير تورپاغين اؤز آدييام
 اؤز اودويام.

ياشينا هئچ كس يانماسين. اونون آغلاماسى
 يانيندا آتا-آناسى اولان اوشاغين ارکؤيونلوكدن
 گۆز ياشى تۆكمه سينه بنزيير. اونون وطنى گۆز
 ياشينا چئوريليب قملى گۆزلرينه دولوب. وطنى
 دوشمن اوچون دويونلو يومروق، غضبلى
 باخيشدير. وطن كلمه سى آرزويلا، حسرتله،
 كدرله، نيسگيلله آنيلير. آنجاق جنوبلو
 موجاهيدلرين، فدايلرين، شاعرلرين، يازيچيلارين،
 پوبليسيستلرين «وطن» دئمسيله ديل-دوداق

يانيير، وطن آغيزدا آلولانير. هئچ
 كسين وطنى جنوبلولارين وطنى
 قدر يارا آلماييب. «وطن» شعرينده
 شاعر قوربتده دوستلارينين
 گولوشونده آختارير دوغما يوردونو. بو
 كلمين دئييليشيني بير هيمن
 كيمي قبول ائدير.

من وطن دئييرم، دينير آرزولار،
 آياغا قالخيرام وطن دئينده!
 آخى كۆرپه ليكدن بو شانلى ديار
 دؤيوش هيمنى كيمي ياشايير منده!
 دوشمن وطن اوغوللاريني پرن-پرن
 ساليب. ايرانين موختليف اراضيلرينه
 سورگون اولونان، باشقا اۆلكه لره
 موهاجيرت ائدن تورك اوغوللارى
 «من اود اوغلو آدرييم» دئمكدن
 چكىنمهييب. شاعر اوزاق اۆلكه لردن

شاعرى آناسى آلوو پوسكورن بير اۆلكنين
 تورپاغيندا، دؤيوشلرين اورتاسيندا دونيايا گتيريب.
 آرازين سويو ايله يويوندوروب. خالقين غضبى،
 موباريزه روحو، دؤيوش و گولش عادتى شاعرين
 قانينا كئچيب. اونون وطنينده اۆلن قهرمانلار
 يئنيدين دوغولور. اولى و آخيري اود اولان تورك
 اوغلو ياراسيندان قان سوزولن بير تورپاغين آدينى
 داشييير. وطنينده كوروغلونون قيلينجينين

گلن قوشلارين وطنينده مسكن سالماسيني
 قيسقانجليقلا قارشيلايير. اونا اؤز دوغما وطنينده
 اوزاق گله جكدده اولسا بئله پاي وئره جكلرينه
 اينانير: ياشاماق كيمي. ايندى سينه سى آل قان
 ايله لكلميش تورپاغى اونا چوخ گؤرورلر. خالق
 گاه بو، گاه ديگر شاهين نؤكرينه چئوريلير. خالقى

گونشیدیر. شاعری دوشونجهلردن تاریخین یادداشی اویادیر. «تاریخ قالیر» شعرینده کوچهلرده، خیابانلاردا پولیسله ووروشدوغو زمانی خاتیرلاییر. الی و گۆزو قانلی ایلیسله ووروشدوقدان سونرقا «آیاقدا قالماق» هر کسه نسیب اولمور. شاعر یارالی پلنگ کیمی قصاص آلماق ایستیر. زیندانلاردا، سورگونلرده دامغانمیش، اؤز قانیندا اوزدورولن ایگیدلری خاتیرلاییر. قوللارینداکی زنجیرلر گۆز یاشیندان، قانندان پاسلانیب. شاعر صاباحکی عائلهلرین بو گونو اونودوب خوش حیات یاشاماسی آرزوسوندادیر. شاعر گلهجهیه اینانیر و اونا دوغرو گئدیر. آنجاق قان یادداشی اونودولمور، تاریخلرده قالیر.

من گئدیرم ایرلییه!

سيفتيمه گونش دوغور،

اولدوز-اولدوز ایشیق سالیر!

آرخامداسا، سینه سینه

قان چیلنمیش، اود النمیش

تاریخ قالیر!

تاریخ قالیر!

شاعرین خالقینین قانینی سورانلارین شکلینی بئله گۆرمهیه گوجو یوخدور. بو حیات و ویجدان اوغرولاری حاقلاری اولمایان تورپاقدا مسکن سالیبلار. خالقیمیزی کیچیک حساب ائندلر دوشونمیلیدیرلر کی، بیزیم تاریخیمیز اونلاردان بؤیوک دور. فدایلریمیزین شانی، ووقاری دنیا ایله بیردیر. دوشمن گوج اؤلچور، اؤزونه طرفداش تاپیر، ویجدان، شرف اؤلچقسه، اودوزجاغینی بیلیر. جنوبلولارین یاشادیغی تورپاق ددهدن، بابادان، تا زردوشدن قالما تورپاقدیر. بابکلر دوغان بو تورپاغین اؤلوم زوناسینا چئوریلمه سی شاعری دهشته گتیریر. شاعر اینانیر کی،

پارلیتسی، فوضولینین، خطایینین شیرین سؤزو، قوللاریندا بابکین، مزده کیلرین گوجو وار. گاه مغلوب اولموش، گاه قالب گلمیش آزادلیق اوجاغینین اؤلادیدیر. اونو وطنیندن قووسالار دا، بیلیر کی، انقیلاب یاشایاجاق. تبریز و تهران دایما صاباحکی غلبسیله بوگونکو مغلوبیتینی حدهلهیب.

قووون منی بو وطندن،

زیندانلار دا آلا بیلمز

اینقیلابی، گوجو مند!

سورولسم ده آپاریرام

اینقیلابی اؤزومله من!

«پیشورینین هیکی قارشیسیندا» دایاناراق دوشونجهلره دالان سهراب طاهر اونلار ایله بیزی قارداش آدلانديران، خاریجی ایمپریالیستلره لعنت یاغديران اینقیلاب رهبرینین شانینه خوش سؤزلر دئییر. شاعر داش کورسویه چیخاراق خیابانینین یاریمچیق قالمیش نیطقینی تاماملایان، بوتون ایران خالقلارینین آزادلیغی اوچون وطنی آذربایجانى سنگره چئویرن، یازچیلیقلا برابر سیاسی لیدر کیمی ده فورمالاشان، هامی اوچون امید یئری اولان بیر فیرقه یارادان س.ج.پیشورینی تبریزده شاخان بیر ایلدیریم آدلانديریر. سویویاراق قرانیت هیكله چئوریلیمیش بو ایلدیریم آردینجا بؤیوک بیر نسلی آپاردی. آنجاق سهراب طاهر پیشورینین بیر ایلهده چوخ ایللرینین یورغونونا چئوریلیمیش آیاقلارینین حاضرلانماماسینا تأسفلنیر. بیر ایلهده چوخ ایللری یوروموش بو آیاقلار قیزیلدان تۆکولوب هیكله چئوریلیمه لاییقدير. پیشورینین شانلی دوروشو شاعرین دقتینی چکیر. او امیندیر کی، قبر اوسته گلنلر اونون کئچمیشینه باش اییر. گونشه تایی اولان بیر فیرقه نین قوروجوسو خالقین یئرده کی

اینلییر. بو جنابلار تورپاغی یئنه اۆلچمه یه گلیبلر.
گۆره سن ایندی کیمه ساتاجاقلار؟ تبریزین
اونلارین بؤیوکلرینه سون سۆزو وار:
منه اؤیوت وئرمه، گۆزومدن ایتیل!
تبریزین سون حکمو هله سوندا دیر.
قاییت، سن آغانا بیر خبر یئتیر،
«تبریز یئنی عصیان قارشیسیندا دیر!»

سهراب طاهرین بوتون حیاتی وطنین آزادلیغی
اوغروندا موباریزه یه حصر اولونوب. ۱۹۷۲-جی
ایلدن نشر اولونموش «بوردان بیر آتلی کئچدی»
کیتابینین موقددیمه سینده اوخویوروق: «شاعرین
یارادجیلیغیندا ... شرق خالقارینین میلی-
آزادلیق حرکاتی، ایشیق لی گله جک اوغروندا
آردیجیل موباریزه سی اساس یئر توتور» شاعر
«جاواب وئرسین تاریخ منه» شعرینده وطنین
اوج اینقیلاب دؤورونده آلدیغی یارالاری یادا سالیر،
غضب لنیر. شاعر آرزولارین کۆلگه سینده وطنه
اوزانان قارا الین بیلیندن توتور، آت بئلینده تانکا،
توپا سینه گریر، اینسانلیغین اوجباتیندان محبوس
اولموشلاری چاغیریر. ۱۹۴۶-جی ایلدن ووروشا
بیلمه دی، چونکی موهاجیر حیاتی یاشامالی اولدو.
آنجا ق سونرا کی ایلرده بونون اوزینی آرتیقلاماسی
ایله چیخدی. یارادجیلیغینی موباریزه میدانینا
چئوردی. ایندی ایسه تاریخدن حسابات ایستیر.
آزادلیق اوغروندا ساییز-حسابقسیز اینسان
اؤلدورولدو. بس قوربانلی اولدوغو آزادلیغی هانی؟
خیابانا چیخان شاعر موستشارین یاشادیغی
سارایلاری، هتئلری گۆرور و دوشمنین آغزی
قانلا کۆپوکلنن قارا قانونلارینا نیفرت یاغدیریر.
نفتیمیزه شریک چیخان موشتشارلاری گۆرنده
شاعر کیرپیندن دارا چکیلیر. اونون دیلینه قاداغا
قویان دوشمن داغ باسیر، شاعرین دیلی یانیر. گۆز
گۆره-گۆره تورپاقلاریمیزی اؤز پولوموزلا آلیب-

تورپاقدان گوج آلان اؤولادلاریمیز تورپاغا یئنیدن
گوج وئره جک دیر. شاعر اؤزونو وطنی تبریزه مین
یول قوربان وئیریر. اونون وطنی ان قدیم و نادیر
اینجی کیمی قورونمالیدیر. خیلقتی حیلهدن
یوغرولموش، یولداشی دایما قاتیلر، جانیلر
اولموش دوشمن اوچون گله جک یوخدور. خالقا
توشلادیغی راکتتلر اونون باشداشینا چئوریله جک.
«ال ساخلا» شعرینین اساس مضمونو دا ائله
بوندا عبارت دیر:

گوجو یوخ، ویجدانی، شرفی اؤلچون،
اوندا زور گله جک بو میللت یقین!
سن بیر گون عمرونو اوزاتماق اوچون
بیر خالق اؤلومه وئرمک ایستدین!
تبریزین گئن سینه سینده هئچ کسه محل
قویمادان گزن دوشمن تورپاغین حد دتینی
سئزمیر. بوتون اؤلکه نی تالایان بو نامرد هر شئی
خانین خزینه سینه آپاریب، اگر ایستیرسه،
وطنیمیزی بو خزینه نین ایچریسینده تاپار.
آذربایجان تورپاقلارینی گزدیکجه آیاق یئرلرینده
قان ایزی قالیر. «تبریزین سون حکمو» دوشمندن
قصاص آلماق دیر. یوردوموزو تالان ائدیپ
قازانجیندان خانیملارینین بارماقلارینی داش-
قاشلا دولدوران، ثروتیمیزی جیبلیرینه آخیدان،
ائلین دؤولتینه صاحب چیخان، شاعری یوخوسوز
قویان دوشمن گلجیندن بیخبر دیر. گزدیی بو
ائله اؤلدورولموش فدای بالالاری، نیکنامین اوغلو،
ایگید فیرو دینین دوغما آناسی و س. یاشاییر، اؤج
آلماق اوستونده کۆکلنیر. ایشسیز قوجا فهله ده،
قیش روزیسینی مجبورن اؤز اللریله ساتان کندلی
ده، اوربی دویون-دویون اولان مکتب لی ده قصاصا
حاضرلاشیر. یاراسی آلولو، قانلی تورپاغین
اوستونده گزمک دن قورخمالیدیر دوشمن. تبریزه
آیاق باسما مالیدیر. وطن دوشمن آیاغی دینده

گوللننېب؟ كيم كيمدن اينتيقام آليپ؟ شاختالى گئجه ده هانسى ايمكانسىز چۆلده قاليپ؟ پريشان بير حالدا سحرين آچيلماسينا شاهيدلىك ائدير وطنيندن نيگاران، نيسگيل لى شاعر. اتاسى آزادلىق موجهيدى ايدى، اؤزو ده اينقىلابا قوشولدى، اما آخيرا قدر تبريزده قالمغا قويمايدىلار. گوناھ اؤزونده اولماسا بئله بوتون عمر بو بونون عذابىنى چكدى. هله طلبه اولاركن ووروشماغين دادىنى بيلمىشدى. خوسروو روزبه ين شكلى جيبيندن چيخديغينا گۆره محكمه قباغيندا دورموشدو. همين گون حقيقت سوسوردو، عدالت اتهام اولونوردو. ايرىلىك دوزلوكدن اينتيقام آليردى. جنوبداكى «آزاد» ياشاماق آدلانديريلان حيات محبس دن آغيردير. اينقىلابدان سونراكى ايللرده ياشايانلار، موبارزه لرينى موختليف يوللارلا داوام ائتديرنلر «صاباحين بو گونه سلاميام من» دئير. شاعر همين نسلى آزاد دؤورانين، آتادان سونرا ياشانان اؤمرون و دؤيوشن تاريخين داوامى حساب ائدير. وطن يولوندا قوربان گئدنلر، بير عؤمور زيندان حياتى ياشايانلار امين اولسون كى، وطنه آزادلىق گتيره جك ايگيدلر صاباحدان بو گونه سلام گؤندرير.

من ائله اودام كى،

ياندېم، سؤنمرهم.

دوردوغوم زيروه دن بير ده ائنمرهم.

بؤيوك ستارخانين داواميام من،

صاباحين بو گونه

سلاميام من.

ساکيبه علسگرووا

فيلولوژى اوزره فلسفه (دكتورو، پونت، امكدار معلم

آذربايجان دؤولت پئداگوژى اونيوئرسيتتى،

ساتير، ائويميزين، عمر و موزون ايشيغىنى اوغورلايير، جماعت چيراق يانديرير. شاعرين ايستيدى تك بو حاقلارين تاپسانماسى دئييل. او ايستير كى، قديملى تورپاق اوستده آزاد اولسون، اؤز ديلينده دانيشقسين، نغمه اوخوسون، آزادلىغى ياشاماغا ايختيارى اولسون. بؤيوك خالقا خيردا-خيردا حورمتلى لايىق بيلمير. شاعر اؤز ايله ايتيردى آزادلىغى چاغيرير. اونون خالقينا آزادلىق هئج واخت باغيشلانمايب، آزادلىغى وئرميرلر، لايىق اولان اونو قازانير. جنوبلولار قارنين چؤرينى سلاحا ديشير. شاعر سلاحينين گوله سيني گؤزلىرينين گيله سيندن دولدوروب. دليک-دئشيك بايراغى باشى اوستده قالديريب. آرتيق تاريخدن «آزادليغيم هانى» دئيه سوروشمور. ساده جه اولو تاريخين اونون وطنىنى تانيماسىنى ايستيرير. بوردا آغير بير اوزلشمه وار. تبريزين كوچه لرينده ساكيت آدديملايان هر بير كسين گؤرونوشو داخىلى عالمى ايله تضاد ايچريسينده دير. او اينسانلار دا شاعر كيمى حاق يولوندا گوللنمى گۆزه آليپ. هامى اويانيپ، حاقىنى تانيير. اونو سسله مه يه آز قاليپ.

بو يوروشون، بو هوجومون

آدى بيل كى، «سونونجو» دور،

كيم ووروشور، جوشوب يانير،

كيم ووروشور، كيم اينانير

گله جك ده اونونكودور!

شاعر اود پالتارلى، اود نغمه لى، اود تاريخلى وطنينه، اونون ساده، اما موباريز اينسانلارينا گونوير. بعضا ده بير نيگارلىق چؤكور قلبينه. گونشين رنگينين ديشيكليينده بئله معنا آختارير. گونش چوخ ساراليپ، بولودلار دا دولوب، هم ده قاراليپ. «نيگارنام» دئين شاعر دوشونجه يه دالير: گۆره سن بو سحر كيم

محمد امين رسول زاده (١٩٥٥-١٨٨٤) کيم دير؟ (١٤٠ ايل)
MƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ (1884-1955) KİMDİR?(140 İL)

بيرينجی بولوم

**آزادلیق جهانشمول بیر فکردیر . بی تک اسیر انسان،
 بی تک اسیر ملت قالدیقا، دنی حقیقی آزادلیق و
 ایت اوزو گۆره بیلمز!**

محمد امين رسول زاده

استقلالیمیزین سیاوشو

جورج واشینگتن آمریکالیلار اوچون کیمدیرسه،
 محمد امين رسول زاده ده آذربایجانلیلار اوچون
 همین شخص دیر .

پروفیسور، تاروشش سویاتافووسکی، آمریکا تاریخچیسی

بيرينجی پیوترون اروپایا پنجره آچماسی اوندان سونرا
 تاختا چیخمیشایکینجی ینکاتئیرینانی دا آسیایا قاپی
 آجماغا هوسلندیردی. تئزلیکله روس سونگولری قفقاز
 داغلاریندا پارلاماغا باشلادی. قونشو تورپاقلاری اشغال
 اندرک اؤلکه اراضیلرینی گئنیشلندیرن زهملی ۲-جی
 ینکاتئیرینا روسیه نی عادی دولتدن امپراطورلوغا
 چئویردی .

۱۹-جو عصرین اوللرینده روسیه نین اؤز سرحدلرینی
 جنوبا دوغرو داها دا بؤیوتمک، قارا دنیزه و هند اقیانوسونا

پروسور قولو محرملی

Prof.Dr. Qulu Məhərrəmli

برگردان : دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

عزیز او فوئولا ! بو سایمیزدان باشلایاراق فداغیر، " درگ سیر، ده
 آذربایجان قالق جمهوریتینین بانو سی، ۱۹۲۰-۱۱۸ جی ایللرده بو
 جمهوریتین تاریخ صفه سینه ینفماسینی اعلان اتمیش آذربایجان
 میلی شوراسینین صدری، مستقیل آذربایجانین ایلگ دؤولت
 باشیبی محمد امین رسولزاده نین حیاتی و فعالیتین دن بحث ا ن
 سلسیله یازیلار درج ائدیریک . اساس مقصدیمیز سیاسی فعالیتینین
 بیر ائپیزودو دا ایران مشروطه انقلابی (۱۹۱۱-۱۰۵) ایله باغلی
 اولموش، او ، آوروپا تیر لی گوز لیک ایران ن ؛ " قزئتینه
 (روزنامه) رئاكتورلوق اتمیش، سونرالار ایران تورکلری هاقیندا
 سلسیله یازیلارلار ییغیش اتمیش . رسولزاده نی گنیش او فوئو
 کوتل سینه تانیتماؤ دیر .

ؤیوک سیاسی لیدر هاقیر، دا یازیلار اونون دوغومونون ۱۴۰ ایللی
 عرف سیر، ده باکو دا آلتون کیتاب " نشریاتلر، دا چاپ اولونموش
 (۲۰۲۳) محمد امین رسول زاد " کیتابیر دان گؤتورولموش دور .
 همین کیتابین مؤلفی آذربایجانین علمی و مطبوع دایر لرینده یاشی
 تاینان زوزلو قلم صاحیبی فیلولوژی علملری دوکتورو، پروفیسور
 قولو مەرمەلەر . مؤلف اوزون ایللر آذربایجان تلویزیونوندا
 پالیسیمیش، هاضردا ایسه باکو، دؤولت اونیورسیتتینین تلویزیون
 و رادیو ژورنالیستیکاسی دانشکده رئیسیدر . پروف و مەرمەلی
 تلویزیون، رادیو، مئدی و آت دلی ه و فوسوندا ۰ - آ یاهین کیتابین
 مؤلفدیر . مؤلفین ایران دا دا ایکی کیتابو آکران و آت دیلو ،
 همچنین دانیشر تیر، " کیتابلاری ایشیق اوزو گؤموش دور .
 (ح.ش)

ائتمه‌یه چالیشدی. عالی مقصدینه دوغرو گئندن یوللاردا اذیتلره دچار اولدو، عذابلارا قاتلاشدی،

دفعه‌لرله اؤلوم تهلهکه‌سی ایله اوزلشدی، غریب اؤلکه‌لرده مهاجرت حیاتی یاشادی، اضطرابلار چکدی، حبس‌خانالارا دوشدو، لاکین عقیده‌سیندن دؤنمه‌دی. مبارزه دوستو، مشهور تاتار سیاستچیسی عبدالله تایماسین دئدی کیمی، «رسول زاده اؤز خلقینین آزادلیغی و استقلالی اوغروندا مبارزه ده هر شئینی : راحتلیغینی، ساغلاملیغینی، عایله‌سینی، نهایت، بوتون حیاتی قربان وئردی...» لاکین بو ایبرتامیز حیاتی ایله گؤستردی کی، تاریخین حل ائدیجی آئیندا ملت نامینه چکیلن زحمتلرین، تۆکولن قانلارین، ییخیلان خانمانلارین، آخدیلان گۆز یاشلارینین یالنیز بیر تسلیسی واردیر: استقلال!

حربی-سیاسی جهتدن چوخ مرکب بیر تاریخی شرایط ده آپاریلان جتین مبارزه دن سونرا ۱۹۱۸-جی ایل مایین ۲۸-ده همین استقلال ایده سی گئرجکلشدی. محمد امینین رهبرلیک ائتدی ملی حرکات نتیجه‌سینده تورک-مسلمان شرقینده ایلك مجلسلی جمهوریت - دمکراتیک اداره‌چیلیه اساسلانان آذربایجان جمهوریتی یارادیلدی. رسول زاده بو جمهوریتین نظری اساسلارینی، اونون ایدولوژیسینى حاضرلادی، مستقل اؤلکه نین ایلك دولت باشچیسی اولدو. بو سببدن ده حاقلی اولاراق اونون آدی بو گون آذربایجان خلقینین استقلال ساواشینین، ملی تفکرونون و دولت مستقللییین سمبل لونا چئوریلیب .

جمهوریتین سقوطندان سونرا رسول زاده گیزلنمه‌یه مجبور اولدوغو لاهیج داغلاریندا بو گون ده چوخ مشهور اولان «عصریمیزین سیاووشو» اثرینی یازمیشدیر. فردوسینین «شاهنامه» سیندن قاینقلانان همین اثرده دئییلیر کی، «استقلال نسه سی فدایلر یئتیشدیریر، نجه کی، ترکیه یئتیشدیردی. فکر اؤلدورولمز، نجه کی، نرونون آرسلانلاری مسیحیتچی پارچالایا بیلمدی». او، بؤیوک ایناملا یازیردی کی، مسی پیغمبرین (ع) فرعون دان قاچا بیلمه‌سی حقین، گالیله نین جلا د اؤنوند سوسماماسی ایسه سؤز و فکرین ابدیلیگیدیر. یاشادیغی طالع باخیمیندان اؤزو ده آذربایجان استقلالینین سیاووشونا چئوریلن محمد امین بنله حساب ائدیردی کی، «...جمهوریت فکرینین کئچجی بلشویک استلاسیونین

چیخماق پلانلاری قانلی ساواشلارا سبب اولدو. بو ساواشلاردا عثمانلی دولتی و ایرانی مغلوب ائدن چار روسیه سی چوخدان جان آتدیغی کریمه و قفقازی اله کئچیردی.

اوزون ایللر دوام ائدن محاربه‌لردن سونرا اولجه داغستانین یئرلی خلقلاری روس تبعه لیینه کئچدی. آردینجا ایسه جنوبی قفقازدا اؤز دولتلری اولان گورجولر و آذربایجانلیلار روس اشغالینا معروض قالدیلار. گنجده جواد خان تپه‌دن-دیرناغا سلاحلانیش اشغالچی روس اوردوسونا قارشى سونادک مقاومت گؤستردی. او هلاک اولدوقدان سونرا اشغالچیلارا مقاومت گؤستره بیلمه‌ین پراکنده خانلیقلارین سقوط ایله آذربایجان دولتچیلیینه سون قویولدو .

اروپا ایله آسیانین قووشاغیندا جریان اتمیش همین قانلی حادثه‌لردن ۱۰۰ ایل سونرا ۲۰-جی عصرین اووللرینده چار روسیه سینین داها دا محکملمنه‌یه چالیشدیغی قفقازدا، او جمله‌دن نفت باکیسیندا سیاسی وولکانلار پوسکورمه‌یه باشلادی. بو قارشیسپالیینماز فیرتینالاردان سیپیرلاراق میدانا چیخمیش ملت فدایلری، ساغلام ملتچیلیک ایدولوژیسینى حاضرلامیش ضیالیلار خلقین بیر اول ایتیردی دولت مستقللیینی برپا ائتمک اوغروندا حرکات باسلادیلار. تاریخ اؤز مملکتینده ملی حاکمیت قورماق اوغروندا گئندن همین حرکات رهبرلیک وظیفه‌سینی محمد امین رسول زاده نین اوزرینه قویدو .

رسول زاده ه روحا شرقلی اولسا دا، ملی حرکاتدا قرب تفکورو ایله داواندی. او، اورتا عصرلره مخصوص جنگاورلیک دؤورونون چوخدان کئچدیینی یاخشی آنلادیغیندان خلقی اؤز مستقللیینه قووشدورماغین دینج اصولونو - سیاسی مبارزه یولونو سئچدی: آنا دیلینده تحصیل اولمادیغی، دینی اوملیق و مؤهوماتین درین کؤک سالدیغی، جهالتین ذهن لره درین نفوذ ائتدی بیر جمعیتده سیاسی معارفلمه ایشی آپاردی. اؤزوندن اولکی معارفچیلر کیمی شعورلاری اویاتماغا، انسانلاری حرکت گتیرمه‌یه چالیشدی .

گنج یاشلاریندان مسلکداشلاری ایله بیرلیکده سیاسی تشکیلاتلار یارادیب روزنامه لر تاسیس ائدن رسول زاده ه ملتین گؤزونو آچماغا، اونو دنیا‌داکی مطلبلردن آگاه

ایدییم. قیزیلجا خسته لیینه یولوخموشدوم. آتام-آنام بویوک تلاشلا منی یاتیریدیلار. من هئچ نه بیلیمیردیم. قیزدیرما ایچینده یانیردیم. آتام دئمیشدی کی، منه آت سودو وئرسینلر - عاداتا، بوتون قیزیلجایا توتولانلارا آت سودو وئریلر. من ایسه اونلاردان سو ایستییردیم . آت سودو ایچممکده او قدر عناد اندیردیم کی، حتی گئجه یاتاندا دا فکرلشیردیم کی، گرک احتیاطلی اولام، بیردن منه آت سودو ایچیرمک ایستییرلر .

بیر دفعه گئجه یارئیسی یوخودان دوردوم. چیراق دا یوخ ایدی. سو ایستدیم. ایستکانی منه وئردیلر. قارانلیقدا اؤز-اؤزومه دئدیم کی، اولا بیلر، اونلار منه سو عوضینه آت سودو وئرسینلر. استکانی گؤتوروب بیر قدر ایشیقلی اولان او بیرری اوتاغا کئچدیم. باخیب گؤردوم کی، سوددور، منی آلداتماق ایستییرلر. استکانی آتدیم»

(«ایران نو»، ٢٦ آپ-رئل ١٩١٠).

جمعی ٧-٨ یاشلاریندا بیر اوشاغین تکجه عنادلا یوخ، هم ده عقل و منطقله داورانماسی، حتی قیزدیرما ایچینده بئله چئویک دوشونمه سی، البته کی، حیرت دوغورمایا بیلمز. اوسته لیک، بئله آیدین اولور کی، اونو ایستمه دیی بیر شئییه مجبور ائلمک، آلداتماق دا ممکن دئیلمیش. «بو یوکسک کیفیتلر اونو عمرونون سونونا قدر ترک ائتمه دی. رسول زاده ه مبارزه یه باشلادیغی ایلک گوندن سون انا قدر هئچ واخت عقیده سیندن دؤنمدی. او، گئتدی یولدان و باشلادیغی استقلال ساواشینین غالیبتله بیتجه ییندن امین اولان بیر شخصیت کیمی تاریخ یازدی» (نجیبه باقرزاده، «وطن آیرئسی - رسول زاده لر»).

یاخیجی، ییخیجی قوه لرله قهر اولوناجاغینی» دوشونمک عاجیزلیکدیر، «ساده بیر قیغیلجیم کفایتدیر کی، بو مقدس آتش تکرار یانسین». ٧٠ ایللیک شوروی استلا سیندان سونرا تاریخ بو سؤزلرده کی اوزاگؤرن حقیقتی ثبوت ائتدی ...

اوشاقلیق، یئنی یئتمه لیک و گنجلیک ایللری

روحانی عایله سینین اؤولادی

١٩-جو یوز ایللیکده باکینین (باکو) ان ایری یاشاییش منطقه لریندن ساییلان نووخانی، عینی زاماندا، قاینار حیاتی ایله سئچیلیردی. جماعت اساساً اکینیچیلنه، باغچیلیق و بالیقچیلیقلا مشغول اولوردو. بویوک اوزوم باغلاری، برکتلی بوستانلار، ایری زعفران ساحه لری جماعتین اساس دولانیشیق یئری ایدی. کئنده محدود سوییه ده دیمیرچیلیک و دولوسچولوقلا مشغول اولانلارا دا راست گلینیردی. همین دؤورده آبشرون یاریماداسیندا یئنی-یئنی فواره وورماغا باشلایان نفت قویولاری نووخانی کندیندن اوزاقلاردا ایدی .

١٨٨٤-جو ایل ژانویه نین (ژانویه) ٣١-ده بو کئنده، حاجی علی اکبرین عایله سینده بیر اوغلان اوشاغی دوغولدو. اونون دنیا یا گلشی عایله ده، قوهوم-اقربا آراسیندا هر کسی، یقین کی، ایکیقات سئویندیرمیشدی: مسئله اوندادیر کی، حاجی علی اکبر خیلی واختدیر ائولنسه ده، اؤولادی اولموردو .

حقین ده بحث ائتدیمیز کؤرپه گلجیین بویوک فکر، ایده آدمی، اجتماعی-سیاسی خادم محمد امین ایدی. اونون اوشاقلیغی حقین ده معلومات چوخ آزدیر. هئچ اؤزو ده بو باره ده، دئمک اولار، یازمایبیدیر. ١٩١٣-جو ایله «اقبال» گونده لیین ده چاپ ائتدیردی مقاله لرین بیرینده محمد امین اؤزو باره ده چوخ ساکت، دوشونجه لی، باشقالاریندان فرقلی بیر اوشاق اولدوغونو یازیب: «حتی اوشاقلیغیمی خاطرلایانلار بئله منیم ساکت و صامت (سسسیز -رئد). بیر بالا اولدوغومو سؤیلرلر. بالاجالارین ایستدیکلرینی آلدیرماق اوچون یئگانه سلاحلاری اولان گریه دن (آغلاماقدان -رئد). من چوخ آز استفاده ائلمیشم».

باشقا بیر مقاله سینده - «اوشاقلیق خاطره سی»نده ایسه اونون یوخاریدا دئدیکلرینی تصدیقله یین مقالار وار. همین مقاله ده محمد امین یازیر: «تخمیناً ٧-٨ یاشلاریندا

اوشاقلارین ایکسینین بیر یئرده دیل اؤیرنمه‌لری یاخشی نتیجه وئریردی. اونا گۆره ده حاجی علی اکبر ایراندا یاخشی دینی تحصیل آلمیش قارداشی آخوند عبدالعزیزله بئله قرارلاشدیردی کی، او دا اوشاقلارا فارس دیلی و ادبیاتینی اؤیرتسین، بیر آزدان سونرا ایسه اوشاقلار «حکومتین دیلینی» (روس دیلی نظرده توتولور - رئد.) اؤیرنرلر. بئله لیکله، ایکلی عمی اوغلو عرب دیلی ایله یاناشی، ایلك گوندن تلفوظونه حیران اولدوقلاری فارس دیلینی ده منیمسمه‌یه باشلادیلار .

بیر مدت سونرا حاجی علی اکبرین عایله‌سی داها دا بؤیودو محمد امینین باجیسی دنیاپا گلدی. اونا شهرپانو آدی قویدولار .

عایله نین آغساققالی، شهرده یاشایان و تجارتله مشغول اولان محمد رسول کیشینین تجارت ایشلری یاخشی گئدیردی. باکیدا تزه ملک آلمیشدی. او، محمد امینه تجارت ایشلرینی یاخشی اؤیرنمی توصیه ائدیردی. لاکین سون واختلار نوه‌سی بو توصینی تبسمله قارشیلانماغا باشلامیشدی .

«روس - تاتار مکتبی» نین شاگردی

رسول زاده ه دوغولمازدان ۳ ایل اول روسیه ده ۳-جو آلكساندر چارلیغا باشلامیشدی. اونون چوخملتلی امپراطورلوغو نئجه اداره ائتمک، خصوصیه غیری-روسلارلا نئجه داورانماق حقیق ده دقیق تصورو یوخ ایدی. تکجه اونو بیلیردی کی، امپراطورلوق اوجقارلارینداکی غیری-اسلاویانلار روس دیلینی اؤیرنمەلی، معارفنامه‌لی و اوزویولا تبع اولمالیدیلر. اونا گۆره ده چار حکومتی همین اراضیلرده، او جمله‌دن قفقازدا اروپا نمونه‌سی اساسیندا مدنیشدیرمه پلانی حیاتا کئچیریردی. روسیه «اروپا غربینین چالیشقان شاگردی کیمی چیخیش ائدرک بیر واختلار اؤزونون اوندان گؤتوردویو شئیرلی اسلام بؤلگه‌لرینه کؤچورمه‌یه چالیشیردی» (یورق بابترووسکی). باکیدا اروپا تیپلی مکتبلرین تدریجا آرتماسی بو سیاستله باغلی ایدی .

محمد امینین ۷ یاشی اولاندا آناسی زینیت خانم رحمته گئتدی. همین حزنلو گونلرده آخوند حاجی علی اکبره باش ساغلیغی وئرمک اوچون نووخانییا شهردن ده چوخ آدام گلیردی. بیر جمعه آخشامی مجلسه تشریف بویورانلار آراسیندا هامینین حرمت-عزت گؤستردی پداقوق (معلم)

رسول زاده نین اوشاقلیق و یئنی یئتمه‌لیک ایللری اؤزوندن ایکلی یاش بؤیوک اولان عمیسی اوغلو محمد علی ایله بیرلیکده کئچیب. اولاری یالنیز قان قوهوملوغو دئییل، هم ده خاصیتلرینین بنزلیگی بیرلشدیریردی. محکم دوستلاشمیشدیلار بیر-بیرلرینی تک قویموردولار. بو یاخینلیق گله‌جکده اولارین سیاسی بیوگرافیسینی ده قوشالاشدیردی: عمرلرینین سونونا کیمی عینی عقیده نی داشیب، عینی جبهه‌ده دایاندیلار، عینی طالعی یاشادیلار . کئنده آداملارین تئز-تئز توپلاشدیغی یئنگانه یئر محمد امینین آتاسینین آخوند اولدوغو مسجد ایدی، اورا دا کیچیک اوشاقلاری بوراخمیردیلار. لاکین آرا-سیرا خیر-شر مجلسلرینده هامی بیر یئرده اولاردی. همین مجلسلرده، بیر ده آتاسینین ساوادلی دوستلاری اولارا قوناق گلنده اوشاقلارا آغساققالارین صحبتلرینه قولاق آسماغا اجازه وئرردیلر. بو مجلسلرده کی دینی و تاریخی موضوعلاردا صحبتلر بالا جا محمد امینه خوش گلیردی. اونو حیرتلندیرن شئیرلر باره‌ده اوشاق آغلی ایله چوخلو سواللار وئریر، بؤیوکلرین دانیشدیقلاریندان نه ایسه اؤیرنمه‌یه چالیشیردی. بونو نظره آلان حاجی علی اکبر -۵ ۶ یاشلی اوغونو آرابیر عرفان (بیلیک، معارف - رئد.) مجلسلرینه ده آپاریردی .

بالاجا محمد امین توی مجلسلرینده خوانندلرله غزل خوانلارین موسیقی، ادبیات و شعریاتلا باغلی مباحثه‌لریندن آیریجا ذوق آلیردی. شرق ادبیاتینین گؤزل بیلیجیسی اولان آناسی حاجی علی اکبرین چوخ واخت بو مباحثه‌لرده حل ائدیجی سؤز صاحبی اولماسی ایسه اونو خصوصیه فرحاندیریردی. آتاسینین نظامی گنجوی دن، فردوسیدن، مؤلانا و سعدیدن نمونه چکدی کلاملارا، فضولیدن دئدی غزلره قولاق کسلیلر، بئله آنلاردا اوشاق فهمی ایله دویوردو کی، آتاسینین باشقالاریندان بیلیکلی اولماسینین بیر سببی ده اونون ائوده رفلره دوظموش چوخ سایدا قالین کتابلاریدیر همین کتابلار حاجی علی اکبرین الیندن دوشمزدی .

محمد امین ۶ یاشا چاتاندا آناسی اونون هر شئییه مارق گؤستردیینی، اؤیرنمه‌یه هوسلی اولدوغونو گؤروب اوغلونا عرب دیلی درسی کئچمه‌یه باشلادی. مقصدی بو ایدی کی، اوغلو تئزلیکله «قرآن کریم» ی اوخویوب باشا چیخسین. محمد علی ده همین درسله قوشولموشدو و

چالیشير، ائوده ايسه عرب و فارس دىلى مشغلهلرينى دوام ائنديريدىلر .

محمد امين معلملر يندن راضى ايدى نىي سوروشوردوسا، تمكين ايله جوابلانديرديلار. اونلار ين چوخو قورى معلملر سميناريياسىنى (گرجستان دا مدرسه آدى) بيتيرميشدى؛ هرهسى ۳-۲ دىل بيليردى. چوخو ادبى ياراديجيلىقلا مشغول اولور، درسليكلر يازير، روس و فرانسه دىلر يندن ترجمه لر ائنديردىلر؛ شاگردلر يندن بيليك و سئوگيلر ينى اسيرگميردىلر .

ايكىنجى روس-تاتار مکتبى او دؤور اوچون معاصر تدريس اوچاغى ساييليردى. درس لر خصوصى پروگراملا كئچيلىرىدى. اول، روس دىلى ياخشى اوڭرديلىرىدى. ايكىنجىسى، آشاغى كلاس لاردان رياضيات، طبيعت، جغرافيا، تاريخ كيمي فنلر تدريس اولونوردو. بو سبب دن ده چوخ كئچمه دن تحصيل حركاتى نين اؤنجولونه چئوريلدى بو تحصيل اوچاغى نين نمونه سينده باكى (باكو)، تفليس، گنجه، ايروان مركزلرينده روس-آذربايجان مکتبلرى اچيلدى. اوسته ليك، مدرسه لرده و محله مکتبلرينده اصلاحاتلار اچاريلدى، اونلار ين بؤيوك اكثريت ينده تحصيل ايكىنجى روس-تاتار مکتبى نين تدريس برنامه لر ينه اوڭونلاشديريلدى .

غنى زاده دن باشقا بو تحصيل اوچاغى نين محمود بى محمود بى اف، سليمان ثانى آخونداف، سونرالار عبدالله شايق، عبدالله بى ديوانبى اوغلو، فرهاد آغازاده كيمي معلملرى ايالت شهرلرينده، كند و قصبه لرده مدنى حياتى ن ديرچلمه سينه ده تاثير گؤستيريدىلر. بير آزدان اونلارا مکتبى ن فعال ماذونلارى دا قوشولدولار. بونلار ين هاميسى محمد امينى ن گؤزلرى قارشى سيندا باش وئيرير و اونون شعورونو تاثيرسىز اوئوشموردو .

«كاسپى» مطبعه سينده فهله ليك

ايكىنجى روس-تاتار مکتبى نى بيتيرديك دن سونرا محمد امينى ن تحصيلى نى هارادا دوام ائنديرجى بلى ايدى – آتاسى اوغونو گلجى ن مهنديسى اولاراق گؤرمك ايسته دىي اوچون او، باكى تكنيكى مکتبى نى سئچمه لى اولدو. لاکين تئزليكله آيدىنلاشدى كى، بو مکتب و سئچدىي رشته گنج رسول زاده نين اوربى نجه دئيل. اونون بئى نينده گنجليك رومانتيكاسى ندان دوغان جوشقون مى- انقلابى ايدى لر قايناييردى. باكى نين سياسى حياتى، چار

سلطان مجيد غنى زاده ده واردى. تفليسده آلکساندر معلملر اينستيتوتونو بيتيرن غنى زاده بؤيوك نفوذ صاحبى ايدى. او، تعليم تربيه چى، معارفچى اولماقلا ياناشى، يازىچى و ترجمه چى كيمي ده تانىيردى .

سلطان مجيد كهنه دوستو حاجى على اكبرين مکتب ياشلى اوغلو اولدوغونو بيليردى. اونا گؤره ده محمد امينى چاغيرتديريپ اوردان-بوردان سورغو-سوال ائلدى. اوشاغى ن ياشىنا اوڭون اولمايان آيدى ن ذكاسى ندان، دوشونجه لى جاوابلار يندان بير معلم كيمي ممنونلوغونو گيزلتمه دى. هامى نين يانيندا خواهش ائتدى كى، آخوند بو اوشاغى اونون تزه آچديغى مکتبه گتيرسين. همين مکتبى بئله قابى لى تلى مسلمان اوشاقلارى اوچون آچديقلار ينى سؤيله دى – قوى معارفله نىب يالنىز اؤزلرينه دئيل، گله جكده خلقى ن اوڭولدار يندا بير گون آغلاسى نلار .

آخوند حاجى على اكبر معاصر گؤروشلو دين خادمى ايدى، علم و معارفى يوكسك قيمتلنديريردى. بعضا مکتبلرده كى معارف شورالار يندا اشتراك ائدر، تحصيل كمسيونلار يندا تمثيل اولوناردى. او، هموطنلر ينى ن اسلام دينى نين فضى لى تلى نين فائدا لاراق كامللشمسى نه اينانماقلا ياناشى، دنيوى تحصيل ين ده رولونو ياخشى آنلاير، خلقى ن اروپادان گلن بيليكلر حسابى ن ترقى ائدجى نيه شبهه ائتميردى. بو سبب دن ده اوغونون شهرده كى روس-تاتار مکتبى نده تحصيل آلماسى ن راضى لاشدى .

بئله ليكله، محمد امين بير نئچه آيدان سونرا س.م.غنى زاده نين مديريك ائتدىي ايكىنجى روس-تاتار مکتبى نده تحصيل آلماقا باشلادى. اوللر بو مکتب شاگردلردن آينان تحصيل حقى حسابى نا فعاليت گؤستيردى. لاکين ۱۸۹۱-چى ايلدن شهر بلديه اداره سى مکتبى مالیه لشديرمه يى اؤز عهدده سينه گؤتوردو. مکتب محيطى محمد امينى ن چوخ خوشونا گليردى: بوردا هر شئى اونون اوچون يئنى و ماراقلى ايدى. روسجا اوخوماق دا چتى ن دئيلدى، چونكى آتاسى اونلار اوچون خصوصى معلم توتموشدو. لاکين آنا دى لى نده درس لر ين آزلىغى اوربى نجه دئيلدى .

بورادا يئنى دوستلار قازانان محمد امين اوچون ان سئوينديريجى اولان ايسه او ايدى كى، عميسى اوغلو محمد على ده اونولا عىنى كلاس دا اوخويوردو. درس لره بيرگه حاضرلاشيرديلار. مکتبه روس دى لى نى اؤيرنمه يه

اقتصادی تنزلون باکی شهرینه ده گلیب چاندیغی، یئرلی نفت صنایع سنین بحرانلا اوزلشدیی بیر واخندا ۱۹۰۱- جی ایله ۱۷ یاشلی محمد امین «کاسپی» گونده لییین مطبعه سینده فهله لیه باشلاییر. آز مدت سونرا ایسه مرتب جی ایشینه کئچیریلیر .

رسول زاده ه مطبعه ده کی ایلك ایش گونونون سونوندا ائوه گتمه یه اصلا تلممیشدی بیر کونجده قویولموش گونده لیکلری آجگؤزلوکلہ ورقلمیش، ایلین اولیندن بو یانا کئچن ۲-۳ آلیق مدته باکیدا باش وئرن بوتون حادثه لردن خبردار اولموشدو. اوئرنمیشدی کی، آغ شهر رثوئنیندا خزر-قارا دنیز جمعیتینین انبارلاریندا باش وئرن یانغیندا ۱۶ نفر هلاک اولوب؛ آلمان مهندسیسی اولیام لیدلئی شهره سو چکمک اوچون باکی شهرینه دعوت ائدیلب؛ حاجی زین العابدین تاغیئوین وسایطی ایله فعالیته باشلایان قیز مکتبیین طنطنه لی آچیلیشی کئچیریلیب؛ باکییا ایلك اتومبیل گتیریلیب؛ تاغی اف تئاتریندا «هاملت» و «داغیلان تیفاق» تاماشالاری اوینانیلیب .

«کاسپی» گونده لیبی ۱۸۸۱- جی ایلدن روس دیلینده چیخیردی. گونه لیک (روزنامه) اولجه هفته ده ایکی دفعه نشر اولونوردو، ۱۸۸۴- جو ایلدن ایسه گونده لیک نشره چئوریلیمیشدی. لاکین ۲۰ ایل اول «کینچی» گونده لیبی باغلاندیقدان سونرا آذربایجانلیلارین آنا دیلینده هله ده مطبوع ارگانی یوخ ایدی. اونا گؤره ده ۱ مرتتیب مطبعه ده حرف دوزن، ال ایله حروف بیغان ایشچی (رئد.) تکجه پترزبورگ و مسکو روزنامه لرینده دئییل، ائله باکینین اؤزنده چیخان روس روزنامه لرینده ده آذربایجانلیلار حقیقن ده ایشیق اوزو گؤرن غرضلی، حتی تحقیرآمیز یازیلار جوابسیز قالیردی. ایشی بئله گؤرن ح.ز. تاغی اف ۱۸۹۷- جی ایله «کاسپی» گونده لیبینی و عینی آدلی مطبع نی کالج مشاوری نیکولای سوکولینسکیدن ساتین آلیب یئرلی ضیالیلارا وئرمیشدی کی، بورادا ملتین سؤزونو دئسینلر. صاحبی دیشندن سونرا «کاسپی» ائله ایلك (عمومیلیکده ایسه ۱۳۳- جو) نمره سینده «تحریریه دن» باشلیقلی مقاله سینده یازیردی کی، گونده لیک «نفت سلطنتینین پایتختی» باکیدا، عموماً قفقازدا، اورتا آسیادا اهلینین حیات شرایطینی، گونده لیک قاغیغیلارینی، عادت- عرفلرینی، دینی مسئله لری ایشیقلا ندیراجاق. بو وعدی

حاکمیتینه قارشی انقلابی مبارزه، فهله حرکتی گنج محمد امینی آهن ربا کیمی اؤزونه چکردی. او دؤورون باکی شهری اجتماعی ضدیتلر باخیمیندان باروت چللیینی خاطرلادیردی. ایش شرایطینین آغیر، معاشلارین آز اولماسی سببیدن فهله لرله صاحبکارلار آراسیندا تئز-تئز توقوشمالار باش وئیردی. شهر تدریجا روسیه امپراطورلوغوندا آلوولانماقدا اولان انقلابی مرکز لریندن بیرینه چئوریلیردی .

قارشیدان ۲۰- جی عصر گلیر، باکیدا ۱۸۶۰- جی ایلردن باشلانان نفت احتیاجی گوجلنیردی. آبشرون یاریماداسیندا (شبه جزیره) فواره ووران نفت قوبولاری خارجی سرمایهین آخینی سرعتلندیرمیشدی. «نوبل قارداشلاری»، «روتشیلد»، «شلل» کیمی مشهور شرکتلر آبشرون نفتی حسابینا میلیونلار قازانیردی. لاکین ۱۹۰۰- جو ایلدن اعتباراً روسیه ده باشلایان عمومی اقتصادی بحران آذربایجانین نفت صنایع سینه ده منفی تأثیر گؤستردی: ۲۰۸ شرکتدن ۹۰- سی باغلاندى. بونا باخمایاراق، اولکی ایلرین یوکسک اقتصادی گؤستریجیلری حسابینا اجتماعی و مدنی حیات کؤکلؤ دیشیکلیکلرین باش وئرمه سینه کفایت ائلمیشدی. ان اساسی ایسه ملی بورژوازییا، آز دا اولسا، تشکل تاپا بیلمیشدی. حاجی زین العابدین تاغی اف، مسی ناغی اف، شمسی اسد الله اف، مرتضی مختاراف، ظفر و قربان بابائو قارداشلاری، قاسم بی سلیم بی اف، آغا آشوربی اف و باشقا ملی صاحبکارلار اورتایا چیخمیشدیلار .

ملی بورژوازییانین آییق دوشونن بو نماینده لری خارجی اؤلکه لره سفرلری زامانی بیر داها یقین ائدیردیلر کی، آذربایجانین اجتماعی-اقتصادی گئریلینین باشلیجا سببی یاخشی تحصیلین، معارفین و ملی کادرلارین اولماماسیدیر. اونا گؤره ده ملی مدنیتین توسعه سینه، تحصیله و مطبوعاتا سرمایه یاتیرماغا باشلادیلار. بو، اؤز نؤبه سینده، تدریجا ملی اوپانیشا تکان وئیرر، نتیجه ده ملی مسئله لر جمعیت حیاتینین اساس مذاکره موضوعونا چئوریلیردی. بئله لیکله، باکی شهری تکجه چاریمز علیهینه مبارزنین یوخ، هم ده قفقازین، ایلك نوبه ده ایسه آذربایجانین فورمالاشماقدا اولان ملی حرکتینین مرکزی کیمی دقت چکردی. سادالادیقلا ریمیز محمد امین اوچون، بیر نوع، «حیات دانشگاهی» رولونو اویناماقدایدی .

تاریخچیسى يورق بابترووسکینین یازدیغی کیمی، باش وئرن «اجتماعی و مدنی دییشیکلیکلر باکینین یئرلی ساکینلرینی غفلتا یاخالادی: اونلار نینکی شهر آزلیغینا چئوریلدیلر، هم ده مؤقعلرینی اقتصادی جهتدن داها اوغورلا شهرلشن گلمه ارمنیلره وئردیلر...

روسیه امپراطورلوغونون باشقا هنج بیر شهرینده مهاجرلر یئرلی اهالینین اقتصادی و سیاسی وضعیتینی بو قدر یوزماغا موفق اولمامیشدی». محض بونون نتیجهسی ایدی کی، تکنیکا، مهندیسلیک، اداره چیلیک، حقوق، صحیه و تحصیل ساحه سینده چالیشان یئرلی تورک-مسلمانلاری بارماقلا سایماق اولاردی. مثلاً، ۱۹۰۵-جی ایلده گیمنازییا و رئالی مکتبلرده چالیشان ۲۵۸ معلمدن وور-توت ۱۰ نفری تورک-مسلمان ایدی. یئرلی ساکینلر یالنیز صاحبکارلیق و تجارت ساحه لرینده نسبتا اوغور قازانا بیلیدیلر .

باکی اهالیسینین ساینداکی آرتیم اونون ملی-قومی ترکیبینی کسکین شکیلده دییشدیریددی. شهر چوخملتلی صنایع مرکزینده چئوریلیددی. اوسته لیک، اهالی آراسیندا قومی علامته و اجتماعی وضعیتینه گؤره فرقلیلیکلر گئتدیکجه اؤزونو آیدین گؤستریددی. بو ایسه یئرلی ساکینلرده ملی منلیک شعورونو اویادیر، ملی دوشونجه لی ضیالیلاری حرکت کئچمه یه سؤق ائدیردی .

نتیجه ده ۱۹۰۳-جو ایلدن اعتباراً باکی شهر دوماسیندا (مجلسین ده) مسلمان اعضالارینین^۳ سسی اوجادان چیخماغا باشلادی. اونلار تاریخ و ملی مدنیتله باغلی مسئله لر قالدیریر، حتی مسلمانلارین دا شهر اداره چیلیینه جلب اولونماسی و مختلف وظیفه لرده ایرلی چکیلمه سی حقیق ده دانیشیردیلا. مثلاً، حسن بی زردابی شیروانشاهلار سارایینین سلاح آنباری کیمی استفاده اولونماسینا اعتراض ائدیر، اونا دستک وئرن علیمردان بی توپچوباشوو دا تاریخی عابده لرین قورونماسی ضرورتینی وورغولاییر، سارایین حربچیلردن آلینیب شهر دوماسینین (شورای شهر) تابعلیینه وئرلمه سینی ایستیریدی. همین گونلرده مسلمانلارین شهر اداره چیلیینه جلب ائدیلمه سی ایله باغلی «پترزبورگسکیئ و دومستی» گونده لیین ده درج ائدیلمن بیر یازی جدی ناراضیلیق دوغوردو. گونده لیک یازیردی کی، «مدنی سویه لری آشاغی اولدوغوندا ایندییه قدر مسلمانلار شهر باشچیسى وظیفه سینه جدی نامزد

یئرینه یئتیرمک اوچون گونده لیک اؤز اطرافینا یاخشی تحصیللی، بیلکلی و ملی دوشونجه لی ضیالیلاری جمعلمه یه باشلامیشدی. تنزلیکله حسن بی زردابی، علی بی حسین زاده، احمد بی آغا اوغلو، هاشم بی وزیراف کیمی او دؤورون تانینمیش قلم صاحبلی «کاسپی» یه توپلاشدیلار. آرتیق ملی ایده نین اساس مذاکره مرکزینده و ضیالیلار اوچون معتبر تریبون چئوریلن گونده لیکه تانینمیش حقوقشناس، مشهور وکیل و یازیچی علیمردان بی توپچوباشوو^۲ رئاكتورلوق ائدیردی .

محمد امین تکجه «کاسپی» یه توپلاشمیش بؤیوک سؤز-فکر آدمالارینین یازدیقلارینی اوخومور، هم ده اونلارین شفاهی صحبتلرینی دینلییر، بعضا کسکین مباحثه لرینین شاهدی اولوردو. او، تکجه یئرلی یازارلارلا کفایتلنمیردی : c.S.Mill, D.Yum, c.Lokk, c.Milton (ج. میلتنون - ج. لوکک- د. یوم-ج.س.مایل) کیمی اروپا متفکرلرینین ده دمکراسی و انسان آزادلیقلاری ایله باغلی اثرلرینی مطالعه ائدیر، غربین^۲ انقلابی مبارزه تاریخینی اؤیرنیردی. اوخودوقجا بیر شئییه امین اولوردو کی، هر هانسی خلقین یوکسلیشی یالنیز اونون ملی-سیاسی آزادلیغی شرایطینده ممکن دور ...

سیاستده ایلك آددیملار: «مسلمان کنجلیک

تشیلاتی» و «همت»

نفث صنایع سینده چالیشماق اوچون کناردان گلن ایشچی قوه سینین حسابینا باکی ۲۰-جی عصرین اوللرینده جنوبی قفقازین ان بؤیوک شهرینه چئوریلیمیشدی:

۲. علیمردان بی توپچوباشوو پارسیده یاشاماغا باشلادیقدان سونرا سوی آدینی (فامیل) "توپچوباشی" اولراق دییشدیرمیش و مزارینین اوزرینده ده سوی آدی بو جور قید ائدیلمیشدیر. لاکین اونون آدی بو کتابدا سوی آد دییشیکلییندن اؤنجه کی دؤورله باغلی کنجدیی اوچون "توپچوباشوو" کیمی یازیلما سینین تاریخیلیک باخیمیندا داها دوغرو اولدوغو قناعتینه گلدیگ (رئد.))

۱۸۶۳- جو ایلده بورادا جمعی ۱۴,۵۰۰ نفر یاشادیغی حالدا ۱۹۰۳- جو ایلده همین رقم، آز قالا، اون دفعه آرتاراق ۱۴۳,۷۸۶ نفره چاتمیشدی. بوندان باشقا، نفث مومو و صنایع لشمه باکینین سیماسینی خیلی دییشمیشدی. لاکین یئرلی اهالی بیر چوخ باخیمدان بو دییشیکلیین یاراتدیغی فایدالاردان کناردا قالیردی. آلمان

نومایشچیلری داغیلماماغا چاغیردی. بو واخت آچیلان آتاش اونو قولوندان و باشیندان یونگول یارالادی. کازاکلارین مداخله‌سی ایله آخیردا نمایش تامامیله داغیدیلدی. بوندان آزا سونرا بالاخانیدا دا فهله‌لرین بویوک متینقی کتچیریلدی. همین اعتراض دا زوراکیلیقلا دایاندیریلدی و ۲۰-دن چوخ آدام حبس اولوندو. بیر سؤزله، آیدین گورونوردو کی، باکیدا سیاسی^۴ «مالاکان باغی» کیمی ده تانینان بو باغ حاضردا «خاقانی باغی» آدلانیب (رئد.).

فعاللیغین آرتماسی قارشیمی آلینماز جریانا چئوریلیر. فهله حرکاتینین گنیشلنمه‌سی، اجتماعی فعاللیغین آرتماسی و سیاسی مبارزه نین کسکینلشمه‌سی اجتماعی حیاتا یئنیجه آتیلیمیش یئرلی تورک-مسلمان گنجلره، او جمله دن محمد امینه تاثیرسیز قالمیردی .

۱۹۰۳-جو ایله ۱۹ یاشلی رسول زاده اؤز یاشیدلارینی باکیدا مختلف ملت‌لرین نماینده‌لرینین اوخودوغو «روس-تاتار» مکتبلرینین، ائله ده دیگر اورتا مکتبلرین تورک شاگردلرینی اطرافینا توپلاییب ایلك گیزلی سیاسی تشکیلات یاراتدی. اجتماعی-دمکرات مفکورلی بو قوروم «مسلمان گنجلیک تشکیلاتی» آدلانیردی. برنامهنیدا قسما ملی-دینی خصوصیتلری، اساساً ایسه اجتماعی-دمکراتیزمی داشییان بو تشکیلات امپراطورلوقون روسلاشدیرما، روسچولوق و مستملکه‌چیلیک سیاستینه قارشو رسول زاده نین ایلك اعتراض آددیمی ایدی. تشکیلاتین فعالیت استقامت‌لرینی چوخ سونرالار ۱۹۵۴-جو ایله محمد امین اؤزو «بیر تورک ملیتیچیسینین استالینله اختلال خاطرهلری» اثرینده «ملی حسلری تحریک ائتمک، روس مکتبلرینده اوخودولمایان تورکجه نی اؤز-اؤزونه ایرلیتمک، یئرلی ادیبلرین اثرلرینی اوخوماق، چارلیق علیهینه یازیلیمیش اختلال (بورادا: اعتراض - رئد.) شعرلرینی ازبرلمک و آرا-سیرا مطبعه اصولو ایله باسیلمیش بیاناملر داغیتماق، ایشچیلر آراسینا گندهرک حریت و انقلاب فکرلرینی اونلارین آراسیندا سیستمی صورتده یایماق» کیمی آچیقلامیشدی. رسول زاده باکیدا بوتون مکتب و مدرسه لری بیر-بیر دولاشراق همفکر-لرینی همین تشکیلاتا جلب ائتمک اوچون چالیشیر، انقلابی بیاناملر یازیر، چالیشدیغی «کاسپی» مطبعه‌سینده گیزلی شکیده چاپ ائتدیریر و یایماق اوچون تشکیلات عضولرینه چاندیریردی. طبیعی کی،

ایرلی سوره بیلیم‌لر. بو وظیفه نی، عادتاً، یئرلی ارمنیلر و یا روسلار، حتی نوویکوو کیمی «گلمه» لر توتور. پترزبورگ گونده لیبنین بئله آشاغیلائیچی موقعینه احمد بی آغا اوغلو «کاسپی» ده اعتراض ائتدی. او بیلدیردی کی، «اگر ارمنی تفلیسین شهر باشچیسی اولا بیلیرسه، گورجو نیکولادزه باتومدا باشچی اولا بیلیرسه، باکی شهر باشچیسی نیه مسلمان اولماسین؟ طبیعت اعتباریله مسلمانلارین بو ملت‌لردن نیی اسکیکدیر؟!» آغا اوغلو اعتراض یازیسینی بئله بیر جمله ایله بیتیریردی: «مسلمان» آدینین قورخو رمزی ساییلدیغی زامانلار آرتیق چوخدان آرخادا قالب .^۳ اعضاسینی ۱۹۱۷-جی ایل انقلابیندان اول چار روسیه سینده شهر دواماسینین و یا باشقا سئچکیلی اداره نین عضو (رئد.)

لاکین حادثه‌لرین گنیشاتی گؤستریردی کی، «مسلمان قورخوسو» چار حاکمیتی اوچون هئچ ده آرخادا قالمایب. حکومت مسلمانلارا هله ده اعتبار ائتمیر، اونلارین مدنی ترقی‌سینی گؤرمک ایستیمیر، حتی بیلرکدن بونا مانع اولماغا چالیشیردی. بونا باخمایراق، تحصیلی مسلمانلارین سای آرتدیقجا اجتماعی-مدنی اوپانیس دا حس اولونوردو. خصوصاً باکیدا سیاسی فعاللیغین آرتماسی فونوندا مسلمان اهالی آرا-سیندا جانلانما و تشکیلاتلانما آیدین گورونوردو. بو ایشده محمد امین کیمی گنجلرین اؤنه چیخماسی تامامیله طبیعی ایدی. رسول زاده بو قناعته گلیمشیدی کی، ظاهراً سکونت ایچینده اولان و مورگولو گورونون آذربایجاندا انقلابچی آزادلیق اوردوسو یئتیشیر. او، چار اصولی-اداره‌سینین لاخلاماسینی دا، توده هلرین آرتان ناراضیلیغینی دا، انقلاب کولکلرینین هارادان و نجه اسدینی ده، یاشیدلارینین ایچریسینده توخوم کیمی جوجرن آزادلیق و اعتراض دیغولارینین بیر گون پوسکوروب فیرتینا یارادا جانی دا گؤزل دویوردو .

رسول زاده یانلیمیردی ۱۹۰۳-جو ایلین یازیندا باکی نین مرکزینده «پاراپئت باغی» آدلانان یئرده فعه لرین حکومت علیه نه ازدیحمالی متینقی تشکیل اولوندو. آتلی کازاکلار اعتراضچیلارین بیر حصه سینی داغیتسا دا، دیگر حصه «ماریا باغی» ندا^۴ متینقی دوام ائتدیردی. شهرین کوچهلرینی انقلابی شعارلار بورودو. متینقچیلرین قیرمیزی بایراقلار قالدیرمالاری وضعیتنی لاپ گرگینلشدیردی. استاندارین معاوینی ع. علی اف حادثه یئرینه گلدی و

اندیلمه‌سی ایدی. سادالانلار باکیدا اجتماعی-دمکراسی ایدیه لرینی خیلی جاذبه دار ائدیور و طرفدارلارینین سایجا چوخالماسینا تکان وئیردی. سونرالار رسول زاده ه رادیکال اجتماعیست جریانلارینا مثیللنمین سبیلرینی بئله ایضاح ائدیور کی، گنج نسلین نماینده‌لری «مملکتیمیزی استلاء و استثمار ائدن روسیه بسلیکلری کین سببیله پوزوجولوق حرکتلرینی، بو ایشده داها افراچی فرقه‌لرین تاکتیکاسینی، طبیعی کی، داها مقبول ساییر و بو تاکتیکانی داها آسانلیقلا قبول ائدیوریلر». اودور کی «چاریزمه قارشی مبارزه‌ده انقلابچی-اجتماعیستلر، ان صادق اولماسا دا، ان مناسب بیر متفق اولاراق... اجتماعی دمکراتلارلا یاخین ایشبیرلینه کئچمیشدیلر». بو باخیمدان همین ایللرده محمد امین رادیکال سول اجتماعیستلر کیمی تانینان استالین، اورجونوکیدزه کیمی گورجو، ائله ده کالینین و ویشینسکی کیمی روس اجتماعی-دمکرات (بولشویک) حرکتینین نماینده‌لری ایله بیرلیکده انقلابی ایش آپارماسی هئچ ده تصادفی دئییلدیر. اجتماعی-دمکراسی ایدئولوقلارینین بیان ائدیوکلری «عمومی برابرلیک و آزادلیق» شعارینین نتیجه‌سی ایدی کی، رسول زاده انقلابچی گنجلر گروهو (میرحسن موصوم اف، محمدحسن حاجینسکی، عباسقولو کاظم‌زاده و ب.) ایله بیرلیکده ۱۹۰۴-جو ایلین پاییزیندا رسدپ-نین باکی کمیته‌سینین نزدینده مسلمان دنیاسیندا ایلک اجتماعی-دمکرات تشکیلاتی اولان «همت» یاراندی. تشکیلاتین اساس مقصدی یئرلی فهله‌لری معارف‌لندیرمک، ملت‌لاراسی توققوشمالارلا مانع اولماق، چاریزمه قارشی اعتراض اعتراضلارینا دستک وئرمک، آذربایجاندا و روسیه نین دیگر یئرلرینده مسلمانلاری انقلابی حرکاتلا جلب ائتمک ایدی .

«همت» یایدیغی انتباه نامه و چاغیریش ورقه لرینده چوخ وخت اؤزونو «حزب» آدلاندیردی. بولشویکلرین برنامهمینداکی ملت‌لرین اؤز مقدراتینی تعین ائتمه اساسینین جلب ائدیجیلیگی و عمومیتله، اجتماعی-دمکراسینین موجود حاکمیته مخالفلی اؤز خلقینی ملی اسارتدن قورتارماق امیددی ایله یاشایان ملی ضیالیلاری اونون سیرالارینا جلب ائدیور دی .

رسدپ-نین باکی کمیته‌سینین نزدینده یارانسا دا، «همت» ملی اساسلاردا تشکیل اولوندوغو اوچون فهله‌لره

صادق اوشاقلیق دوستو محمد علی ده یانیندا ایدی و هر ایشده اونا دایاق دوروردو. اونلار اؤز آرالاریندا راضیلاشمیشدیلر کی، یاراتدیقلاری گیزلی تشکیلات باره‌ده والدینلرینه هله‌لیک بیر سؤز دئمسینلر .

آذربایجانلی گنج انقلابچیلاری اؤزونده بیرلشدیرن «مسلمان گنجلیک تشکیلاتی» نا عضو اولانلارین سایى گئتدیگجه آتیردی. باکیداکى دیگر انقلابی اوجاقلار گنجلرین فعالیتینه مارق گؤستیر، اونلاری اؤز طرفلرینه چکمه‌یه چالیشیردیلار. رسول زاده تکجه فعال سیاستچی کیمی یوخ، هم ده باجاریقلى تشکیلاتچی، یاخشی ناطق، یازیلاری درحال نظره چارپان قلم صاحبی و یازیچی کیمی دقت چکردی. او، تغلیسده یئنیجه نشره باشلامیش «شرقی-روس» گونده لیبی ایله امکداشلیق ائدیور، اورا شعر و مقاله‌لر گؤندیردی. همین یازیلار، خصوصاً دوستو محمد علی ایله بیرگه یازدیغی «همت و غیرت واختیدیر» مقاله‌سی باکی اهلی آراسیندا یاخشی قارشیلانمیشدی. همین مقاله‌ده ملت اوچون مکتبلر آچیب علم و بیلیم ییلنمین واجبلیندن بحث اولونوردو .

۲۰-جی عصرین ایللرینده آذربایجاندا ملی حرکات هله آیدین شکل و مضمون آلمادیغیندان اونون فورمالاشماسینا روسیه دن گلن ایکى مهم سیاسی جریان تأثیر ائدیور: لیبرالیزم و اجتماعی-دمکرات ایدیه لری. روسیه و غربی اروپادا تحصیل آلانلار اؤلکده کی موجود سیاسی سیستمی دیشمک ایستهمه‌ین لیبرال-بورژوا قانادا مثیللنیردی. داها گنج و رومانیکلر ایسه اؤزلرینی اجتماعی-دمکرات و مجاهدلره، یعنی چار رژیمینی انقلابی یوللا دیشمک حاکمیته گلمک ایسته‌ین احزابلارلا بیر سیرادا گؤروردولر .

محمد امین سیاسی فعالیتینین اثرکن دؤورونده گنج نسلین دیگر نماینده‌لری کیمی محض ایکینجی قانادی رادیکال اجتماعیست جریانى سئچمیشدی. بو دا سببسیز دئییلدی: اولاً، باکیدا اجتماعی-دمکراسی حرکاتی خیلی مشهور ایدی؛ ایکینجیسی، بو ایدیه نین داشیییجیسی اولان روسیه اجتماعی-دمکرات فهله حزبی (رسدپ) اؤلکده‌ده مطلقه قارشی آچیق و رادیکال مبارزه آپاران ان گوجلو سیاسی تشکیلات ساییلیدی؛ اوچونجوسو، همین حزبین ۲-جی قورولتاییندا روسیه ده یاشایان ملتله اؤز مقدراتلارینی تعین ائتمه حقوقو وئرن قرارین قبول

استالینه ایلک گۆروش

۱۹۰۳-جو ایلدن اعتباراً داها دا گنیشلنن فهله اعتراض نمایشلری، خصوصاً ژوئن آییندا کئچیریلن و ۲۰ گون دوام ائدن ۵۰ مینلیک عموم باکی تعطیلی نفت باکیسینی تدریجاً بالقوه انقلاب شهرینه چئویرلیدی. رسدپ-نین «ایسکرا» ادلی گونده لینین باکیداکی گیزلی «نینا» مطبعه سینده چاپ اولونماسی بو معنادا تصادفی دئییلدیر. حتی ۱۹۰۳-جو ایله بو احزاب اؤزونون قفقاز اتفاق کمیته سینی یاراتمیشدی. همین کمیته نین خطی ایله سونرالار آدی تاریخه «یوسف استالین» کیمی دوشن «کوبا» لقبی ایوسف جوقاشویلی (۱۹۵۳-۱۸۷۸) تئز-تئز باکیا سفرلر ائتمه یه باشلامیشدی. گورجو یهودیسی اولان کوبا سیاسی فعالیتته ائرنک یاشدا قوشولموشدو: دوغولدوغو قوری شهرینده و بوتون تفلیس بولگه سینده جسور، باجاریقلى و حيله گر بیرى کیمی تانیلیدی. ان چتین ایشرلر «احزاب تاپشیریغی» آدی ایله کوبایا حواله ائدیلهیدی .

۱۹۰۴-جو ایلین ژوئن ده فهله لرین اعتراض متینقلرینی تشکیل ائتمک اوچون باکیا گلن کوبا همین واختادک حقیق ده چوخ ائشیتیدی محمد امینله ده گۆروشور. بو زامان استالینین ۲۵، محمد امینینسه ۲۰ یاشی وار ایدی. اونلاری ایلک دفعه رسول زاده نین عمیسی اوغلو محمد علی گۆروشورور. ائله همین گوندن ده کوبا ایله محمد امین آراسیندا یاخشی مناسبت یارانیر. ایلک گۆروشده استالین اصل انقلابچی کیمی گۆردویو رسول زاده نین ایتی عقلینی و جسارتینی بینسه ده، او اؤزو گنج محمد امینده چوخ دا خوش تصورات یاراتمیر. سونرالار محمد امین همین گۆروشو بئله خاطرلاییر: «باکی اطرافیندا یئرلشن بالاخانی نفت معدنلری طرفده هانسیسا کارخانه نین فهله لرینه مخصوص ائولردن بیرینده اولدوقجا بسیط بیر اوتاقدا قارشیمیزا آریق، اورتادان بیر آز هوندورویلو بیر شخص چیخدی. ساده گنیملی بو ذاتین چوپور-چوپور اولان اوزونه دقت ائتدیم. جدی بیر حالدا گولومسییردی. بیزی طبیعی و سربست بیر ادا ایله قارشیلادی. روسجا دانیشیغیندا گورجو لهجه سی قوتلی شکیلده حس اولونوردو. طبیعی خوش-بئشدن سونرا صحبت سیاسی و اجتماعی مسئله لر اوستونه کئچدی ...»

ایشلمک تاکتیکاسینا گۆره فرقلنیردی: اصلینده، چوخ زامان مستقل فعالیت گۆستریردی. رسدپ باکی کمیته سینی «همت» این اجلاساریندا پروکوفی (الیوشا) جاپاریدزه، «همت» ایسه رسدپ-ده سلطان مجید افندیئو تمثیل ائدییدی. همتچیلرین «بالاخانی و بیبی هییت فهله لرینین اتفافی» تشکیلاتی ایله بیرلیکده تشکیل ائدییکلری ایلک سیاسی اعتراضلاردان بیرى ۱۹۰۴-جو ایلین دکابریندا (دسامبر) کئچیریلن توده وی تعطیل ایدی. همین تعطیل روسیه ده ایلک دفعه اولراق فهله لرله معدن-کارخانه صاحبلى آراسیندا جمعی مقاویلین «گازویل اساس قانونو» امضالانماسی ایله نتیجه لئمیشدی .

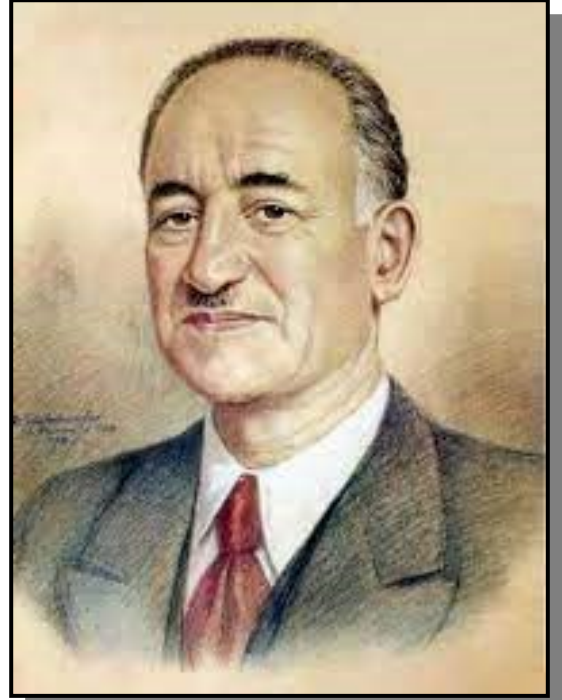
۱۹۰۵-جی ایلین فورال و آوگوست آیلاریندا داشناکلارین آذربایجانلیلارا قارشى تۇرتدیكلری قیرغینلار زامانی «همت» اهالینین ساکتلشدیریلمه سینده و قیرغینلارین قارشیسینین آیینماسیندا بؤیوک رول اوینادی. تشکیلاتین عینی ادلی ژورنالی دا چاپ اولونوردو. ژورنالین اساس ناشری ایسه محمد امین ایدی. لاکین ۶-جی نمره سیندن سونرا اونو «ضررلی استقامتینه گۆره» باغلادیلار. رسول زاده نین سۆزلرینه گۆره، بو گونده لیک حزب ارگانی اولان ایلک تورک گونده لیبی ایدی .

«همت» ین مستقل داورانیشی همین ایللرده قفقازدا چار رژیمینی دئویرمه یه چالیشان انقلابچی اجتماعیستلر و بلشویکلر اوچون مارقلی، ائله بیر او قدر ده معمالی ایدی. اونلارین هر بیرى تشکیلاتی اؤز طرفینه چکمه یه چالیشیردی. لاکین محمد امینین مستقل فعالیت گۆسترمک باره ده قرارینی دییشمک ممکن دئییلدی. ۱۹۰۵-جی ایله باکی محیطینده یاخشی تانیان مشهدی عزیز بی اف، نریمان نریمانوو، سلطان مجید افندیئو و باشقالاری «همته» قوشولدوقدان سونرا دا تشکیلاتین مستقل فعالیت خطی بیر مدت دوام ائتدی. آنجاق ۱۹۰۷-جی ایله ملی-سیاسی مسئله لرده فرقلی مؤقلردن چیخیش ائتمه لری سببیه همین شخصلرین یوللاری آیریلدی. طالع اونلاری مختلف سیاسی دوشرگه لره آتسا دا، آدلارینی چکدییمیز شخصلر «همت» چرچیوه سینده چار حکومتینه قارشى اعتراضلاردا و ایراندا باشلانمیش مشروطه انقلابیندا فعال رول اوینادیلار .

آدى سۆيلىيىب: «فيلان آدم دا بيزى دىنلمەدى. بيز اونو تىمىزلىدىك»، - دئيه جاواب وئردى. بيز ايسه: «تە باجارىرسىنيزسا، ائدين!» سۆيلىيىب آيرىلدىق» ھىمىن گرگىن گۇرووشون سونونو محمد امينىن عمىسى اوغلو محمد على سونرالار بئله خاطرلايىردى .

ايلك گۇرووشون بئله خوشاگلمز مقاملارينا باخمايلاق، كوبا ايله گنج محمد امين آراسىندا سونرالار چوخ ياخشى مناسبت ياراندى و بو، اوزون مدت دوام ائتدى. چونكى ھر ايكىسىنىن آپاردىغى مبارزه نىن ھدفى عىنى ايدى: روسيه دە «خقلار حبسخاناسى» ياراتمىش چار رژىمىنى يىخماق. ۱۹۱۱-جى ايله، ايراندان قايدىب تركيه يە مھاجرت ائندىك رسول زاده ھلە دە سوسىيال-دمكرات ايدە لرينا رغبت بسليىردى. اونا گۇرە دە بلشويك استالىنلە يوللارى تئز-تئز كسىشىردى .

كوبا حقىن دە چوخلو سۆز-صھبت دولاشىردى: بلشويكلرىن كاساسينا پول يىغماق اوچون ھر اصولا ال آتماسىندان توتوموش بانك يارىب غاترلرە، قولدورلوقلا، حتى آدم اوغورلوغو ايله مشغول اولان، بۇيوك شركتلردن «آزادلىق مبارزه سىنە ياردىم» آدى آلتىندا حەدە-قورخو ايله پول قوپاران سلاھلى دستەلرى اداره ائتمە سىندىك! حتى مشھور مىليونچو موسى ناغيىئوى اوغورلايان ۱۶ نفرلىك دستە نىن استالىنلە دە علاقەسى اولماسى بارەدە احتماللار ايرلى سورولوردو. بئله «عملیاتلار» زامانى كوبا مختلف تھلکەلرلە اوزلشیر، ھىمىن مقاملاردا محمد امينىن اونا چوخ كىمكى دىيىردى. بو بارەدە خلق آراسىندا خىلى روايتلر گزىردى. مثلاً، دئىيىردىلر كى، بىر دفعە فھلەرلر آراسىندا انقلابى تېلېغات آپاردىغىنا گۇرە صاحبكارىن قوچولارى، آز قالا، استالىنى نفت قوپوسونا آتاجاقلارمىش. لاکىن اۇزونو يئتىرن رسول زاده اونو اولومدن خلاص ائدىر. نوبتى دفعە ايسە نىجە اولورسا، پلىس استالىنىن ايزىنە دوشور و حبس تھلکەسى يارانير. استالىن ايشى بئله گۇروب نووخانىيا، ائويندە دفعەلرلە چۇرك كسدىبى حاجى على اكبرىن اوچاغىنا پناه گتيرير. محمد امين اوندان اۇز كىمىنى اسيرگمير و پلىسىن آختاردىغى كوبانى آتاسىنىن آخوندلوق ائتدىبى نووخانى مسجىدىندەكى مېنبرەدە گىزلەدىر. تاريخى منبعلردە بو احوالاتلارنى گئچك و يا اويدورما اولدوغو قىد ائدىلمير. لاکىن نووخانىنىن ياشلى ساكىنلرى استالىنى دفعەلرلە اۇز كندلرىندە گۇرملرىندىن

ھىمىن سىياسى مسئلەلرىن مذاكرەسىندە استالىن بلشويكلرىن سىياسى مقصدلرىندىن، آپاردىقلارى مبارزه اصوللارىندان بىر خىلى دانىشىدى. اونون انقلابى حرکاتدا فھلھىن و بلشويكلرىن رولونو حدسىز شىشىرتمەسى محمد امينىن اعتراضىنا سبب اولدو. كوبانىن دئدىكلرىندىن آنلادى كى، بلشويكلر موجود ياشايىش قايدالارىنى، سىياسى شرايطى، جمعیئتدە فھلە لردن باشقا ديگرلرىنىن دە نىمال ياشاماق حقىنى نظره آلمىرلار. اۇزو دە كفايت قدر رومانىكا و گنجلىك جوشقوسو ايله ياشايان رسول زاده ە ايلك گۇرووشلردن بو قناعتە گلمىشىدى كى، «انقلابچى كوبا ماھىئىتجە حدسىز رومانىك اولان بىر نظرىنىن توروندا چاپلايىر» و بو سببەن دە بعضى رئاللىقلارى گۇرە بىلمير .

محمد امينى داخلىن ناراضى سالان سببلردن بىرى دە استالىنىن «فھلە صنفىنىن حکمرانلىغى»نى مطلقلشدىرمەسى و ھىمىن افادە نى تئز-تئز ايشلتمەسى ايدى. كوبانىن اجتماعىستلر و منشويكلر كىمى داورا-ناراق «تورک-مسلمان گنجلىك تشكىلاتى»نىن بلشويكلرلە بىرلشمەسىنى آچىق شكىلدە تكليف ائتمەسى ايسە رسول زاده نىن عمومىتەلە خوشونا گلمەدى. «بىز اونا بلشويك نظرىەسى و روخونون مملكتىمىزىن روخ و ياشايىش طرزىنە اويماياجاغىنى سۆيلىيىب، تكليفىنى رد ائتىدىك. چىخاركن بىزە بىر روس

توپلایا بیلیر. گزینتینین اوچونجو گونو شهرین مرکزینده اولجهدن حاضرانمیش پلان اوزره ساحلی آداملار خیریه اعتراضینا جلب ائدیلن درشکه لرین قاباغینی کسیرلرگویا غارت باش وئریر و ییغلمیش پوللار اله کئچیریلیر. طبیعی کی، حبسخانادا اولان کوبا دوستو رسولزادین اونو خلاص ائتمک اوچون آتدیغی بو مردانه آددیمی هئج وخت اونوتمور .

استالین یاشجا اوزوندن کیچیک اولان رسول زاده نین سیاسی دنیاگوروشونه، شخصیتینه، ایتی عقلینه، ناطقلیک مهارتینه و قلمینه رغبتینی گیزلتمیردی. چاریزم علیهینه توپلانتیلاردا او، محمد امینین ایستر روس، ایستره ده آذربایجان دلینده کسکین، هیجانلی تأثیر باغیشلابان نطقلرینی ایلک آلیشلابانلاردان اولوردو. فهللر قارشیسیندا چیخیشی زامانی رسول زاده نین ظلمه قارشی اعتراضین واجبلیگی بارهده شرق ادبیاتیندان، اسلام قاینقلاریندان گتیردی نمونه لر اونو مفتون ائدیردی .

۱۹۰۹-جو ایلین فورالیندا (بهمن) یئنی نشره حاضرانان «وولنا» آدلی بلشویک مجوعه سینه (روس دلینده ایشیق اوزو گوروب و ۲ سایه چیخیدقدان سونرا باغلاب-رئد)، محمد امین محض استالینین خواهشی ایله ترکیه موضوع سوندا «گنج تورکلرین سون غلبه سی حقیق ده» آدلی مقاله یازمیشدیر. مقاله ده گنج تورکلرین اشتراکی ایله ترکیه داخلینده سیاسی حیاتی جانلانماسی، اجتماعی مناسبتلرین یئنیلمه سی و آنا یاسا اساسلارینین محکملمه سی، اولکه نین تجاوزلردن قورونماسی، دولت وظیفه لرینه خلقین ایسته دیی شخصلرین تعین اولونماسی بارهده دانیشیلیردی. یازی تحریریه جدی مباحثه دوغوردو، لاکین استالینین سؤزلری مذاکره سون قویدو: «رسول زاده نین مقاله سی یئرینده دیر، اورادا یورودولن محاکمه لر چوخ حاقلیدیر، مقاله چاپ ائدیلمه لیدیر». بئله لیکله، یازی «وولنا» ژورنالینین ۱-جی سایندا ایشیق اوزو گوردو .

ائله همین ایل، یعنی «وولنا» مجوعه سینده کی گوروشدن سونرا کوبا ایله محمد امین اوزون مدت بیر-بیرلرینی گورمه دیلر. طالع اولاری بیر ده ۱۱ ایلدن سونرا مشهور بابیل حبسخاناسیندا یئنیندن قارشیلادیراجاقدی ...

دانیشیرمیشلار. ائله ده رسول زاده نین ۱۹۳۷-جی ایلدرده باسقا معروض قالمیش سئوملی آنالیغی مارال خانمین دوشدوکلری وضعیتدن شیکایتلرکن استالینی نظرده توتاراق «او بیغلی اوغلانین قاباغینا نجه دفعه چای-چورک قویموشام» دئمه سی دانیلماز فاکتدیر .

۱۹۰۰-جو ایللرین اورتالاریندا باکی نفت معدنلرینه و آذربایجان قزالارینا^۵ آنا دلینده انقلابی گونه لیک و انتباه نامه لرین گوندیرلمه سی ایله بلاواسطه رسول زاده مشغول اولوردو. «کاسی» نین مطبعه سینده چالیشماسی اونون چوخ کارینا گلیردی. بعضا بورادا چاپ اولونموش انتباه نامه لری بلشویکلرین گیزلی گوروش یئرلرینه ده محمد امین اوزو چاندیریردی. بئله گیزلی توپلانتیلار، عاداتا، بلشویکلرین ایناندیققلاری انقلابچی فله لرین ائولرینده کئچیریلردی. چوخ وخت استالینین ده^۵ قضا (اویژد) ۱۹۱۷-جی ایل روس انقلابیندان قاباق منطقه و یا باشقا بؤیوک انضباطی اراضی واحدی ترکیبینه و شوروی ده استان بؤلگوسونه قدر اولان انضباطی اراضی واحدی (رئد).

اشتراک ائتدی همین توپلانتیلاردا رسول زاده اونولا یئنیندن قارشیلادیردی. کوبا ایله محمد امینین مشهور انقلابچی خانلار سفرعلیئوین ائوینده ده بیر نجه دفعه گوروشدوکلری سؤیلنیلیر. تصادفی دئییل کی، ۱۹۰۷-جی ایلین ۲۸ سپتامبریندا (شهریور) قتله یئتیریلن خ. سفرعلیئوین دفینیدن سونرا مزاری اوستونده کئچیریلن بؤیوک متینقده جاپاریدزه، ص.م. افندیئو و استالینله یاناشی، رسول زاده ده وداع نطقی سؤیلمیشدیر .

۱۹۰۸-جی ایل مارتین ۲۵-ده باکی اوزون کوتایسی منطقه سینین ساکینی کایوس نیزارادزه کیمی تقدیم ائدیپ گیزلمه یه چالیشان استالین اله کئچیر. اونو حبس ائدیپ مشهور بابیل حبسخاناسینا سالیرلار. همین ایلین یابیندا باکی بلشویکلرین کوبانی حبسدن قاچیرماق جهدی باش تومور: استالینی سیبیره سورگون ائتمک مسئله سی اورتایا چیخیر. بونو ائشیدن بلشویکلر باشقا پلان قورورلار. همین پلانین اجراسی اوچون احزاب کاساسیندا پول اولمادیغیندان انقلابچیلار یاردیم اوچون بعضی معتبر تشکیلاتلار، او جمله دن رسول زاده نین رهبرلیی آلتینداکی «نجات» خیریه جمعیتینه مراجعت عنوانلابیرلار. جمعیت درشکه لر واسطه سیله خیریه گزینتییی تشکیل ائدرک عهده سینه دوشن ۲۰۰ ماناتی

۱۹۰۵- جی ایلین قانلی اولایلاری

۱۹۰۰-جو ایللرین اوللریندن اعتباراً روسیه ده سیاسی وضعیت کسکینلشیر، ایل-ایلدن آغیر گلیردی. ۱۹۰۵- جی ایلین ایلک گونلریندن اعتباراً ایسه دوروم لاپ آغیرلاشمیشدی. چار حکومتی اوزاق شرقده دوام ائدن روس- ژاپن محاربه سیندن بد خبرلر آلماقدا ایدی. چار ۲- جی نیکولایین بو ساواشدا غلبه چالاراق نفوذونو آرتیرماق، حاکمیتینی گوجلندیرمک، بئلهجه، اؤلکهده کی اعتراضلاری جیلولاماق پلانی بوشا چیخمیشدی. اوسته لیک، اقتصادی بحران گتتدیکجه گوجلنیردی: کارخانه و فابریکلر باغلانیر، ایشسیزلرین سای آرتیر، بو دا حکومت قارشى توده وی اعتراضلاری کورولکلیردی. پترزبورگداکی پوتیلوو کارخانه سیندان باشلایان تعطیللرین قیغیلجیمیلاری تدریجا امپراطورلوعون دیگر ایری صنایع مرکز لرینه سیچراییردی .

رسول زاده نین بیر ایل سونرا «ارشاد» گونده لیین ده یازدیغی کیمی «استبداد ایله حریتین ایلک قانلی توقوقوشماسی» و «روسیه انقلابینین بونوره سی» ساییلان قانلی ۹ یانوار (دی) حادثه لری ۱۹۰۵- جی ایلین گرگین کئچجییندن خبر وئیردی. چار ۲- جی نیکولای بو سناریونون قارشیسینی آلماق یوللارینی آختاریردی. حادثه لر ایسه سرعتله ایره لی گتتمکدیدی: ژانویه نین ۸- ده تعطیل ائدن فهله لرین سای آرتیق ۱۵۰ مینه چاتمیشدی. تاریخده پلیس آژانسی و «ساتقین» آدی ایله قالمیش کشیش قاپون ژانویه نین ۹- دا فهله لری چارین یاشادیغی قیش سارایینا دوغرو یؤنلندیردی. بوندان سونرا اوردو حرکت کئچدی و اللرینده بئر ایله چارین شکلینی توتوموش دینچ نمایشچیلری گولباران ائتدی. معلوم اولدو کی، حکومت خلقین گذرانینی یاخشیلادیرماق یوخ، اونون گوزونو قورخوتماق یولونو سئچیب .

آرتیق اوخ یابیندان چیخمیشدی: پترزبورگدا «قانلی بازار گونو» نده یوزلرله اعتراضچینین قتله یئتیریلمه سی خبری اؤلکه نین هر یئرینه یاییلمیش، انسانلارین غضبینه سبب اولموش، چارا اینامی تامام سارسیتیمیشدی. امپریانین مختلف شهرلرینده، خصوصاً قفقازدا وضعیت گرگینلشیردی. کوتاپسیده، تفلیسده توده وی تعطیللر باشلامیشدی. اعتراض اعتراضلاری باکییا دا چاتدی. ایندی بوتون قفقاز باریت چللیینی خاطرلادیردی. چار حکومتی

بؤلگه یه نظارتی نیین باهاسینا اولور- اولسون بریا ائتمک نیتینده ایدی. نتیجه ده گوجلنن اعتراضلاری سنگیتیمک و دقتی باشقا سمته یؤنلتمک اوچون قانلی تاکتیکا سئچیلدی: ارمنی-مسلمان عدواتینی قیزیشدیرماق! بو، چاریزمین ضعیفلمه سینی حس ائدن ارمنی داشناکلاری اوچون گويدنوشمه اولدو. اونلار سیاسی تشکیلاتسیز، مطبوعاتسیز، ملی مرکزسیز قالمیش آذربایجان تورکلرینه، مسلمان اهالیه قارشى آچیق- آشکار زوراکیلیغا باشلادیلار . ۱۹۰۵- جی ایل فورالین (بهمن) ایلک اونگونلویونده باکیدا دهشتلی حادثه لر یاشاندی. فورالین ۶- دا ارمنیلرین اؤز کیلسه لرینین یانینداجا صابونچو ساکینی آغراضا بابائوی قتله یئتیرمه سی بوتون باکینی سیلکه له دی، توده وی قارشیدورما و قیرغینلار باشلادی. همین گون آخشاما قدر شهرین آیری- آیری یئرلرینده مختلف ملت لردن ۴۰- آ یاخین آدام اؤلدورولدو. مدافعه سیز قالمیش مسلمانلاری یاخشی سلاخلانمیش ارمنی داشناکلاریندان قوروماق اوچون احمد بی آغا اوغلو کیمی ضیالیلار، ح. تاغیئیو کیمی نفوذلو صاحبکارلار، «همت» تشکیلاتیندا تمثیل اولونان رسول زاده کیمی گنج سیاستچیلر یئرلی حکومتدن تدبیرلر گوزمه یی طلب ائتدیلر. یئرلی حکومتین ایسه اؤز پلانلاری واردی ...

نوبتی گون باکیدا مینلرله انسان کوچه لره آخیشدی. حکومت تشویشه دوشرک شهرده کی پیادا و آتلی حربی قراوللارینین سایینی آرتیردی، حکومت نظامی ساعتی تطبیق ائتدی. فورالین ۹- دا ایسه آسایشی قوروماق اوچون باکییا علاوه ایکی پیادا هنگ گتیریلدی. شهرین امنیت مدیری ناکاشیدزه باریشیق یاراتماق اوچون مسلمان قاضیسی و ارمنی یئپیسکوپو ایله بیرلیکده شهر کوچلرینده یوروش کئچیردی، یوکسک وظیفه لی ارمنی و مسلمان دین خادملری باریشیق چاغیریشلاری سسلندیردیلر. بونا باخمایاراق، یئنه انسان تلفاتینین قارشیسینی آلماق ممکن اولمادی. بئله لیکله، تاریخه «ارمنی-مسلمان قیرغینی» کیمی دوشن ۱۹۰۵- جی ایلین قانلی حادثه لری باشلادی. چار ۲- جی نیکولای همین ایل فورالین ۱۸- ده باکی استانداریلیغیندا حربی وضعیتین تطبیقی بارده فرمان امضالادی. بؤلگه یه نظارتی گوجلندیرمک اوچون کهنه اداره چیلیک اصولو قفقاز

سپتامبردا وورونتسوو-داشکوو اۇنجه باكى روحانلىرى، سونرا ايسه بالاخانى و صابونچو معدنلارنىن فېلەلرى ايله گۇرۇشودو. همين گۇرۇشلارده صلحون واجىلىيندن دانىشسا دا، ال آلتىندان شېهرين يىنى ژنرال قوبىرنا تورو فادئىئو تاپشردى كى، باكى كندلرینه قوشون يىرتىسىن. بوتون بونلارین فونوندا باكىنن يىرلى تورک-مسلمان اھالىسى ھلە دە تشكىلاتسىز و مدافەسىز قالمىشىدى. شېھردەكى روسلار، ارمنىلر، يھودىلر و گورجولرلە مقايەسەدە اونلارى بىر يىرە جەملەيب يۇنلن، حقوقلارینی قورويان ھىچ بىر قوروم يوخ ايدى. اصلیندە، يىرلى حكومت ارگانلارى دا مسلمانلارین تشكىلاتناماسينا تھلكە كىمى باخىر و ھر و جھلە بونون قارشىسىنى آماغا چالشىردى. حتى شېھر شوراسیندا دا مسلمانلارین سسى ضعيف ائشىدىلير، اونلار اوچون معین محدودىتلر قوبولوردو. مثلاً، سايجا اھالىنن اکثریتینی تشكىل ائتمەلرینە باخماياراق، شورادا مسلمان اعضالارینن سايى يوز دە ۵۰ دن چوخ اولايلىمزدى. بو وضعيتدە باكىنن تورک-مسلمان اھالىسىنى قوروماق و يۇنلتمك مسولیتی ح. ز. تاغیئو كىمى تانىمىش باكى ميلیونچولارینن، بىر دە اوزدە اولان ضیالیلارین اوزرینە دوشوردو. اونا گۆرە دە باكى كندلرینن كۆچورولمەسىنە اعتراض ائدنلر آراسیندا ح. ز. تاغیئو ح. زردابى، ع. توپچوباشوو، ا. آغا اوغلو، نفت دلال لارى: شمسى اسدالله اف، كربلايى اصرافیل حاجى اف و باشقالارینن اولماسى تصادفى دئیلیدی. اونلارین اکثریتی مثلاًين پترزبورگدا، ماليه ناظرینن يانیندا تشكىل اولونان مذاكرەسىندە قطعى اعتراضلارینی بیلدیردیلر. مشاورەدە خصوصاً احمد بی آغا اوغلو كسكىن چىخیش ائتدی ارمنیلرین اساسسىز ادعاسى ايله دۇرد كندى جزالاندىرماغى غرض كىمى قىمتلندیدى. بئلهلكە، قفقاز جانشینین باكى كندلرینی كۆچورمكلە باغلى مكرلى پلانینن قارشىسى، چتىنلىكلە دە اولسا، آلىندی. لاكىن يىرلى تورک-مسلمان اھالىنن حقوقلارینی و تھلكەسىزلىكلرینی مدافە مسئلەسى مشكل اولاراق قالدی. چونكى اونلارین اکثریتی اجتماعى شعور باخیمیندان گىرى قالىردى، اۇز حقوقلارینی بىلمىر، يازىب-اوخوماغى دا باجارمىردى. بو سببەن ضیالی زومرەسى، او جملەدن همين زومرە نین گنجلر قانادینی تمثیل ائدن رسول زاده كىمى يىنى

جانیشینلیگی برپا اولوندو، اوستەلىك، ارمنیپرست قراف وورونتسوو-داشکوو جانیشین تعین ائدیلىدى .

ارمنى-مسلمان قىرغىنلارینن تزه باشلادیغى گونلرە - ۱۹۰۵-جى ایل مارتین ۱۵-دە ضیالیلار و خلقین اۇندە گندلری باكى ميلیونچوسو حاجى زین العابدین تاغیوین ائویندە توپلاشدیلار. اونلار «مسلمانلارین احتیاجى حقیق دە عرض-حال» دئیلن ۱۷ ماددەلىك بىر مراجعت حاضرلادیلار. مراجعتدە شېھر اداره چیلیینن دوزگون تنظیملنمەسىندن توتמוש مسلمانلارین حاقلارینن قورونماسى، اونلارین آنا دېلیندە تحصیل آلمالارى، اۇز جعمیتلرینن، روزنامە لرینن اولماسى ايله باغلى ایستكلر افادە اولونموشدو. همین مراجعتین پترزبورگا آپاریلیب حكومتە تقدیم اولونماسى اوچون ۱۱ نفرلىك ھئیت (علیمردان بی توپچوباشوو، احمد بی آغا اوغلو، علی بی حسین زاده، فرخ بی وزیراو و ب.) معینلشدیریلدی .

باکیدا و دیگر یئرلرە ايسه وضعیت داھا دا گرگینلشیردی. وورونتسوو-داشکووون جانیشین تعین ائدیلمە سیندن روحلانان ارمنیلر داھا گئیش ال-قول آچاراق یالنیز پایتختدە دئیل، عینی زاماندا شوشادا، ایرواندا، ناخچیواندا، شرور-درلیز بولگە لرین دە یىنى قانلی توققوشمالار تۇرتدیلر. اونلار ارمنى-مسلمان قىرغىنلاریندا گناهكار حساب ائدیكلری باكى امنیت مدیرى كنیاز ناكاشیدزنى مایین ۱۱-دە گونون گونورتا چاغى بمب هجومو ايله قتله یئتیردیلر .

أوگوستون ۲۵-دە، روس-ژاپن محاربه سینین باشا چاتدیغى بىر واختدا باکیدا ارمنى-مسلمان دعواسى داھا دا آلوولاندى. دوكان-بازارلار ایشلمدیندن شېھردە ارزاق قیتلیغى یاراندى. قىرغىنلار بو دفعە اطراف كندلرە، داھا چوخ نفت رایونلاریندا باش وئیر، مدنلرە بىر-بیرینن آردینجا یانغىنلار تۇرە دىلیردی. وورونتسوو-داشکوو نفت معدنلریندەكى یانغىنلار بارەدە ۲-جى نیکولایا تجیلی تلگرام ووردو، مسولیتی بالاخانى، صابونچو، رامانا و زابرات كندلرینن اوستونە آتدی. او، امپراتورا تكلیف ائتدی كى، باکیدا ثابلیگی برپا ائتمك اوچون همین كندلرین مسلمان اھالىسى باشقا یىرە كۆچورولسون. بو بارەدە معلومات اھالی آراسیندا جدی تشویش و ناراضیلیغا سبب اولدو .

اهالی تدریجاً فعاللاشیردی. آرتیق باکی شوراسینین اعضالاری اجلاساردا وطنداش آزادلیقلاریندان، مسلمانلارین حقوقلارینین قورونماسیندان دانیشماغا باشلامیشدیلار. عینی زاماندا، اونلار قفقاز جانیشینیندن شورادا مسلمانلاردا تطبیق ائدیلن «۵۰٪» محدودیتینین لغو اولونماسینی، باکیدا مسلمان خیریه جمعیتینین یارادیلماسینی و بو جمعیتین نظامنامه سینین تصدیق ائدیلمه سینینی ایستیردیلر. شورا بیر چوخ طلبلرین یئرینه یئتیریلمه سی ایله باغلی قرار چیخاردی. بیر سؤزله، باکینین تورک-مسلمان اهالیسی شهرین اجتماعی حیاتیندا فعاللاشیردی «قوبونانور باغی» ندا کئچیریلن ایزدیحمالی متینق بونون گؤستریجیسی ایدی.

متینقی او دؤورون مشهور یازیچی، «ملی مبارزه نین اؤن جبهه سینده دایاناراق» (رسول زاده) داشناکلارین ترور حرکاتینا قارشى جدی مقاومت گؤسترن مشهور «دفاع» حزینین قوروجوسو احمد بی آغا اوغلو آپاریردی. متینقده چیخیش ائدنلر مسلمانلارین سیاسی شعورونون تدریجاً توسعه ائتدیینی خاطرلاداراق خلقی فعال اولماغا، ۱۷ اکتبر مانیفئستینین وئردی حقوقلاردان استفاده ائتمه یه چاغیریر، بونون اوچون ایسه مکتبه، تحصیله و مدنیتین توسعه سینه خصوصی دقت یئتیرمیین واجبلیینی وورغولاییردیلار .

اونو دا دئیک کی، اودؤورکو یئرلی روزنامه لر همین میتینقی مسلمانلار آراسیندا ملی اوپانیشین و بیرلین افاده سی کیمی قیمتلندیرمیشدیلر . آردی وار...

دوشونجه صاحبلری سیاسی معارفجیلیگی اؤنه چکر، خلقی ملی اوپانیشا چاغیریردیلار .

محمد امین رهبری اولدوغو «مسلمان گنجلیک تشکیلاتی» و آپاریجی سیمالاریندان بییری ساییلدیگی «همت» تشکیلاتی واسطه سیله اهالی آراسیندا جدی سیاسی ایش آپاریر، مراجعتلر یازیر و یاییر، باش وئرن حادثه لرین ماهیتینی خلقا ایضاح ائتمه یه، عینی زاماندا، ارمنی تخریباتلارینین قارشیسینی آماغا و قیرغینلاری دایاندیرماغا چالیشیردی. اونون چاپ ائتدیردی «همت» گونده لیبی سیاسی معارفجیلیک ایشینده و ملی دیرچلیش ایده لرینین یاییلماسیندا داها چوخ کارا گلیردی. رسول زاده یارانمیش مرکب شرایطه ملی مقصدلر نامینه هامینی بیر یغرده اولماغا چاغیریر، خیردا-خیردا درنک و احزابلار یاراتماقدانسا، گوجو و سیلری بیر یئره یؤنلتیمی واجب ساییردی. بو باخیمدان گونده لیبین ۱۹۰۵- جی ایلدکی ۳- جو سایندا ایشیق اوزو گورن «همت الرجال تقلوالجبال» («کیشیلرین همی بیرلشسه، داغلاری قوپارار») ادلی مقاله داها آچیق ایدی. رسول زاده همین مقاله سینده ایستر اسلامی یؤنده، ایسترسه ده اجتماعی و ملی دوشونجه زمینینده بیرلشمیین واجبلیینین بحث ائتدیردی. مؤلفه گؤره، یالنیز بو حالدا بؤیوک مقصدلره نایل اولماق ممکندور .

سونرالار رسول زاده دئییردی کی، «...حریت و استقلال وئرلمه ییب، آنجاق آیینان بیر دیردیر». بونون اوچون اولجه ملتین اوپانیشی باش وئرمه لی، او یئتیشمه لی و اجتماعی ایده آللارینی معینلشدیرمه لیدیر. همین ایده آللارین اورتایا قویولماسی اوچون ایسه الوئریشلی اجتماعی- سیاسی محیط فورمالاشمالی، جمعیت فعاللاشمالی، خلقی ایرلی آپارا بیله جک ضیالی زومره سی و سیاسی احزابلار اورتایا چیخمالی ایدی. بئله بیر محیطین فورمالاشماسی اوچون ۱۹۰۵- جی ایلین پاییزیندا چار ۲- جی نیکولایین خلق اعتراضلاریندان قورخوب امضالادیگی مشهور ۱۷ اکتبر مانیفئستی معین رول اوینادی. همین مانیفئست، ان آزیندان، کاغیز اوزرینده بوتون خلقلارا وطنداش آزادلیقلاری، شخصیت توخونولمازلیغی، سربست توپلاشما، سؤز، مطبوعات و وجدان آزادلیغی وئرلیدیینی بیان ائتدیردی. بو سندین قبولوندان، ائلجه ده ارمنی- مسلمان قیرغینلاریندان سونرا قفقازداکی تورک-مسلمان

ناخچیوانین مطبوعات تاریخینه بیر نظر

NAXÇIVANIN MƏTBUAT TARİXİNƏ BİR NƏZƏR

اهالی سی بو قدیم آذربایجان تورپاغینی ایشغال تهلوکه سیندن قورتارمیش، آذربایجانین مستقیل لیگی اوغرون دا آدیغی جسارتلی آدیملارلا میلی دؤولتچیلیین بریاسی، قورونوب ساخلانیلماسی و مؤهکملندیریلمه سی نامینه فداکارلیق نومایش ائتدیرمیش دیر .

۲۰۲۰-جی ایله ۴۴ گونلوک وطن محاربه سی زامانی ناخچیوانین ایگید اوولادلاری شانلی ظفر سالنامه میزه پارلاق صحیفه لر یازمیشلار .

ناخچیوانین داواملی اینکیشافین دا اومومیللی لیدئر حیدر الیونین بؤیوک خیدمتی واردیر . اولو اؤندر حاکمیته گلدی واختلاردان اعتباراً دایم ناخچیوانی دقتده ساخلامیش، موختار رئیسپولیکانین گلجی ایله باغلی ان واجیب قرارلارین تشبوسکاری اولموش دور .

محض حیدر الیونین اوزاققۇره ن لیگی سایه سینده ۱۹۹۰-جی ایل نو یابری ن ۱۷-ده ناخچیوان موختار جمهوریسینین آلی قانونئریجی اورقانی ن دا آذربایجان خالق جمهوریتینین اوچرنگلی بایراغینین دؤولت رمزی اولاراق قبول ائدیلمه سی دؤورون مورککب اجتماعی-سیاسی پروسئسلینه هللئدیجی تأثیر گؤستریش و آذربایجانی مستقیل لییه سرعتله یاخینلاشدیرمیش دیر .

ناخچیوان موختار جمهوریسسی بو گون دؤولت پورقاملارینی و اینفراستروکتور لایحه لرینی اوغورلا گئچکلشدیریر، اؤلکه نین اقتصادی قودرتینین آرتیریلمه سین دا و اینتئلئکتوال پوتنسیالی نین گولندیریلمه سینده یاخیندان ایشتیراک ائدیر . حاضردا ناخچیوان بئینلخالق میقیاسلی معتبر تدبیرلرین آردیجیل کئچیریلدی مکانلاردان دیر . آذربایجانین اطراف محیطین محافظه سینه یؤنلمیش فعالیتی چرچیوه سینده موختار رئیسپولیکا یاشیل انئرزوی زوناسی اعلان اولونموش دور . ناخچیوان موختار جمهوریسسی ایله نقلیات ایمکانلارینین گئنیشلندیریلمه سی ایستیقامتینده ایشلر داوام ائتدیریلیر . آذربایجان جمهوریسسی کونستیتوسیاسینین ۱۰۹-جو ماده سینین ۳۲-جی بندینی رهبر توتاراق، ناخچیوان موختار جمهوریسینین یارانماسینین آذربایجانین سیاسی

پروفیسور وقار احمد

prof . Vüqar Əhməd

چئویردی : حسین شرقی

ناخچیوان موختار جمهوریسسی ، ۱۰۰

ناخچیوان موختار جمهوریسینین ۱۰۰ ایلیک یوبیلئینین قئیر ائریلد سی

هاقیردا آذربایجان جمهوریسسی ی پرئزیدنتینین سر نهای

۲۰۲۴-جو ایل فنورالین ۹-۱۵ ناخچیوان مختار جمهوریسینین یارانماسینین ۱۰۰ ایلی تامام اولور .

ناخچیوان دیاری آذربایجانین چوخسرلیک زنگین کئچمیشینده لایقلی یئر توتوموش، اجتماعی-سیاسی و علمی-مدنه نی حیاتی نین دا اؤزومخسوس رول اوینامیش دیر . ناخچیوان شهری آذربایجان آتاییلری - ائلدگیزلر دؤولتینین پایتاختی اولموش، ایسلام سیویلئزاسیاسینین موهوم علم، مدنیت و سنتکارلیق مرکز لریندن بیر کی می گئنیش شؤهرت تاپمیش دیر . بونؤوره سی اجمی ناخچیوانی طرفیندن قویولموش مئمارلیق مکتبیین گونوموزدک گلیب چاتان یادیکارلاری ایندی ده ناخچیوانین گؤرونوشونه خصوصی رنگ قاتیر . ناخچیوان عصرلر بویو یئتیردی گؤرکه ملی شخصیتلری ایله آذربایجان دؤولتچیلیینین، مدنیتینین و علمینین ترقی سینه تؤهفه لر وئرمیش دیر .

ایستراتئژی مؤوقئیی ایله سنچیلمه سی تاریخاً ناخچیوانی واختاشیری گرگین سیاسی موباریزه لر میدانینا چئویرسه ده، بو دیار قارشیلاددیغی بوتون سیناقلاری قئیتله دف ائتمیش دیر .

ائرمینیستانین آذربایجانا قارشى اراضی ادعالاری نتیجه سینده ناخچیوانین اوزون مدت تام تجرید و آغیر بلوکادا شرایطینده اولدوغو واختلاردا بئله، قهره مان

ایلگی لی میفولوژیک آنلاتلار» فسلینین باشلانغیچیندا یازیر :

«اوجوبی لیک موتیفینی، گئرنک تورک دونیاسی، گئرنکسی آذربایجان میفولوژیک مئتینلردی راستلاشماک دادیر». (۱.س.۲۲)

اونو دا قئید ائدک کی، هائرئتتین هوجامیزین سؤزلرینه رگمن دئییه بیلرک کی، آذربایجاندا ناخچیوان اراضی سینده «اوجوبی لیک» لر (آذری تورکجه سینده (اوجوبونوخلار) حاقیندا بیر سیرا اساتیرلر، افسانه لر واردیر. بو میفلرده اوجوبی لیکلر باشلاری بولودا دیهن حدیندن آرتیق اوزون بوی لو نهنگ دئو اینسانلار دیر .

طبیعی کی، بو دا اؤز نؤوبه سینده ناخچیوانین چوخ-چوخ قدیم لره بالی اولدوغونو بیان ائدیر، بئله کی، ناخچیوانداکی «هزرت نوه الیهس سالام» آ عایید اولان قدیم زیارتگاه، «اسهابی-کیف» (ماغارا-اهلی) زیارتگاهی، «دوز داغی» و ایلاخیر زیارتگاهلار بونو تصدیق ائدیر .

بونو دا قئید ائدک کی، ناخچیوانین آدی هزرت نوه الیهس سالاملا باغلی دیر (نوهچئوان)، معناسی دا هزرت نوه الیهس سالامین مسکهن سالدیغی مکان دئمک دیر. بو دا ناخچیوانین ان آزی ۴۰ مین ایل بوندان قبابق یاشایش بؤلگه سی اولدوغونو بیان ائدیر. طبیعی کی، بو دا اؤز نؤوبه سینده ناخچیوان اهالی سینین اجدادلارینین نه قدر قدیم تاریخه، زنگین مدنیت، عادت-عنعنه لر، میلی-معنوی دیرلره مالیک اولدوغونو بیل دیره ن بیر عامل دیر .

ناخچیوان چوخ-چوخ قدیم لردن دؤوروموزه قدر بؤیوک بیر اینکیشاف دؤورو کئچمیش دیر. ۱۹-جو عصرین آخیرلاریندا، ۲۰-جی عصرین اوللرینده ایسه دؤورون تلاتوملری، ضدیتلری، محاربه لری ایله اوز-اوزه قالان ناخچیوان بوتون بونلارا باخمایاراق بؤیوک بیر سیچراییشلا ترققی ائتمیش دیر. مثلاً؛ ۱۸۸۳-جو ایله ناخچیواندا ایلك دفعه M.F.Axundzad هنین «موسیو ژوردان و درویش مسته لی شاه» کومی دییاسی تاماشایا قویلموش و بؤیوک اوغور قازانمیش دیر. بوندان سونرا ایستر M.F.Axundovun ، ایسترسه ده ائینه لی سولتانووون اثرلرینی تاماشایا حاضرا لایان ناخچیوان ثناتری، روس کلاسسیکلریندن N.V.Solovyovun «ایشین باشلانغیچیندا» پیئ سینی، فران سیز ت. بارر و «L.Tivnun ائوده قالماقال» وودئوللرینی تاماشایا

تاریخینده چوخ موهم حادثه اولدوغونو نظره آراق قرارا آیرام :

۱. ناخچیوان موختار جمهوریسینین ۱۰۰ ایلیک یوبیلئیی گئیش قئید اولونسون .

۲. آذربایجان جمهوریسینین مدنیت ناظرلیگی آذربایجان جمهوریسینین خارجی ایشلر ناظرلیگی، آذربایجان جمهوریسینین علم و تحصیل ناظرلیگی، آذربایجان جمهوریسینین دیاسپورلا ایش اوزره دؤولت کومیته سی و آذربایجان میلی علملر آکادئ مییاسی ایله بیلرکده ناخچیوان موختار جمهوریسینین ۱۰۰ ایلیک یوبیلئینه دایر تدبیرلر پلانی حاضرا لیب حیاتا کئچیرسین .

۳. ناخچیوان موختار جمهوریسینین نازیرلر کابینئتی ناخچیوان موختار جمهوریسیندا آذربایجان جمهوریسینی پرتزیدئنتینین سلاهیته لی نماینده لیگی ایله رازبلاش دیرماقلا ناخچیوان موختار جمهوریسینین ۱۰۰ ایلیک یوبیلئیی ایله باغلی تدبیرلر پلانی حاضرا لناماسینی و حیاتا کئچیریلمه سینی تعمین ائتسین .

۴. آذربایجان جمهوریسینین نازیرلر کابینئتی بو سره نجامدان ایرلی گلن مسئله لری حل ائتسین .

ایلهام الیئو

آذربایجان جمهوریسینین پرتزیدئنتی
باکی شهری، ۳۰ دئکابر ۲۰۲۳-جو ایل

گیریش. ناخچیوانین تاریخی چوخ قدیم لره گئدیب چیخیر. هامییا بل لی دیر کی، قدیم تاریخلری بیلرله اؤتوره ن فولکلور دور. فولکلور ایسه قدیم زامانلاردا میفلره، افسانه لرله، اساتیرلرله باغلی ایدی. چونکی سماوی دینلر میدانا گلیمیشدن اینسانلار موختلیف اینانجلارلا یاشاییردی لار کی، بو دا اؤز نؤوبه سینده گئچرک لیکدن اوزاق اولان میفلرین، اساتیرلرین، افسانه لرین یارانماسینا گتیریب چیخاردیردی. لاکین بونا باخمایاراق بوتون بونلار تاریخی عکس ائدیریر، فولکلورو قدیم لره سؤیکه نه ن خالقلارین قدیم لیلریندن خبر وئریدی .

آذربایجانا و آذربایجان تورکلرینه چوخ باغلی اولان تورکیه لی فولکلور شوناس، تورکولوق هائرئتتین ایلیگین نوه توفانیندا «گمییه بینمئین «اوجوبی لیک» لئرلی

۱۸۳۲-جى ایلده "تيفلیس اخبارى" قزنتى و ۱۸۴۵-جى ایلده "زاقافازسكى وئستنيك" قزنتينه "قافقازين بو طرفين خبرى" آدلى آذربايجانجا بوراخيلان علاوه ميللى مطبوعاتين ياراديلماسى ايستيقامتینده آتيلميش ايلک آدديملار اولموش دور. رس مى بولنتتن کاراکتتری داشيان همين نشرلر سؤزون اصل معناسين دا هله قزنت آدلان ديریلا بيلمزدى .

هامى بيلير كى، ۱۹-جو عصرين ايکينجى آرى سين دا حسن بى زردابنين ياراتديغى اکين چى» قزنتى اؤز چئوره سينه آخوند احمد حسين زاده، سيد ازيم شيروانى، نجف بى وزيروو، اسگراغا گورانى، مهبوس دربه ندى، حسن القدارى، محمد تاغى على زاده، مؤهسون بادوكوبئى، كاپيتان سولتانوو، حسن قارا و س. كيمى ترققپورور ضيالىلاريني توپلا يارق فعاليتته باشلادى. لاکين ایلدهن سونرا قزنت اؤز فعاليتيني دايانديردى. ۱۸۷۹-جو ایلدهن فعاليتته باشلايان «ضيا» نين صحيفه لرینده س.ا.شیروانى، ه.زردابى، اناظر، M.R.Dan، ايش، اناكام، س.وليبوو و س. كيمى قاباقل ضيالىلار ايشتيراك انديرديلر، لاکين افسوسلار اولسون كى، ۱۸۸۴-جو ایلده بو قزنت ده اؤز فعاليتيني دايانديرماغا مجبور اولدو. ۱۹-جو عصرين آخيرلارين دان ايسه ماريفرور اينسالاريميز اولجه روس ديلين ده، سونرا ايسه يعنى ۱۹۰۶-جى ایلدهن اعتباراً بير-بيريله ياريشا گيريرميش كيمى حيرتاميز بير سيچرايشلا «اتفاق»، «ترقى»، «سدا»، «سدایى-حاق»، «تزه حیات»، «هوممت»، «كاسپى»، «فيوزات»، «يئنى فيوزات»، «آرى»، «بابايى-امير»، «توتى»، «مزهلى»، «کلنيت»، «شلاله»، «ايرشاد»، «اتفاق»، «زنبور»،

حاضرلا يارق ناخچيوان تاماشاچيلارى قارشى سين دا نومايش ائتديرميش دير .

۱۹-جو عصرين سونو، ۲۰-جى عصرين اوللرين ده ناخچيوان بؤلگه سينين ماريفرور ضيالىلارى تحصيلله باغلى؛ يئنى اصول لو مکتبلرين ياراديلماسى، تليمين آنا ديلين ده آپاريلماسى، قيزلارين تحصيله جلب ائديلمه سى، ميللى معلم کادرلارينين حاضرلانماسى، اليقا اصلاحاتى و س. كيمى ايشلرده اينانيلماز شكيل ده فعال ليق گؤسترميش، عيني زامان دا خالقين مدهنى اينكيشافين دان اؤترو اللرن دن گلىنى اسيرگميشلر .

«ايقبال» حیات»، فيوزات»، «تکامل» و س. متبو اورقانلارى ياراتميشلار .

لاکين بو متبو اورقانلارى باكى دان چوخ اوزاق دا يئرلشن ناخچيوانين مطبوعات تلباتيني كيفاييت قدر اؤديه بيلميردى. چونكى ۱۸۸۰-جى ایلده چکيلهن باكى-تيفليس دميريولو ناخچيوان دا چوخ اوزاقلاردان ايستيقامت ائيدردى، يعنى ناخچيوان دان باکيا گئديش-گليش چوخ چتين ايدى. ۲۰-جى عصرين لاپ اوللرن دن تيفليس ده ناخچيوان لى محمد شاختاخينسلكى «شرقى-روس»

اجتماعی-سیاسی، علمی و مدنی موحیطین ده اؤزومخسوس ایز بوراخان بیر ضیالی و یارادیجی شخص اولموش دور. «شرق قاپی سی» قزئتینین ایلک موخبیرلرین دن بیرى اولان س. صبرى مقاله لرینی نینکی تکجه بو قزئت ده، همچنین تیفلیس ده چیخان «یئنی فیکیر» قزئتین ده درج ائتدیرمیش دیر. آراش دیرمالار نتیجه سین ده س. صبرینین «شرق قاپی سی» قزئتینین ۱۹۲۶-۱۹۲۵ جی ایللر ده کی نؤمه لرین ده «س.س.»، «صبرى»، «سید صبرى» ایضالاری ایله چاپ اولونان خئی لی مقاله سینی آشکارا چیخاریلمیش دیر. همین ایللر ده ایشیق اوزو گوهرن «دارولمولیمین ده»، «آخسام تئکنیکومو لازیم دیر»، «هان سی واسطه لرله قزئته میز اینتیشار تاپار»، «تازه هکیم»، «ایت بوغوش دورماق»، «سو ایشچیلرینین یاخشیلارین دان ایستیفاده ائتمه لی»، «اوغورلوق»، «محکمه ده»، «کووی-راتیو لازیم دیر»، «بو گون» مقاله لرینین اساس مؤوضوسو معاریف و مدنیتین تبلیغی، گئری لیک، خورافات و نادانلیغین تنقی دی، بعضی نئقاتیو حاللار و شهر حیاتی ایله باغلی پروبلملر اولموش دور .

«ایکینجی دونیا محاربه سی ایللرین ده «شرق قاپی سی» قزئتی خصوصیه فاشیزمه قارشى جدی ایدئولوژی موباریزه آپارمیش، اؤز اوخوجولارینی قلبه یه ایناما سسلمیش، جمعیت ده و تنپورولیک روحونون یوکسلدیلمه سینه وسیله اولموش دور. اؤتن عصرین ۷۰- جی ایللرین ده اوموممیل لی لیدئر حیدر ایئوین آذربایجانین رهبری سئچیلمه سین دن سونرا اؤلکه میزین بوتون بؤلگه لری کیمی ناخچیوان دا اینکیشاف یولونا چیخمیش، بؤیوک قوروجولوق پروگراملارینین گئرجکلشدیریلدی بی ديارا چئوریلیمیش دیر. یئنی قصبه لرین، میکرورایونلارین، زاوود و فابریکلرین، علم، مکتب و مدنیت اوجاقلارینین آچیلیشی، کند تصروفاتینین اینکیشافی همین دؤورده قزئتلرین صحیفه لرینی بزمیش دیر. اولو اؤندر «شرق قاپی سی» نین نشرینین ۵۰ ایللی مونسابتیه قزئتی «شرف نیشانی» اوردئی ایله تلتیف ائتمیش دیر. اوموممیل لی لیدئر حیدر ایئوین سووئت آذربایجانینا رهبرلیگی ایللرین ده مطبوعاتا ایدئولوژی باسقیلار آزالمیش، همین دؤورده «شرق

قزئتی بوراخ سا دا، تیفال سینی ده ناخچیوانلا مسافه سی اوزاق ایدی، یعنی ناخشیوان لی ضیالیلارین او قزئتی ده اوخومالاری اوچون خئی لی مدت لازیم اولوردو. قزئتین خلاصه سینی بئله تئلئقرافلا یوللاماق چوخ باها باشا گلیردی. بو سبب دن ده ناخچیوانین قاباقجیل ضیالیلاری بیر یئره توپلاشیب بئله قارار آلدیلار کی، ناخچیوان اهالی سینی معاریفله ن دیرمک دن اؤترو بیر متبو اورقان یارات سینلار .

۱۹۲۱- جی ایلده ن اعتباراً «جاوانلار حیاتی» و «فوقرا سسی» آدی آلتین دا فعالیته باشلایان، داها سونرا «شرق قاپی سی» آدلان دیریان قزئتی فعالیته باشلادیغی ایلک ایللر ده عرب قرافیکاسی اساسین دا یارادیلیمیش آذربایجان البفباسی ایله نشر اولونان سا یلارین دا ناخچیوانین تاریخی و تاریخ-مدنیت عابده لری، اونلارین قورونماسی، تدقیقی و تبلیغی ایله الاقدار ایشیق اوزو گوهرن مقاله لر بو گون ده اؤز آکتوال لیغینی ایتیرمیش دیر. اونلار آذربایجانین ترکیب حیسسه سی اولاراق ناخچیوان تاریخینین منبئی کیمی موهوم اهمیت کسب ائدیرلر. بو باخیم دان خصوصیه دؤورون قاباقجیل، ساوادل ی اینسانلاری طرفین دن قلمه آلینان همین مقاله لر ده حاقین دا بحث اولونان (مثلاً، اوردوباد شهرین ده کی جامئ مسجدین ده ۱۹۰۲- جی ایلده تاپیلان هجری ۱۱۱- جی ایل، میلادی ۷۲۹- جو ایل تاریخ لی کیتابه کیمی)، آنجاق بو گونه قدر گلیب چاتمایان منبع لر باره ده وئریله ن معلوماتلار تاریخی باخیم دان چوخ بؤیوک اهمیته مالیک دیرلر .

نظردن کئچیردیمیز مقاله لر اساسین دا دئییه بیلریک کی، کئچهن یوزیللین ۲۰- جی ایللرینین اورتالارین دا «شرق قاپی سی» قزئتینین صحیفه لرین ده تاریخ-مدنیت عابده لریمیزله الاقدار درج ائتدیریلن مقاله لر آرتیق تاریخ و مدنیتیمیز اوچون سانبال لی قایناملار چئوریلیمیشلر. هئچ تصادفی دئییل دیر کی، «شرق قاپی سی» قزئتینین ۱۰۰ ایللیک یوبیلئینین قئید اولونماسی باره ده» سره نجامین پرئامبولا حیسسه سین ده «شرق قاپی سی» قزئتی «ناخچیوانین تاریخینی و کئچدی اینکیشاف یولونو گله جک نسیلره چات دیران سالنامه» کیمی خارا کتئریزه اولونموش دور .

سید صبرى (۱۹۷۴-۱۸۹۶) علمی و بدیعی یارادیجی لبقلا دا مشغول اولموش، ناخچیوان موختار جمهوریسینین

کومیسسارلار شوراسینین دستیی ایله نشره باشلامیش دیر. بو قزنته کئچهن عصرین ایگرمینجی- اوتوزونجو ایلرینده همد ماھمودوو و احمد هاشیموو، حسن علیزاده، اوز سادیق، عباس گولممدوو و باشقالاری رئاكتورلوق ائتمیشلر. اوتوزونجو ایلرین آخیرلاریندا اولکده اجتماعی-سیاسی حادثه لرین گرگین لیگی ایله الاقدار اولراق "شرق قاپی سی" قزنتینین رئاكتورلاری تئز-تئز دییشمه لی اولموش دور. ۱۹۳۷-جی ایل عرضینده "شرق قاپی سی" قزنتینده حسین ماھمودوو، شیرهلی شیرلیئوو، حاجی زاده، خلیل امینوو، موسا ایسماییلوون تعیین اولونوب ایشدن چیخاریلما سی رئپرسسیا داغاسینین عکس-سداسی ایدی .

علم، ادبیاتشوناس لیک و ادبی تنقید ده ادبیات ایشی ایله یاناشی همیشه "شرق قاپی سی" صحیفه لرینده اؤزونه یئر تاپمیش دیر. معین دؤور عرضینده "شرق قاپی سی" قزنتینده ادبیاتشوناس لیک ایشی یازی چی و شاعرلرین یوبیلئیرلی ایله الاقدار چاپ آندیلهن یازیلارلا مه دو دلاشدیریلیمیش دیر. لاکین اکثر حاللاردا "شرق قاپی سی" ندا بو رنگیون دا یاشاییب- یاراتمیش یازی چیلارین حیاتی و یارادیجیلیغینین اهمیتلی مقاملارینا، آچیلما میش ناملوم صحیفه لرینه گئنیش یئر آیریلیمیش دیر. "شرق قاپی سی" قزنتی ناخچیواندا یاشاییب- یاراتمیش سنتکارلاری اؤیره نمک اوچون ان معتبر منبع دیر. قزنتده یئنی کیتابلار و تاماشالار حاقیندا وئریلهن ماتریاللار رنگیون دا ادبی تنقیدین اینکیشافینا شرایط یارادیر. ۲۰-جی یوزیل لیکده و معاصر مرحله ده ناخچیواندا فورمالاشمیش تنقیدچی و ادبیاتشوناسلار دا "شرق قاپی سی" نا بورجولو و مینتداریدلار. تانینمیش تنقیدچی و ادبیاتشوناسلاردا لتیف حسین زاده، یاووز آخوندلو، عیسی هبیبی لی، مهرهم جعفرلی، حسین هشیملی، عسگر قدیموو، ائلبیی ماقسودوو، فرمان خلیلوو، یوسف سفروو، سید سوره، ایمان جعفر، سفیددین ائبوازوو، ابولغز ازیم لی، رامیز قاسیموو و باشقالاری "شرق قاپی سی" مکتبیین موحیطینده یئتیشیب فورمالاشمیشلار. تانینمیش تاریخچی و آرخئولوق عالیملر، دیل چیلر و طبیعت علملرینی تمثیل آندلرین ده اینکیشافیندا "شرق قاپی سی" قزنتی خصوصی یئر توتور. آکادئمیک ایسماییل هاجییئوو، تاریئل تالیبوو، قادیر

قاپی سی» قزنتی ده آذربایجان چی لیک ایدئو لوگیاسینی تبلیغ آندن یازیلارلا چیخیش ائتمیش دیر (۲).

۱۹۲۰-جی ایلین ایول آییندا ناخچیواندا سووتت حاکمیتی قورول دو و بو حادثه ابدی موحیطده خصوصی مورککب لیکله موهایه ده اولون دو. تعقیبلر، رئپرسسیالار یوزلرله زیالینی دربردر سال دی. سوسیالیست ایدئولوگیاسینم شریک سیز حؤکمران لیغی نامینه هر جور بد عمللره ال آتیلما سی، یارادیجی آدملان اولدوقجا چتین شرایطده ایشله مه یه مجبور آندیردی. قوجامان شاعرلردن امهوس، محمد رسی زاده، موللا محمود چاکر اؤز شئیرلری ایله یئنی قورولوشا رغبتینی بیلدیرمه یه چالیشیردی. گنجلر ایسه و دلره اینانیب هوسله یارادی- جیلغا باشلا ییردی لار. قورولوشو ترهنوم آندن ادبی قوه لر اوچون مونبیت شرایط یارادیلما سی مقصدیله ۱۹۲۱-جی ایل نو یابرم ۱۱-ده ناخچیواندا «جاوانیار حیاتی» آدی قزنت نشره باشلادی. بیر قدر سونرا بو قزنت «فوقارا سسی» آدی ایله نشرینی داوام آندیریر (شورا جومهوریتیینین اورقانی کیمی). (آخوندلو ی. ناخچیوانم ادبی موحیطی. قوبوستان. ۱۹۹۹خ ۲۲ س ۴۸) ۱۹۲۲-جی ایلین آپرئلینده ایسه قزنت «شرق قاپی سی» آدی ایله نشر اولونور. ۱۹۲۵-۲۶-جی ایلرده اوز سادیق، عباس گولممدوو، ائییبو آباسوو، مشدی بابائیون تشبوسو ایله ناخچیواندا «گنج قلملر» ادبیات درنیی تشکیل آندیلیب. قئید آندک کی، ادبی گنجلیین اینکیشافدا «شرق قاپی سی» قزنتی ده از رول اوینامیردی. لتیف حسین زاده، ممد اکبر، سید صبری، نعمت هوسئینوو، ممدده لی تاروئردیئوو، ممد حسین تهماسیب و باشقالاری مارقالی یازیلاری ایله متبیواتدا تئز-تئز چیخیش آندیردی لار. (۳.س.۷-۸)

ناخچیواندا داوام لی شکلده نشر آندیلهن مطبوعات اورقانی "شرق قاپی سی" قزنتی دیر. "جاوانلار حیاتی" و "فوقرا سسی" قزنتلری دیاردا قزنت چی لیک ایشیین ایلک مشق لرینی، تملینی تشکیل آندیر. "شرق قاپی سی" ایسه اوزون ایلر فعالیت گوستره رک مطبوعات ساحه سینده اؤز مکتبیینی یاراتمیش مطبوعات اورقانی دیر. بو قزنت ۱۹۲۲-جی ایلین آپرئل آییندان اعتباراً کیچیک فاصیله لرله بو گوندک فعالیتینی اوغورلا داوام آندیرمکده دیر. "شرق قاپی سی" قزنتی ناخچیوان خالق

باشلامالیییز» آدلی مقاله‌سی دیر. ناخچیوان ضیالیلارینا مراجعت شکلینده قلمه آلینان مقاله‌ده میرباغیر میرهئیدرزاده ناخچیوان ضیالیلارینی جمعیتین ایشینده فعال ایشتیراک ائتمه‌یه چاغیریردی. («۵)

بونو دا قئید ائدک کی، آمان-نین ناخچیوان بۆلمه‌سی ایلامارلار فوندونون باش دیرئکتورو، فیلولوگییا علملری دوکتورو فرمان خلیوو میرباغیر میرهئیدرزاده‌یه «فداکار اؤلکشوناس: حاجی میرباغیر میرهئیدرزاده» آدلی مونوقرافیا حصر ائدیپ. مونوقرافیا «اجی» نشریات-پولیکرافیا بیرلیگی طرفیندن چاپ اولونوب. اثرین «میرباغیر میرهئیدرزادین علمی یارادیجی لیغی» باشلیق‌لی سونونجو فسلینده وتنیپور علم خادیمینین تخمیناً ۱۰۰ ایل بوندان اول عرصه‌یه گتیردی و اوزون ایللر دقتدن کناردا قالان «ناخچیوان تاریخی» آدلی مونوقرافیاسی ایلك دفعه اولاراق تدقیقاتا جلب ائدیلب. بو فسیلده M.Mirheyd ارزادین آدی چکیلن مونوقرافیاسیندا ناخچیوان بۆلگه‌سینین قدیم دؤرلردن باشلایاراق ۱۹۲۰-جی ایلك تاریخی، ائتئوقرافیاسی، مادی مدنیت نومونه‌لری، ائپیکرافیک عابده‌لری، خالق عادت-عنعنه‌لری ایله باغلی آپاردیغی آراش دیرمالارینین نتیجه‌لری سیستم‌لی شکلده تدقیق اولوناراق دیرلندیریلیب .

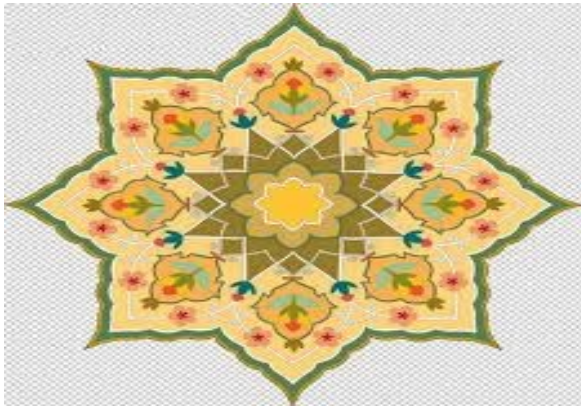
۲۰-جی عصرین ۳۰-جو ایللری آذربایجانین داخیل اولدوغو کئچمیش سوونت اتفاقیندا کوللکتیولشمه، کولخوز قوروجولوغو دؤورو کیمی خاراكتئریزه اولونور. کوللکتیولشمه سیاستینین حیاتا کئچیریلمه‌سی باشلیجا مسئله‌لردن بیرینه چئوریلیردی. بو دؤورده ناخچیوانین سیاسی حیاتی داها گرگین کئچirdi.Bel بیر دؤورده مطبوعاتین اوزرینه خصوصی میسسیا دوشوردو. محض بو ایللرده رایونلاردا دا یئرلی مطبوعاتین تمه‌لی قویولور. ناخچیوان موختار جمهوریسینین شرور ("پامبیغا دوغرو"، ۱۹۳۱)، اوردوباد ("اوردوباد فهله‌سی"، ۱۹۳۲)، ابرقونوس ("زبه‌چی هئواندار"، ۱۹۳۲)، جولفا ("بولشویک یولو"، ۱۹۳۲) و شاهبوز ("سوسیالیزم مالدارلیغی"، ۱۹۳۶)، رایونلاریندا یئرلی قزئتلر نشره باشلاییر .

قزئت متبهه‌لرینده تکنیکی پروسی‌سی یاخشیلاش دیرماق مقصدیله ۱۹۳۴-جو ایلین یابیندا باکی پولیکرافیا ترئستی رایون و سیاسی شعبه قزئتلرینین

قدیرزاده، حاجی فخرددین سفرلی، ابولفز قولیئو، زحمت شاهوئرئیئو، سئویندیک ولیئو، ولی باخشلیئو، آغارزا روستموو، موسا قولیئو، ائمین آریف، ناظیم بابایی، قادیر لیئو و اونلارلا باشقالاری دا "شرق قاپی‌سی" ندان چیخمیش، بؤیوک علمه وسیقه آلمیشلار. خصوصاً، سون ایللرده ناخچیوان دؤولت اونیورسیتئتینده و آذربایجان میللی علملر آکادئمیاسی ناخچیوان بۆلمه‌سینده علمین موختلیف ساحه‌لرینین اینکیشافی اؤز نوؤبه‌سینده "شرق قاپی‌سی" قزئتینده علمی ماتریاللارین و اینفورماسیاللارین میدانینین نظره چارپاجاق سویبه‌ده گئنیشله‌نمه‌سینه تکان وئرمیش دیر. بئله‌لیکله، "شرق قاپی‌سی" موختار رئسپوبلیکادا علمی مکتب فونکسییالارینی دا یئرینه یئتیریر. («۴)

«کئچن یوزیللین ۲۰-جی ایللرینده ناخچیوانین تاریخی، تاریخ-مدنیت عابده‌لری حاقیندا «شرق قاپی‌سی» قزئتینده بیر سیرا مؤلفلر موختلیف موزونلو مقاله‌لر درج ائتدیرمیشلر. همین مقاله مؤلفلری، اساساً، ۱۹۲۵-جی ایله آذربایجانلی تدقیق و تتبؤ جمعیتینین شعبه‌سی کیمی یارادیلان ناخچیوانی تدقیق و تتبؤ جمعیتینین عضولری اولموشلار. همین اینسانلار همین جمعیتین عضو کیمی فعالیت گؤستریر، ناخچیوان اراضی‌سینده‌کی تاریخ-مدنیت عابده‌لرینی تدقیق ائدیر، تدقیقاتلارینین نتیجه‌لرینی قزئت و ژورناللاردا درج ائتدیریردیلر. اونلار، همچنین علمی-تدقیقات مقصدیله ناخچیوانا گلن عالیملرله بیرگه چالیشیردیلار .

ناخچیوان دیرینین مادی مدنیت نومونه‌لری ایله الاقدار «شرق قاپی‌سی» قزئتینین صحیفه‌لرینده مقاله‌لر درج ائتدیرن همین ضیالیلاردان بیرى میرباغیر میرهئیدرزاده اولموش دور. عرب و فارس دیللرینه دریندن بلد اولان، آذربایجانلی تدقیق و تتبؤ جمعیتینین ناخچیوان شعبه‌سی یارادیلارکن اونون علمی کاتیبی تعیین ائدیلهن، آز سونرا ناخچیوان دؤولت تاریخ موزئینین قوروجولاریندان بیرینه چئوریلن میرباغیر میرهئیدرزاده «شرق قاپی‌سی» قزئتینین و ژورناللارین صحیفه‌لرینده ناخچیوانین تاریخی و تاریخ-مدنیت عابده‌لری حاقیندا مقاله‌لر درج ائتدیرمیش دیر. اونون بو ساحه ایله الاقدار ایلك مقاله‌لریندن بیرى قزئتین ۸ سئنتیابر ۱۹۲۵-جی ایل تاریخ‌لی نؤمره‌سینده ایشیق اوزو گۆرهن «ایشه

موختلیف مسئلهلری اؤیره‌نمک اوچون «شرق قاپی‌سی» ندان چوخ ایستیفاده ائتمیشم. او واخ‌دان نفوذلو قزئت کیمی حافیظه‌ده قالب، - سۆزلری ۱۰۰ یاش‌لی سۆز مبدینین داشیدیقی تاریخی میس‌سییادان، گنج نسلین وتنپور روح‌دا تربیه‌سین‌ده‌کی موهوم رولون‌دان خبر وئیر. اۆز پروفیلینه‌دایم صادق قالان «شرق قاپی‌سی» بو شرف‌لی میس‌سییانی هله سووئت دۆنه‌مین‌دن مسولیتله یئرینه یئتمیش، گۆستريله‌ن تضييقلره باخمایارق اوغورلا فعالیتینه داوام ائتمیش‌دیر. (۷)

بو گون موختار رئسپوبلیک‌دا ۸ رایون (شهر) قزئتی - «شرورون سسی» (۱۹۳۱ - شروور)، «اثل حیاتی» (۱۹۳۲ - اوردوباد)، «آرازین سسی» (۱۹۳۲ - جولفا)، «اوغوز سسی» (۱۹۳۶ - شاهبوز)، «شرقی‌ن سحری» (۱۹۷۹ - بابک)، «نوه یوردو» (۱۹۹۶ - ناخچیوان شهری)، «اوغوز یوردو» (۲۰۰۰ - سده‌رک) و «یئنی حیاتی» (۲۰۰۵ - کنگرلی) قزئتلری درج اولونور. ناخچیوانین رایون مطبوعاتی فیکیر پلورالیزمینی، اقی‌ده، سۆز آزادلیغینی، دؤولت‌چی‌لیک آمالینی اؤزونون باش‌لیجا مئیارلاری حساب اندرک اجتماعی-سیاسی پروسئسلری اوپئراتیو و طرف‌سبز عکس ائتدیرمه‌یه چالیشان، میلی ماراقلاری اوستون توتان مطبوعات اورقانلاری کیمی فعالیت گۆستریر .

۲۰-جی عصرین ۹۰-جی ایللرینین اوللرین‌ده "شرق قاپی‌سی" قزئتی مستقیل‌لیک ایدئیالارینین حیاتی کئچیریلمه‌سین‌ده فعال موباریزه آپارمیش‌دیر. اوموممیلی لی‌دئریمیز حیدر الئیون موسکوادان ناخچیوانا قایدیشین‌دان سونرا "شرق قاپی‌سی" نین حیاتی‌ده یئنی دؤور باشلانمیش، ۱۹۹۰-۱۹۹۳-جو ایللرده قزئت آذربایجانین چوخ‌سای‌لی متبو اورقانلاری

متبه‌هلری اوچون بیر ایللیک کورس تشکیل ائتدی. بو کورسو بیتیره‌نلر سیراسین‌دا ناخچیوانین رایون قزئتلرینین امکداشلاری‌دا وار ایدی. و بونونلا قزئتلرین نورمال نشری تعمین اولونماغا باشلان‌دی .

سووئت دؤورو ناخچیوان موختار جمهوریسینین رایون قزئتلرین‌ده مطبوعاتین گوج‌لو بیر تبلیغات-تشویقات واسطه‌سی اولدوغو آچیق-آشکار هیسس ائدیلمیش. بو دؤورده زهمتکئش اینسانلارین فعالیتینی عکس ائتدیره‌ن یازیلار گئن-بول یئر وئرلیردی. «تروزچی گولزار»، «ساغیچی مسمه»، «قایناق چی ولی»، «ایپکچی ائلئنورا»، «موربه اوستاسی محبت»، «چوبان محمود» و یوزلرله بئله باش‌لیق‌لی یازیلاردا کوللکئتیلشمه‌ده زهمتکئشلرین فعالیتی و آیری-آیری ایستئهسال ساحه‌لرین‌ده اوغور قازانمیش اینسانلارین ایشلری اؤن پلانا چکلیردی .

رایون قزئتلرینین ۲-جی دونیا محاربه‌سی دؤورون‌ده‌کی فعالیتی ده ماراقلی‌دیر. همین دؤورده موختار رئسپوبلیکانین رایون قزئتلرین‌ده («پامبیغا دوغرو»، «زربه‌چی هئیواندار»، «بولشئویک یولو»، «اوردوباد ایشچی‌سی»، «سوسیالیزم مالدارلیغی») چالیشان موخبیرلر اؤز قلملرینی سونگو ایله اوز ائتدی. قزئتلر موختلیف سیک‌لی یازیلارلا اؤز اوخوجولارینی قلبه‌یه روھلان‌دیریر، موباریزه‌یه سسلیردی. «هر شئی جبهه اوچون!»، «قهره‌مانلار اؤلمورلر!»، «اونون رشادت»، «جبهه خبرلری» و باشقا روبریکالار آلتین‌دا وئرله‌ن یازیلاردا وطن اوغوللارینین دؤیوش جبهه‌لرین‌ده‌کی میسلسیز هونرین‌دن، ایراده‌سین‌دن سۆز آچیلیر، دؤیوش‌چولرین هونرینه موتشککیل صحیفه‌لر حصر اولونوردو. (۶)

۲۰۲۲-جی ایلده «شرق قاپی‌سی» قزئتنین نشری تاریخی و اینکیشاف یولو» کیتابی نشر اولونوب.

کیتابین ایلک صحیفه‌لرین‌ده اوموممیلی لی‌دئر حیدر الئیون قزئت حاقین‌دا فیکیرلری، ناخچیوان موختار جمهوریسى آلی مجلیسی صدرینین «شرق قاپی‌سی» قزئتنین ۱۰۰ ایللیک یوبیلئینین قئید اولونماسی باره‌ده» سره‌نجامی و تصدیق اولونموش تدبیرلر پلانینین متنلری وئرلیب. اولو اؤندرین: «من «شرق قاپی‌سی» قزئتنین تأثیری آلتین‌دا تربیلنمیشم. هله گنج ایکن بورادا اورتا مکتب‌ده، پئدافوژی تکنیکوم‌دا اوخویان‌دا

حياتينين گوزگوسو اولموش، اونون ترقي و يوكسليشينده فعال و موهم رول اوينايميشدير. قزئت ۵۰ ايلىك يويلىئينده "شرف نيشانى" اوردئنى ايله تلتيف اولونموشدور. ۲۰-جى عصرين ۷۰-۸۰-جى ايللرينده "شرق قاپىسى" قزئتئين گونده ليك و بؤيوك فورماتدا نشرى تعمين ائدير .

۲۰-جى عصرين ۹۰-جى ايللرينين اوللرينده ناخچيواندا مطبوعات موستقيل ليك ايدئيالارئينين حياتا كئچيريلمه سينده فعال موباريزه آپارميشدير. يوخارىدا قئيد اولوندوغو كيمي اومومميلي ليديئريميز حيدر البئوين موسكوادان ناخچيوانا قاييديشيندان سونرا دؤورى مطبوعات نومونه لرئينين حياتيندا يئنى دؤور باشلانميش، چوخساي لي متبو اورقانلاري اؤلكه ميزين دوشدويو بلالاردان يئگانه خلاص يولونو گؤركه ملي دؤولت خادى مي حيدر البئوين يئنى دن سياسى حاكميته قاييديشيندا گؤرموش، بو مؤوضودا يازيلارلا چيخيش ائتميش، موختار رئسپوبليكانين دوشدويو اينفورماسيا بلوكاداسينين آرادان قالديريلماسيندا موهم رول اوينايميشلار .

Vüqar Əhməd
filologiya elmləri doktoru, professor.
vuqar.ehmed.63@mail.ru

ادبيات

1. Hayrettin İlgin "Derin Mitoloji" Genişletilmiş 2.Baskı. Ankara 2019)
2. Sahil Tahirli, Naxçıvan Muxtar Respublikasının "Televiziya və Radio Verilişləri" QSC-nin sədri. <https://ntv.az/news/cemiyet/88559-naxcivan-metbuati-tarixden-bu-gune-ve-muasir-tendensiyalar>.
3. Mətanət Saraclı (Həsənova) "Naxçıvan Ədəbi Mühitindən", Bakı-2007, 80 səh.
4. İsa Həbibbəyli. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, Milli Məclisin deputatı, akademik, "https://525.az/news/67496-serq-qapisi-mektebi-uzaqdan-ve-yaxından
5. Hacıfəxrəddin Səfərli AMEA Naxçıvan Bölməsi Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun baş direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü. <https://ntv.az/news/cemiyet/52011-serq-qapisi-qezetinin-nesrinin-ilk-illerinde-naxcivanin-tarix-medeniyyet-abideleri-haqqinda-melumatlar>.
6. Məmməd Babayev Məqalə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri yanında Kətləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun elan etdiyi yaradıcılıq müsabiqəsinə təqdim edilib. <https://nuhcixan.az/news/cemiyet/30455-naxcivanda-bolge-metbuati-tarix-ve-muasirlik>.
7. <https://botany.az/az/news/2397>

آراسيندا بيرينجي اولاراق اؤلكه ميزين دوشدويو بلالاردان يئگانه خلاص يولونو گؤركه ملي دؤولت خادى مي حيدر البئوين يئنى دن سياسى حاكميته قاييديشيندا گؤرموش، بو مؤوضودا يازيلارلا چيخيش ائتميش، موختار رئسپوبليكانين دوشدويو اينفورماسيا بلوكاداسينين آرادان قالديريلماسيندا موهم رول اوينايميشدير .

يوخارىدا قئيد ائيدلي كيمي، «شرق قاپىسى» قزئتى ايلك دفعه "جاوانلار حياتى" آدى ايله اوخوجولارين گؤروشونه گل سه ده، همين ايل دئكابري آيينين سونوندان ۱۹۲۲-جى ايلين يانوارينادك "فوقراسسى"، ۱۹۲۲-جى ايلين آپرئلين دن ۱۹۸۰-جى ايلين يانوارينادك "شرق قاپىسى"، آدلانميشدير .

۱۹۸۰-جى ايلده "سووت ناخچيوانى" آدلانان قزئت روس ديلينده "Советская Нахчеван" آدى دوبيلكاتى ايله بيرليكده بوراخيلميشدير .

"شرق قاپىسى" قزئتئين ۱۹۲۶-۱۹۲۳-جى ايللرده بؤيوك اوخوجو كوتلهسى قازانماغيندا سكينه راسى زاده، سيدديقه باغيرووا، قشنگ كنگرلى، روبابا ساديقووا، مأموره رهميئوا، خانيم مئهدئيئوا، قمر نجف زاده، روبابا نسيريئووا، گوللر انناغيئووا، ترلان كازيمبيئووا، فاتما رهميئووا، شؤوكت ايسكندرووا كيمي قادين موخبيرلرينده موستسنا خيدمتلري اولموشدور .

نتيجه. هامينين بيلدي كيمي آذربايجان خالقى مين ايلدهن يوخارى بير دورده عرب اليفباسيلا يازيب-اوخوموشدور. بو سبب دن ده "شرق قاپىسى" ۱۹۳۰-جو ايلدك عرب اليفباسى ايله درج ائديلميش، لकिन سووتلر بيرلينين ايلك ايللرينده اليفبا دييش ديهه گؤره ۱۹۳۰-۱۹۴۰-جى ايللرده لاتين، ۱۹۴۰-جى ايلدهن ايسه اليفباميز كيريل اليفباسينا كئچديينه گؤره ۲۰۰۱-جى ايلين ايونونادك كيريل اليفباسى ايله چاپ اولونموشدور. همين دؤوردن اينديدك لاتين قرافيكالى اليفبا ايله نشر ائديلير. ۱۹۸۹-جو ايلدهن قزئت فعاليتيني "شرق قاپىسى" آدى ايله داوام ائتديرير. قزئتئين تشككولونه، اونون اوچون ژورناليست كادرلارين حاضرانماسينا خالق يازيچيلارى م. ايراهيموو و ا. وليئو سى گؤسترميشلر .

۱. وليئو ۱۹۳۳-۱۹۳۴-جو ايللرده قزئتئين رئاكتورو اولموشدور. "شرق قاپىسى" نشره باشلايان دان ناخچيوان مر-اين اجتماعى-سياسى، اقتصادى، سوسيال و مدنى

یارای لذت بردن ندارم
حتی در آنجا...

ژان پل سارتر

ما هرگز به خاطر شکست‌هایمان سرافکننده نمی‌شویم؛
فقط زمانی سرافکننده می‌شویم که غرور و حس
ارزشمندی‌مان را در گروهی دستاوردی بگذاریم، و
بعد به آن دست پیدا نکنیم.
اهداف ما هستند که تعیین می‌کنند چه چیزی را
پیروزی قلمداد کنیم و چه چیزی را شکست
بنامیم.

آلن-دوباتن

[زندگی آنچه زیسته‌ایم نیست، بلکه همان چیزی
است که در خاطرمان مانده و آن‌گونه است که به
یادش می‌آوریم تا روایتش کنیم.

گابریل-گارسیا-مارکز

وقتی خودخواهی یک فرد برای جامعه‌ای به
صورت قانون درآمد، فانوس بردارید و روز روشن
به دنبال عدالت و انسانیت بگردید

موریس مترلینگ

کسانی که پس از تغییر، تغییر می‌کنند زنده
خواهند ماند. کسانی که با تغییر، تغییر می‌کنند
موفق خواهند شد. کسانی که تغییر را ایجاد
می‌کنند دیگران را رهبری خواهند کرد!
بعد از کفش

بیشترین چیزی که زیر پا گذاشته می‌شود،
"انسانیت" است!...

عجیب است ولی حقیقت دارد که زندگی یک
روند بنا کردن خاطرات آینده است.

گوزل سوزلر

GÖZƏL SÖZLƏR

حاضرلایان : انوش طهماسب

حضرت علی (ع)

با خوبان معاشرت کن تا از آنان باشی و از بدان
دوری کن تا از آنان نباشی.

خورخه لوئیس بورخس

تنهایی من به سرش می‌زند،
تا با تنهایی تو
به صحبت بنشیند.

جوآنا: میدانی ریچارد،

گاهی فکر می‌کنم انسانهای خوب و بد وجود
ندارند. فقط لحظاتی وجود دارد که طی آن ما
خوب یا بد هستیم.
مثلا تو در من این احساس را به وجود می‌آوری
که آدم خوبی هستم.

دمی با مولانا

بهشت جای خود را دارد و
من آنقدر خسته‌ام که دیگر

رابرت-هریس

عشق هیچگاه به مرگ طبیعی نمی‌میرد. عشق می‌میرد، چون نمیدانیم چگونه مخزن خالی شده‌اش را پر کنیم.

چشم‌های بسته، اشتباهات، خیانت‌ها، بدی‌ها و زخم‌ها هستند که عشق را می‌کشند. عشق خسته می‌شود، پژمرده می‌شود، کدر می‌شود و سپس می‌میرد.

آنایزنین

آدم‌ها، در اصل، توان تحمل خوشبختی را ندارند، طالبش هستند، بی‌تردید، ولی همین که بهش برسند، حرص و جوش می‌زنند و خواب چیزهای دیگری را می‌بینند.

مارگاریت دوراس

مشکل تاریخ همین است، ما دوست داریم فکر کنیم که تاریخ یک کتاب است. کتابی که می‌توانیم صفحاتش را ورق بزنیم و از آن بگذریم. اما تاریخ کاغذی نیست که رویش چیزی چاپ شده باشد.

تاریخ حافظه است و حافظه زمان است و احساسات و ترانه‌ها. تاریخ همان چیزهایی است که در ذهن شما می‌مانند.

پل بیتی

تنها انسانیت را در نظر داشته باشیم و باقی چیزها را فراموش کنیم. اگر بتوانیم از عهده این کار برآییم، آینده‌ی انسان بهشتی خواهد بود لبریز از شادی و دانش و آگاهی.

در این لحظه‌ی خاص که من روبروی دریا نشسته‌ام، دارم خاطراتی را می‌آفرینم که روزی برای من اندوه و نومیدی به بار خواهند آورد.

ارنستو ساباتو

به همان نسبت که عشق ورزیدن انسان را سرشار و غنی می‌کند، معشوق بودن باعث تهی شدن می‌شود، چرا که آنکه تو را دوست دارد، از تو تغذیه می‌کند، بهترین جنبه‌هایت را مثل زالو می‌مکد، روز به روز بیشتر از تو بهره‌برداری می‌کند و این تجاوز ظالمانه آنقدر ادامه می‌یابد تا دست آخر تبدیل به تفاله بی‌مصرفی می‌شوی که تمام اسرار و عصاره‌ی وجودت مکیده شده است.

اوریا نا فالاجی

می‌گویند مرگ آنهایی را که می‌برد زیبا و حُسن‌هایشان را دوچندان می‌کند، اما باید گفت که معمولا این زندگی بوده که به آنان لطمه می‌زند. مرگ، این شاهدِ پارسا و پاکدامن، بر اساس حقیقت و پاکدامنی به ما می‌آموزد که در هر انسانی معمولا خوبی بیشتر از بدی است.

مارسل پروست

هیچ‌کسی که حرف وجدانش را گوش کرده اشتباه نمی‌کند عالیجناب. ممکن است تبعاتش مطابق نیت و میل ما نباشد. شاید در طول زمان ثابت شود که خطا بوده است. اما معنایش این نیست که اشتباه کرده‌اید. تنها راهنمای کارهای آدمی برای ابد وجدان اوست. چون در وجدان است که واضح‌تر از هر جای دیگر صدای خداوند را می‌شنویم.

فوق‌العاده فوق‌العاده

راجع به انقلاب اسپانیا

شاگرد خواست خبر فوق‌العاده را بخرد

ولی برنارد شاو گفت: لازم نیست من فلسفه‌ی آن

را برای تو شرح می‌دهم:

گوزن‌های کوهی معمولاً دسته دسته به چراگاه

می‌روند و همین که سیر می‌شوند از خوردن باز

می‌ایستند و با حال سستی و مستی به گردش

مشغول می‌شوند.

در این حال دسته‌های گرسنه دیگر از دنبال

می‌آیند و به اینها شاخ می‌زنند. گوزن‌های سیر

چون حال دفاع ندارند، ناچار عقب می‌روند و جای

خود را به

گرسنگان جدید می‌دهند. و آنها هم که سیر شدند

مجبورند جای خود را به گرسنگان آینده بدهند،

این یعنی انقلاب...

جرج برنارد شاو

سی عادت ناپسند اجتماعی:

۱. خیره شدن به دیگران

۲. با دهان پر حرف زدن

۳. قطع کردن حرف دیگران

۴. اظهار فضل و دانایی کردن

۵. بلند حرف زدن

۶. خیلی محکم یا شل دست دادن

۷. پرخوری در میهمانی‌ها

۸. گذاشتن آرنج روی میز

۹. پیچ کردن و خندیدن مرموز در حضور دیگران

۱۰. دراز کردن دست از سوی آقایان و اصرار برای دست

دادن با خانم‌هایی که به هر دلیلی مایل نیستند.

۱۱. باد کردن یا صدا در آوردن با آدامس

۱۲. استفاده بی اندازه از تلفن همراه

۱۳. نمایش عمومی احساسات و رومانتیک بودن در حضور دیگران

۱۴. توهین یا کنایه و طعنه زدن به دیگران

ولی اگر موفق نشویم یک نابودی عظیم و جهانی

را پیش رو خواهیم داشت...

برتراند راسل

سگ اینجوری فکر می‌کند:

این آدم به من غذا میدهد

نازم می‌کند ؛

دوستم داره

حتما خداست!

اما...

یه گربه اینجوری فکر می‌کند:

این آدمه به من غذا میدهد؛ نازم می‌کند ؛ دوستم

داره ؛ حتما من خدام!

به این می‌گن

گربه صفتی!...

حکایت بعضی از آدماست...

وقتی نابغه حقیقی در دنیا پیدا می‌شود، می‌توانید

او را از این نشانه بشناسید:

تمام ابلهان علیه‌اش متحد می‌شوند!.

جان کندی تول

اگر خودتان را در چاله یافتید ، اولین اقدام این

است که از کندن دست بردارید!!

ویل-راجر

سعی کن به اعمال خودت افتخار کنی

افتخار اجداد تو مال خود آنها بوده است

سامرست

برنارد شاو نویسنده و سوسیالیست بزرگ ایرلندی

روزی با یکی از شاگردانش در هاید پارک لندن

نشسته بود.

روزنامه فروش‌ها داد می‌زدند:

دزدان مذهبی

کسانی هستند که:

این دنیای زیبایان راه، جرات اندیشیدن تان راه، علم و دانش تان راه، عقل و خردتان راه، جشن و شادمانی تان راه، سلامتی تن و روان تان راه، دارایی و مال تان را و... می دزدند و تازه یک چیزهایی نیز به شما گران می فروشند مانند خدا، دین، بهشت، خرافات، جهل، غم، اندوه، سوگواری، افسردگی و...

دزدان مذهبی با سخنان فریبنده باغ بهشت را به شما نشان می دهند و دروغ می گویند، می فریبند، سواری می گیرند شما را در فرومایگی و فقر، بدبختی و نکبت و... نگه می دارند.

تفاوت جالب اینها اینجاست که

دزدان معمولی.. شما را انتخاب می کنند.

اما شما دزدان سیاسی؛ را انتخاب می کنید.

همینطور شما مکتب دزدان مذهبی را انتخاب کردید. و به آنان ارج می نهید و بزرگشان می دارید.

تفاوت دیگر و بزرگ تر اینکه:

دزدان معمولی؛

تحت تعقیب پلیس قرار می گیرند، دستگیر می شوند، شکنجه می شوند، شلاق می خورند، زندان می روند، دست و پایشان را به چپ و راست می برند، تحقیر می شوند و...

اما دزدان سیاسی و مذهبی؛

هر دو توسط قانون حمایت و توسط پلیس محافظت می شوند.

پست و مقام بالاتری میگیرند، زور می گویند، ستم می کنند. از شما نیز طلبکار هم هستند و...

سخنرانی "ماکسیم گورکی" نویسنده نامدار روس در کانون نویسندگان روس در سال ۱۹۱۶ مسکو

۱۵. بهداشت ضعیف و رفتارهای ناپسند بهداشتی در حضور دیگران: مانند خلال دندان، تمیز کردن بینی حتی با دستمال، شانه کردن مو

۱۶. حمله به حریم شخصی و باورهای افراد

۱۷. بی نظمی و زرنگی در نوبت

۱۸. ریختن آشغال روی زمین حتی در جاهای کثیف

۱۹. پوشیدن لباس نامناسب، یا آراسته نبودن

۲۰. خندیدن به خطاها، آسیب دیدن یا مشکل دیگران

۲۱. به کاربردن کلمه های زشت و زننده

۲۲. هنگام گفتگو، نگاه کردن به جایی غیر از چهره مخاطب

۲۳. حل و فصل کردن مشکلات (با فرزند یا همسر یا...) در جمع

۲۴. کشیدن سیگار در جمع

۲۵. سکوت، و کم حرفی غیر عادی یا عبوس بودن در جمع

۲۶. مسخره کردن لهجه ها یا شوخی های تحقیر آمیز جنسیتی

۲۷. افراط و تفریط در سلام و احوالپرسی

۲۸. بدگویی از دیگران

۲۹. فضولی کردن

۳۰. بی توجهی به وقت و برنامه دیگران

سخنان "ماکسیم گورکی" نویسنده انقلابی روسیه

در ۱۰۵ سال پیش

در جهان سه گونه دزد هست.

۱- دزد معمولی

۲- دزد سیاسی

۳- دزد مذهبی

دزدان معمولی

کسانی اند که:

پول، کیف، جیب، ساعت، زر و سیم، وسایل خانه و... شما را برای سیر کردن شکمشان می دزدند.

دزدان سیاسی

کسانی اند که:

آینده، آرزوها، رویاها، کار، زندگی، حق، حقوق، دسترنج، دستمزد، تحصیلات، توانایی، اعتبار، آبرو، سرمایه های ملی

شما و حتی مالیات شما را می دزدند و چپاول می کنند.

و شما را در سیه روزی و بدبختی نگه می دارند.

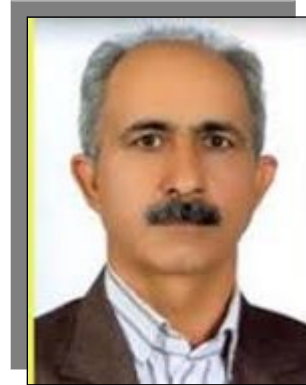

کندیمیزیمزده بیر قیش گونی

لیکدن گون خبرلری ، علمی، سیاسی معلومات آلاردی، بیزده ده هانسی عاغیلی کشف ائتمیشدی کی اونا تنبکی بوکوب سیگارت کیمی چکمک اولار. ایندی فیکیرلشیریم کی دوکانچیلار شهردن او گوندلیکلری آاندا ، ساتیجیا نه دئییرمیش لر؟ ساوادسیز کند اهلینه بیر ایل قاباغین خارجی گونده لیگی نه لازم ؟ اونوتدوم کی دیه م او فراغت آنلاری کیشی لره مخصوص ایدی . کند قادینی ، قیزی هانا اوزادیب ، پالازدان گبه دن فرمشدن توخومالیدی . قادین هارا فراغت هارا؟ اوندان هاردایدیز آی های کویلی فئمنیستر؟ هله باتمیش شاهین فرحی دونن دئییردی : بیزیم دورده قادین حاقی اعلا درجه ده قوروناردی !!! بلکه ده کاخداکی قادینلاری دئییرمیش . نه بیلیم ؟

مال داواری یئمله مکدن ده بیرآز دئییم کی کندیمیزی یاخشی تانیاسیز. یابین سونوندا تاخیل درزلرین اشان ایله ییب اوستونده ول سورندن سورا ، دنی یلده سوووروب آیرد ایلردیک . سامانی دا کوره کش آدلی بیر ابزار لا سامانلیغا توکردیک . او چاغدا کول ناریدا یتیشردی . بیلیرسیز آخی بیزیم کندین دره لری ، یال یاماجی ، بول نارلیقدی . اتک اتک نار یئغیب سامانلا بیرگه سامانلیغا توکردیک . قیشداکی ، شانایله سامانی ائشردیک ، بیر بیر نارلاردان تاپیب دیشه چکردیک . تصوراتدین کی هر نار او چاغدا نئجه قیمتلی بیر تاپینتی اولابیلر. اوتین ، یونجانین باغین آچیب دیره یه باغلانان چین ایله دوغراییب سامانا قاتاردیق . (بیلدیر خان اوغلان گیلده مدرن برقی اوت دوغرایان گوردوم اوشاخلیق یورقونلوغوم چیخدی . دوغرودان نلر

علی تقی زاده لاریجان

(آدلار و سوزلر عین کند تلفظی کیمی یازیلیب)

۱۳۴۹ نجی گونش ایلی ، قیش فصلیدی. او ایللر قیش قیشیدی . بعضن گونده ایکی دفعه داملارین قارین کورومک یادیم گلیر. او فصیلده کند اهلینین ایشی ، مال حیوانا طوله ده یئم وئرمک ، دره ده سوارماق و طوله نی تمیزلمکدن عبارتیدی . بئش گوندن بیر اودون یئغماغا مئشیه گئدردیله . قار یاغاندادا کی ، قار کورومک ایشه علاوه اولاردی . بللی دیر کی کند اهلی ، یای یاز فصلی کیمی گون چیخاندان جان چیخانا قدر چالیشماغا مجبور دگیلدیلر . بکار ساعاتلاری ناهار چاغیندان آخشاما قدر اولاردی. اوساعاتلاری حوسین قولونون دوکانینا یا اطرافینا جمع اولوب اوز لرین گونه وئردیلر .

پاپروز چکیب دردلشیردیله . خیبرلری حوسینقولویا آنجاق بیر کیلو دشتستان خورماسی یادا نیچه وراق پاپروز کاغذی آلماق اولاردی . پاپروز کاغذی اصلینده نازیک کاغدا یازیلیمیش خارجی دیلده گونده لیک ایدی. او خارجی لر گونده

خولاصه ، ممدتاغی جمعیته قاریشاندا هامی اونو سورغو ساوالا چکدیلر.

یدالله کیشی دئدی : بالا تزه خبر زاد یوخدی ؟
بالابئی اوغلو اوروج ریشخندیلله دئدی : اومود اولما یدیش !!
باباش کیشی دئدی : اوروج دوز دئییر بیزده شانس هاردایدی.

ماحمودالی اوزون بیلمه مزلیه ووروب سوروشدی:
ایه نه خبری گودورسوز کی ممد اوغلو رادیودان سیزه گتیره؟

آبباس کاتدا اونا چپ چپ باخیب دئدی : یانی سن بیلمیرسن بولارین دردی ندیر فیریلداقچی؟
اده پامبوغ دا پامبوغ!!

او ایل لارجان دوزلرین هامی پامبوغ اکیب چوخلی محصول توپلاییب داملاردا آنبارلامیشدیلار. هر ایل پاییزین قیرخ بئشینه کیمی موشتی گلیب یالواریب آلان پامبوغ ، او ایل اللرینده قالمیشدی. اودور کی هر یردن پامبوغون بازاری ، ساتیشی حاقدان خبر گودوردیلر. ممدتاغی اوزونه موسللت دوداغی قاچمادان جیددی حالدا دئدی: نیه ؟ اتفاقن ساهاات ایکی خبرینده شاه اوزو دانیشدی.

هرکس ایکی قولاخدا بورج آلیب دقتله اونون سوزونون آردین گوزله دیلر.

چکمیشیک؟! آتام دیه ردی : تیخا سامانی مال حیوان قیش اوزونو بییه بیلمز . اوتدان یونجا دان دوغراییب قاتاندا دادلی بیر یئم اولور . سورالار ایلم چاتاندا ، گوردوم ایله بیزیم دویو خوروش ترکیبی کیمی بیر زاد اولورموش.

او گونلرین بیری ، ینه کندین کیشیلری دوکان قاباغیندا عومور چورودیردیلر. هره بیر دره دن بیر سوز سویله بیردی . قارداشیم ممدتاغی بیر ساهااتدان سورا گلیب اونلارا قاتیلدی. یوبانماغی نین سببی ایش یوخ ، یازی پوزیدی. قولاغینا چاتماسین هیچ سن دیه ن ایش اهلی دگیلدی . باشقار کیمی وقتیندا زمی نی بیچمه ییب پاییزا ساخالاردی کی علی قهرمان دئییر: بیچین پاییزا قالاندا سحر شهی دوشور ، هم واغانییب توکولمور همده هاوا سرین اولور!! سیزجه پاییزجان سئرچه لر سونبولده دن قویاردیلار؟

مدرسه اوزو گورمه دن ، اوزوندن کیچیک قارداشی انشالله دان درس آلیب ساوادلی اولموشدی. جوانلیق چاغلارینین برو برو وقتی شاعیرلیگی نین کورپه وقتی ایدی . ایلك یازدیغی شعرلرعلی آغا واحدین تاثیر آلتیندا غزل ایدی . سونرالار پئشه کار قوشما یازان اولدی . ایکی شعر کتابی چاپ اولوب اوچونجی سی چاپا حاضرلانیب . اوزامان اوزیله زومزومه ایله دیگی بیر غزلین مطلعی هله ده یادیمدا.

او چمنزاری سئور کونلوم کی بیر جانان اولما بیرقلم قاش توپ یریش گولدن گوزل بیر جان اولما دئدیم کی ! هله تتی تتی ایله ین شاعیریدی . یوخسا آدامین سئوگیلیسی توپ کیمی دیغیرلانسا دای سئومه لی هاراسی قالار؟ اوجورکی چمندن توپدان باشلامیشدی تانیمیش فوتبالچی اولمالیدی. آنجاق گوزل بیر شاعیر اولدی.

سین ؟ اللشماغینا اللشیب . میراثا
صاحب چیخان یوخدی دا!!!
علومبت کیشی باشین تولیا تولیا
دئدی: جددابا نهلت مردم آزار کوپی
اوغلو !

نیفدواله بهزاد آغزین آچدی کی بیر
سوز دئسین، نجققولی اوغلو
ممدتاغی گوزون قئییب اوزون
توتدی بیزیم قارداشا . تحکومله

سوروشدی: ایه ی ممدتاغی ! بورا باخ گوروم ، شاه
مشد تمیر اوغلو علی نی هاردا تانییر هه ؟؟
عابباس خومارلو کی اولدن بیلردی ممدتاغی
میرت ایله بیر دای اوزون ساخلیا بیلمدی
پیققیلدادی .حوسینقولودا ماحمودالی دا گولمه
یه قوشولدیلار.ممدتاغی دا باشلادی گولمه یه .
هاما باشقالاری سانکی او دیقه بیر قیمتلی شیئی
لری ایتدی ،دینیمه یه باشلادیلار.

عسگر اوغلو یاغیب دئدی : مردم آزار اوغلو ایکی
ساعاتدی بیزی سی...نه سارییب .
مشد تمیر اوغلو علی : بو کوپی اوغلونون شوغلوغو
ینان جیددی سی هج وقت بللی اولماز.
بالابئی اوغلو اوروج بوغدا تای نی نین اوستوندن
دوشوب ، یداله کیشیه طرف باخیب: عرض ایله
مه دیم یدیش ؟ دئییب جمعدن آیریلدی.
یاواش یاواش گون قاشقا زمیدن آشماغا طرف
اییلدی . کیشیلرده اوزولموش حالدا داغیلیب
اؤلرینه گئتدیلر.

نئچه سی اوره یینده آرزولاییردی کی کاش بو
گئجه شاهینان برژنفین سوداسی باش توتا.
باتمانی نئچه قران آشاغی اولسادا اولوب جهنمه
گورا !!!

کرج ۱۴۰۱ یای

ممدتاغی علاوه ایله دی : شاه دئدی برژنف ین
اوزویله اوز اوزه اوتوروب ایکی ساهات دانیشدیق .
الله کسین بو کمونیستلری . آجین بیری دیلر.
پامبوغون قیمتی حاقدان قدر چنه لشدی .
آنجا منده ایسته دیگیم قیمتدن آشاغی ائندیم
. فیکیرلشدیم بو شاه دوست اکینچیلرین قابیغی
چیخیب یای اوزونو. قویمارام زحمتلری ضای
اولسون. یاخشی قیمتده سودالاشدیق . کاغذ قلم
گتیردیلر کی قراردادی امضالیق . نصیبین
گوزلری ایشیقلا ندی . ایچینده بیر اومید یارانمیش
کیمی ذیلیقارا باخیب ایکی دفعه باشین تریپتدی.
ممدتاغی آرتیردی : او دیقه بیلیمیرم بو مردم آزار
اوغلو مردم آزار پادگورنی هاردان تاپیلدی . کوپک
اوغلو ، ده ده سیده ایله مردم آزاریدی. گئتدی
برژنفه نه پیچیلدادی ، کیشی نی پئشمان ایلدی .
بشجه دیقه یوبانسایدی ، ایش قورتارمیشدی.
ایندی مشد تمیر اوغلو علی نین الینده اوشتوبین
ناری قالب چورووبوب ، قولو بیلی دن بیله
گذدیریب ساتا بیلمدیگی کیمی ، بو میراث
پامبوق دا قالب الیمده . اسیریم چیخیب آلان
یوخدی کی یوخدی!!!

ایله بیل هامینین باشینا سویوخ سو اله دین.
ساکت اولدولار. نصیب دئدی : ایه یازیق نیله

قاچیردی. آما خوشوما گلمیردی. بوغازیمی پیس
 آجیشدیریردی. اؤزوده نه قدر یالواراردی کی بیر
 لیکده اوتوروب ایچهک فایدا وئرمزدی. آما حامله کی
 اولدوم، یالوار- یاخارینان باشلادی منه آریا سویوندان
 دوزه لمیش ایچگی لر وئرمه گی کی سودوم ایچون
 یاخچی دیر. آما اوگون کی اونون نه ایشده
 چالیشدیقیندان باش آچدیم، اختیارسیز باشلادیم
 ویسکی ایچمه گه. بیرینی اؤزومه تۆکوب بیرینی ده
 اونون «قیر فرند» ی ساییلان قادینا. یعنی مثلاً اونون
 قاباقکی نشانلی سی. آخی منی باشاسالان دا ائله او
 ایدی. بیرلیکده اوتوردوق ویسکی ایچمه یه و اورهک
 سؤزلریمیزی آچیب دئمه گه. ایندی آغلاما هاچان
 آغلا. دوشونمه لی بیر زاددی. آدام دیپلمه اول، گۆزل
 اول- بیلیرسی نیز دا... - آتاسی ساییلان اول،
 انگلیزجه کلاسینی بیتیرمیش اول و مجبور اولمایاکی
 هر کیشی نن یولا گنده اوندان بئله بیر اوینا راست گله!
 ... دوغرودان کی اینانماق اولمور! بو قدر عالی
 تحصیلات آلمیش جوان لاری کی اؤز مملکتینده
 تۆکولوبدولر و بیغانلاری یوخدور بوراخاسان، بو قدر
 مهندسی، دوکتور و ... آما او کولباش لاردا یا
 گندیرلر فرنگی آرواد آلیرلار یادا آمریکالی سین. ساح
 آدام دا تاپمیرلار. کوچه لرینده اولان پست چی لارین
 قیزلارینی آلیرلار، یادا یول لاری اوستونده کی
 سوپرمارکت ده ایشله ین قیزلاری یادا کلینیک ده
 ایشله ین قوللوقچولاری کی ایشلری چکیلمیش
 دیشلرین یئرینه پامبوق تیخماق دیر.

اوندا هله گۆر کی بونلار نه افاده ده ساتیرلار! دئییه سن
 ائله «سوزان هیوارد» دیلار یادا «شرلی مک لین» له
 «الیزابت تایلور» ون اؤزودولر.

قویون هله بیرینی سیزه تعریف له ییم. کئچن لرده
 بو قیزلاردان بیرینی گۆردوم. ایکی آی ایدی بیر ایرانلی
 اوغلانا گئتمیشیدی و اون بئش گون ایدی کی ایران
 دا ایدیلار. آرینی تلگراف لا چاغیرمیشدی لار و چوخ تله
 سیک کی قایید ایرانا اولوبسان پارلمان عضوی. ائو
 صاحبی منی دعوت ائتمیشیدی کی گندهم اونلار تا

جلال آل احمد

ترجمه علی رضا ذیحق

آمریکالی آر

«... ودکا؟ یوخ. ممنونام. ودکانین زفتین
 آلانمارام. ویسکی اولسا یئنه بیر سؤزدور. اودا بیر آزجا!
 آلرینیزه قوربان. یوخ، سوفاتیلسادا زفتین آلانمارام.
 «سودا» وارمی؟ تأسفلر آخی او کثافتین ایت اخلاقی
 منه ده اثر ائله ییب اگر بیله سینیز کی نه قدر ویسکی
 له سودا ایچردی اینانماسی نیز! پاپام ائوینده دیلمه ده
 اصلاً ده یمه میشدی. پاپام اؤزوده دیلینی وورمازدی.
 ایچگی یه هئچ یاخین گئتمزدی. یوخ، مؤمن- مقدس
 آدام دا دئییل. ائله بئله دا. بیزیم عائله ده رسم
 دئییلدی. آما او کثافت اول شئی کی منه اؤیره تدی
 ویسکی له سودا دوزه لتمک ایدی. ایشدن قاییداندا،
 گرک ایدی کی ویسکی له سوداسی ائوه گیرجک
 آئینده اولایدی. آلرینی یومامیشدان قاباق.
 اگر من بیله ردیم کی او آلری ایله نه ایش لره باخیر؟!
 ائوده کی اولمازدی گاهدان هوس ائده ردیم کی
 ویسکی سیندن آزجا ایچمه. البته او واخت لار هله
 قیزیمی دوغما میشدیم. تک قالمقدان حوصله م

اصلاً تازا يولدان يئتميرمه ييب و بېرآزادا بيزى بورجلو چيخارديردى. بللى ايدى دا. اُرى پارلمان عضوى ايدى. آخى اگر بو باشى داشى لار گئديب بو كيمى تورشاميش لارى آلمايالار، منيم كيمى بير قيزكى گئديب اؤزونو اوداسويا آتماز ... يوخ. آللى نيز آغريماسين! بيله مه چوخ وئرمه يين، حاليمى كورلايار. آج قارين لا ويسكى. آزجا دييينده اولسا بس دير. بير قيرچا پنىر اولسا پيس دئيبيل ... ممنون. بو پنىردى؟ نيه به بو قدر آغ. نه ده شور! هارا مالى دى؟ ... ليقوان؟ به هارائين دى؟ ... بيلن ميرهم . تكجه هلند ايله دانمارك پنىرين تانيبيرام. آما بو بيرينى ... اصلاً اونو ايسته مه ديم. پوسته ائله هرزاددان ياخچى دى. ممنونام. دوغوردان هاردايديم، نه دئيرديم؟ هن. آمريكالى لار كولوپوندا اونان تانيش اولدوم. بير ايل ايدى كى اينگيليزجه اؤيره نمك ايچون كيلاسا گئديرديم. ديپلم كى آلديم. كئورا يازليديم. اؤزوده اوقالا باليق دا. مگر اوقدر آدام ايچره كئوردان چيخماق اولارمى؟ بو نا گؤره ايسه پاپا دئدى گت كلاسا. هم باشين دوموك اولار، همده باشقا بير ديل اؤيره نهرسن. او كثافت او واخت بيزيم معليمى ميز ايدى. اوجا بوى، خوش تىپ و سارى تئل، لاپ كاميل بير آمريكالى. اوزون و كفه لى آللى وارايدى. آللى يازى دفترلى اوزه رينى تامام حالدا توتاردى. بلى دا. بير- بيرمىزى خوشلاديق. اول باخيشدا چوخ دا ادبلى ايدى. ايلك دعوتى مندن، بير رسامين سرگى سينه گئتمك ايدى. «عباس آباد» دا تيكيلميش يئنى بير كولوپدا. اونلاردان كى بدن سيز باش چكىرلر يادا تيكه- تيكه رنگلى يان- يانا دوزوب بير ياستيق چكىب آدينى آدام قويورلار و باشينى بير پيالايا اوخشاديرلار و يا ايكى آرشين پارچايا اوچ- دؤرد لكه رنگ سپرلر. پاپا ايله مامانى دا دعوت ائتميشدى كى سئوينجك لريندن يئرده- گؤيده دورموردولار. سونرا اؤز ماشينى لا بيزى ائوه قايتاردى. اونودا چوخ احترام و ادبله ماشينين قاپى سيني آچماق و بئله نكى زادلار.

آمريكالى قوناغى تك قالمايا. بيرى اول كى اونون ديلينى قانا و دردله شه لر. دوز كئچن هفته ايدى. قيز ايكى كلمه تگزاس جا دانيشماقلى له ... يوخ. گولمه دى. شوخلوق ائله مى رم. آغزى ائله گئن دن آچيردى كى گل گؤره سن. ديرناقلارى هله قالىن قئيم ايدى. بللى ايدى كى گون ده بير تشت پالتار يويورموش. باخين گورون هله نه دئيردى؟ دئيردى: «بيزگلمه ييميزله سيزه تمدن گتيرديك. پالتار يويان ماشين دان تاگاز اوجاقينا جان بيز...» و بئله نكى سئر- سئفته سؤزلردن آلريندن بللى ايدى كى هله ده تگزاس دا پالتارى تشت ده اوووب يويورموش. گل بويلوم بونلارين افاده لرينه! مال اوتاران قيزى ايدى، اونلاردان دا يوخ كى تورپاقلاريندا نفت تاپيلىب داها آلاها دا بنده دئيبيل لر. يوخ اونلاردان ايدى كى هله ده اؤزگه نين مال- جاميشين اوتاريرلار. البته چوخ دا ايسته مه ديم اوزونه گلهم. آما بير كيشى كى او مجلس ده واريدى و بو سؤزلى ائشيديردى زورايله نئچه اينگيليزجه كلمه نى دال با دال دوزوب دئدى: «اگر تمدن بو شئى لردى كى سيز دئيرسيز، بيز باغيشلاييريقي او كمپانى يه كى ماشين يويان ماشين لا بيرگه سيزى ده بيزه تحفه يوللاييب» البته او قيزباش آچمادى. يعنى اونون انگليزجه سيني قانمادى ناچار اولوب اؤزوم ترجمه ائتديم. او كيشى نين چاوايىنى قايدىب وئرمك عوضى، باشلادى كى حتماً اخلاقين خوش دئيلميش و يا اؤزنى آلدن آياقدان قويوبسان كى ارين بوشاييب دير. لاپ بو آچيق ليق دا. كيشى نين او ايتى ليك ده كى سؤزونون زهرينى آلماق ايچون، باشلاديم باشدان كئچيرتديگيم حياتدان آزاجيق دانيشماقلى آمريكا دا ايديم و آمريكالى اريم وارايدى و ايندى بوشانميشام. اريمين نه ايشده چاليشديقين كى آنلاديم دؤندى منه دئدى: بو كى عيب اولمادى، هئچ بير ايشده چاليشماق عيب دئيبيل. حتماً آنا دده سى بير ايش ايشله ييب لر كى اونون ميرائى سنين اوشاقان يئتميرمه سين. يادا اخلاقين خوش دئيلميش، و بئله نكى سؤزلردن. ائله بيل كى

هوندوشقا يوللاميشدىلار... ای وای! سیزین به نندن خبرینیز وار؟! همان یئری دئییرهم کی «هولیوود» دا اورادادیر. البته تکجه اونا کی یوخ، بایرام گئجهسی غربت ده اولان آمریکالی لارین هامیسینا يوللاميشدىلار. بللی دیر دا، بیر ئیرده کی اوچور بیر کثافتی ائله نکى بیر ایش ایچون تهرانا يوللايیرلار، گرک ده کی هوندوشقاسین، ویسکی سین و سیگارتین ده يوللايیلار. اینانین کی راضی ایدیم اوغرو اول، قاتیل اول، کانگستر اول اما او ایشین صاحابی اولمایا ... آللری نیزه قربان. لطفاً آزجادا ویسکی، قدحین لاپ دیبینده، ائله بیل آمریکانین دئییل. اونلار «بون» ایچیرلر. تورپاق دادی وئریر. بو «اسکاج» دیر. اما چوخ ایتی دیر. انگلیسلی لرین اؤزلری کیمی. دوغرودان هاردا دیدیم. نندن دانیشییردیم؟! هن! او گئجه منه ائلچی دوردی. چوخ رسمی حالدا شام باشیندا! من اؤزوم ده ترجمه ائتدیم. ماراقلی بیر زاد دئییل می؟ ایندی یه جان کیمسه بو تهر اره گئتمه ییب. هوندوشقانی بؤلوب هرهنین پایینی بشقابا قويدی. سونرا شامپاین، آچیب پاپا ایله مامانین قدح لرینى ده دولدوردو. مامان ایچمه دی. اما ندنسه پاپا ایچدی. من اؤزوم ده یالاندان بیر آغزیمی ویردیم. اول ده چوخ توند و تورشا شیرین ایدی. اما توندلیگی کی گئتدی شیرین لیگی قالدی. سونرا باشلادی پاپایا دئه کی سنه ائلچی دورماق ایسته بیرهم. همده یالوار- یاخار ائتمک کی اهمالجا و ساییلا- ساییلا دئیهم کی عسگر لیک دورانین سوروب، وئرگی وئرمک دن معاف دی. قان قوروی فیلان دی و ناخوشلوقی یوخدور. مین بئش یوز دلار آیلیق آلیرکی اگر قاییدا اولاجاق سگگیز یوز دلار. اما واشینگتن دا ئوی وار و هئج قیسطی یا اجاره سی یوخدور. آنا- دده سی لوس آنجلس ده دیرلر و اونلا هئج ایشلری یوخدور و بئله نکى سؤزلردن. پاپا ائله لاپ او اول گوندن بو ایشه راضی اولدی. نییه کی بيله مه دئدی: «باشینی اوجا توت قیزیم. مین لره قیزدان تکجه بیرى سن کیمی ائده بیلر آمریکالی یا اره گئده.

اودا پاپا ایله مامانا کی هله ده ماشین لاری یوخدور. ایشین نه اولدوسو داها بللی ایدی. او گئجه دن ایشلر اؤز آخارینا دوشدی. سونکی چاغیریشی منی بیر رقص مجلسینه آپارماق ایدی. بایرام لاردان بیر ایدی. نظریمه «تئکس گیونینگ» ایدی ای وای! نئجه یانی قولاغینیزا چاتما ییب؟! بیر آمریکادی بیر ده «تئکس گیونیک» شوکور ائتمک گونودور. اوگون دی کی آمریکالی لار قیرمیزی دری لری بوسوتون قیریب قورتاردیلار... البته کی پاپا بو ایشه ایدین وئردی. نییه به وئرمه یه ایدی؟! کیلاسدان ائشیکده کی کیسمه یوخ ایدی اونلا اینگیلیزجه دانیشیب تمرین ائتمیش اولام. باشقا بیر دیلی ده دانیشما یاناجان اؤیره نن مه سن! عوضینه او دا هفته ده بیر گون بیزه گلیردی تا فارسجانی یاخشی جا اؤیره نسین. اما سیزه هله دئییم اوشنلیک دن. بیلیرسینیز نه خبر ایدی! بیر کدونى ائله شکلیه سالمیشدی لارکی سانکی بیر دازالاغین باشی دیر و بيله سینه گؤز، بورون و آغیز قویموشدولار و ایچینده ده بیر چراغ یاندیرمیشدی لار. بیر چال- اویناسین ایدی کی گل گوره سن! بالا- بالا انگلیزجه نی ده اؤیره نمیشیدیم و مجلس ده اؤزومو غریبه حس ائتمیردیم. البته ایرانلی لاردان دا اوردا چوخ وار ایدی. او گئجه نه قدر یالواردی کی ایچگی ایچمه ایچمه دیم. اونون دا ائله بیل منیم بو اخلاقیمدان خوشو گلدی. نییه کی منی ائوه آپاریب یئتیره نده، او قدر منی مامانا تعریف لدی کی گل گوره سن. البته سؤزلرینی اؤزوم ترجمه ائدیردیم. داها اؤزومه بیر بؤیوک دیلماج اولموشدوم. بو سایاق لیقلا سگگیز آی برابر اولدوق. کرج ده قاییق سورمک دن توتدو تا شاه عبدالعظیمه جان گئتدیک. سینامایا، موزه یه، بازارا و ائله یئرلره کی اگر اولماسایدی، مؤمروم بویى او یئرلری گؤرمه یه چه ایدیم. «کریسمس» گئجه سی بیزی ائوینه دعوت ائتدی. «کریسمس» گئجه سینی کی بیلیرسینیز ندیر. پاپا ایله ماما دا وارايدیلار. «فیفت» ده وارايدی. تانی ییر سینیزدا، فریدونی دئییرهم، قارداشیمی، «لوس آنجلس» دن بيله سینه ایکی دانا پیشمیش

استخدام ائتدیلر. یوزمین تومن ده کبینیم اولدی... «لا اله الا الله» سۆزونوده عقد سوفراسی نین باشیندا دئمه گی اونومادی کی کبی نیمیز شرعی اولسون. و نه ایشده چالیشدیقی؟ بیز بیلدیگمیز انگلیزچه معلم ایدی. آما قباله ده یازدیلار «حقوق دان» آمریکا کنسول لوقوندان یکی نفر ده بو ایشه شاهید اولدی. من ائله اونو بو دانیشدیقی یالان ایله زندانا سالدیرا بیلردیم. لاپ آزیندان اونو مجبور ائده بیلریم کی قیزیما وئردیگی دۆردیوز دلار دان باشقا، آلتی یوز دلار دا قویا اوستونه وئره. آما نه فایدا!! اونو گۆرمه یه هئچ گۆزوم یوخ ایدی. اوزونو گۆرمه یه بیر آن دا حاضر دئیلدیم. بونا خاطر ایسه آخیر دا راضی اولدی کی اوشاقی اؤزومه وئره، نییه کی اونلارین قانولاری ایله ائده بیله دی کی اوشاقی اؤزو ساخلا سین. البته من ده کبینیم دن کئچدیم. پولودا اؤزونون تایی جهنم اولاردی. اگر بیله ردینیزیکی پولونونه یوللاردان آله گتیریر منه حق وئره ردینیزی! او پولو قیزیل ائدیپ بویوندان آسماق اولارمی مگر؟ او پولات- دوگو آلیب یئمک اولارمی مگر؟ بو سۆزلری اوگون او قیزدا دئییردی. اول- آخیر دفعه ایدی کی بیله سینی گۆروردوم. طیاره ایله لوس آنجلس دن واشینگتونا گلمیشدی. اوچاق آلایندان دوز دوروب گلمیشدی بیزه. ایکی ایل تامام کی من واشینگتن دا ایدیم اونون قوهوم- اقباسیندان بیرجه نفرده گۆرمه میشیدیم. اؤزو دئییردی کی یول اوزاق دی و هره نین باشی اؤز ایشینه دوموک دی و بوجوره سۆزلردن. من ده راحت ایدیم. گۆزون اوسته قاشین وار دئیهن یوخ ایدی. البته گاهدان مکتوب لاشاردیق. قیزیمن فتو شکلینی یوللارکن اونلاردا اونون دوغوم گونو مناسبتی له بیر تحفه یوللاردیلار. بیر یاشیندا لیق شکلینی ده یوللادیق و اوندان سونرا، هئچ خبر اولمادی تاکی او ارواد تاپیلدی. سلام علیک ائله ییب چوخ ادبله اؤزونو تانیتمیددی کی بو تک لیکن نه یاخچی داریخمیرسان می؟ و نه گۆزهل قیزین واردی و بوجور سۆزلردن. سۆزلرینه قولاق آسا- آسا پالتار یویان

شوخلوق کی دئییل! آما یئنه سن اؤزون بیلرسن. سنسن کی گرگ اؤزونه حیات یولداشی سئچه سن! بیر هفته ماجال آل تا بوتون فیکرلرین ائله یه سن. بو ایشی ده گۆردوک. البته لاپ او اولدن ائله ایش قورتولموش کیمین ایدی. بوتون قوهوم- قونشو بیلیدی. ایکی- اوچ یولدا قوهوم- اقربا طرفیندن قوناقلیق وئریلمک و بئله نکى زادلار. نه قدر ده پاخیل لیق ائدیردیلر و قیزلارینی اوزه چکیردیلر! بو ایشین اوستونده ائله، عم قیزیم و خالا قیزیلاریم لا کوسولو اولدوق.

پاپام دوز دئییردی، شوخلوق کی دئییل دی. بوتون قیزلار اونون آرزوسوندا ایدیلار و او تکجه منه ائلچی دورموشدی. هئچ ده معناسی یوخ ایدی که من گلهم اونون خیریندن کئچم و قویام کی باشقاسینی آلا. بو آرادا تکجه ننه ایدی کی سسی چیخیردی. دئییردی قوهوم دا بیزیم کاشانلی واریمیز ایدی، اصفهانلی واریمیز ایدی و «بوشهر» لیده. آما داها آمریکالی یوخوموز ایدی. نه تانی بیریک کی کیمدیلر. او کی عائله سینی تانیما دین و قاپی- قونشودان اونون پیس یا یاخشی لیقینی اؤیره نن مه دین، اونون فایداسی یوخ دور. و بئله نکى قاری ننه سۆزلریندن. کبین کسمه میزه ده هئچ گلمه دی. دوردی گئندی «مشهد» ه کی مراسیم ده اولماسین. آما منیم کئف اوستونده کئفیم ایدی. تانیش بیر کبین کسه ن چاگیرمیشدیق. بوتون قوهوم- قونشولار وارايدیلار و بیر سیرادا آمریکالی لاردان. عقد سفره سیندن بوللی، عکس سالدیلار، اریمین دوستلاریندان بیری ده فیلم چکیردی. آما آمان بو آمریکالی لارین آلیندن، هرزاد دان باش آچماق ایسته ییردیلر. هی باشلا ییر دیلار سورغو- سؤالا. هادا دئییردین کی بابا من ایندی گلین چیخمیشام قالسین سونرایا قولاق آسمیردیلار. بونون آدی ندیر؟ قندی نه جور اووولار؟ چۆره گین اوستونده نه یازیلیب؟ اوزه رلیگی هاردان گتیره لر؟ ... آما هر نه سه کئچدی. کبین کسمه گونو، تانیش لارین ایکی سینی ده شوهر لیق ایچون اؤر اداره لرینه

ماشین لا آل له شیردیم و اونون دوزگون ایشلهمه مگینه خاطر قیراق- بوجاغینا باش چکیردیم کی هئچ اؤزونه آلمادان ایرهلی گلیب و باشلادی یاردیم گؤسترمه یه. دوزه لدی و پالتارلاری ایچینه دولدوروب گئتدیک اوتوردوق. باشلادی اوره گینی بوشالتماغا. دندی او بلا آداخلی ایدی کی بیله سینی آپاریرلار «کره» ده محاربه یه. محاربه کی قورتولور داها لوس آنجلسه قایتماییر واشینگتن دا اؤزونه ایش تاپیر. آلاه بیلیر کی بو محاربه لرده جوانلارین باشینا نه اویون گلیرکی قایدان زامان، بئله نکى ایش لردن چکینمیرلر. کی من سوروشدوم نه ایشدن؟ باشلادی کی البته ایش عار دئییل؟ آما بو ایشده چالیشدیقى ایچون قوهوملارین هئچ بیرى داها اونو سایمیرلار. هر نه قدر ده او ایسته ییب کی بیر تهرلیکله اونلاری باشاسالا فایدا وئرمه ییب... منیم اوره گیم دوشدی قیدی- ویدی یا کی اولمایا جلا د اولا. الکتیریک صندلین یا گاز اتاقی نین مأمورو اولا. آخی ایشکنجه ایشینه باخان بیر آدامین چالیشماسینی دا حقوقی ایشلره باغلاماق اولار. آما اونون هانسی ایشین پئشینده اولدوغونو کی بیلدیردی، ائله بیل دونیا باشیما فیرلاندی. ائله اولدی کی او آرواد اؤزی دوروب گئتدی بیله مه بیر قدح ویسکی دولدوردو سونرا اؤزونه ده تۆکوب باشلادی یئنه اوره ک سؤزلرینی آچیب دئمه یه ...

آریمدن دانیشدی کی بیر زامان اونون اوچونجو آداخلی سی ایدی. نییه کی بیرى « پرو » محاربه سینده اولوب، ایکینجی سی ویتنام دا و بیر ده شانسینا بوجوره چیخیب. دئییردی اصلاً بللی دئییل اونلارکی قایدیرلار نییه بئله نکى عجیب- غریب ایشلره باخیرلار یا دا اوغرو، دلی، قاتیل و سئغه چیخیرلار و مندن سوروشدی کی نه جور اولوب ایندی یه جان اونون نه ایشده چالیشدیقینی آنلامامیشام. آخی هر نه اولور سادا من ده کی کیفیت قیزی، یتیم اوشاق یا داکى آرالیق قیزی دئییلدیم گؤزومو یومام گندهم اونا. دیپلمه ایدیم، گؤزهل ایدیم، آنا- دده م ساییلان ایدی

یترین قازیلیب چوخورا دوشمه سی قورتولسون. اوگونلرایدی کی قیریلیمیش عسگرلری ویتنام دان قایتایردیلار. دسته دسته گونده اوچ- دوردویوز نفر. باشلاری چوخ قالا بالیق ایدی. اریم گیلدن باشقا اون- اون بئش دسته ده ایشله بیردیله. هر دسته پارکین بر ایلنده عجیب ده بیر پارک ایدی. آدی «آلینگتون» ایدی. گرک کی ائشیده سی نیز. بیر واشینگتن دی بیر آرلینگتون. بوتون دونیادا، ادلیم دی. اصلاً بیر آمریکادیر بیر آرلینگتون. البته بو سؤزلری ائله اوگون. اوقیز بیلهمه دندی. استقلال محاربه لری زامانیدان اؤزونه آدا قازانمیشدیر «کندی» ده اوردادیر کی جماعت اونون مزارینا تاماشایا گئدیله. ائله بیر تشریفاتلی رژه و مشق قورویودا واریدی کی گل گۆره سن. باشندان باشا چمن ایدی و قیراقلاری تپه کیمی دیک. چمن لرین دۆره سی دولو ایدی آغاج ایله و مزارلارین آغ رنگلی باش داش لاری واریدی که هرهنین آد- سانی اونلارین اوزه ینده یازیلیمیشدی عسگرلر بیر یاندا، افسرلر بیر طرفده و باشقا درجه صاحب لاری داهره اؤز بؤلومونده. او قیز دئییردی گۆروسن می؟ ارتش ده اولدوغو کیمی، هره اؤز سیراسیندادیر. من بیرزاد دئییرم سیز بیر زاد ائشیدیرسیز. دئییردی بیز آمریکالی لارین بوتون چالیشلارلاری بورایا ختم اولور... اوره گی چوخ یانقلی ایدی! ینددی ایل گۆزو یولدا ایدی و اوچ نیشانلی سینی آلدن وئرمیشدی. ایکی سینی مزارینی گۆستریدی. «کندی» نین ده یئرینی ها بئله. رژه قورویونا دا باخدیق و قایتیدیق. چوخ دا دوروب تاماشا ائتمه گه حوصله م یوخ ایدی. ناهاری دا ائشیک ده یئدیک. صورنا گئتدیک سینمایا. آما قیزیم اوقدر زیرلدادی کی هئچ بیلهمه دیم فیلم نه ایدی. ناهاردان صورنا ساعات دؤرد ایدی کی منی ائوه یئتیریب گئتدی.

اوجوز دوشمه ک ایچون گئت قاید بیلیطی آلمیشدی کی مجبور ایدی اوگون قایتیسین. سون سؤزومنه نه اولسا یاخشی دیر؟ دندی محاربه لرده اوقدر اولو

نفرلیک اولمالی دیر؟ سیزین خیری نیزدیر کی عائله لر ایچون تیکیلیمیش یئر سئچه سی نیز کی هم اوجوزدی و هم ده قیسطا باغلاماق اولار ...

لاپ دوزو اوره گیم آرقالا پارتلایردی. هئچ اینانمالی دئییلدی کی او بو ایشلره باخا. آخی اؤزو دئمیشدی کی حقوق ایشلری له چالیشیرام و دندیگی «لایر» کلمه سی هله ده قولاغیم دا سسله نیری. لاپ آخیردا اؤزوموزو تانیتدیردیق و اریمین هاردا چالیشدیقین سوروشدوق. البته چوخ دا پیس جوره یوخ کی نه ایچون گلدیگیمیزی آنلایلار. کی بلی بوخانیم او آغانین باجی سی دیر و لوس آنجلس دن اونو گورمه یه گلیب گرک دی کی آخشاما قایددا و من ده چون اریمین بو گون هاردا ایشله دی یی یئری بیلیمیردیم اونا گۆره... چیخدیق دیشاری دوز گئتدیک اورا کی اوردایا ایشله بیردی. شیمشاد آغاجلاری آردیندان اونو گورمه یه نه جان، هله اینانمیردیم. ایش پالتارلاری اگینده ایدی و قوللارینی چیرمالا پارکن دوشموشدو چمن لری اؤلچوب بیچمه گه. اؤلچو بیچی دن سونرا، اونلارا نشان قویوب الکتریک قازما ایله دۆره لرینه خط سالیردی و گئدیردی بیر آیری سینا ساری. سونرا قارالاردان ایکی نفر گلیب چمنی قه لیب کیمی کؤکن قوپاریب آتیردیلار یوک ماشینینا و سونرا اریم یئنی دن یئری سؤکوردی و اوقارالار تورپاقلاری گۆتوروب باشقا بیر ماشینا بوشالیدیلار. بئله لیکه ایشلرینه دوام وئیردیله. آما هامی سینین پالتارلاری بیر شکل ده ایدی. اؤزلری ده چوخ دقت ایله چالیشیردیلار! بیر اووچ تورپاقی دا قویما ییردیلار حرام اولو و قیراقدکی چمن لرین اوستونه تۆکوله. بیز ایکمیز ماشین دا اوتورارکن توموشدوق اونلارین ایشینه و شیمشاد آغاجلاری آردیندان اونلارا باخارکن گۆزلریمیز یاشایردی. بیزیم ماشینین کناریندان ایسه، دال با دال یوک ماشینی ایدی کی تورپاق داشی ییردیلار. چمن آپاریدیلار یادا یئنی تابوت گتیریدیلر. تابوت لاری سیرا ایله دوزوردولر چمن لرین اوستونه تا

سوزلرین هامی سینی ننه مه تعریف له مکله، اودا مندن اینجیمیشدی. اوگوندن دن ائله باشلادی میرتلانماقا تاکی کبین کسمه گونو قویدو گتتدی مشهده. آما ندنسه بو ایشلردن من هئچ نه آنلامیردیم. آخی سیز اؤزونوز دئین بیرمی یاشیندا، پوللو و گوژل بیر قیز، اونون دا آلی بیر آمریکالی ائلچی نین آلینده، بئله نکي زادلارا هئچ شبهه یئتیره می؟ اصلاً منیم نه ایشیم واریدی مسگر آبادین ایشینه! هله چوخ قالیردی کی بو ایشلر منی ننه می کیمی فیکره آپارا. و اشینگتن داکی واریدیق، هر دن بیر ائشیدردیم کی دئییری قارالار بیزیم ایشی میزی آلیمیزدن چیخارتماق ایسته بیرلر. بیر یولدا سوروشدوم کی قارالار قضاوت ائده بیرلر می؟ آخی من هله او گونه جان فیکر ائدیردیم کی «لایر» قاضی دئمک دیر کی حقوقی و عدلیه ایشلری ایله چالیشار. هر حالدا دئمک کی قاپی دان کی ایچری گیردی ویسکی سینی آلینه وئریب بیرینی ده اؤزومه تۆکدهم. اوز به اوز اوتورارکن قضیه نین اوستونو اچدیم. بوتون فیکرلریمی ائله میشدیم و ایشین هر اوزونی سالیب چیخیمیشدیم. ایرانلی یولداشلاریمدان بیری تلفون دا دئدی کی بللی دی دا، بونلارین هامیسی ائله بو ایشین صاحابی دیلار. بوتون بشریته گور قازیرلار ایله سینه دئدیم سنده ائله بیل شعر وئرمه یه واخت تاپیپ سان؟ البته بیلیردیم کی اوره یینی بوشالتماق ایسته ییر. نییه کی تذکره سی لغو اولونموشدی. نه قاییدا بیلردی نه ده قالا بیلردی. ایسته ییردی تابعیتی نی ده بیسیسن و مصر تبعه سی اولسون. یئری ده یوخ ایدی من دئییم کی اگر بوجوردی نییه به آمریکادان آل چکن میرسن؟ بیر باشقاسی دا که چوخ ایسته مه لی چوان ایدی و من اؤزوم ده نئچه یوللار آرزو ائتمیشدیم کی کاش اونون آروادی اولایدیم، بیلیرسی نیزی جاوابیم دا نه دئدی؟ دئدی ائله بیل باشینا هاوا گلیبها! ائله بیل آمریکانین خوشلوقو اوره یینی ویریپها! دوز ائله بو تهر. آما اؤزو نه ایشده چالیشیردی؟ هئچ ایشده! ایکی آمریکالی آرواد، اونو

بیغیشدیریرلار کی قاییداندان سونرا داها، دیری لر دونیاسینی بوسبوتون اونودورلار... آخشام باشی کی اریم ایشدن قایتدی، هر نه اولوب کئچمیشدی بیله سینه دئدیم. لاپ دوزو اوقیز گئده ندن سونرا، بوتون واختمی فیکره دالمیشدیم و ایرانلی دوست تانیش لارلا تیلفونلاشیردیم. جوموشدوم او ایلک گونلره کی چوخ یالوار یاخارلا، منی چکدی آپاردی. مسگر آباد قبرستانلیقینا. هله تویموزدان قابق ایدی. ائله بیل کی گئدیریک گلستان موزه سینه باخماقا، او واختان من هله بیلیمیردیم کی مسگر آباد نه ایچون دور و نه جور یئردی.

دئدیگیم کیمی اگر او اولماسایدی من هله تهرانین چوخ یئرلرینی تانیمامیشدیم. اورا گئدنده ده من کی بیلیمیردیم هر دادی، شوفری تانی ییردی. شوفرده چون ارمنی ایدی، بیزیم کفن- دفنی میزدن هئچ نه بیلیمیردی. اونا گوره ده مسگر آبادین قاپیچی لاری نین بیرینی چاغیریپ منده اونون دئدیکلرینی ترجمه ائدیم. بو سورغو سؤالین نه ایچون اولدوغونو هئچ هوش ائله میردیم. یادیمدادیر کی ننه بو ایشین اوستونده، منی نم نه قدر دانلادی کی بو ایشلرین نه معناسی وارمی؟ ناماز سیز گئده نین جماعتین قیزینا ائلچی دوشمه سی بس دئیل دی هله بیر ده اونو گوژوروب آپاریر مسگر آباد!

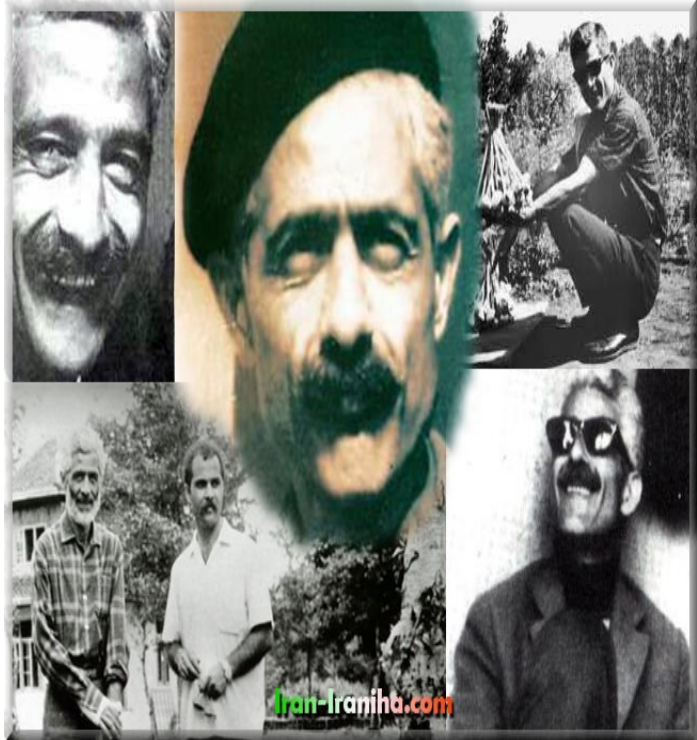
... اونوتمامیشام کی اونلا بیرلیکده اولان باشقا بیر آمریکالی، قاپیچی نین سؤزلرینی ائشیده ندن سونرا قایدیب اریمه دئدی کی گوژورسن دا، حتی تابوت دا ایشله تمیرلر. بیر تیکه پارچایا بوکمه گین کی پول یاتیرتماسی یوخ دی... بیله سینی تانی ییردیم بودجه و زیرلیگی نین مشاوری ایدی. قرارمدار قویدولار کی بو خصوص دا سونرا بیر لیکده دانیشالار. یادیمدادیر اوگون کی بیلدی بیز تابوت ایشله تمه ریک بیله مه تعریف له دی کی بیز گلین- کوره کن کیمی بزهریک و قویاریق تابوتا. قوجا اولور سادا آغزینا پامبوق تیخیب باشینی داراییب فئر قویاریق و بونلارین هامی سینین بیر دونیا خرجی وار. من ده شام باشیندا بو

گلدیک. ائله بونا گۆره ده خیالییم راحت ایدی و اریم گلندن سونرا، بیلیردیم نئیه مهلی یم. ساعات اوناجان اوتورارکن بيله سی نن ویسکی ایچدیم و دانیشدیم. آخیری باشا سالدیم کی آمریکا دا قالان دئییلهم. نه قدر یالواردی کی بو ایشی سن هاردان آنلایبسان بیر زاد دئمه دیم. فیکر ائدیردی کی آتا آناسی یا باجی قارداش لاری شیطانلیقین ائله ییب لر. نه قدر ده یالواردی کی هله دور گنده ک گرمه گه، سینما یا کولوپا و قضیه نی صباح حل ائده ریک قبول ائتمه دیم. سون سؤزومی دئیهن دن سونرا، گئتدیم گیردیم اوشاقین اتاقینا و قاپینی باغلا ییب یئره سر یلدیم.

لاپ دوزو چوخ کئفلی ایدیم، ایندیکی کیمی. دوزلوسو قاضی ایدی کی دئییردی بو ایشده اوبیری ایش لر کیمی بیر ایش دیر و بوشانماقا علت سایلماز... دئدیم اگر سیزین قیزی ییز اولسایدی بئله نکی بیر آداما وئره ردیزی؟ دئدی چوخ تأسفلر کی قیزیم یوخدی! دئدیم اگر گلینیز صباح گله دئییه کی اریم اولده معلم ایدی و ایندی بو ایشین صاحبی دیر و یا اصلاً یالان دانیشمیش اولاک... اریم داهای قویمادی دانیشام سؤزومی کسدی. ایسته میردی دئدیگی یالانین اوستو آچیللا. بوجورده اولدی کی رضایت وئردی. قیزیما وئردیگی ایللیق سندلرینی ده امضالادی و ایرانا قاییتماق خرجینی ده ائله اورادا اؤده دی. بلی ائله بو تهر اولدی کی بیزده آمریکالی یا اره گئتدیک. آللری نیزه قربان، بیر قرح ویسکی تۆکسه نیز ممنون اوللام. سیزین ده بو قوناقلاری نیز بللی دئییل کی نییه گلمیرلر... آما ... دوغوردان اولمایاکی... اولمایاکی او قیز منی اؤز باشیندان آچماق ایچون، بئله بیر اویون اونیا یا؟! «قیرل فرند» ینی دئییرهم. هن؟ ...»

ترجمه تاریخی ۷۳/۲/۲۰ خوی

کئچین دیریدیلر. فیکر ائتمه یین کی کئفلی یم یادا اوزوم آچیلیب هر نه گلدی دئییرهم ها! او اروادلاردان بیری معلم ایدی و او بیری ده طیاره ده قوللوچجو. هره سی نین اؤز لرینه ده ائولری وارایدی. بو آغا اوغلان دا هئچ اؤزونه آلمادان، اوچ گون بونون ائوینده اولاردی دؤرد گون اوبیری نین. شاهلیق ائدیردی. لاپ کؤرفز شیخلری کیمی. نه درس اوخویوردی نه ده گلیری وارایدی. بيله سینه پول یوللویاندا یوخ ایدی. ائو- ائشیگی نی اوزه چککم ایچون ایرانلی لاری یالوار- یاخارلا ائوینه آپاراردی. بو ایشین نه قدر قولای و چیرکین اولدوغوندان دا هئچ چکینمیردی. بلی! بوجور اولورکی من بیرمی اوچ یاشیندا دورورام و قیزیمین آلیندن یاپیشیب قایدیرام ایرانا. آما یئنه آلاه اونون ایشینی راست گتیرسین کی منی اونودماییر. اونا صلاح مشورت ائده ندن سونرا، گؤردوم تلفون زنگ ووردی. تلفونوکی گؤتوردوم گؤردوم بیر ایرانلی جوان دیرکی حقوق درسی اوخور. اونون یولداشی ایدی و منی سیخینتی دان قورتارماق ایچون هر جوره یاردیما حاضر ایدی. اوندان ایسته دیم کی بيله می گۆره. یاریم ساعاتاجان اوتوردوق و قضیه نین هر اوزونی آچیب حاللاج لادیقدان سونرا بیر قرارا

چکمه‌یه گندیردی، گنج آرواد گلیردی و ایوندا دورارکن ساعات لارلا اورمانا گۆز تیکیردی و آنلاشیلماز و تانینماز سسلره قولاق آسیردی. سحرلر بوغونتولو و توتقون بیر ایشیق، اورماندان گۆزه ویریردی و آنلاما سیغمایان باشقا بیر گونش، بوداغ لار و یاریقلار آراسیندان بویلا نیب اؤزونو آزاجیق گؤستره رکن، اومود وئریجی تانینماز بیر گولوش سسی، یئنی بیر گون چیخمانین موشتولوغونو مئشه اهلی نین قولاق لارینا چاتدیریردی.

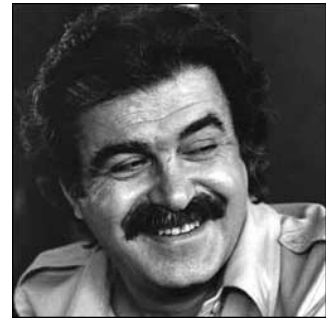
آرواد، اری ائوده اولمایان چاغلاری اورمانا باخماق دان هئچ قورخموردی. بئله لیک له اری- آروادین یاشایشی بیر- بیر لریندن آیری، چوخ دینج لیک و آرامش له کئچیردی. کیشی چوخ دیللی باشلی، گولش قبابق، آزدانیشان و دیری باش بیر قوجا ایدی.

همیشه گون چیخمادان یوخودان قالخیب چوخ سئوینج و راضی لیک لا ائوده او آل بو آله گئده رکن سماوری یاندیرماقلا سفره نی حاضرلا ییردی. سو قیزدیریردی و اوز به اوز پنجره نین پرده لرینی قیراغا وئره رکن اوتوروب گۆزله یردی کی گونش، مئشه آغاجلاری نین باشلارینا دوشوب اونلاری اؤز بویاسی ایله قیزیل لاندیرسین. سونرا یاتاق اناقینا گئده رکن خانیمی ناساری آییلیب اونو سسله یردی: «بالاجا خانیم! منیم جیققیلی میققیلی عزیز جانیم! دور داه، قوشلار آییلیب، گونش چیخیب، سن به آییلماق اسیته میرسن؟» آرواد گؤزونو آچیب چیگین لرینی آوووردی و کیشی ائودن چیخیب گئتمه یه نه جان، اوزاناق حالدا سقفه باخیردی و سونرا دوروب اوتورارکن قول- بيله گینی تومارلا ییب فیکره جوموردی.

غلامحسین ساعدی

ترجمه:

علیرضا ذبیح

سعادت نامه

(۱)

ائو چایین اوزبه اوزونده ایدی. بالاجا و ساده بیر تاختا کۆرپو، چایین او آل بو آلینی بیر- بیرینه پاپیشدیریردی چایین او آلینده قارانلیق و تانینماز بیر بؤیوک مئشه وارایدی. هر گون آخشام چاغلاری، قوجاکیشی گلیب ایوانداکی راحت سندلده ایله شرکن پیپینی آلیشدیریب اورمانا گۆز تیکیردی. گنج آروادی ایسه دالینی اونا چئوپره رکن اتاقدا خیاطلیق چرخینی دالیندا اوتوروب باشینی دوموک ائدیردی. گاهدان بیرزاد تیکیردی و گاهدان دا اؤزونده اولوب توموردی.

آخشام لارکی اولوردی، آرواد مئشه یه باخماقدان قورخوردی و دالداکی بالاجا پنجره دن دیشاری باخیردی. کیشی ده فیکر ائدیردی کی آروادی خیاط لیک و یاباشقا ائو ایشی لری ایله چالیشیری و اونا گۆزه ده اونو راحت بوراخیب تکجه هر دن بیر اوجا سسله آروادینی سسله ییب دئییردی: «زادجان، بوسسی ائشیدیرسن؟ نم نه جوردی اصلاً، چوخ عجیب دی! بیه یوخ؟»

هر واخت داکی قادین، کیشی نین گونده کی تکرار سؤزلریندن یورولوردی گرامافوناساری گئدیب موسیقی سسی ایله اتاقی دولدوروردو. آما سحرلرکی کیشی، اؤز مولک املاکینا باش

دوشمه‌سی اونودا خسته‌لن دیرمیشیدی. دالینی کی آرینه چئویریپ چۆله ساری باخیردی، اوگونو دوشونوردی کی اؤلو آپاران بیر ماشین اوفوق دان تاپیلیر و دالیسیجادا نئچه ماشین قوهوم- تانیس دان و قارا کیراواتلی و ائلی کوره‌ک لی جوان لاردان یئتیریلر و باشلارینی ترپه‌درکن اوناکی قارا پالتارلار آراسیندان شمعدانی گولو کیمی ایشیلدا بیر، باشین ساغ اولسون دئییب گولومسه بیرلر. سونرا اوره‌کدن بیر آه چکیب «آمان تانیریم» دئییردی.

اوده و اورمان‌دا اولان بو سکوت، بو انتظاری داها آرتیق قیزیشدیریدی. یازیق کیشی آروادی‌نین اوره‌کدن نه‌لر کئچدیگینی هئج بیلیمیدی. آخیرلاردا خانیمی نین یالوار یاخارینا گۆره و بوتک لیک‌دن چیخماغا خاطر، کیشی راضی اولدوکی ائوین آشاغی مرتبه‌سینی اجاره وئرسین. بونا گۆره ایسه گون لرین بیر گونی، کیشی‌نین موباشیری قارا کیراواتلی و ائلی کوره‌ک بیر جوان کیشی ایله، اونلارا گلدیلر. قاپی نین زنگینی چالاندا، آر- آرواد یوخاری داکی پنجره‌دن بویلا نیب باخدی‌لار. آرواد چوخ سئوینج ایله دئدی: «آه، مستأجر!»

آروادین اوزونو گولوش بورویه‌رکن آری قایدیب اونا باخدی. آرواد اؤز سئوینجینی گیزلتمک ایچون، تئز اؤزونو ییغیشدیردی، آما آری اونون گولوش و سئوینجینی گۆرموش سه ده، اوزونه گلمه‌ییب بیرزاد دئمهمیشدی. آما ندنسه او گئجه ایلک دفعه اولاراق ائینه بیر کتاب آلدی کی آروادلارین مکریندن سوز آچمیشدی. مستأجرین او منطقه ده مأمور اولدوغونا باخما یاراق، گونده ایکی ساعات دان چوخ ائشیکه چیخمیردی. اُتاقین بؤیوک پنجره‌سینی آچیردی و اورمانین قالابالیغینی و چؤلون سس

ناهارکی اولوردی کیشی چوخ یوروقون حالدا، مولک املاکینا باش چکمک دن قایدیردی و ایکی سی بیرلیکده ائله‌شیب خۆره‌ک یئیه‌ندن سونرا، اوزو چۆله‌ساری آچیلان پنجره‌نین اؤنونه اوتورارکن کیشی باشلا ییردی گولمه‌لی سؤزلر تاپیب دئمه‌گه و کئچمیش دن سؤز آچماقا و او واخت دا کی آروادین سیماسیندا، کسالت و حوصله سیزلیک دویوردی، ایوانا گئدیردی و اورمانا باخارکن اونوتک بوراخیردی.

باجاردیقجا چالیشییردی کی جوان آروادی نین نازینی چکیب اونون هر زادینا دۆزه و اؤزده ایسته ییردی کی گنج‌لر کیمی یاشاییب دولاناکا ائده بیلیمیدی.

همیشه اؤزتک لیگینده ، غصه‌له نیردی و بوجوره تئز آیاقدان دوشوب بالا- بالا آرادان گئتمه‌ سینه تأسف له‌نیردی. دوشونوردی کی جوان آروادی دول قالاندان سونرا، گۆزهل و گنج ایگیت لر بیر به بیر اونا ساری گلیب اویسه اونلارا خوش اوز گؤستریب یئنی بیر حیات باشلا یاجاق. بونا گوره ایسه، گونده نئچه یول اورمانا ساری اوز دؤنده ریب دئیهردی:

- «منه یاردیم گؤسترین کی بو تئزلیک ده آرادان گئتمه‌ییب اوقدر یاشاییم کی خانیمیم دا اؤزوم کیمی قوجالیب بوکولسون. اوندا لاپ او پیس اؤلوم لره ده راضی‌یام.»

هر واخت دا کی دعاسینی ائدیب قورتولوردی مئشه‌نین اُن آل چاتماز بیر یئریندن، بیر جان‌اوارین سسینی ائشیدیردی کی «آمین» دئیهرکن برک دن اونا گولوردی. گنج آرواد یالقیز، یورقون، حیرص‌لی و سوسموش کیمین ایدی. کیشی‌نین باشینا دؤنوم قادانی آلیم سؤزلری اونا بیر اثر قویموردی. کیشی‌نین اُل دن آیاقدان

چوان کیشی اوولادیقی کپه نک لری اونلارا گؤستریردی کی جانسیز حالدا ویتیرن دالینداکی آغ مخمل اوستونده قاناد آچمیشدیلا. ها بئله قوروتدوغو بیتگی لرین آلبومونو نشان وئریردی کی قوجا کیشی بئله نکلی بیر زادلارا هئچ واخت اؤزونده بیر علاقه دویمامیشدی. گنج قادین بو آل الوان کپه نک لری گؤرمک ایچون چوخ سئوینجک اولموشدی. چوان کیشی ده باشلامیشیدی گوندوزون دردلی و غملی کپه نک لریندن و گئجه نین سئوینجک کپه نک لریندن سؤز آچیب دانیشماقا.

نئچه گوندن سونرا نوبت قوجا کیشی یه یئتمیشیدی کی چوان کیشی نی شاما دعوت ائتسین. هله گون باتمامیشدی کی گنج کیشی، پیل له لردن یوخاری چیخدی. قوجا کیشی ایله گنج کیشی اوز به اوز اوتوردولار. اونلار بالا- بؤیوک شهرلردن و باشدان ساودیقلاری واقعه لردن سوز آچدیلا. قوجا کیشی نین اوره یینده آمما بیر نیگران چیلیق وارایدی. پیرتلاشیق قافا ایله نئچه یول یئریندن قالخدی، ایوانا گئتدی و اورمانا ساری اوز دؤنده ریب دعا ائتدی: «منی اؤزون قورو آی تانری!»

آرودا مطبخدن ائشیکه چیخارکن میزین دالیندا اوتوروب باشلادی چوان لا صحبتته قوجا کیشی ائشیتدی کی مستأجر، اونون آلدیقی تحصیلاتدان سوروشور و اودا واخت سیز اره گئتدیگیندن و اوخودوغو درسی قوهوم قارداشین ائتدگی اصرارلارا گؤره یاریمچیلیق بوراخماغیندان سؤز آچیر. گنج کیشی دئدی: «هله بغواخت اولماییب یئنه ده ائله یه بیلرسیز باشلاییب درس اوخویاسیز!» قادین آه چکدی و قوجا ظن ائتدی کی چوان کیشی ایندی اوره گینده اونا گولور.

اورمان، سس سیز و قارانلیق ایدی و قوجا کیشی ایندی یه جان گؤرمه میشدی کی کیمسه کؤرپودن کئچمیش اولما. همیشه بو کؤرپونون نه ایچون چای اوزه رینه قویولماسیندان تعجب له نیردی. آمما او گئجه اؤز- اؤزونه دئدی: «کؤرپوده بیر حکمت وار.

سیزلیگینی سایمادان فیشقا چالیردی و اوزونی قیرخیردی. سویونوردی و ائاقدا ورزش ائدیردی. قوجا کیشی ائوه گلرکن، چوان کیشی نین سس- کویونه قولاق آسیردی و سونرا یوخاری قالخیب آروادینی گؤروردی کی چوخ سئوینج و راضی لیق لا، یئتمک پیشیرمک ده دی. مستأجر گلن دن، پیشمیش لرین ده رنگی دادی دگیشیلیمیش دی. آخشام چاغلاری گنج کیشی، کپه نک اوولاماق ایچون چؤله چیخیردی و ایوانین آلتیندان کئچرکن، چینی اوسته قویدوغو اوو تورونی گؤتوردی و چوخ احتراملا ائو ییبه سی اولان آغا و خانیم سلام وئریردی. قوجا کیشی آرجا یئریندن قالخارکن، سلامین جوابینی آیردی و ایچری ده کی کین و حیرصینی گیزلتمک ایچون، یالانچی بیر گولوش له اونو قارشیلاییردی. آمما ندنسه اؤزونی پوزقون لوقدان و جانینی سیخان پیرتلاشیق فیکیرلر جانیناغیندان قورتارا بیلیردی.

گئجه لردن بیر، چوان کیشی فیشقا چالا- چالا پیل له لردن یوخاری قالخدی و بیر نئچه آن قاپی دالیندا دایانارکن اهمالجا قاپینی چالیدی. آر- آرودا دوردولار و قاپی یا یاخین لاشاندا، نئچه آن بیر- بیر لرینه باخدیلا. قوجا کیشی قاپینی آچدی. چوان کیشی ایذین آلیب ایچری گیردی و آر آرودا اؤز اتاقینا شاما دعوت ائتدی. بو چاغیریش او قدر گؤزله نیلمز ایدی کی قوجا کیشی «گلن مهربک» دئیهن مه دی. چوان کیشی اونلارا تانینماز و عجیب بیر قوش اوولامیشدی و عطیرلی بیر چاخیرمیز اوستونده ایدی. شامدان سونرا اوتورب هر بیر یئردن سؤز آچدیلا. بالاجا و بؤیوک شهرلرده یاشاماقدان توتدو اؤز شخصی احوالاتارینا جان بیر- بیرلرینه دانیشدیلا. چوان قادین چوخ اوجا سسله گولوردو و قوجا کیشی بیلیردی کی بو گولمکلرین آچیق- آیدین بیر علتی یوخدور. نئچه یول چالیشدی کی اورمانین سیرلاریندان و اورانین عجیب- غریب جاناورلاریندان سوز آچسین. آمما مستأجر ایله گنج آرودا بو سوزلری دینله مک ایچون چوخ کؤنولسوز ایدیلر.

دە اونون لوت بدىنىدە گۇرسىنمىردى. قوش دايانمىشىدى و اونا باخىردى. امما چوخ دۇزمەدى. نىچە آن سونرا باشىنى اھمالجا تىرپەدرکن چايسارى گىتتى و بىر بوداغا مېنەركن سودان كىچىپ اورمانچاتدى. قوجاچوخ قورخدى. اتاقا قايتىدى و دىدى: «ھىچ بىلدىنىز نە اولدى؟ عجبىبە بىر قوش ايوانىن آشاغىسىندا دايانىپ منە باخىردى. اوزون آياقلارى و لوت بدنى وارايدى. سودان كىچىدى و اورمانا گىتتى.»

مستأجر دىدى: «حتماً كى تولكى ايدى.» آرواد دا دۇنوب آرىنە دىدى: «قولاغ آس گۇر نە دىيىرەم، من قارارا گلدېم كى صباح گىجەدن باشلايم، بو آغادا منە ياردېم گۇستەرەجكدير»، قوجانىن جانينا اوشومە دوشدى و دىدى: -«نەيى باشلاياچاقسان؟» قادين دىدى: - «ايستەيىرەم يىنىدن باشلايم درس اوخويام.»

قوجانىن اورەيىنى قورخونچ بوردودى و او گىجەنى سحرەجان، ياتاقىندا تىترەيىپ اسدى و ايللر بويو تانرى يا اينامسىز اولورسادا، بوتون گىجەنى تانرى- تانرى دىيىپ دعا اوخودى.

۳

درس باشلانمىشىدى، قوجا بىلمىردى ھاردان باشلايىبلار. جوان آروادين آلىندە ھمىشە كىتاب اولورسادا، كىتابدان چوخ اۇز رۇيالارىلە چالىشىردى. داھا موسىقىيە آز قولاق آسىردى و جور بە جور پىشمىشلىر دوزەلدىردى. اورمانا باخان پنجرەنىن پردەلىرىنى چكەركن اوتوروب دىشارى يا باخىردى. خىياطلىق چرخىنى بوراخاركن ائو ايشلىرى ايلە چوخ چالىشىردى. قوجا كى ايشدن قايدىردى، آرواد آياغا قالخىپ چوخ مەربان حالدا اونو قارشىلاركن سۇزلىرىنە جاواب وئىردى. امما قوجا داھا قاباكي لاركىمى، اونون نازىنى چكىمىردى و ايوانداكى صندلە راحت اوتورانمىردى. اونون نظرىنە ھرزاد داغىناق و پىرتلاشيق گۇرسەنىردى. نىچە ايللر اينامسىزلىق دان سونرا، يىنە دعا كىتابلارىنى ورقلىردى. ايلك دفعە

شېبە سىزكى اونو بىر آل قايرىپ و بو ايشدن دە بىر منظور وارايمىش! كىمسە اونون اوستوندىن كىچمە لى اولاجاق كۇرپونون گۇزويولدارىر. نە كىمى گۇزلەيىر، امما اونون كىم اولدوغو بللى دىيىل.»

قايتىدى و اتاقا گلدى. آرواد تىز اۇزونو يىغىشىدىرىپ دويغولارىنى گىزلتىدى. جوان كىشى دە اۇزدىرناقلارىنا باخىپ تومدى. قوجا كىشى دىدى: «مىشەنىن ھاواسى چوخ آغىر، نەملى و سويوق دى و ھلە دە كۇرپون ...»

گىج قادين و مستأجر باشلارىنى چئويىرىپ باشقا پنجرەدن چۇلە باخدىلار. يولدان بىر ماشىن كىچىردى و اونون دال چراغى نىن ايشىقى گاهدان گۇرسە نىرسەدە چوخ واخا دا گۇزدن ايتىردى. شام كى بالىق ائى ايدى يىندىلر و قوجاكىشى بالىق ائىنى چوخ سئوۋرسە دە، دىنسى ھىچ يىنەنە دى و تىكجە بىر پىيالا قاتىق يىنەنە كفايت لىدى مستأجر شامدان سونرا بىر دستە ورق ائىشگە چىخارىپ مېزىن اوستونە سىپەلەركن انلارى اويونا دعوت ائىدى. قوجا كىشى دىدى: «چوخ بئواخت دى. گىجە نىن بو واخا اويونا گىرىشمك اولماز.»

گىج كىشى، ورقلىرى يىغىشىدىرىپ دىدى: «دوغرودان دا ائلە بئواخت دى. قالسىن گلن گىجەلرە!» آرواد اونون سۇزونى قبول ائتمك اىچون باشىنى تىرپەدرکن، قوجانىن كۇنلونه اضطراب چۇكوب اورەگى نىن باشىنا بىرزاد آغىرلىق ائىدى. «گلن گىجەلرنىدىرمى؟ داھا قورتولمادى مگر؟» دىيە چوخ پوزقون حالدا ايوانا گىدىپ اورماناگۇز تىكىدى كى عجبىبە بىر حالدا بۇيويوب شىشەركن دوواركىمى اوچالمىشىدى.

اھمالجا اۇز- اۇزونە دىدى: «بوجانوار لار آلىندىن ھاراي گىتمك اولار؟ نە ايش گۇرمك اولار؟» سونرا پىيىنى آلىشىدىردى و چوخ چكىمەدن يىرە بوشالدى. اود توتوموش نارىن توتونلر قىزىل پىلەك لركىمى يىرە ساورىلدى. قوجاكىشى چايىن قىراغىنا دوشن ايشىلنى دا، قوشا بنزەر بىر بۇيوك جاناوار گۇردوكى اوزون آياقلارى وارايدى و بىرچە دانا تىلەك

اهمالجا تریتمک له اونا سحرین خیر اولسون
دئییردیله، گولوردی.

۴

بیر گون کی قوجا کیشی، عجیب غریب بیر دعانی
اسگی بیر کتاب دان اوخودو، لوت قوش تاپیلدی. گون
باتانا یاخینایدی کی اوقوش بالاجا فانوس لا، بیر
بوداغا مینه رکن چایدان کئچدی. ایوانین آلتینا گلدی
و قوجا کیشی یه کی راحت سندلده آیله شیب پیپ
چکیردی، علامت وئردی. قوجا آیلیب باخارکن قوشو
تانیدی آما اوزونو سایمازلیقا ویردی. قوش، فانوسی
تر پتمک ایله اونو آشاغی یا سسلدهدی. قوجا کیشی
دوردی آیغا و اتاقدان کئچرکن گنج قادین لا
مستاجر اونا باخدیله. آرواد سوروشدی: «هارا؟»
قوجا دئدی: - «قاییدیرام». آرواد اونون نگران
سیماسینا باخدی و مستاجر کیشی، راحتلیق دویوب
گولدی. قوجا آشاغی یا گئتدی. قوش فانوسی بیر داش
اوسته قویوب و قوجانان اوز به اوز اوتوروب
سوروشدی: «نه ایسته بیرسن؟ منله نه ایشین وار؟»

قوجا دئدی: منه یاردیم ائله!

قوش دئدی: چوخ ناراحت سان؟

قوجا دئدی: آز قالیر دلی اولام.

قوش دئدی: یورقون لوغون و آل آیاقدان دوشمه یین
قیافهن دن بللی دیر.

قوجا دئدی: سؤزون دوز دور، چوخ یورقونام. شهبه
منی یازیق ائله ییب.

قوش دئدی: نییه داریخیرسان؟

قوجا دئدی: داریخما ییم نیله ییم به؟

قوش دئدی: سنه بیر موشتولوق گتیرمیشم. سن
ائندیگین دعالاری اورماندا ائشیدیب لر!

قوجا دئدی: ایندی نیله مه لی ییم؟

قوش دئدی: ائندیگین دعالارا دوام وئر. قیرخ گئجه
تامام. قیرخینجی گون سنه عیان اولاجاق دیر

قوجا دئدی: قیرخ گون تامام؟

قوش دئدی: بلی، دوز قیرخ گون تامام. دوزومون
اولسون و اومودنو اوزمه؟

اولراق قارانلیق و نابلد بیر ماغاریا گیرهن
انسانلار کیمی، حس ائدیردی کی اونا قارشى اولان
توطئه لردن قورتولماق ایچون غیب عالمیندن یاردیم
آلمالیدی. نییه کی اونون توتقون بویالی اورماندان
باشقا و او چیپلاق قوشون گتیردیگی خبرلردن
علاوه، آیری دایاق یوخایدی.

یئنی دن نماز و عبادته باشلامیشدی. و اومود ائدیردی
کی بئله لیکله حیاتیندا دینچلیک و آرام لیکا آل
تاپاجاقدیر. نئجه گئجه دوشوندی و نهایتده تصمیم
توتدو کی درس ساعاتلاری اونلارین یانیندا اولما.
گئجه لرکی مستاجر اونلارین اتاقینا گلیردی، قوجا
کیشی اورمانا باخماقدان گؤز اؤرتوردی و اونلار ایله اوز
به اوز اوتوروردی. آرواد دیل- دوداغینی چئینه رکن
اؤزونو سایمازلیقا ویریردی و جوان کیشی ده
دیرناقلارینی تاماشا ائدیردی. قوجا گؤزونو اونلاردان
گؤتوره رکن مرتب دوشونوردی کی هاچانا جان بو ایشه
دوام وئره جک لر. گؤره سن اونلارین آراسیندا باشقا
بیر ایلگی ده وارمی؟ گؤره سن سحرلر ائودن دیشاری
چیخدیقیندا، بیر پارا ایشلر ائوده اوز وئیرمی؟ آما
جوان قادین گوندن گونه گؤزل له شیردی و
مستاجرین اهنینده هر گون یئنی بیر پالتار
گؤرسه نیردی. گؤره سن او دؤره برده باشقا بیر کیمسه
وارکی مستاجر، جور به جور پالتارلاری اونا خاطر
گئیمیش اولسون؟ قوجا کیشی گئجه لری چوخ گئز
یاتیردی و سحرلر چوخ تئز یوخودان قالخیب و
آروادینی آیلتمامیش چؤله چیخیردی. فیکر ائدیردی
کی او دیشاری چیخدیقدا آرواد یوخودا اولسا
یاخشى دیر. هم ده مستاجرین اوزونی سحرلر گؤرمه به
هنچ گؤزو یوخایدی. آما قوجا کیشی کی ائودن آرا
آچیردی، جوان کیشی چؤلدن دردیگی بیر دسته
گول ایله، پیل له لری اهماالجا یوخاری چیخیب یاتاق
اتاقینا گیره رکن گول لری میز اوسته قویوردی و
یاواش- یاواش قاییدیردی. قاپینی کی اؤرتوردی، گنج
قادین گؤزلرینی آچیب او گول لره کی باشلارینی

قوجا دئدى: قوجالیق منی اینجیدیر و اولوم دن قورخورام.
 قوش دئدی: قورخودان فايدا یوخدور. عاقیللی و دوشونجهلی اول.
 قوجا دئدی: من عاقیللی و دوشونجهلی ایدیم. آما ایندی داها ناخوش و یازیقام.
 قوش دئدی: ائله بونا گۆره ده، سنه یاردیم گؤستره جک لرکی راحت اولاسان!
 قوجا دئدی: سنین سؤزلرین منی سئویندیره رکن اومودومو آرتیریر.
 قوش دئدی: اومودون اولسون، صاباح گنجه یئنه ده گله جه یم.
 بیر-بیرلریندن آیریلدیلار. جوان قادین مستأجر دن آرا آچدی و کتابا ساری آگیلیدی. آما قوجا کیشی اولناری سایمادان اتاقدان کئچیب ایوانا گئتدی و چایا گؤز تیکدی.
 قوش آلدە فانوس، بیر بوداغا مینه رکن سودان کئچدی و او آله یئتیره نده، قوجا آللرینی ترپه در کن سسلندی: «الوداع اولسون لوت قوش!» و قوش جاواب وئردی: «هله لیک آی لوت!»
 آرواد ، مستأجره باخدی. مستأجر سوروشدی: «نه خبر اولوب؟» آرواد دئدی: «هئچ نه آنلامیرام.» آما قوجا کیشی اولنارین سسینی ائشیتیمیردی. فیکری ذکری اورماندا ایدی و او آندان کی قوش فانوسینی سؤندورموشدی. اروماندان آنلاشیلماز بیر های-کویون سسی، قولغا چاتیردی. اونا بنزه بیردی کی اورمانین بوتون جاناورلاری قوشی دؤوره له ییب هی سورغو-سؤال ایدی کی اوندان ائدیرلر. شیرین بیر هالای-کوی ایدی. قوجا باشینی آل لری آراسیندا توتوب اؤزو ایله دئدی: «ای منیم بئینیمین ارومانیندا اولان جاناورلار، من کیمی خبرسیز بیر لوت دن نه ایسته بیر سینیز؟»
 ۵
 قوجا کیشی اطرافیندا نه لر کئچدی بی گؤرمه دن، هر گنجه او دعانی تکرار ائدیردی. بولور گولदानا قویولان گنج خانیمی

گول لری سایمادان، آروادین بوسبوتون دگیشله سینه باخمادان و مستأجرین اوزلولویونو اؤزونه آلمادان، گون چیخمامیش ائودن چیخیردی و جوان بیر سئرحه یه کی تلگراف سیم لری اوسته قونوردی دئییردی: «سلام عزیز دوست. بوگون بیرمی دؤردونجی گوندی. اونون آلتی گوندن سونرا منه عیان اولاجاقدی.» و جوان سئرحه قاناد آچیب اورمانا ساری گؤتورله نیردی. قوجا کیشی آخشام باشلاری باشقا بیر سئوینج ایله ائوه قاییدیردی و خؤره ک یئیه ندن سونرا اوتوروب او لوت قوشی گؤزله بیردی. اولوت قش هر گنجه گلیردی و فانوسون ترپه نیشی له، قوجانی آشاغا چکیب صحبتته توتوردی کی مستأجر ایله گنج قادین، داها آرتیق بیر-بیر لرینه یئتیره بیلسین لر. قوش اوقدر خوش صحبت و شیرین دانیشیق ایدی کی قوجا اونون صحبتیندن آل اوزه نمیردی. زامانین کئچمه سینی بیلمه دن گاهدان ساعاتلارلا بیرلیکده اوتوروب دانیشیردیلار. اوقوش یئر اوزونون آن سیرلی و صمیمی وارلیقی دئمک ایدی.
 قوش سوروشدی: «سن ائله بیل اولنارین بیر یئرده اوتوماق لاریندان ناراحت سان؟»
 قوجا دئدی: البت کی ناراحتام!
 قوش دئدی: نییه آخی، نه ایچون؟
 قوجا دئدی: اگر بیله م کی درس دن باشقا آیری بیر شیئ ده اولنارین آراسیندا وار، منیم ایچون بیر بؤیوک توھین اولوب.
 قوش دئدی: سن اؤزون، عؤمرونده بو توھین لردن ائله مه ییب سن؟
 قوجا دئدی: یوخ، هئچ واخت.
 قوش دئدی: دوزونو دئه، حقیقتدن بوتون اورمانین خبری وار!
 قوجا دئدی: نییه .. بیر دفعه
 قوش دئدی: تعریف له گؤروم ...
 قوجا دئدی: جوان چاغلاریمدا، قونشولوغوموزدا آلدن آیاقدان دوشموش یازیق بیر قوجا وار ایدی و اونون بیر گنج خانیمی

قاباغا گلمه لی دیر. ائله او آنجا بیردن، اؤلوه آپاران بیر ماشینین قیژیلتی سینی ائشیتدی و گنج قادین لا مستأجرین اوجادان هیریلداییب گولمکلرین و جنازه ماشینی اوزاقلاشدیقجا اونلاریندا یاخین لاشماق لارین و کتابلارین جیریلما سینی. آما هاوا قارانلیق اولمادان اول، اورمانین سیخ و بویلانان آغا جلاری آراسیندان، بیر کیشی کی دینچی لیک تورباسی چیگنینده و اوزون چلیک آیینده ایدی، گۆزه گۆرسندی و کۆرپودن کئچرکن ایوانین آلتیندا دایاندی. قوجا تیترهک آیاغلاری ایله آیاغا قالخدی و اتاقدان کئچرکن آشاغی یئندی. قوجا قورخوب تیتره رکن اونا یاخین لاشدی و «او» کی اوجا بویلو بیر کیشی ایدی آیینی قوجانین باشینا قویوب دئدی: «ای یازیق انسان، من سنه عیان اولدوم ایندی کی سنه ظاهر اولموشام، نه چتین لیگین وارسا منه دئه ! اورهیین نه ایسته بیرسه منه دئه.»

قوجا «او» نون آزیش- بوروش و پیرتلاشیق قباسیندان یاپیشارکن دئدی: «اوزون عؤمور ایسته بیرمه!»

او دئدی: اوزون عؤموری نه ایچون ایسته بیرسن؟ قوجا دئدی: ایسته بیرمه اومندن سونرا بئله نکی جاناوارلار آینه دوشمه یه؟ او دئدی: سنین گئتمه گین له کی حیات قورتولما ییر. سندن سونرا هر شی ممکن دی اول، سن گنده ندن سونرا هر نه اولور اولسون، سنه نه فرق ائده جک؟ قوجا دئدی: تکجه بو قادین لا کیمسه نین ایشی اولماسین.

او دئدی: نییه؟ قوجا دئدی: پاخیل لیق، پاخیل لیق منی اؤلدورور. او گولوب دئدی: چوخ یاخشی، ایندی منله گل! قوجانین آلیندن یاپیشیب کۆرپودن کئچرکن و اورمانا گیردی لر. قوجا اورمانین هاواسیندا، غریبه بیر آغیرلیق، سویوق لوق و نم لیک دیدو. آغا جلار آراسیندان کئچرکن قوجانین اوره گینده آمانسیر بیرنگران چیلیق یووا سالمیشدی و تانیش بیر زادین

قوش گولوب و دئدی: سونراسی بللی دیر... چوخ یاخشی ... دونن گئجه هانسی دعانی اوخودون؟ قوجا دئدی: اوتوز اوچونجو دعانی!

قوش گولوب و دئدی: چوخ قالما ییب. یئددی گوندن سورا سنه عیان اولاجاق دی...

او آنلاردا کی کۆرپونون اؤننده او ایکی سی بیرلیکده آدیملاییب دانیشیردی لار مستأجر، آروادین آلرینی آینه آلیب سوروشدی: «بو قوجانان یاشامقدان یورولما ییب سان؟»

آرواد جواب وئردی: چاره م یوخدور، نئیه یه بیللم؟

کیشی دئدی: نییه اونو بوراخمیرسان؟

آرواد دئدی: گونا ه دی آخی، بیله سینه اوره ییم یانیر!

کیشی دئدی: اوره یین اؤزونه یانسین، اوره یین بو گۆزل لیگه یانسین کی گونو گوندن سولغون لاشیر.

آرواد دئدی: قسمت بویمیش!

کیشی دئدی: آیریل گینا، باشقا بیر یول تاپ!

آرواد دئدی: قورخورام.

کیشی دئدی: ندن قورخوسان؟ بیر واخت دا کی بوتون دونیا سنی سئوه بیلر، بیر واخت داکی من همیشه لیک سنین فیکرینده ییم....

قوجا کیشی قوش دان آیریلیب پیینی پیل له لرده اودلایارکن، اتاقا گوردی. آرواد لا کیشی بیر- بیر لریندن آرا آجدیلار. قوجا دئدی: «وضع- اوضاع نه حال دادی؟ درس لر هئچ قاباغا گئدیرمی؟ مستأجر چوخ اوزلولوک له دئدی: «برک عالی دی!»

۶

قیرخینجی گونده، گون باتان چاغی ایدی کی قوجا کیشی چوخ توتقون و نگران حالدا، ایواندا اوتورموشدو و قادین ایله مستأجرده، اونون نگران و قرارسیر اولدوغونو آنلامیشدی لار. قوجاهی دوروب آدیملایردی و آلرینی ایوانین نرده سینه قویارکن، اورمانا و کۆرپویه گۆز تیکیردی و چایا باخیب توموردی. قادین ایله کیشی اونون احوالینا باخیب قاش- گۆزایله بیر- بیرلرینه اشاره ائدیردی لر. قوجا دوشونوردی کی اگر او وعده سینه عمل ائتمه یه، نه

گئتىدىكجە دە بالا-بالا اورمان ايشىقلانيردى. گئجە اولدوغونا باخما ياراق، قوجا لاپ بالاغا بوئوجك لرين يىرى مە سىنە يارپاقلاردا و بوداغلاردا گۇروردو. بويوك بىر گئجە ايدى و اونلار يئل كىمى اوزاقلاشيردىلار. قوجا كى جاندا ن دوشموشدى يالواريجى حالدا سوروشدو: «سن اول تانرى دنه گۇروم منى هارا آپاريرسان؟ چرخچى، بىر سسله كى ائله بيل ميس شىپوردان چىخىردى، دئدى: «اورا» و لاپ اوزون بارماقلى له درين بىر باتلاقى گۇستردى كى نئچه آددىملىق دا، عيان اولدى.

۷

قادىن ايله گنج كىشى، نئچه ساعات دان سونرا قوجانين غيب اولماسىنى آنلايىب ايوانا چىخدىلار. دىلنچى بىر كىشى نى گۇردولر كى كۇرپو اوستونده اوتوروب و بىرزاد يئىير. جوان آرواد اونو سسله يىب سوروشدى: «قوجا بىر كىشىنى بو طرفلرده هئچ گوروبسن؟»

دىلنچى دئدى: گۇردوم، او بىر اوزون يولون يولچوسو اولدى. اوزاق بىر سفره چىخدى.

آرواد چوخ نگران چىلىق لا سوروشدى: سفره چىخدى؟ نه سفرينه؟

دىلنچى دئدى: اوره يى نيزى اونا خاطر سىخمايىن. او هله بو تئزلىكلرده گلن دئىيل.

آروادين جانينا اضطراب دوشدى. آما اونداكى جوان كىشى نين آللىرى اونون وجودونا حلقه لندى، يئنى بىر دىنچ ليك و آراملىق حس ائتدى. و او آنداكى لوت قوش بىر بوداغا مينه ركن كۇرپويه ياخين لاشىردى، مستاجر كىشى گنج آروادى ياتاغا آپاردى. آما آرواد اۇزونو اونون آليندن قورتاردى و بىر اويون هاواسى سئچهركن گرامافونا سارى گئتدى. نئچه مدت دن سونرا، موسيقى سسى يئنه قادىنين اتاقىنى دولدورموشدو.

ترجمه تاريخى خوى - ۷۳/۱/۲۵

دالسىجا گزىردى. قورخوب تىتره ركن سوروشدو: «او هاردادى؟» جواب ائشيتدى: «لوت قوش باشقا بىر تاپشيري ق دالى سىجا گئدىب!»

بو خبر كىشى نين قورخوسونو قات با قات آرتىردى. قايتدى و اورمانين پىرتلاشيق بوداغ لارى آردىندان، اۇز ائوينى گۇردوكى اتاقين ايشىقلى چراغى، ايوانى و اونون بوش صندلىنى ايشىلدادىر. قايتماق ايستهدى آما، او برک دن اونون قولوندا ن ياپىشمىشىدى.

اورمانين توتقون و قالا بالىق يئرلرينه كى چاتدىلار، آرىق جىلاز و اوجا بويلو بىر كىشى نى گۇردولر كى دالىنى اونلارا چئويهركن، چوخ بۇيوك بىر بايسى كئل چرخىنى آعاجلارين بىرينه دايا مىشىدى.

آياق سسى ائشيدهركن آلينى اوزالتدى و قوجانين بيله گىندن توتاركن، اۇزونه سارى چكدى و اونو چرخه ميندىرىب باشلادى يئل كىمى سوروب آعاجلار آراسىندان كئچمه يه. ايره لى گئتىدىكجە اونون اوزون آللىرى قوجانين جانىنى باجاردىقجا سىخىردى. قوجا دالى يا دۇنوب اونون اوزونه باخماقا اوره ك ائله مىردى.

چرخچى نين سويوق و دۇندرايجى نفس لرى بوينونون كۇكونه توخوندوقجا، اونو حالسىز و حركت سىز ائدىردى. قوجا نئچه يول اينىلدهدى و چرخچى دن سوروشدو: «هارا گئدىرىك؟» آما چرخچى نين كۇكسونده كى سويوق دان باشقا بىرزاد يوخ ايدى، جواب وئره نمه دى. گئجە دن چوخلى كئچىردى و

فیرلانا فیرلانا ماوی گویده اوچان قوشلارا
 باخدیقجا کۆنلوندە کئچن آرزیلاری گۆزونون
 اؤنوندن کئچیردیب ماویدە اختاریب گزیب
 گاهداندا تاپیب سئوینجیله قیشقیرتیسلا حیه-
 تی کۆچورتمودوکی حیات یولداشینین سسی
 اونی یئرینده دیکسیندیریب اؤزونه گتیردی : داها
 بئله ائلیرسن ایستیرم بو قورو آغاجین ، کۆکونده
 یئریندن چیخاردام خانیم !

مارال تووشکیه تووشکیه دایانیب سویوق ترین
 دامجیسینین آخماسینی ، کوره گینده یول
 آچماسینی حیس ائله ییب کۆتوکون اوستوندن
 یئره آتیلیب جاوابلادی : اؤنجه سلام ایکنجی بو
 آغاجین کۆتوکو سن ایچین ضرری واردیر ؟
 - اونی یاندرمالیام !

- بو آغاجین کۆتویو من ایچین جان وئیر !
 نئجه اوره یین گلیر منیم جانیمی آلاسان ؟
 - سنین ایشلریندن باش چیخارتمیرام آرواد !
 مارال دویغولو گۆزلرین قورو کۆتویه توتوب دئدی :
 بو قورو آغاج گۆوه رمه سینی منده اختاریر منده
 نفسیمی اونون کۆتویونده اختاریرام .

کیشی کرتین ایچینه آدیملادیقجا دئدی :
 یاخچی هله باشوین لچگینی باغلا ، ساچلارین
 گورسنیر ، هئچ دئمیرسن قوروم قونشودان ذات
 دان آچیشکالاریندان باخیب سنین ساچلارووی
 گورلر ، اولان قالان آبریم گئدر !

مارالین دلیل دوداغی تیترب حیات یولداشیندان
 اوزاقلادیقجا ، اوره گیده اوزاقلاشیردی .
 چوخ چیرپیندی اوره گینده کی سوزلری ائشیکه
 توکسون آنجاق دیه بیلمه دی .
 بوینونو یوخاری توتدو پیلله کاندان چیخیب
 ائوین ایچینه کئچدی .

شعریمیز - شاعیریمیز - حکایه میز ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

توپلایب گوندن خدافرین درگیسینین ادبی
 خبرنگاری علی طالبی "کورک"

مارال

زهرا بادره (آنا)

مارال حیه طین ایچینده کی کرتین اورتاسیندا
 اولان آغاجین کۆتویونون اوستونه چیخاندان
 سونرا بیر آن دایانیب ، لئچه-یین آچدی .
 اوزون ساچلارین اسینتی یئله تاپشیریب
 فیرلانماغا باشلادی .
 فیرلاندیقجا آرزیلارین ، قاتار تکین اوره یینده
 دوزوشدوروب ، هردن گولوب هردن-ده حسرتلی
 گۆزلریندن یاش دامجیلارین آخیدیردی .
 یورولموشدو آنجاق فیرلانماقدان دویموردو .
 بو فیرلانماق اونی باشقا عالمه آپاریردی .
 آچارنان قاپینی آچیب ایچریه کئچن حیات
 یولداشینین سسیده اونی اؤزونه گتیرمدی .
 حیات یولداشی حیه-ته کئچندن سونرا چوخلو
 اونا باخیب ، آنجاق مارال اونی گورمئیب هله ده
 فیرلانیردی .

عدالت دومان
بیزه نه بایرام

من اوڻدا بایراما تله سرم کی
سئوینچ له ، گولوش له ، بزه نه بایرام
اینان کی دیلیمدن وار گلمیر دئیم
یوخسوللار اوریین اوزونه بایرام،

چوخلارین ائوینده یوخ اونو گوردوم
قاجیردی گوزومدن یوخونو گوردوم
ایشسیز اتالارین چوخونو گوردوم،
دولدوروب قلبینه ، گزهنه بایرام

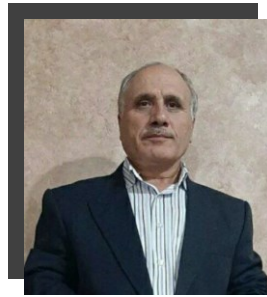
نه واخت اوشاق اولدوم؟ نه واخت جاوان من؟
قاجان سعادتدی داییم قاجان من
قیش دا یاوان قالدیم، یای دا یاوان من،
ساری یاغ ایچینده اوزهنه بایرام،

عدالت حوکم ائده آلا قیصاصی
اوزگه حاقین یئنه اول قوساسی
آیدین دئیم اوزون سوزون قیصاصی
ائلر سئوینمیرسه بیزه نه بایرام!!؟؟

عدالت دومان

دلی دئدین اینجیمه دیم سوزوندن
دونیا اوزو دلی خانا دئیلمی
عاقیلسن سه بیر خبر آل اوزوندن
دونیا اوزو دلی خانا دئیلمی

سن اوتو سئویرسن منده کی سنی
او سنی آلدادیر سنده کی منی

حسین اتابک (قایتماز)
سئومه یه جه یم

سئون اورکلرده عشقندن اونجه
کئشکه حوکم ائده یدی عاغل، دوشونجه
سئومه ین سئویلسه گوناهدی منجه
منی سئومه ینی سئومه یه جه یم

اورک یوز چیرپینیب یوز اللشسه ده
تله سیب گوروشه گوز، اللشسه ده
حیاتیم سنینه گوزللشسه ده
منی سئومه ینی سئومه یه جه یم

کونلومو بیر تهر اووداجاغام
سنسیز گونلریمه قایداجاغام
سنی گونده یوز یول اونوداجاغام
منی سئومه ینی سئومه یه جه یم

سنینه هر سوزوم غزله دونسه
سنسیز شعیر باغچام خزله دونسه
هر نه یم چئوریلیب کوزله دونسه
منی سئومه ینی سئومه یه جه یم

سنی جاندا جانیم بیلسمده بئله
سنینه آغلایب گولسمده بئله
دردیندن اوزولوب اولسمده بئله
منی سئومه ینی سئومه یه جه یم

قایتماز سئوگیدن واردیرسا پایین
نه قدر سئویلسن او قدر اویون
من آشکار سویله دیم دونیا دئین
منی سئومه ینی سئومه یه جه یم

عۇمرونون قەدرىنى بىلەر ياشاپار
عدالت بوش اۆتن بىر آنا يانسا

...

عدالت دومان

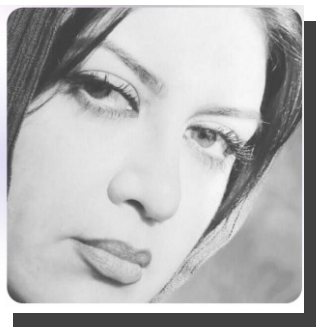
بو قاتار

نا حاق تەسەمىشەك يولا چىخماغا
بو قاتار، بىز دىن قاتار دىلمىش
يا سالار درە يە يا چىر پار داغا،
بو قاتار بىز دىن قاتار دىلمىش

بونون يولو باشقا يۇنو باشقادىر
سەسەنەن آهنگى تونو باشقادى
ازلى باشقادى سونو باشقادى
بو قاتار بىز دىن قاتار دىلمىش

سۇنمە يە محكومدور اودو سۇنمە ين
حاققىنا حقسىزدىر گۇروب دىنمە ين
بىزدن دىل بو قاتاردان ائتمە ين
بو قاتار بىز دىن قاتار دىلمىش

لادن اسكندانى «حوا»

نە ائلە يوخسان اونودا بىلە م
نە ائلە وارسان چاغىرام سنى
گىزلىجە دردەن اورگىم ايچرە
گۇپلوم اىستە بىر باغىرام سنى

بئله جە اوينادىر يىتن يىتنى
دونيا اۆزو دلى خانا دىلمى

گلە-گلە خەسەسەشەك، گۇلشەك
دويا-دويا دەمىرلشەك كەشەك
بىشە-بىشە داها آرتىق چەشەك
دونيا اۆزو دلى خانا دىلمى

اۆزوندن باشقەسەن بە ينمىر هەك كىم
حالال بىر جە تىكە يىشە نىمىر هەك كىم
دوغما آناسىنا گۇوہ نىمىر هەك كىم
دونيا اۆزو دلى خانا دىلمى

اوزلر دىل گۇزلر اولوب پردە لى
او سەبدن هەئى تورە نىر شر دلى
دلىيە باخ دىيەك گولور هر دلى
دونيا اۆزو دلى خانا دىلمى

عدالت دومان

يانسا

گونشى بوز باغلار، عۇمرو سارالار
بىر گون كۇرپەسەن دن بىر آنا يانسا
آهلارى لىسان لى بولودو قارسار
اؤلاد اوجباتىن دان بىر آنا يانسا

حالالدى خەئىر ايش قوروب دوزە نە
اىرى ختا ياپسا اوندان دوزە نە؟!
سۇز اۆزو دوزەلر دوشر دوزە نە
حاق دان اورىنە بىر آن آيانسا

كىمەسە يار دىن، يار اول! ياشا يار
عشقە نە وار! اويمورسا دا ياشا يار

من گنجه نین او تاینداپام ،
 اوزمه باخیر " سحر "
 «آی باجاسیندان.»
 «عرفانی خلوتده سؤکور» " جعفری."
 «یاندیریلان سازلارین «توستوسو دولور گؤز لریمه
 "هارای" آه چکنده!
 «امنیتلی قوجاغین «حسرتین دادیرام" موغانلی
 نین " شاه بیتینده.
 "گونشین" بوغازیندان سسیم دوغولور
 بسدی آغلاتما منی!
 آغلادان آغلادیر آما ،
 "محرم عمی نین"
 «اؤتن باهاری» کیمی ،
 یاپراق یاپراق سولورام تنهالیغیمدا.
 گؤزومدن یارالی دوغومون قانی
 آخیر،
 "جاوید" کیمی،
 گینه «باش قویورام تبریزین دیزینه»
 گینه «باخیرام تبریزین گؤزونه»
 شعره دؤنورم
 بیلانکی دا یاتان پیرلره آند اولسون!

لادن اسکندانی

گلین چیخیرام ،
 اللری خینالی بسته کار خئیر دعاسی دیلینده
 یولا سالیر منی ،
 بخته ور اولاسان دئیرلر
 مثنوی بابالاری.
 باشیما نقل سپیر یالقیزلیق ،
 ساغدوشوم دوشونجه
 سؤلدوشوم قلم
 حمله م بیر دفتر بوجاغی .

ایجه شیر منه سنلی گونلریم
 بئینیمی دیدیر یالان سؤزلرین
 سوسورام گینه یادا دوشونده
 گنجه یه بنزر قارا گؤزلرین

قالیدیر سندن یادگار منه
 بیر درین یارا الینه ساغلیق
 منده دیر گوناہ ایناندیم سنی
 گینه ده سنین فئلینه ساغلیق

گرکیر منه بیر یوللوق ائدم
 اورگین ایشین سئوگینین ایشین
 ال اوزم سندن ال اوزم گرک
 بیرداها چکم طاماحین دیشین

یازیرام سنه خاطرلا بونو
 داغلاردان بتر دایاق "یالانین
 ییخیلسا هوا گونمز سنه
 اوخو چیخ باشا سؤزون قالانین

ناغیلین سونو آیریلیق اولدو
 سؤنولمز داها اورگین کؤزو
 آغلاسام گولوم قیناما منی
 وداع سیز "وداع" گؤینه در گؤزو

لادن اسکندانی "حوا"

کؤچن شاعرلرین شعر آخشامی دیر اوریم،
 نیسگیلیمی خاطرلادیر شهریار ،
 «یار - یولداشلار دؤندولر.»
 دردیمی آچیقلاپیر نصرت ،
 «نه لری اونودام گرک.»
 یالواریشیمی دیریلدیر فضولی ،
 «نه دئرسن روزگاریم بؤیله می گنچسین...؟»

آغلار

ياز گلنده داربخارسان،
پاييز گونو باغيرين چار تلار
هئچ اوزونده بيلمز سن كي
دردين ندير؟!
قلبين ندن!
هاردان آغلار؟

سن سئوگيني ياشاميشدين آزدان، چوخدان
من سئوگيني ياراتميشديم هئچ دن، يوخدان
بيز قورخموردوق يئني سئوگي ياراتماقدان
حسرت ايله، قان آغلارديق
قورخوموز يوخ آغلاماقدان.
بس نه اولدو؟!
فيكرين هاردا؟!
خيال قوشون هارا اوچدو؟!
قوردوغوموز خياللاردا،
سئوگي سندن منه بورجدو ...

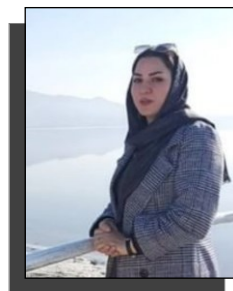
غنچه كيمي بوكولرسن،
بوكر سني منيم درديم
گؤزلريني يومار، يونماز
خياليندان، من كوچرديم .
بو سئوگينين بير گون بئله،
جان وئرمه سين گؤزله مزديم،
اؤزله بييرديم هر آن سني
بو حسرتي اؤزله مزديم ...

ديكلرديم، اومود ايله، آرزولارين يايلاغيندا
ساريلارديم سن وطني، سئوگين اولان بايراغيندا
بيلمز ايديم!

قوال چالير قافيه لر ،
ياللي گئدير لر كلمه لر .
يتيم مصراع لارا صاحب چيخان سونسوز شاعر لر،
آرزولايير لار بويلولوغمو .
چالينير سكوت زورناسي ،
چيلپاق روحومو تاپشيريرام گؤرنمز دويغو بئي ين
الرينه!
دوغولاجاق مندن بير شعر!

آغلار

بير ، آنلاماز اوشاق ايديم
اوتورموشدوم آغير، باتمان
اؤز شعريمي اوخويوردوم
ايلهاملاردان هر گون، گئجه
سطيرلري توخويوردوم .
اوخشامازدي هئچ بير شعريم
آنام دئيين اوخشاماني .
زaman اؤتدو، من بويدوم
من آنامي گليب، اؤتدوم
آنام قويدو، من گؤتوردوم
آنام دئيين اوخشاماني .
ايندي آنام ايتيرديگين
تاپير منيم اثريمده
اؤزونده كي حسرتلري
گزيز منيم حسرتيمده...
من آنامين اوريبندن
يئره دوشن دامازليغام
باشينا خير گؤزل آنام
درد چككمده، اوزو آغام...

گۆزلىرىندە حسرت آدلى كۆز قالىب
 آه اودونا آستار يانيب اوز قالىب
 سینه سینده دئییلمه میش سۆز قالىب
 دۇداغیندا آمانا باخ آمانا

کیم لیگینی کول تۇرپاغا قاتیبلار
 اۇدون دئیە هر اوجاغا آتیبلار
 تیکە-تیکە، پارچا-پارچا ساتیبلار
 تۇربا-تۇربا سامانا باخ سامانا

شهرت سیزلر آد آپاریب شانیندان
 ده یر سیزلر باهالانیب قانیندان
 زامان-زامان بۇدالانمیش جانیندان
 اۇز خئیرینی اۇمانا باخ اۇمانا

یاخشی پیسدن تاریخلرده یاد قالار
 آر-ایگیدلر اۇز گوجونه آد آلا
 بیزی ییخدی ساپی بیزدن بالتالار
 چارخی دۇنموش زامانا باخ زامانا

هاراییمدان توک بیته لی دیلیمده
 هر بیر آرزى م ، عشقیم قالیب الیمده
 ناشی اۇردک کیمی یاشیل گۆلومده
 قۇیروغوندان جۇمانا باخ جۇمانا

طالعہ یالوارماق یئرسیز دیلک دیر
 ییخیلدیقجا دۇرماق حیات دئمک دیر
 دئیرلر کی اومید شأن گله جکدیر
 «ستار»-دا کی گومانا باخ گومانا.

ستار گل محمدی

گون گلجک من اولنده چوخ دوداقلار بوزوله جک،
 حایف دئیە گوز یاشلاری یاناقلاردان سوزوله جک،

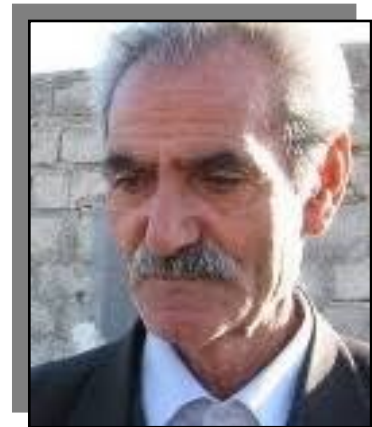
سئوگی ایله، نفرت بئله سود باجی یمیش
 دوننن سئوگین اوریمده
 بوگون نفرت بیر آجی یمیش!

یازدا سنله آلیشاردیم
 یاز قوینوندا پاییزلاندیم
 "عشق" اودونلا قوورولاردیم،
 اۇز اودوملا، اۇزوم یاندیم .

بیر جان ایدیق، یاریلاندىق
 یاری منده، یاری سنده
 بیز بیر سئوگی دوستاغیدیق
 پارام-پارچا، پارچالاندىق.
 باشیمدا کی بو سودایی
 هارا سورسم منیمله دیر
 بو سئوگی نین قباحتی،
 عمر بو یو سنینه دیر....

ستار گل محمدی

گومانا باخ گومانا

عقله گلمز بیر اۇد دوشوب یۇردوما
 آلۇوندا یانانا باخ یانانا
 اومیدینده داش گۆیره ن خالقیمین
 آرزئیسیندا دۇمانا باخ دۇمانا

تاریخ بویو وصالیمی سئوینجیمی اوغورلادین
اوغورلانان سئوینجیمده "ستار" دئییب آغلاياجاق

قاتار - قاتار میصراعرلاریم دوداقلاردا دوزوله جک،
آیریلیغیم چوخ اوره یی چارین - چارپاز داغلاياجاق،

بس سنه کیم آغلاياجاق

بس سنه کیم آغلاياجاق

ستار گل محمدی

مجنون اولوب قالاسی یام، محبتین چولونده من
حسرتلره دونه سی یم عشق اهلی نین دیلینده من
چینار اولوب بیته سی یم زامانلارین یولوندا من
هئیکله ن غمروم گونوم عصیرلری حاقلاياجاق

تلسمه

سن ای خیالیم قوشو نه یامان تله سیرسن
دویوب سنی قار کولک اوشاق کیمی اسیرسن
بیر عوموردو انتظار الیرینده اسیرسن
آمان سیزدی بو داغلار دوزوموزه تلسمه

بس سنه کیم آغلاياجاق

چوخ گزمیشم دوسلاریملا بوداغلارین اته یینده
مین - مین اولمز خاطیره م وارهر گولونده، چیچه یینده
نیسگیل لریم چالیندیقا چوبانلارین توته یینده
یولدان اوتن هر یولچونو اختیارسیز ساخلاياجاق

هله لردن آسیلمیش کومه یی یوخ عشقیمیز
گوزلری و یصالدان آج حسرتدن توخ عشقیمیز
دوزمه لیدیر بو یولدا دوزومو چوخ عشقیمیز
هله لیک اینانان یوخ دوزوموزه تلسمه

بس سنه کیم آغلاياجاق

بیر کؤز کیمی اته یینده ساخلار منی داییم کولوم
هر باهاردا چیچک آچار، هر پاییزدا سولان گولوم
بوینون ائین بنووشه لر آغلار منه ظلوم - ظلوم
منیم آرزوم خالقین عشقی، سن قیردیقا تاغلاياجاق

مین بیر عذاب ایچینده هر آشیریم هر گدیک
قره تیکانلار اکیب یوللارا قره ملیک
ایلی ایللره جالا زامانی زامانا تیک
تا یئتیش سین بیریمیز یوزوموزه تلسمه

بس سنه کیم آغلاياجاق

من عشقیدن یارانمیشام جان باغیشلار یارا، یاردا
باخ گؤر نئچه نسیمی تک بابالاریم قالدی داردا
کرم لریم اودا یاندی، له له لریم قالدی قاردا
واخت گلجک آه - آمانیم هیجران یولون باغلاياجاق

آرزو لارین چوخ بویوک یولون اوزاغدیر سنین
قلینجی تئز کوته لر تئز دوغراییب کسه نین
عمرونو گودک گوردوم حیاتدا تله سه نین
چالیش لکه دوشمه سین ایزیمیزه تلسمه

پولاتدان چاریخ گئیین اینامدان عصان اولسون
اینامینا اوریین هئی قولاغ آسان اولسون
بدوو آت تک ایرادن داغلاری باسان اولسون
قاییدینجا اوزوموز اوزوموزه تلسمه

بس سنه کیم آغلاياجاق

پارچالانمیش اوره ک قانیم اولدو مزه ن آغیز دادین
نسپیل نسپیل بونفرتی داشیا جاق مردار آدین

آدام وار بو حیاتدا گوزلریندن آج اولور
احتیاج الیرینده قول کیمی حراج اولور

منسيز ياغلی تیکه یئمه سنده سن
 آغرينی آجینی دئمه سنده سن
 یانیندا اوتانجاق یاشاییرام من
 نئجه داواملی سان آزا، بیلیمیرم
 من سنی شئعیریمه یازا بیلیمیرم

شئعره قیز یازارلار گلین یازارلار
 گیزلندیم تاپماغا گلین ، یازار لار
 شئعره گوزل لرین خالین یازارلار
 ساختا کلمه لری دوزه بیلیمیرم
 من سنی شئعیریمه یازا بیلیمیرم

گاه دان ایلان کیمی چالان دیر شئعیر
 قالمالی دیر شئعیر قالان دیر شئعیر
 بلکه ده باشا باش یالان دیر شئعیر
 دای دوزو ایری دن سئزه بیلیمیرم
 من سنی شئعیریمه یازا بیلیمیرم

قارشیدان خوش گلن صاباح کیمی سن
 دونیاما حوکم ائدن بیر شاه کیمی سن
 سن منیم گوزومده آلاه کیمی سن
 داها بوندان اوجا یوزا بیلیمیرم
 من سنی شئعیریمه یازا بیلیمیرم

بلکه ده آغیل دان آز میشام آنا
 بلکه ده من اوزگه باز میشام آنا
 سنی اوره ییمه یاز میشام آنا
 سیلگی سیز یازینی پوزا بیلیمیرم
 من سنی شئعیریمه یازا بیلیمیرم

"نئجه اونودوم؟"

اونوت دئیرسن، سن ، نئجه اونودوم
 سنله دونه دونه گوروشمه میزی

ائلینه خور باخانلار همیشه محتاج اولور
 هر یئرده پیچاق اولور گوزوموزه تلسمه

بیر گون اومید داغیندان دان یئری سوکوله جک
 عشقیمی زین یولوندان هیجران آدین سیله جک
 آزادلیقین نغمه سی گوی لره یوکسه له جک
 یاغاجاق ویصال نورو اوزوموزه تلسمه

قیشدا قالان عمروموز عومورلوک یازا گلر
 یول اوسته بنوشه لر عشویه نازا گلر
 شیرین دیللی آرزولار صحبتته سازا گلر
 بیزیم ده باخان اولار سوزوموزه تلسمه

ارزروم داغلاریندا له له قالخار قار آتدان
 کرمیمیز اصلیمیز ناکام گئتمز حیاتدان
 دولار آنا وطنیم کوراوغلودان قیرآتدان
 گلر یئددی نر گوجو دیزیمیزه تلسمه

ستار کیمی سنین ده آرزولارین حاقسادا
 نه غم ایری باخیشلار بیزه ایری باخسادا
 زامان بیزی آمانسيز یاندری سادا یاخسادا
 ایسینه جک خالقیمیز کوزوموزه تلسمه

علی طالبی قایاباشی

"من سنی شئعیریمه یازا بیلیمیرم"

دئیرسن: «بیر داها یوخوما گلمه»!
 گلمه سم، داریخیب اؤزون گله رسن.
 خاظام اولوبدورسا، اونوت عزیزیم!
 قادینین یوخوسو، یان وورار هردن...

مختومقلی فراغی

ترکمن سماسینین پارلاق گونشی

حاضر لایان: محمدعلی محرمی (محبوس قایاباشی)

ترکمن خالقینین ادبی سیماسی
 حضرت مختومقلی فراغی تاریخین
 یادداشدیندا ابدی یاشار شاعر و عارف
 دیر. سوزسوز کی بئله بیر بویوک
 شخصیت حاقیندا قلم چالماق
 اولدوقجا چتین و همده مسولیت
 لیدیر. شاعرین شعرلری اونون

حیاتین، دوشونجه لرینی، معنویاتینی ترنم اندیب و
 اوخوجویا چوخ ساده بیر شکیل ده اوزونو تقدیم اندیر.

حضرت مختومقلی فراغی نین محتشم اثرلرینین نقدی و
 حاقیندا یازماغا مجال اولمادیغیندا، قرارگلدیک کی
 شاعری اوخوجولارا تقدیم اندیب تانیتدیراق نوبتی
 بولوملرده قیسمت اولارسا یارادیجیلقی ایله ده تانیش
 اولاریق

ترکمن خالقینین همده تورک دونیاسینین اولدوقجا
 گوجلو، محتشم، تاییسیز و بنظر سیز عارفی، ضیالیسی و شاعری
 حضرت مختومقلی (مخدوم قلی) فراغی گونش ایلی ۱۱۰۲
 اینجی ایله گونبده کاووس شهرینین آجی قوشان
 کندینده آنادان اولوب.

بعضی معلوماتلارا اساسا شاعرین دوغولدوغو یئری مراوه
 تپه نین یاخین لیقیندا اولان گینگ جای دا دئیرلر، عارف و
 شاعرین آتاسی دولت محمدآزادی ۱۲ اینجی عصرین
 تانیمیش شاعرلریندن اولوب. آناسی آرازگول ایسه گوگلان
 طایفه سینین مرکز تیره سیندن دیر. ابتدایی تحصیلینی
 همده فارس، عرب دیلرینی آتاسینین یانیندا اویره نیر،
 چوخ آجی ناجاخلی حیاتی اولان شاعر گنج یاشلاریندا

من یازیق نه سایاق اونودم آخی
 مین کره گیزلیجه اوپوشمه میزی

بیلیرم من سنی اونوتسام گولوم
 بیر داها سوزولمز مزه شئعریم دن
 سن منی اونوتسان خبرین اولماز
 سن اوچون یازدیقیم تزه شئعریم دن

سنی گورمک اوچون سیزین کوچه یه
 سنسیز اوزولسم ده گلمه یه جه یم
 دئییم سون سؤزومو یادیندا قالسین
 من سنی اونودا بیلمه یه جه یم

یوخو

دئیرسن: «یوخوما گلمیشدین یئنه»
 بلکه ده گورمه یه گلمیشدیم سنی.
 من آنجاق الیمده چیچک گله ردیم
 سن هاچان الی بوش گوروب سن منی؟

یوخونا سوغان می دوغرامیشام من،
 بو قدر غضبلی اولوبسان منه؟
 یوخسا کی، یوخودور، نه دئمک اولار،
 کاریخیب "سئومیرم" دئمیشم سنه؟

نه قدر کوسورسن کوس، لاپ اوزاقلاش!
 خیالیم قلبیندن اوزاقلانماسین!
 آرتیق نفس چکمک یاساق دیر منه،
 یوخونا گلمه ییم یاساق لانماسین!

یوخودا گوروشمک گوناہ ساییلماز.
 آخشامدان سحره گورسن ده منی،
 بلکه ده یوخودا یاشاییریق بیز،
 بلکه ده یوخودا سئومیشم سنی.

يامانی قوی، ياخشا يول وئر،
شئيطان ايشی برباد قالسين.

ياخشی سوزه قولاق سال،
سحر واختی بيدار قال،
ياخشی لاردان آلقیش آل،
عمرون آرتیب زياد قالسين.

آدامزاد گوزدن صفينجا،
ياددان چيقار قان کئپينجا،
منجه بير رباط ياپينجا،
حاقدان ديله اولاد قالسين.

پيس خاتون باشا محنتدير،
دونيانين مالي نوبتدير،
ايگيده؛ اوغول دولت دير،
مال قالينجا ذريات قالسين.

ايگيد خوشو آت ياراغدير،
هر ايشه جرات گرکدير،
پيس اوغولدان ياخشی راق دير،
فراغی ياخشی آد قالسين.

مختومقلي اوتر گندر،
مطلبينه يئتر گندر،
يالانچيدا بير آد گوتور،
هرنه قالسا بير آد قالسين.

خالاسی قیزی منگلی يه عاشیق اولور (بونودا قئید ائتمک لازیمدير کی شاعر شعرلینده منگلی يه اولان سئوگیسیندن دانیشیر و اونون وصفینده شعرلر یازیر)، اما معین سبب لره گوره اونا یئتیشنمیر، بویوک قارداشی عبدالله نین افغانستاندا اولوموندن سونرا(نادر شاهین افغانستاندا کی تعیین ائدی و والی) احمد شاه درانینین سفارشی ایله افغانستانا گئدیر، قارداشینین حیات یولداشی آق قیزلا ائوله نیر اوندان ایسه ایکی اوغلو اولان مختومقلی هر ایکی ائولادلارینی گنج یاشلاریندا ایتیریر و بودا شاعرین حیاتیندا و یارادیجیلیغیندا تاثیر سیز اوتوشمور، دونیانین هر الده اولونان خوشبخت لیبندن، مال دان دولت دن اوستون گورور اوغلو اولماغی، وهرکسی یاخشی ائولاد قویوب گئتمه يه تشویق ائدیر. اوغلانلارینین گنج اولومو شاعری اوقدر سارسیدیر کی شعرلینده چوخ سیزیلتی ایله اونلاردان یاد ائدیر. شاعرین کدرلری واجی حیاتیندا نه ده دانیشساق آزدیر، شاعری آنماق و تانیماق اوچون گرکدیر کی اثرلری ایله مارقلاناسان

بعضی منبع لرین یازدیقینا اساسا نهایت حضرت مختومقلی فراغی گونش ایلی ۱۱۶۹ اینجی ایله سونگو داغینین کناریندا یئرله شن آباساری بولاغینین کناریندا دونیاسین دیشیب وابدیت قوشو، گلستان ایلاتینین، مراوه تپه نین یاخین لیقیندا یئرلشن آق توقای کندینده آتاسینین مزارینین کناریندا ایسه دفن ائدیلیر.

نهایت گونش ایلی ۱۳۷۰ اینجی ایله شاعرین مزاری اوزرینده مناره اوچالیدیلیر، و ۱۳۷۸ اینجی ایله سونا یئتیپ ۲۸ اریبهشت آیندا شاعرین دوغوم گون ایله برابر ترکمنستان دولتینین او واخکی رهبری(رئیس جمهورو) صفر مراد نیاز افون و ایران اسلام دولتینین او واختکی فرهنگ ارشاد ناظرینین بیرگه اشتراکی ایله آچیلیش اولور، حضرت مختومقلی فراغینین دوغوم گون مناسبتی ایله هر ایل ایرانین و ترکمنستانین ایش آدام لاری و ادبیات سئونلرینین چوخ لو آخنی ایله شاعر هر ایل مراسم کئچیریلیر. ان شالله نوبتی بولوملرده قسمت اولارسا شاعرین یارادیجیلیغی حاقیندا داها دریندن دانیشاریق ایندی ایسه شاعرین بیر شعری ایله یئکونلاشدیراق؛

سحر دور خدا یا یالوار،
اسلام ائوین آباد قالسين.

پ ب "کئیوان" حسین اوغلو

کیمسه نین قاپیسین دویمئکدن بئله
ایچیمی یاندیران کوزوم قورتارا

ارییرم گوله گوله شرمنده
یاشاییرام بیله بیله شرمنده
عومروم گئچیر اوله اوله شرمنده
گورمویه دردی قم گوزوم قورتارا

دردیم حدن آشیب سوز منی یازیر
ایری باجارمیرام دوز منی یازیر
یوخسوللوق دفترده تئز منی یازیر
قاپامیر گوزومو سوزوم قوزوم قورتارا

ده ده لی واختیمدان قالموشام یئتیم
آی "شمی" آخ وایدان توکولوب اتیم
دونیانین عذابی اولوب ثروتیم
آی "کئیوان" دوزموشم دوزوم قورتارا

ر ب کئیوان، ' حسین اوغلو

بد شعری گونئی باوانشیر آدلی بشر آلهاغایازیرام بیلسین
تورکون کولتوروموزو معرینیتیمیزی پیسه منگ اولماز
تورکون دیلینین یولوندا باندران گنهن اوولادلاری وار
آلچاق ایشیدیر

دوغما تورباغینا توپوروب گئتمک
سنین تک شرفسیز آلچاق ایشیدیر
خالقینین وارلیغین بیله تاپداماق
گوزلریندن یاغیر یالتاق ایشیدیر

حارامدان عمله گلن سنین تک
اصلینه کوکونه چئویره ر کورک
سیندیرار دوز قابین ایتیره ر چورک
عار ناموس سوز گزمک سارساق ایشیدی

بابالار دئمیشکن پای وئرن اومار
واریم یوخ قارشیندا پای وئریم آخی
الیریم جییمدن شرمنده گئچیر
گلمیرسن بیر لیوان چای وئریم آخی

دووران پانبیق تئیب قولقلاریما
گوزلرین زیلله ییب وراقلاریما
زaman سیریق چکیب دوداقلاریما
دیلیم یوخ هایینا های وئریم آخی

سگیزیم یئدیمه گیرو گئدیب بیل
یوخسوللوق وارلیغیم باغین دیدیب بیل
فلک بیلدییینی منه ائدیب بیل
ایمکانسیزا نجه بوی وئریم آخی

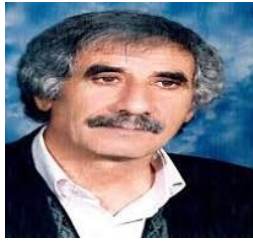
"کئیوانی" ائله مه گوزو کولگه لی
دولانیر حیاتدا اوزو کولگه لی
قلمی کولگه لی سوزو کولگه لی
نئیم وار دوست سایاق سای وئریم آخی

پ ب "کئیوان" حسین اوغلو

اوزوم قورتارا

اولوم منیم کیدیر قیسمتیم اولمور
چاتیلا کروانیم اوزوم قورتارا

اوزون هاوا "بحر طویل" سامانی: "ایمان"

ندن گاه من له بیر دیلداش، منی گۆرچک دویونلور قاش،
دوونن تورک آرخا بیر سویداش، بوگون سانمیر منی سیرداش،
دیکلدر یوللاریمدا داش، دئییر دوزدن دیکه دیرماش،
سارماشیق تک ائله سیرماش، داها سانمام باجی قارداش،
اولور چاشپاش ایله یولداش، دوشونمورچول ندیر فارماش،
چیخارمیر سؤزلریمدن باش، قورو قارشی آلولیر یاش،
دیلمددن باش تاپا ائی کاش، بیله آبگوشت اولار بوز باش،
دئییل باشماقچی دا کاففاش، دیلینده تورکون اولماز چاش،
گر کمز دوز دیله اویناش، "ایمان" ین پویماسین پایلاش،

اکبر رضایی (سسسیز) اردشیر اوغلو (مولان) آ یولداش

درده یاردیم اولانماسان، "سسسیز" اول
آچماگینان، یارالارین اوستونو
آجی لاری یئنی له دیب، بیر داها
سالماگینان، اوره ییمه توستونو

قوی دینج اولوم، بیرآز راحت یاشاییم
قورددالاما، آجی لارین یوواسین
گۆنرتی لر، وار هله ده جانیمدا
اوخو منه، آرامیشین دوغاسین

ساز اولوب ازلدن تورکون بایراگی
اوچولماز داغیلماز محتشم داغی
"گوراوغلو" الینده میلی یاراگی
سازی گوزدن سالماق آخماق ایشیدی

گوزوندن دوشموسن تورپاغین داشین
اوزگه قوجاغینا قویموسان باشین
توتومور سوراغینی باجی قارداشین
گوردویون ایش بیل قوروساق ایشیدی

آتادان کیم اولدوغون آرا دانیشما
کیشیلر گوردویو ایشه قاریشما
هونر مئیدانیندا گئدیر یاریشما
سنین تک قاریشماق قوستاق ایشیدیر

قانیرسان جاوانشیر آدیندان اوتان
هجر تک نیکار تک قادیندان اوتان
"ساوالان" "سهندین" دادیندان اوتان
بیلسن گئتدییین یول اولاق ایشیدی

آذربایجان اودلار دییاری اولوب
چوخلو پاشالاری تخدیندان سالیب
"بابک" ی "نبی" سی دیلدرده قالب
اونلاری قانماق مایماق ایشیدی

بوینا بیچیلیمیش سومسوممک سنین
اوردا آدین چکمه اولو وطنین
"کئیوان" دیلین کسر حزیان اوتئنین
وطنین پیسله مئک آزناق ایشیدی

يازىغ اولسون
 محبتين دادين دويوب ، دويدورمايان اينسانلارا
 چوخ پاى آليب ، باشقاسينا پاى وئرمه ين اينسانلارا
 سئوگى سايعى يوللارينا ، اوره ييني اويدورمايان
 يولداشليغين دادين داديب ، داديزديرماز اولانلارا
 يازىغ اولسون اينسانليغى قانمازلارا

يازىغ اولسون
 زحمتلرين آلوونا آليشممايان
 گله جه يى خوش گورمه ين
 دوست تانيشا محبتله قاريشمايان
 سئومك ايچين باشقاسيلا ياريشمايان
 باجاريقسيز آداملارا ، اينسانلارا

يازىغ اولسون
 منى مندن آلان ، سونرا ساتان ، آتانادا
 حياتيما سونسوز آجي قاتانادا
 سئومك ايچين بو دونيايا گل ميشيك بيز
 يازىغ اولسون سئوگيسنى قانمايانا آتانادا

يازىغ اولسون
 قارالتى لار دونياسينا،
 گئجه اولسون يادا گوندوز
 اورك اولسون ياداكي گؤز
 صحبت اولسون ياداكي سؤز
 قارانليقلار دونياسينا يازىغ اولسون

يازىغ اولسون
 ياشامايان ، ياشامايان باجارمايان آداملارا
 اوركلرى پارچالايان و سينديران آداملارا

يازىغ اولسون
 حيات بويو بورون توشون توتانلارا

گل يولداش اول ، منيم يانان كؤنلومه
 بيرآز آنلا ، بيرآز دوشون منى سن
 ايچيمده كي غمي دردى دانلما
 بيرآز سئويم ايچازه وئر سنى من

اکبر رضایی (سسيز) اردشير اوغلو (مولان) يازىغ اولسون

يازىغ اولسون
 اولدوزلارا باخمايانا
 گئجه آيا گوندوز گونه
 گوزل باخيش ياپمايانا
 قيشين سويوخ ساختاسيني دادمايانا

يازىغ اولسون
 داغا چؤله چيخمايانا
 يارپيز چايين داغ دؤشونده دادمايانا
 كهليك اوتو توهلوجه نى ييغمايانا
 داش دييينده پندير چؤرك سوفراسيني آچمايانا

يازىغ اولسون
 پالچيغلارا باتمايان
 دره بويو بوم بوز سويادونمايانا
 آغاج آلتى قيش گونونده كؤلگه له نن
 بير دووشانى هولايانا

يازىغ اولسون
 يازدا گوزل اوتلاقلارى ، قيشلاقلارى يايلاقلارى
 يايلا سارى زمى لرى ، سون باهاردا يارپاقلارى
 قيشدا قارى ، ساختا بوران قاسيرغاني
 ياشامايان اينسانلارا

ƏKBƏR QOŞALI
TƏBRİZLİNİN YƏMİNİ

اکبر قوشالی

تبریزلینین یمینی

قارالان گۆیوزونه،
دارالان اوفوقلره،
قاریشیق زامانلارا
اوریه دامانلارا
آند اولسون!

آند اولسون
شر واختینا،
شاهین اسیر تاختینا،
باخت سیزلارین باختینا،
گوللرین سولماسینا
و
گۆزون دولماسینا...

خسته باخان آینایا،
سؤکولموش ساعتلارا،
ان اینجیک باخیشلارا
چاتیلان سیخ قاشلارا
آند اولسون!

آند اولسون گوناھ سیزا،
دؤرد دیوار آراسینا،
آند اولسون
الله سیزا
اسیر دوشهن اینسانا!..

آند اولسون
سوسقونلارا،
آند اولسون

باشقالارا طعنه نهمت وورانلارا
حیات سانما گلیب تکجه اینسانلارین تام یاسینا
حیات گلیب داد دوز وئره اینسانلارین دونیاسینا
یازیغ اولسون یاشامایان اینسانلارا
یازیغ اولسون
گۆزومده کی بو سئوگینی صداقتی
اوره یمیمده ، ایچیمده کی محبتی
عؤمور بویو یاشادیغیم شرافتی
الدن گلن باجاردیغیم سخاوتی
گۆروب دویان ، آما اونو قانمایانا
دگرلی بیر حیات کیمی سانمایانا
یازیغ اولسون
دوشونجه نین بازارینی کاساد ائدن
دوز یوللارا آیری باخیب آیری گئدن
نامرد اولان آداملارا
یازیغ اولسون
کیمسه سیزین قاپیسینی چالمایانا
اینسانلارا سئوگی سایغی یاپمایانا
اومانلاری اومدورانا
صادق اولان اینسانلاری قودوردانا
یازیغ اولسون
آجی قاتان بو دوورانا ، دوستو آتیب قاچانلارا
بو کۆنلومده یئری قالان ، گۆزدن ایتن اینسانلارا
محبتدن واختسیز سولان
اوره یمین تئللرینی قیران یولان
دویغوسوزجا یولدش اولان
تانیش اولان یاد یاشایان اینسانلارا
یازیغ اولسون
حیاتینا دادی دوزو قاتمایانا
سئوگی سایغی دوشونجه نین یایمایانا
اللی اللی پنجوو پنجوو
قارا چایدان اوجاق باشی ، اودون چایی دادمایانا

۲
 هئج آنلامیرسان،
 بلکه ده اوموروندا دئیل،
 هر گون آخشام اولاندا
 نییه شرعین سیماسی تک قاریشیر
 آدامین ایچینده کیدوشونجه لر ...

هر آخشامی گۆزله مک
 اورک اوچونا-اوچونا،
 سنه چاتیب گولومسه یین
 بیر خئییر خبری
 ائشیتیمک قدر سئوینجلی .
 گنجه ده کئچیر،
 صاباح دا گولومسه ییر...
 یوللاردا قهر اولور عؤمور
 عئینن آغ کفن تک
 اولومونه سارسیدیر آدمی
 هر شئی ایتیرمک قورخوسو
 آغ اوزونده رسمه دؤنوشنده ...
 ۳

اونوتماق یاغیشدا ایسلانماغینی،
 کولکدن آسیلماغینی
 و هر گنجه خاطره لری دیندیرمک...
 روحونو جیرنادیب،
 یاشامین آغریلارینی عزیزله مک
 کؤهن عادتیمدی .
 بئله هاوالاردا
 هردن اورگیم گئدیر
 اوزومدن خبرسیز
 سنین یانینا.
 بو اورک زاتن یورموشدو منی
 آپار دا اونو اؤزونله
 بیر داها قایتارمادان .

باشداشینا،
 اونا قونان قوشلارا،
 سون یارپاق سولوشونا... .

سنه، منه،
 یئرسیز یئر
 گۆی سوز گۆیه،
 یئنه، یئنه
 آند اولسون...

DƏYANƏT OSMANLI

دیانت عثمانلی

سویا قاریشمیش ایزلر

۱

کولگین ایزی ساچلاریندا،
 یاغیشین رسمی پنجرمد،
 دوغولدوغوم اییون آخشامینین
 قارانلیق تابلوسو
 صاباح آچیلار-آچیلماز
 سینهمی گۆینه دیر سوسقون آنیلار تک .

هر دفعه

یاگیش پنجرمده
 گۆز داغی تک ایز قویوب
 قارانلیغا قاریشاندا
 سنین یوخلوقونلا بیرگه
 یوخویا وئریرم اؤتئلری .
 دان اوزو سؤکولنده
 گۆیون ساکیت قوببه سینده
 آدینی یازماق کئچیر عاغلیمدان
 ان اوفاجیق آزادلیغی سئون تک ...

ساهمانا سالماق كئچير عاغليمدان
اورگيمى بير كيمسه سيز يووا كيمي .
۵

گونلر قورتارمير،
زامان سايماز يانا
كئچير يانيمدان .
ايندى هانسی سمته باخيب،
ترك ائتديگين اونوانى
كيمدن سوراسان ...
اؤنده نه بير يول گؤرونور،
نه ده گليب-گئدن .

سندن باشقا

راستىما چيخان يوخ
بو يوروجو زامانين دالانلاريندا،
حاليني هر گون
اؤزوندن سوروشورام،
هاردا ايتيب-باتميسان دئيه.
سنين سوکوتون تک
صباح آغير گلير،
گئجه داها دا قارالير،
سسسىز و كينايه لى
اؤتور آيرىلىق آنى .
گلمگى قارارا آلسان
صباحين تنبلىگى ده،
گئجه نين قارانلىغى دا
اوزاقدان دويوب
يول وئرر سيمسار هنيرتينه .

۶

هارا گئتسم ده،
قايدىب قاچيلماز بير قيسمت كيمي
عؤمرون ديلينين اوجوندان آسيليرام .
حياتا يئنيدن باشلايير كيمي،
اؤز روحومو عزيزله مك،

ياغيش ايسلاتماسين،
كولك قوروتماسين...
اونون قانينا بويا آزادلىغى،
كولگى و ياغيشى ...

بير دوستون عاقىبتيله
باريشديغى گونون شرفيني
ياغيشدان سونرا
تورپاغين عطرينه قاتيب،
كمشيرين آزادلىغى ايچيب-ايچيب
اوست-باشيما داغيتماق ...
كولكدن،

ياغيشدان سونرا
يويولموش آغاجلارين،
ازيلميش اوتلارين،
دورو سويون قوخوسو
احتياج دويدوغوم ملهم اولسون ...

۴

بير گئرچك واردى،
زامانى گؤزويله دينديرمه ين،
ديليله قينامايان،
منيم اوزومو بئله
تانىماق ايستمه يهن .

گئتمك ايسته بيردى
يولون آغينا-بوزونا وارمادان،
بير داها گئرى باخمادان،
قوووب اينجىتمه دن
دالييجا وئيبيلنن حسرتى .

حياتدان گئدركن ده،
بير داها گئجه لر ياتيب،
گوندوزلر اويانيركن

۸	يا دا بو دونيادا
هر گون اوزومدن چيخيب	بیر عزیز امانت تک
باخیرام عۆمور يولونا،	ساخلاماق ایسترم ...
بلکه گلیب-کئچرسن دئییه .	گئتسم ده هارا قدر
هر گون داها چوخ	بیر یاد اوره یه چاتاندا
اوزانیر صبرین تمکینی،	ائله بیل اوزه بیلمه دیگیم بیر نهرده
ایتیر عۆمرون اورتاسیندا .	بوغولور،
هر گون ده بیلهرکدن	بوغولور،
گنجیکیرسن حاقین درگاهینا .	سونرا آنی بیر مؤعجیزه سایه سینده
هر گون ایز گؤستریرم	باشیمی سودان چيخاریب
چکیلیب او یولدان،	هله ده ساغ قالدیغیمی گؤروب
بیر-بیرینی کؤنولسوز اؤتوروب	یئنیدن بایلیرام ...
گؤز یاشیلا اوغورلایانلارا .	۷
هر دفعه بیر سبب اولمادان	سن خبر وئرمه دن دؤندون،
یورومکدن بئزمیش کیمی	ایلر اۇنجه اونوتدوغون او یتره .
قییامته گئدن یول آیریجیندا	کؤهنه یورد یئردی اورگیم،
اؤزومو اونودوب قایدارام	دایان قاپینین اؤنوده قرارسیز،
ایلک آددیم آدیغیم یئر،	سونرا دا دؤنه رک قاییت اؤزونه
گؤزله مه دن دونیانین آخیرینی	اولاجاغی دوشونمه دن .
مودحیش بیر اولای کیمی .	تانرینین گؤزونه گؤرونمه دن،
۹	حالاشماغی گؤزله مه دن اوزاقلاش ...
هر صاباح یورولاندا	هر صاباح عادتینجه
قارانلیغین دوشمگینی گؤزله ییرم،	یاسمن گولو تک
بیلیرم،	قلبیمده پارداقلانیب،
یئنه شر قاریشاندا	کؤنولسوز آچیرسان پنجره نی،
انیلار صبریم دارالدا جاق .	قاریشدییرسان هاوانی
بو دفعه ده یوخومو قاچیردا جاق	اؤز یاسمن عطرینه .
خوش بیر اوزونتو وئرن	باغلا اورگیمین قاپیسینی،
کئچمیشین نوستالژیسی .	هر گئجه او یو اوردا
دیواردا بئکار ساعات	جنتدیمیش کیمی .
واختی ساییب قورتارماغا تله سیر،	سندن خبرسیز
سورعت قاتاری کیمی اینیلتییه	کیمسه ایچری گیرمه سین،
کئچیر قولاغیمین دییندن .	تانیماسین کیمسه سنی .

یاد و یانلیش یئرده
بولوشما وعدھسی هیکیکیله
اؤتوب کئچدی یانیمدان
تلسکن و سایمازیانا .
سانکی دئییردی:
بو دونیادا،
بو آدا
سن هئچ اولمامیشسان.
ایشیق سؤندو اودامدا،
ایلمده اوزو دؤندو قلمین،
اویغو کیمی چؤکدو سوکوت
همیشه گلیب کئچدیگیم یولا .
بیر سوکوت کیمی،
بیر صبرلی ساعات سسی کیمی
بیر ایلاج کیمی اؤتوردوم ایسماریشلارینی .

۱۲

ایشیغی یاندرمادان،
قلمی دیندیرمه دن،
سوکوتو سسینله داغیتمادان
گئجه نی گؤندر دیم اوزاغا .
آما هله ده
نه اوزون،
نه سسین،
نه ده عطرین دویولور .
هاوادا کولک یوخ،
هئچ یاغیش هاواسی دا دئییل .
اوزون گئجیکسن بئل،
گؤندر سوکوتلا سوسلنمیش سؤزونو
سو کیمی،
اکمک کیمی
کولکده و یاغیشدا،
قوشلار یاتاندان سونرا ...

۱۳

دیلیم گلمیر دئمی :
ای هئیی ...
گؤزل،
منی ده گؤتور
گئج قالیرام کئچمیشین دنینه ...
گئجه دن ده قارا صبریمدن
سنی سالامات قورتاریرکن
تکر سسینه دیکسیندیگیم
قاتاردان دا واز گئچیب،
صاباحا ساغ چیخمارام .
گلمه سه ن نه اولور،
گلسن نه اولور،
تسلیم یانیندا مور گوله یین
بیر گئجه بکچیسیم .

۱۰

اگر بیر گون اولومخبریم
یالان چیخسا اونوتما:
دوست اوزوندن گئجیکیب
آوارا قالدیم بو دونیادا .
یامانکؤنلومو سیخیر صافلیق،
کیمسه نی تانیمادان یاشاماق،
اؤلومدن سونرا
حوزنلو بیر خاطیره یه دؤنمک ...

هر دن نبضیمی دینشه ییب
سببسیز نفس آلدیغیمی،
بوشونا سئویندیگیمی دویورام .
هر گون اوستوفجا
آیاغیمین اوجوندا اوزومدن قاجماق،
آرزولاردان جان قورتارماق
کئچیر زاواللی کؤنلومدن .

۱۱

KAMAL ALIŞ OĞLU

کمال آلیش اوغلو

دونیانی

«بئش گونلوک دونیادا یی، ایچ، کئفه باخ»-

دئین لر نه ساندی قوجا دونیانی.

داهی لر گولدولر بو دئییلنه-

توتدولار هر شئی دن اوجا دونیانی.

کیم نئجه آنلادی، ائله جه بیلدی.

یاسینا آغلادی، تویونا گولدو.

کیمه قوخلانمامیش تر-تزه گولدو.

کیمی ده اوخشاتدی تاجا دونیانی.

تزه پالتار کیمی گئین لر اولدو،

شینه چوخ ساغلیق دئین لر اولدو.

یاغین، بالا قاتیب یئین لر اولدو.

وئردیلر دویمادی آجا دونیانی.

کیمه چالینمامیش نغمه دی، نئی دی،

کیمه عومرو بویو سوزدو، گیلئی دی.

کامال سا اونونده باشینی ایدی،

ایسته دی آتاک قوجا دونیانی.

بعضاً اولاجاغا سالام وئریب،

سالام آلماقچون

گوندوزو تلم-تلسکن

بیرتهر یولا سالیب،

آخشامین قورخوسونو اؤزله دیم .

هر گون گئجه نی اؤتوروب،

یئنی گونو اوغورلاماق،

عؤمور فیرتیناسیندان

ساغ-سالیم چیخدیغینا اینانماقچون

صباحلارین سیرینی

یارالی آزادلیق تک اؤزله دیم .

و هر دفعه عاقیبتیمی

قاچیلماز خطا بیلدیم .

قنشریمده گؤرونجه

گئجه نی ده،

صباحی دا،

اوزونو ده

اونوتدوم اوشاقلیق خاطیره سی تک .

دریندن نفس آلیب،

شعیرین کؤلگه سینده

خیالن دادیرام اولوم حظینی .

عؤمرومون گؤزل آنلاری

سنه دوگرو یولا چیخدیم،

ترس آپاردی ایزلر منی .

قاردیم، اؤز باشیما یاغدیم،

تئز سوووردو یئلر منی .

گول آغاجی بوداغیندا،

بیر یارپاقدیم ساری-ساری .

پاییز یئلی دوداغیندا،

رنگیم قالدی پارا-پارا .

سونپاییزین چیچگینی

کپنکلر قوخولادی .

عؤمرومون گؤزل آنلاری

آخیرت گونونه قالدی .

کار داش

کار داش.

اښتیمه سن یاخشی دیر...

قووتلی گلمیشم یئر اوزونه من
 شرقدن قربه قدر آددیم لامیشام.
 عقیده م یولوندا دریم سویولوب
 بیر کره اوف دئییب آغریمامیشام.

کیمه دوست دئمیشم سیخیب الینی،
 اونونده دورموشام حیاتیتم لا من.
 دوشمن دئدییمین کسیب دیلینی،
 جاوابین وئرمیشم «بایاتیم» لا من.

اښله سوز دئمیشم یئری گله نده،
 کیمسه سوز تاپماییب دوروب باخیدیر.
 نیفرتدن، قضیدن دئییب گوله نده
 سانکی گوی گورلاییب شیمشک چاخیدیر.

بابکم دونیانین قول بازاریندا
 منی «من» دئین لر چاتا بیلیمه ییب.
 شئعیر زیروه سی یم، نیظامی یم من.
 هئج کس سویه مه چاتا بیلیمه ییب.

مرد اوغلو مرد اولدوم، گئتدیم یولوملا
 آیاغا دوشمه دیم قارا چول کیمی.
 من قایا یارمیشام پولاد قولوملا.
 تورپاق اښمیشم سیچووول کیمی.
 بوتون مجلس لرده چکیلیب آدیم.
 هارا گئتمیشم سه، منی ساییبیلار.
 بلکه بونون اوچون گوروب قووه می
 منی ایکی یئره پارچالاییبیلار.

نه واخندان کار اولموسان؟

دونیا یا گله ندن می!

یوخسا، بو دونیانین

قربه لیک لرینی بیله ندن می!؟

یوخسا ناقاساکی یه،

هیروشیما یا دوشن بومبالارین سسیندن.

یوخسا بیرینین

سایماز یانا قهقهه سیندن.

کار اولموسان،

کار داش.

«قولاغی نین» دیبینه

یالان دئییلر.

بیرینی دیویبلر،

بیرینی سویولر

اښتیمه میسن.

بلکه ده قولاق آردینا وورموسان،

اښتیمه میسن

قیرخ بیر - قیرخ بئشه

آنالارین فریادینی.

نه قدر یانیندان کئچیب

هله ده یول گوزله یین،

هوبونون گوزو یا شلی قادینی؟

بلکه ده آغلا ییب او.

باشینی قویوب سینه نه.

ائه! سنه نه.

حیسسین کار اولوب،

گوزلرین کور اولوب،

گوزلرین کور اولوب،

قلبین بئله ایشلره ناشی دیر.

آما اښله شئی لر ده وار

اښتیمه سن یاخشی دیر.

تسللی

نه واختدی، نه واختدی آلدانیرام من،
اوزوم ده بیلیمیرم نه دیر گوناھیم.
الیریم چنه مده نه قدر دوزوم،
تسللی آلاھیم، اومید آلاھیم.

سینان قوللاریما نغمه

تزه جه دوغولان ایکی زلر کیمی
سینان قوللاریمی بله دیلر،
بو یرومه قویدولار اونلاری،
دورما، ترپتمه دندیلر،
ترپتمک اولماز سینان قوللاری.
گوزلریمده دونوب گوز یاشیم.
چاغیرالار، بنووشه نی،
مدینه ننه نی.
باری گلیب چیخا عزیزیم، سیردیشیم،
اوووجلارینداکی گوز یاشینی
اوزومه چیله یه لر گولاب کیمی.
بلکه دونان گوز یاشلاریم اریدی.
الیریمی اللرینه آلالار.
سینان قوللاریما - ایکی زلر
لایلا چالالار.
آنم منیم،
سوتول قوللاریمی
یانینا گوندرمه یه قورخورام،
قورخورام مزارا سیغمایا،
دردین، کدرین،
قورخورام مزاردا،
شاققیدایا سوموکلرین.
سینان قوللاریمین خیرچیلتی سیندان.

۱۹۸۳

یامان آلدانمیشام بو یئر اوزونده،
هانسینی سویله ییم، یوز مو، اللی می.
بعضن راضی قالیب دوز عملیمدن
قلبیمده تا پمیشام اوز تسللی می.

اومیدیم دوغرانیب دیرناغیم بویدا.
اولدو نفسیمدن چیخماییب آھیم.
الیریم چنه مده نه قدر دوزوم،
تسللی آلاھیم، اومید آلاھیم.

ائله اوز گورموشم اوزلر ایچینده،
اونا شوکر ائله ییب، اونو آنمیشام.
مین رییا گوره نده دوزلر ایچینده،
واللاه تسللیمدن هاوالانمیشام.

عاغیل کسه-کسه، گوز گوره-گوره،
بیر نادان قارشیندا دوروب یوکسه لیر.
نه قدر باخسان دا سن یئر، گویه
سنه تسللی ده کومک ائله میر.

ایندن آلینان آلینیر، گئدیر،
ایستر گوز یاشی توک، ایستر آلیش یان.
ائله آغریلار وار قلبینی دیدیر،
تسللی تا پمیرسان آغلاماغینان.

باشیم چوخ وعد ایله اوفرولوب، دولوب.
یامان آجیمیشام کولک اسه نده.
باخیب گوزله مکدن گوزوم یورولوب
آخی نه تا پمیشام تسللی، سنده.

گولشنه دۇغرولوب قاچان چيچك سن
گيزله يه بيلمزلر، بوجاقلار سنى

شئعريمدن بۇيلانيب، اوجالا بيلسن
اۇيوننم سئوگىمى آنلادان ديل سن
بولاغ تك آخديقجا حسرتى سيلسن
آلاجاق باغرينا، سوجاقلار سنى

سيمروغو گتيرن، يازان له له ييم
شئعريمده يارانان جنت مله ييم
نه قورخوم يئتيريب، نه ده كله ييم
پاي وئريب ائلمانا، اوجاقلار سنى

اوروج داداشى (ا.د.ائلمان)

«مكتوب»

گۇردوم اوره ييم، يازماددير اول يارا مكتوب
تا بلکه وريندن ياخاريب، يالوارا مكتوب

بیر کس دئمه ييب، يار کۆچ ائديب اؤز ديياريندان
بيلمير گندجک دير، داها بوردان هارا مكتوب

کۆنلوم قانى جۇوهر اولالى، گۆز ياشى سيلگى
گلميش، آجى هيجران اۇيونوندان زارا مكتوب

حسرت دولو يادداشدا، دۇنوب قان قاراليقدان
مين تۇرلو گيلئيدن، يئتيشيب زينهارا مكتوب

گاهدان نئىي لن ناله لرین نئيزيه سانجیر
اؤخلار ياراسيندان گۆتوروب دور يارا، مكتوب

نيسگيللری گۆرچک، بۇغولوب دؤشده نفسدن
سوسموش، دئيه سن بس چکيليب دير دارا مكتوب

بیر ائو، گولوشويله گوللر ايچينده،
بیر ائو، اوميدى يله ايللر ايچينده.
بیر ائو، سود نفسلى اللر ايچينده
بويوير دونيانين بويورويونده.

بیر ائو، پنجرهسى آچیلی قالب.
بیر آجى حسرتله آنيلار تئز-تئز
بیر ائو، دامى-داشى اوچولو قالب
آت چاپار کولکلر، يئللر ايچينده.

بیر ائو، بو دونيانين اويونجاقلارى،
بويوير بیر ائوين بويورويونده.

۱۹۷۹

اوروج داداشى (ا.د.ائلمان)

«سنى»

شئعريمين قلبى وار، سئوگيدن دولو
صداقت سارى دير، توتدوغو يولو
هر غزل قويندور، ميصراعلار قولو
آچيلسا هر زامان قوجاقلار سنى

سن منيم شئعريمده آچان چيچک سن
محبت عطرينى ساچان چيچک سن

آديندا بالى وار، داديندا زهر
اۋزونه تۇى توتور، هر آخسام - سحر
قيسمتين ياشاير، هره بير تهر
اودوركى هئچ كيمه، داريخمير دونيا

قاريميش گلين دير، بزه يى يالان
يالانچى بير به ي دير، ايلان تك چالان
لذتى وئرمه ميش، لذتلىر آلان
اودوركى هئچ كيمه، داريخمير دونيا

آغلادير، كيمسه نين دردين چاغلادير
گۈلنى گۈلدورور، چتين آغلادير
ائلمانام، دۇغرونون ديلين باغلادير
اودوركى هئچ كيمه، داريخمير دونيا

رائوف ايلياس اوغلو آلاهورديئو

رائوف ايلياس اوغلو آلاهورديئو
۱۹۵۹- جو ايلين مارت آيينين ۱۹
دا آذربايجانين آغدام شهرين ده
شاعر- ژورناليست عائله سين ده
آنادان اولموشدور. اورتا مکتبى
بيتيرديكن سونرا آذربايجان

تكنولوژى بيليم يوردونو بيتيرميش .
"سان جاق " ساتيريك ژورناليبن رئاكتورو
اولموش دور .

هله اورتا مکتبده اوخوياركن ادبياتا ماراغى چوخ
اولموش ، ايلك دفعه ۱۹۷۵- جى ايلده رايون
قرئتين ده مقالهسى درج اولونموش دور. ۱۸ شعيرلر،
حكايه و پوئستلردين عبارت كيتابلارى چاپ
اولونموش دور .

گۈزلر يارا يئت، سۈيله يه ريك، موژده هاييندا
كۈنلوم داريخير، يار قاپيسين آختارا مکتوب
گۈزلر، يارى اينجيتمه سۈزوندن گئرى دۈنمور
قالميش نيگران، درده تاپانمير چارا مکتوب

قالبين هارايى، گۈزله رى نن بير يئره سيغمير
قورخوم بئله دير، توش گله مين بير خارا مکتوب
آغ طالعه يئتمك هوسيلن، يازيليردى
ائلمان نه دئسين، اووسونا دۈشموش قارا مکتوب

اوروج داداشى (ا.د.ائلمان)

«دونيا»

اوركلر داريخير، جانلار داريخير
داماردا يۇل گئدن قانلار داريخير
آخساملار داريخير، دانلار داريخير
اودوركى هئچ كيمه، داريخمير دونيا

آلولار داريخير، كۈزلر داريخير
اوزاقدان يول چكن، گۈزلر داريخير
ديللرده كيرييه ن، سۈزلر داريخير
اودوركى هئچ كيمه، داريخمير دونيا

قانادسيز آرزيلار، ييخيلير تئز - تئز
اۋركلر آليشيب، سيخيلير تئز - تئز
چوخلارى گۈزلردن، چيخيلير تئز - تئز
اودوركى هئچ كيمه داريخمير دونيا

اۋره يى داشديمى، گۈرن دونيانين
گئج - تئزى ايلن، هۈرن دونيانين
تۈرن سيز ياشايان، تۈرن دونيانين
اودوركى هئچ كيمه، داريخمير دونيا

راوف ایلیاس اوغلو.

اویلاغیم oylağım

گۆزل گولوم وار نازین،
 مست ائدیر خوش آوازین.
 گۆزل دیر گول لو یازین.
 جیدیر دوزوم اویلاغیم،
 هم داغیم، هم یایلاغیم .
 اؤتور ایلر، فصیلر
 آتا، آنالی ایلر ،
 تزه نیر نسیلر،
 جیدیر دوزوم اویلاغیم
 هم داغیم، هم یایلاغیم .
 گۆی چمن ده گزردیک،
 تر چیچین ازردیک
 عالمی بیز بزر دیک،
 جیدیر دوزوم ، اویلاغیم،
 هم داغیم، هم یایلاغیم .
 گلمه ائرمی قاچیر،
 روحلار آغداما اوچور،
 چؤل - چمه نیم گول آچیر
 جیدیر دوزوم اویلاغیم،
 هم داغیم، هم یایلاغیم .
 دوشمه نلرین بئلین قیر،
 هر ائله بیر بینه قور
 یوردون کئشین ده دور،
 جیدیر دوزوم اویلاغیم،
 هم داغیم، هم یایلاغیم .
 قهرمان شان لی اوردوم،
 آزاد اولوب دور یوردوم
 سینهن ده یووا قوردوم
 جیدیر دوزوم، اویلاغیم،
 هم داغیم ، هم یایلاغیم .

آذربایجان ژورنالیستلر بیرلینین، عراق تورکمن یازارلار بیرلینین عضو ، قیزیل قلم، و بیر چوخ مئدییا مکافاتلارینا ، ائل جه ده تورکیه، عراق، مصر اؤدولرینه، فخری دیپلوملارینا لاییق گؤرولموش دور.

رئسپوبلیکا قزئتین ده ۱۰ ایلدن چوخ دور کی، خصوصی مخبری، شعبه مدیری وظیفه سین ده ایشلمیشدیر. یئنی نشرلر کاتالوق ژورنالیستلر مسئول کاتیبی ، " هکری " قزئتینین باش رئاكتورو و بیر چوخ سایتلرین شعبه مدیری وظیفه لرین ده چالیشیر .

ایران دا یاشایان شاعرلرین شعیرلرینی رئاكتورو اولدوغو قزئت ده چاپ ائتدیرمکله ایکی قارداش اؤلکه آراسیندا دوستلوق علاقه لرینین محکمه مله نمه سین ده عزمه چالیشیر .

۱۹ کیتابین مؤلفی دیر .

رائوف ایلیاس اوغلونون شعیرلرینی

اوخوجولارا تقدیم ائدیریک؛

سئوه نلر ساحله نئجه جان آتیر

کولک پیچیلداییر، دنیز چیر پینیر،
 دالغالار ساحله نئجه جان آتیر؟
 سانکی دیله گلیب دئییر لپه لر
 سئوه نلر آرزویا، مورادا چاتیر .
 سئوه ن کؤنوللرده نئجه جان یاتیر؟
 سئوگیله قوجالیر نئچه اورکلر،
 سئوگیله مست اولور نئجه ملکلر .
 سئوگیله بیرلشیر آرزو، دیلکلر .
 سئوه نلر ساحله نئجه جان آتیر؟
 سئوه ن کؤنوللرده نئجه جان یاتیر؟
 گونشتک نور ساچان ، بیلکی سئوگی دیر،
 قاناد چالیب اوچان، بیلکی سئوگی دیر .
 باغلی قاپی آچان بیلکی سئوگی دیر،
 سئوه نلر ساحله نئجه جان آتیر،
 سئوه ن کؤنوللرده نئجه جان یاتیر؟

اۆلمىزى آغلامازلار"

شەھىدلرە ھىچ زامان

نە ياس دا ساخلامالارى .

موشك انبر ايگى گلير ،

شەھىدىم نەسسىن دن .

دوشمىن لىزە يە گلر

ايگىدىن گور سسىن دن .

شەھىدلر دىرىدىرلر،

شەھىدى آغلامازلار،

قاپلاردا ھىچ زامان .

قارا دا باغلامازلار .

قەرەمانى فخرلە

قورور ايله آنارىق .

اونلارى ھر بىرىمىز

باش تاجىمىز سانارىق

راوف ايلياسوغلو³

كندىم من دن يامان كوسوب

اوتوز ايلدىر يول گۆزلە يەن

كندىم من دن يانان كوسوب،

سلام وئردىم، ھىچ آلمادى،

سلامىن دا من دن كسىب .

نەچە ايلدىر يوللار باغلى،

نە منى قىنمادى .

اورىمىز قىملى، داغلى،

كندىم منى تانىمادى .

آدام قايسى كىچىلىب،

داغىمدا تپە اوتوروب .

ھر طرفى قاراتىكان

گندالاش كوللارى توتوب .

قارتاللىرىم ھىچ قىيى وورمور

ھكرى چوخ سىزقا آخىر،

سۆيلى بۇ محبت سن دە ھاردان دىر

سنىن دوشونجەنە ھىران قالمىشام،

سۆيلى بۇ محبت سن دە ھاردان دىر؟

اوتايلى دوستلاردان نىران قالمىشام،

سۆيلى بۇ سخاوت سن دە ھاردان دىر؟

زىجان تورك ائلىنىن اويلاق يئرى دىر،

اولو بابالارىن يايلاق يئرى دىر .

اوتايىن، بوتايىن اۆلمىز شئىرى دىر،

سۆيلى بۇ دىانت سن دە ھاردان دىر؟

خئىيرخاھ دوستلارى اونوتماق اولماز،

اصل گۆزللرىن چۆھرەسى سولماز .

ياقوت سان، مىروارى، يادا كى، آلماز،

سۆيلى بۇ مھارت سن دە ھاردان دىر؟

باكى دان تبرىزە سلام گۆندىرىن،

دوستلارىن يولونو بورا دۆندىرىن .

بوقملى رائفو بىر آزدىن دىرىن،

سۆيلى بۇ معرفت سن دە ھاردان دىر؟

رائوف ايلياس اوغلو .

شەھىدلر غوروروموز

Şəhidlər qururumuz

ايگىد اوغول دردىنە

آتالار چتىن دۆزر .

بئله جسور اوغوللار

دوشمەنىن باشىن ازىر .

شەھىدلىك اوجا زىروە،

ھر كس چتىن كى چاتار،

شەھىدلرىم جىنت دە

ابدى راحت ياتار .

"شەھىدلر اۆلمىزدىر، .

ائله بو دونیادا حق عدالتین
میزان تره زیسی، سۆز مولکونده دی

نه قَدَر یازان وار، دُرّ سؤیله ین وار
لعلی، جواهری، سۆز اوستادی وار
بؤیویه، کیچییه دقت، قایغی وار
حرمت ده، عزت ده سۆز مولکونده دی

شاعیر علی رشتبر دونیاسینی دیشدی.

مکانی جنت اولسون

«علی رشتبر قاییب»

گل بئله اولمایاق، بئله گزمه یک،
سن بولود عشقینده من ایسه تورپاق،
سن یاغیش اول جان وئر، من ده بیتیریم،
اولاق بو دونیادا جوت یاشیل یارپاق،

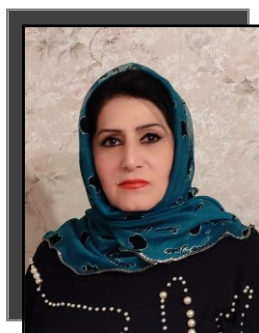
گل اتگیمیزدن تۆکک بو داشی
گۆز گۆزه قالماغا بیر یئر آریاق
توی ائدک سئوگینین آلاچیغیندا
گل قوشا قوشلانا قوشا قارییاق

ائله بیر شعیری مکتوب ائدک کی
تایینی گۆرمه سین بو چؤل بو چمن

ئئلیک باغدا یووا قورمور ،
کندیم هسرت ایله باخیر .
قاییتمیşam گۆزل کندیم،
گل باغیشلا منی نولار .
بیزی یورددان قوپارانی
رببیم آغیر درده سالار .
واغزالی سسی اوجال سین،
هر ائلیم ده، هر اوبام دا .
اؤز کندینی قویوب قاچماز،
وطن سئوهن بیر آدم دا .

ائلمایا جباراوا

Elmaya cabbarova

سۆز مولکونده دی

یازیلان اثرلر، دئییلن سۆزلر
ان گۆزل مکاندا، سۆز مولکونده دی
سئوینن اورکلر، سۆزولن گۆزلر
روحلار معبدینده، سۆز مولکونده دی

باهالی داش - قاشدیر دونیانین مالی
نازنده قیزلارین کُفتاسی، شالی
مُروراری سۆزلردن توخونان خالی
دیواردان آسیلیب، سۆز مولکونده دی

وار سۆز خزینه میز، عالی بیر نعمت
قدرینی بیلنلر، قازانیر شهرت
آختاردیغین دَیر، اومدوغون قیمت
خریدار ائوینده، سۆز مولکونده دی

یوخسا کدورتین، صافسا نیتین
ایه جک بوینونو کور جهالتین

اولان قولچاقدان کی آذربایجان آدینا ثبت اولوندو، قیچچا گلین میانانین یئرلی قولچاغی بو شهرین آدینا ثبت ملی اولوندو، بو گۆزل قولچاغی یئنی دن احیا ائدیپ و اونو ثبت ائتدیرمک اوچون چوخلو زحمت چکیب و ثبت ائتدیرن خانیم فاطمه محمودی اولوبلار، شهرلرینده آراشدیریب، یاشلی آنالاریمیزی دانیشدیریب بو قولچاغین نئجه دوزلمه یین اؤیرنیپ، اونو یئنی دن اوزه چکدیلر، بو گۆزل آدییم بو قولچاغین داهادا تانیمناسیندا بؤیوک بیر آدییم اولدو، امکلرینه ساغلیق اولسون. بو قولچاغین دوزلمه یینده آغاجلارین بوداما زامانیندا، آغاجلاردان چیخان آچالارلا اوغلان اوشاقلاری اوچون اوخ، قیز اوشاقلاری اوچون ایسه قولچاق دوزلدیرمیشلر، بو قولچاغین دوزدیلمه سی اوچون آچا آغاجی ترس چئویریپ تک طرفیندن باش کیمی جوت طرفیندن ایسه قیچ کیمی استفاده ائدیپلر، بو قولچاغا قول قویولمور، سونرا ایپدن باشینا توك و هؤروک دوزلدیب اینه ساپلا تیکیرلر، داها سونرا یاشماق اؤرتوب بیر کؤینک، بیرده بیر تومان تیکیب اینینه گئیندیریب قولچاغی تاماملاییب اوشاغین اویناماسی اوچون اونا وئریلر، میانا شهرینده بو قولچاغین آدی ایله باغلی آتماجادا وار، بئله کی بیرى چوخ بزه نیب، دوزنسه دئییرلر اؤزونو نه قیچچا گلینه

بیر روح اولاق، ایکی بدنه گزک
نه سن مندن چکین نه من ده سندن

دوستلوق اؤلکه سینه دوغرو یوللانا
ساواش وار هارداسا اوزاق دولانا
هامی قدر تیندن تاریخ یازاندا
بیز ایسه سئوگیدن یازاق،... دولانا

نه اولار قلیمین دوی دؤیونتوسون؟!
او گونو گؤرمگه قاریخاق بیر آز
بیر بولاق باشیندا اوتوراق آخشام
سویون آخاریندا داریخاق بیر آز

نه اولار گؤیلرده بولود اولاندا؟!
بولودلا تورباغین قوهوملوغو وار
یاغ ایسلات روحومون یانان چؤلونده
سولان لئچکلری بیر یول دا سووار

اوشاق ادبیاتی

یوسف شیرین پور

میانانین یئرلی قولچاغی

قیچچا گلین

آذربایجان کولتورونده و فولکلوروندا اوشاق بؤلومونون اؤزل یئرلی اولوب همیشه، اویونلار، اویونچاقلار و چوخلو بؤلمه لر، آذربایجانین بوتون بؤلگه لرینده اوشاقلار اوچون اویونچاقلار دوزلدیرمیشلر، بو اویونچاقلار قیزلار و اوغلانلار اؤزل دوزلدیرمیش، بوردا قیزلارین اویونچاغی اولان قولچاقدان دانیشاجاغیق، میانا شهرینه اؤزل

گئدک بیر آرز دلی اولاق، سئوگیلیم!
گل، سئیر ائدک بو دونیانین سرینی،
گل، فیرلاداق زمانه نین پرینی،
گل، دیشک عاغلیمیزین یئرینی،
گئدک بیر آرز دلی اولاق، سئوگیلیم!

عاغیل کی وار، قویماز بیزی یاشایق،
عاغلیمیزدان درده دوشوب باش، آیاق.
عاغلیمیزی کؤنلوموزه داشیایق،
گئدک بیر آرز دلی اولاق، سئوگیلیم!

بو اوره ییم، بو تره زی، بو چکی -
بیر بیله سن عاغلیمیزدان نه چکیر؟!
باخ، عاغلیمیز یولا گلیب نئجه کی،
گئدک بیر آرز دلی اولاق، سئوگیلیم!

دادین بیلن، بیر آن بئله دایانماز،
بو رۇیانی گؤرن اولسا، اویانماز.
آی «جیغائتل!» قلم گؤتور، شعیر یاز،
گئدک بیر آرز دلی اولاق، سئوگیلیم!...

رسول رضا

RƏSUL RZA

دورنانین قاتاری گؤر نه قشنگدیر!
سحر بولودلاری نه لاله رنگدیر.
مهربان گؤزلرین یول چکیر یئنه،
بیر سس پیچیلدا ییر: «گلمه یه جکدیر».

گنجه دیر، آی گلیب گزیر اوتاقدا،
قولاغین سسده دیر، فیکرین اوزاقدا.
سئوگیلیم، نه گؤروب عشقین، سورسانا،
قلبین اوتاغیندا تک آغلاماقتا!؟

اوزاق اوفوقلرده آل گونش باتیر،
کؤلگه لر دنیزه مین کمند آتیر.

اوخشادیبسان و بیری زیرنگ اوشاق اولسا اونادا
ایشله دیلیر، سونرا قیز اوشاقلاری گؤزل بیر شعر سایاگی
سؤزلریله قولچاقلا دانیشماغا باشلایب اونولا اوینا ییرلار،
بو سؤزلری اوخویوب اوندان سوال سوروشاردیلار:

قیچچا گلین گلمیشیدین،

گنتمیشدین،

بیزه نه خبر گتیمیشیدین

بو سؤزلرایله قولچاگی دیندیریب اوینا یاردیلار.

بیرده آعاجلاری بودادیقلا ری زامان بو سیجیریمه نی
اوخویوب اوندان قولچاق اوچون هاچا، و اوشاقلار اوچون
اوخلوق هاچاسی چیخاردادیلار

آستانا ها آستانا

قوشلار دولوب بوستانا

الله بیر یاغیش گؤندر

گؤی زمیلریمیز ایسلانا....

بو قولچاگی یئنی دن جانلاندیریب و اونو ثبت ائتمک
اوچون چالیشیب و ثبت ائدیرن میانا شهرینین هنرمندی
خانم فاطمه محمودی اولوب، بو گؤزل ایش اوچون تشکور
ائدیریک، اومورام بوتون شهرلریمیزده بو گؤزل اتفاق
دوشسون.

قولچاگی یئنی دن جانلاندیران:

خانیم فاطمه محمودی

بو معلوماتی منه چاتدیریب یازیلما سیندا امه یی
کئچن خانیم محوده یه اؤزل تشکور ائدیرم.....

جیغائتل عیسی قیزی

گئدک بیر آرز دلی اولاق، سئوگیلیم!

حیات شیرین، عؤمور گؤدک، آرزو چوخ،
گل، فلکدن بیر گون چالاق، سئوگیلیم!
دئییرلر کی، دوغرو خبر دلیدن،

پیسله یه نلر پیسله مکدن یورولدو.

بیر آز اوزون چکدی عۆمروم دئییه سن،

یوللار آیاغیمین آلتیندان قاچیر.

دئییرلر: «دوش داها، بو بویدا اولماز،

شاعیرین ایشتاھی بو بویدا اولماز»

دوستلار دا بیر تهر باخیر اوزومه.

نه قدر دوستوم وار، شهر دولوسو،

چوخونون اورهی قهر دولوسو،

قوهومدان، قارداشدان، اؤزگه دن کوسوب،

باختیندان، اؤزوندن، گؤزوندن کوسوب،

چوخو آغلاماغا بهانه گزیر.

«آز قالیب، آز قالیب، دؤزون!» دئییرم.

دوستلار، دؤزون! گئده جه ییم گون چاتیر؛

نه یه گوجوم چاتماسا دا،

قولا قارا باغلاماغا،

دوستلاری آغلاماغا،

یقین کی، گوجوم چاتیر.

آنجاق منیم گوجوم چاتمیر، نئیله ییم آخی،

نئیله ییم آخی من یازیق؟

گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه.

بو دنیا دربند قالاسی،

نه یولو، نه یولاغاسی.

قارداشیم، آتام بالاسی!

گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه.

سارماشیب قول-قیچیم، یاشیل-یاشیل اوتلاری،

بوم بوز بولودلاری، باسیر باشیمدان،

چایلاری سو آلیر گؤزوم یاشیندان.

ایینه یله گؤر ائشه-ئشه،

دیزیمله یئر ایشه-ئشه،

آتلاتدیم عۆمرومو اوتوز یاشیمدان،

گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه.

دالیمجا آغیز این لر!

شاعیرلرین احسانینی یئین لر!

«شاعیر اولان، جاوان اؤلر» دئین لر!

منیم شاعیر اولماغا گوجوم چاتمیر،

اؤلدور منی! اؤلمه یه گوجوم چاتمیر.

گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه...

هیجرانین گؤز لری اویاقدیر یئنه،

نه گوندوز دینجه لیر، نه گئجه یاتیر.

حسرت تئلرینه کیمدیر ال ووران؟

گؤیرچین کؤنلومدور یوللاردا دوران،

یوز ایللیک بیر عۆمور قوربان وئردیم،

خومار گؤزلرینه باخسایدیم بیر آن.

بیلیمیرم، صادیق سن آندا، ایلقارا،

قوی چکمه سین فیکریم، کؤنلومو دارا!

او بؤیوک عشقینله ساغلاجاقدیر،

اینان کی آدیغیم ان درین یارا.

بلکه بیر گون، مندن گتیردی سوراق،

قان لکه سی دوشموش، بیر ساری یارپاق.

بیل کی، سون شعریمین ایلیک سؤزو سنسن،

بیر ده جان وئردیگیم بو آنا تورپاق...

رامیز رۇشن

بیر آز اوزون چکدی عۆمروم، دئییه سن.

بیر آز اوزون چکدی عۆمروم دئییه سن،

دئییه سن دوستلار دا داریخدی بیر آز.

منی یئدیرتمکدن یورولدو دنیا،

چۆره یی یورولدو، سویو یورولدو.

منی گزدیرمکدن بئزدی یوللاری،

گؤزومه باخماقدان گؤزو یورولدو.

ایسته ینلر ایسته مکدن یورولدو،

Xudafərin

Türkçə - Farsca

MART 2024 - İL 21 - SAY 222 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGI)

<http://www.Khudafarin.ir>

<https://t.me/xudaferindargisi>

21 FEVRAL DÜYA ANA DİLİ GÜNÜ KUTLU
OLSUN . BİZİM TÜKCƏMİZDƏ ÖZGÜR OLSUN.

